

Sotionis reliquiae.....	47
Moderati fragmenta.....	48
Buthri reliquiae.....	50
Aresa fragmentum.....	51
Aristaonis fragmentum.....	52
Cacili fragmentum.....	53
Didymi Pythagorei reliquiae.....	53
Diodori Aspendii fragmentum.....	112
Eurysi fragmenta.....	112
Milonis fragmentum.....	113
Scythini fragmentum.....	113
Onati fragmentum.....	113
Alcmaeonis sententiae.....	114
Theaeus sententiae.....	115
Sexti sententiae.....	116
Alia Archytæ Tarentini fragmenta.....	117

ΣΩΤΙΩΝΟΣ ΛΕΙΨΑΝΑ.

1. Οἱ ἀδελφοὺς παρέντες καὶ ἄλλους φίλους ζητοῦν-
τες παραπλήσιοι τοῖς τῇν ἑαυτῶν γῆν ἔωσι, τὴν δὲ
ἄλλοτρίαν γεωργοῦσιν.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 6.)

2. Ἀθήνησι νεμόμενοι κοινὴν οὐσίαν Ἀχαιοὺς καὶ
Δῖος ἀδελφοὶ οὕτως εὐγνώμονες ἦσαν, ὥσθ' ὁ μὲν
Ἀχαιὺς γεγυμνασιαρχικῶς ἤξιον τῆς ὑπολοίπου οὐσίας
τὸ ἀνάλωμα τὸ εἰς τὴν γυμνασιαρχίαν προστίθεσθαι
τῷ ἑαίνου μέρει, ὁ δὲ ἀντέλεγεν ὡς καὶ αὐτὸς ἄλλα
τινὰ ἀνηλεακῶς.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 7. Scripsi ἑαίνου;
codd. αὐτοῦ.)

3. Ὁ Καλλίας χειροτονηθεὶς Ἰππαρχος νέος ὢν
ἠξίωσεν ἐπιτραπῆναι αὐτῷ παραχωρῆσαι τῷ ἀδελφῷ
Θιοφίλῳ· αὐτῷ γὰρ ἐπεῖναι ἡλικίαν. Ὡστε καὶ εὐδο-
κίμησεν καὶ ἐν τῷ ὑστέρω ἔτει πρῶτος ἐχειροτονήθη.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 8.)

4. Φιλᾶδελφον καὶ πένητα λέγεσθαι κρεῖσσον ἢ
μισᾶδελφον καὶ πλούσιον.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 17.)

5. Κύνᾳ μὲν χαλεπὸν ὄντα ἐπιχειρεῖς πρᾶναι,
ὅπως σοι πρὸς ἧ, τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐ.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 18.)

SOTIONIS RELIQUIÆ.

1. Qui neglectis fratribus alios amicos quaerunt, similes illis sunt qui suo agro requiem dantes alienum colunt.

2. Achæus et Dios fratres Athenis quum hereditatem partirentur, adeo benigni erant, ut quum Achæus qui gymnasio præfuerat et sumptus in ea dignitate fecerat, eos de sua parte detractos illius parti adjici vellet, Dios id non permetteret ac se quoque alios sumptus secisse dictitaret.

3. Callias juvenis adhuc magister equitum dictus petiit a civibus ut sibi liceret hunc honorem Theophilo fratri tanquam nato majiori concedere. Quamobrem apud illos gratiosus fuit atque anno sequenti iterum primus cretus est.

4. Fratrum amantem et pauperem dici præstat, quam fratrum oporem ac divitem.

1176 paf
MULLACHINS, F. G.A
1860
P. 47 - 139
ALIA.

PYTHAGOREORUM

FRAGMENTA

UNDIQUE COLLECTA.

Ἐκ τοῦ περὶ ὀργῆς β'.

6. Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς Ἡρακλείτῳ μὲν δά-
κρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπέη.

(Stobæus Flor. XX, 53.)

7. Ὡσπερ δὲ πλοῖα γενναῖα, οὐχ ὅσα ἐν εὐδρίᾳ πλεῖ
ἀλλ' ὅσα πρὸς χειμῶνα ἀντέχει καὶ σώζεται, οὕτω
καὶ ἄνθρωποι ὀργῇ καὶ κινήσει ἀντέχοντες μεγάλοι καὶ
ἀνδρείοι. Ὑποκριταὶ μὲν οὖν, καὶ μὴ ὀργιζομένοις,
ὑποκρινομένοις ὀργὴν συνήνεγκεν, οἱ δὲ σπουδαῖοι
ἄνδρες, οὐδ' ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργίζωνται, οὕτω χρωῶνται
τῷ σχήματι.

(Stobæus Flor. XX, 54.)

8. Μυθὸς τις περιφέρεται ἀστειός, ὅτι ἡ λύπη παρ'
οἷς ἂν τρέφεται καὶ αὐξάνεται, παρ' ἑαίνουσιν ἡδέως καὶ
μένει. Ὁ δὲ Κλεάνθης εἶλε τὴν λύπην ψυχῆς παρά-
λυσιν. Ὁ δὲ φρόνιμος εἶρε· «Τολμᾷς μοι θυμὸς,
ἐπεὶ μάλα πολλὰ πέπονθα—μετὰ καὶ τὸδε τοῖσι
γενέσθω.»

(Stobæus Flor. CVIII, 59. Posui ἀστειός;
codd. γυναικός. Nam Plutarchus ejus dicti aucto-
rem Æsopum perhibet Consolat. ad uxorem
cap. 6 vol. X p. 393 ed. Hutten. Idem philoso-
phi cujusdam sententiam esse vult Consolat. ad
Apollon. vol. VII p. 343 ed. Hutten. Præterea

5. Canem tibi infensum mitigare conaris, ut fiat man-
suetior, cum fratre vero non eodem modo agis.

E secundo libro de ira.

6. Sapientibus iræ loco, Heracito quidem lacrimæ,
Democrito autem risus oboriebatur.

7. Quemadmodum navigia præclara judicantur, non
quæ in tranquillitate navigant, sed quæ tempestatibus
obstant et salva evadunt; sic et homines qui iræ et
commotionibus resistere possunt magni fortesque habentur.
Histrones quidem, licet solum simulent, hominis
irati faciem induunt; viri autem virtutis studiosi, etsi
revera irascantur, vultu tamen et gestibus iratorum ab-
stinent.

8. Facile dictum celebratur, dolorem libenter apud
illos manere, a quibus alatur et augeatur. Porro Clean-
thes dolorem animi demissionem vocabat. At vir pru-
dens ita dicit: «Intrepidus mihi animus est, quoniam
multa mala perpeusus sum; cum illis hoc quoque fiat.»

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΩΝ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ

ΠΑΝΤΑΧΘΕΝ ΣΥΝΕΙΛΕΓΜΕΝΑ.

ΣΩΤΙΩΝΟΣ ΛΕΙΨΑΝΑ.

1. Οἱ ἀδελφοὺς παρέντες καὶ ἄλλους φίλους ζητοῦν-
τες παραπλήσιοι τοῖς τὴν ἑαυτῶν γῆν ἔωσι, τὴν δὲ
ἀλλοτριὰν γεωργοῦσιν.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 6.)

2. Ἀθῆνῃσι νεμόμενοι κοινὴν οὐσίαν Ἀχαιοὺς καὶ
Δίος ἀδελφοὶ οὕτως εὐγνώμονες ἦσαν, ὥσθ' ὁ μὲν
Ἀχαιὺς γεγυμνασιαρχικῶς ἤξιον τῆς ὑπολοίπου οὐσίας
τὸ ἀνάλωμα τὸ εἰς τὴν γυμνασιαρχίαν προστίθεσθαι
τῷ ἐκείνου μέρει, ὁ δὲ ἀντέλεγεν ὥς καὶ αὐτὸς ἄλλα
τινὰ ἀνηλωκώς.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 7. Scripsi ἐκείνου;
codd. αὐτοῦ.)

3. Ὁ Καλλίας χειροτονηθεὶς Ἰππαρχος νέος ὢν
ἤξιωσεν ἐπιτραπῆναι αὐτῷ παραχωρῆσαι τῷ ἀδελφῷ
Θεοφίλῳ· αὐτῷ γὰρ ἐπειναί ἡλικίαν. Ὡστε καὶ εὐδο-
κίμησεν καὶ ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει πρῶτος ἐχειροτονήθη.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 8.)

4. Φιλᾶδελφον καὶ πένητα λέγεσθαι κρεῖσσον ἢ
μισᾶδελφον καὶ πλούσιον.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 17.)

5. Κῦνα μὲν χαλεπὸν ὄντα ἐπιχειρεῖς πρᾶναιν,
ὅπως σοι πρᾶος ᾖ, τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐ.

(Stobæus Flor. LXXXIV, 18.)

SOTIONIS RELIQUIÆ.

1. Qui neglectis fratribus alios amicos quærent, simi-
les illis sunt qui suo agro requiem dantes alienum co-
lunt.

2. Achæus et Dios fratres Athenis quum hereditatem
partirentur, adeo benigni erant, ut quum Achæus qui
gymnasio præfuerat et sumptus in ea dignitate fecerat,
eos de sua parte detractos illius parti adjici vellet, Dios
id non permetteret ac se quoque alios sumptus scisise
dicitaret.

3. Callias juvenis adhuc magister equitum dictus petit
a civibus ut sibi liceret hunc honorem Theophilo fratri
tanquam nato majori concedere. Quamobrem apud illos
gratiosus fuit atque anno sequenti iterum primus crea-
tus est.

4. Fratrum amantem et pauperem dici præstat, quam
fratrum odorem ac divitem.

PYTHAGOREORUM

FRAGMENTA

UNDIQUE COLLECTA.

Ἐκ τοῦ περὶ ὀργῆς β'.

6. Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς Ἡρακλείτῳ μὲν δά-
κρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῆει.

(Stobæus Flor. XX, 53.)

7. Ὡσπερ δὲ πλοῖα γενναῖα, οὐχ ὅσα ἐν εὐδία πλεῖ
ἀλλ' ὅσα πρὸς χειμῶνα ἀντέχει καὶ σώζεται, οὕτω
καὶ ἄνθρωποι ὀργῇ καὶ κινήσει ἀντέγοντες μεγάλοι καὶ
ἀνδρεῖοι. Ὑποκριταῖς μὲν οὖν, καὶ μὴ ὀργιζομένοις,
ὑποκρινομένοις ὀργὴν συνήνεγκεν, οἱ δὲ σπουδαῖοι
ἄνδρες, οὐδ' ἐὰν ὥς ἀληθῶς ὀργίζωνται, οὕτω χρωῖνται
τῷ σχήματι.

(Stobæus Flor. XX, 54.)

8. Μῦθος τις περιφέρεται ἀστέιος, ὅτι ἡ λύπη παρ'
οἷς ἂν τρέφεται καὶ αὔξεται, παρ' ἐκείνοις ἡδέως καὶ
μένει. Ὁ δὲ Κλεάνθης ἔλεγε τὴν λύπην ψυχῆς παρά-
λυσιν. Ὁ δὲ φρόνιμος ἐρεῖ· «Τολμήεις μοι θυμός,
ἐπεὶ μάλα πολλὰ πέπονθα——μετὰ καὶ τότε τοῖσι
γενέσθω.»

(Stobæus Flor. CVIII, 59. Posui ἀστέιος;
codd. γυναικός. Nam Plutarchus ejus dicti aucto-
rem Æsopum perhibet Consolat. ad uxorem
cap. 6 vol. X p. 393 ed. Hutten. Idem philoso-
phi cujusdam sententiam esse vult Consolat. ad
Apollon. vol. VII p. 343 ed. Hutten. Præterea

5. Canem tibi infensum mitigare conaris, ut fiat man-
suetior, cum fratre vero non eodem modo agis.

E secundo libro de ira.

6. Sapientibus iræ loco, Heraclito quidem lacrimæ,
Democrito autem risus oborlebatur.

7. Quemadmodum navigia præclara judicantur, non
quæ in tranquillitate navigant, sed quæ tempestatibus
obstint et salva evadunt; sic et homines qui iræ et
commotionibus resistere possunt magni fortesque habentur.
Histiones quidem, licet solum simulent, hominis
irati faciem induunt; viri autem virtutis studiosi, etsi
revera irascantur, vultu tamen et gestibus iratorum ab-
tinent.

8. Facete dictum celebratur, dolorem libenter apud
illos manere, a quibus alatur et augeatur. Porro Clean-
thes dolorem animi demissionem vocabat. At vir pru-
dens ita dicit: «Intrepidus mihi animus est, quoniam
multa mala perpessus sum; cum illis hoc quoque fiat.»

αὔξεται scripsi; codd. αὔξεται. Ultima τομῆς μοι θυμὸς κτλ. petita sunt ex Odyss. lib. XVII, 284 seq.)

9. Ὅτι ἡ παραμυθία φάρμακον ἀνίας ἐστὶ μέγιστον « νηπενθές τ' ἀχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων. » Καλῶς δὲ καὶ ταῦτ' εἰρηται « λυπούμενῳ μὲν μῦθος εὐμενῆς φίλου, ἄγαν δὲ μωραίνοντι νουθετήματα. »

(Stobæus Flor. CXIV, 15. Verba νηπενθές τ' ἀχολόν τε κτλ. sumta sunt ex Odyss. lib. IV, 221. Quæ sequuntur λυπούμενῳ μὲν μῦθος κτλ. Euripidis sunt ex incerta tragœdia teste Plutarcho Consol. ad Apoll. vol. VII p. 317 ed. Hutten. Vid. Euripidis fragm. p. 842 ed. Wagner.)

10. Οἱ δελφίνες μέχρι τοῦ κλύδωνος συνδιανήχονται τοῖς κολυμβῶσι, πρὸς δὲ τὸ ξηρὸν οὐκ ἐξοκέλλουσιν. Οὕτως οἱ κόλακες ἐν εὐδῖα παραμένουσιν, ὡς οἱ τοὺς φίλους εἰς ἀποδημίαν προπέμποντες μέχρι τῆς λείας συμπαρκαλουθοῦσιν· ἐπειδὴν δὲ εἰς τραχείαν ἔλθωσιν, ἀπίασιν.

(Antonius et Maximus serm. de adulatione p. 248. Scripsi ἐξοκέλλουσιν pro vulgata lectione ἐξοκέλλουσιν. Præterea καὶ τοὺς φίλους mutavi in ὡς οἱ τοὺς φίλους.)

ΕΚ ΤΩΝ ΜΟΔΕΡΑΤΟΥ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥ.

1. Ἔστι δ' ἀριθμός, ὡς τύπῳ εἰπεῖν, σύστημα μονάδων, ἢ προποδισμὸς πλήθους ἀπὸ μονάδος ἀρχόμενος, καὶ ἀναποδισμὸς εἰς μονάδα καταλήγων· μονάδας δὲ παρίνουσα ποσότης, ἥτις μειουμένου τοῦ πλήθους κατὰ τὴν ὑφαίρεσιν παντὸς ἀριθμοῦ στερηθεῖσα μονήν τε καὶ στάσιν λαμβάνει. Παρατίτρω γὰρ ἡ μονὰς τῆς ποσότητος οὐκ ἰσχύει ἀναποδίζειν· ὥστε μονὰς ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἐστάναι καὶ κατὰ ταυτὰ ὡσούτως ἀτρεπτος μένειν, ἢ ἀπὸ τοῦ διακεκρίσθαι καὶ παντελῶς μεμονῶσθαι τοῦ πλήθους εὐλόγως ἐκλήθη.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 2, 8, pag. 19 ed. Heer.)

2. Τινὲς τῶν ἀριθμῶν ἀρχὴν ἀπεφάναντο τὴν μονάδα, τῶν δὲ ἀριθμητῶν τὸ ἐν, τοῦτο δὲ σῶμα τεμνόμενον εἰς ἀπειρον· ὥστε τὰ ἀριθμητὰ τῶν ἀριθμῶν ταύτῃ διαλλάττειν ἢ διαφέρει τὰ σώματα τῶν ἀσωμάτων. Εἰδέναι δὲ καὶ τοῦτο χρὴ, ὅτι τῶν ἀριθμῶν εἰσηγήσαντο τὸς ἀρχὰς οἱ μὲν νεώτεροι τὴν τε μονάδα καὶ τὴν δυάδα, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πάσας παρὰ τὸ ἐξῆς τὰς τῶν ὄρων ἐκθέσεις, δι' ὧν ἀρτιοὶ τε καὶ περιττοὶ νοοῦνται.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 2, 9 pag. 20 ed. Heer. Locum hunc atque item sequentem qui in Stobæi codicibus Moderati fragmento subjiciuntur eidem philosopho tribui, etsi eos ex illius libris depromptos esse non constat. Interesse aliquid inter unum et unitatem sive τὸ ἐν et τὴν μονάδα sæpius annotarunt Pythagorei. Id vero Anonymus de vita Pythag. p. 44 ed. Holsten. sic explicat : ὅτι διαφέρειν ἔλεγον οἱ ἀπὸ Πυθαγόρου μονάδα καὶ ἐν· μονὰς μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἐνομιζέτο ἢ ἐν τοῖς νοητοῖς οὐσα, ἐν δὲ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς (leg. ἀριθμητοῖς i. e. αἰσθητοῖς), ὁμοίως καὶ δύο τὸ ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς. Est igitur unitas intelligibile, unum sensibile principium, ideoque monas notio universalis, unum rei singularis notio habetur. Ultima verba in quibus Πυθαγόρειοι e codice Monacensi cum Gaisfordo posui paulo obscuriora sunt. Sensum esse arbitramur, Pythagoreis non monadem et dyadem, sed omnino parem atque imparem numerorum rationem principia esse visa. Sunt enim αἱ τῶν ὄρων ἐκθέσεις, δι' ὧν οἱ ἀρτιοὶ καὶ περιττοὶ νοοῦνται Pythagoreorum dogmata quibus paris et imparis numeri natura aperitur. Cæterum Pythagoreos intelligit antiquos Sanii philosophi assectatores, quibus opponuntur recentiores, hoc est Plato hominesque ex ejus

9. Consolatio maximum est remedium tristitiæ, luctum tollens iramque atque omnia mala in oblivionem adducens. Sed hæc quoque scite dicta sunt : « Mœrenti quidem benevolus amici sermo remedium est, nimis stulte vero se garenti reprehensio. »

10. Delphini, quoad undæ suppeditant, comitantur nantes, in litus vero nunquam egrediuntur. Sic adulatores in rebus secundis manent, sicut qui amicos peregrinationem susipientes, dum via plana est, deducunt, quum asperior esse incipit, recedunt.

MODERATI PYTHAGOREI FRAGMENTA.

1. Est autem numerus, ut verbo dicam, monadum congeries, vel progressus multitudinis a monade incipiens, simulque regressus in eam desinens : monadem porro de-

finiit quantitas, quæ decrescente multitudine deminutioni convenienter omni numero privata quietem ac statum accipit. Siquidem ultra quantitatem regredi monas non valet. Quocirca monas vel quod stet atque immota æquabiliter eodem statu maneat, vel quod a multitudine sit separata atque omnino distincta, recte sic vocatur.

2. Nonnulli numerorum principium dixerunt monadem, eorum vero quæ numerantur, unum corpus autem id esse quod in infinitum secari potest, ut adeo quæ numerantur a numeris hoc pacto differant, quo a corporibus incorporea. Hoc quoque sciendum est, numerorum initium recentiores quidem statuisse monadem ac binarium numerum, Pythagoreos autem omnes deinceps disciplinæ formulas, quarum ope numeri et pares et impares cogitatione comprehenduntur.

disciplina profecti. Quippe hunc monadem ac dyadem rerum principia esse voluisse testatur Aristoteles Phys. lib. I cap. 6.)

3. Πυθαγόρας πλείστη σπουδῇ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἐχρήσατο, τὰς τε τῶν ζῶων γενέσεις ἀνήγεν εἰς ἀριθμοὺς καὶ τῶν ἀστέρων τὰς περιόδους. Ἐτι δὲ τοῖς θεοῖς ἀπεικάζων ἐπωνόμαζεν, ὡς Ἀπόλλωνα μὲν τὴν μονάδα οὖσαν, Ἄρτεμιν δὲ τὴν δυάδα, τὴν ἑξάδα Ἰάμον καὶ Ἀφροδίτην, τὴν δὲ ἑβδομάδα Καῖρον καὶ Ἀθηνᾶν, Ἀσφάλειον δὲ Ποσειδῶνα τὴν ὀγδοάδα, καὶ τὴν δεκάδα Παντέλειαν. Αὐτοῦ δὲ πάλιν τοῦ ἀριθμοῦ τὸν μὲν ἄρτιον ἀτελῆ, πλήρη δὲ καὶ τέλειον ἀπεφήνατο τὸν περιττόν, ὅτι μιγνύμενός τε πρὸς τὸν ἄρτιον ἀεὶ ποιεῖ ^a περικρατεῖν τὸν ἐξ ἁμφοῖν περισσόν, αὐτῷ τε πάλιν συντιθέμενος γεννᾷ τὸν ἄρτιον, ὃ δ' ἄρτιος οὐδέποτε τὸν περισσόν, ὡς οὐ γόνιμος ὢν οὐδὲ ἔχων δύναμιν ἀρχῆς. ^b Ὅστε ἐν τῷ διαιρεῖσθαι διχα πολλοὶ τῶν ἄρτιων εἰς περισσοὺς τὴν ἀνάλυσιν λαμβάνουσιν, ὡς ὁ τεσσαρεσκαίδεκα ^b, τῶν δὲ περισσῶν εἰς ἄρτίους οὐδεὶς. Ἀδιαίρετον γὰρ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ στοιχεῖον εἰς ἕτερα· τοῖς δὲ ἄλλοις εἰς τὰ αὐτὰ πάλιν αἰ διαλύσεις. Ἐτι δὲ τῇ μονάδι τῶν ἐφεξῆς περισσῶν γωμόνων περιτιθεμένων, ὃ γινώμενος ἀεὶ τετραγώνος ἐστὶ τῶν δὲ ἄρτίων ὁμοίως περιτιθεμένων, ἑτερομήκεις καὶ ἀνισοὶ πάντες ἀποθαίνουσιν· ἴσον δὲ ἰσάκεις οὐδεὶς. Καὶ μὴν εἰς δύο διαιρουμένων ἴσα, τοῦ μὲν περισσοῦ μονὰς ἐν' μέσῳ περιεστί, τοῦ δὲ ἄρτίου κενὴ λείπεται χώρα καὶ ἀδέσποτος καὶ ἀνάρητος, ὡς δὲ ^c ἐνδεοὺς καὶ ἀτελοὺς ἔντος. Περὶ δὲ τοῦ κοινοῦ λόγου τῶν ἀριθμῶν τούτων διέξειαι τὸν τρόπον.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 2, 10 pag. 20 seqq. ed. Heer. Quisquis fuit hujus de numeris disputatiunculae auctor, certum est eum pæne ad verbum expscripsisse quæ de eodem argumento leguntur apud Plutarchum de vita et poesi Homeri cap. 145 vol. XIV pag. 547 ed. Hutten. Sic enim ibi personatus ille Plutarchus : ὁ γὰρ Πυθαγόρας τοὺς ἀριθμοὺς μεγίστην δύναμιν ἔχειν ἡγούμενος, καὶ πάντα εἰς ἀριθμοὺς ἀναφέρειν, τῶν τε ἀστέρων τὰς περιόδους, καὶ τῶν ζῶων τὰς γενέσεις,

δύο τὰς ἀνωτάτω ἀρχὰς ἐλάμβανε, τὴν μὲν ὠρισμένην, μονάδα, τὴν δὲ ἀόριστον, δυάδα καλῶν· τὴν μὲν ἀγαθὴν, τὴν δὲ κακῶν οὖσαν ἀρχήν. Ἡ μὲν γὰρ τῆς μονάδος φύσις ἐγγενομένη, τῷ μὲν περιέχοντι εὐκрасίαν, ψυχαῖς δὲ ἀρετὴν, σώματι δὲ ὑγίειαν, πόλει δὲ καὶ οἰκοῖς εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν παρέσχε· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν συμφωνίας οἰκεῖόν ἐστιν. Ἡ δὲ τῆς δυάδος, πᾶν τούναντίον, ἀέρι χειμῶνα, ψυχαῖς κακίαν, σώμασι νόσους, πόλει δὲ καὶ οἰκίαις στάσεις καὶ διαφοράς ἐγέννησε· πᾶν γὰρ κακὸν ἐκ διαστάσεως καὶ διαφορᾶς γίνεται. Ὅθεν καὶ τῶν ἐφεξῆς ἀριθμῶν τὸν μὲν ἄρτιον, ἐνδεᾶ καὶ ἀτελῆ· τὸν δὲ περισσόν, πλήρη τε καὶ τέλειον ἀπέφηνεν (leg. ἀπεφήνατο), ὅτι μιγνύμενός τε πρὸς τὸν ἄρτιον, ἀεὶ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν διασώζει, τοῦ περιδου καὶ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦντος· ἑαυτῷ τε συντιθέμενος γεννᾷ τὸν ἄρτιον· γόνιμος γάρ ἐστι, καὶ ἔχει δύναμιν ἀρχῆς, καὶ διαίρεσιν οὐκ ἐπιδέχεται, ἀεὶ τῆς μονάδος ἐν αὐτῷ περιούσης. Ὁ δὲ ἄρτιος οὐτε γεννᾷ ποτε τὸν περισσόν, συντιθέμενος ἑαυτῷ, οὐτε ἐστὶν ἀδιαίρετος. Quæ autem apud Moderatum insuper dicuntur de deorum nominibus, ex aliis fontibus hausta videntur. Cf. Plutarch. de Isid. et Osir. cap. 76, vol. IX pag. 206 ed. Hutten. Nicomach. apud Phot. cod. 187 et Theol. Arithm. Neptuni cognomen explicat Plutarchus Thes. cap. 36 : καὶ γὰρ Ποσειδῶνα ταῖς ὀγδοαῖς τιμῶσιν· ἡ γὰρ ὀγδοάς, κύβος ἀπ' ἀρτίου πρώτος οὖσα, καὶ τοῦ πρώτου τετραγώνου διπλασία, τὸ μόνιμον καὶ δυσκίνητον οἰκεῖον ἔχει τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, δν Ἀσφάλιον (al. Ἀσφάλειον) καὶ Γαιήογον προσονομάζομεν. Aliter Cornutus de natura deor. p. 125 ed. Osann.: Κατ' ἄλλον δὲ τρόπον γαιήοχος λέγεται ὁ Ποσειδῶν καὶ θεμελιοῦχος ὑπὸ τινων· καὶ θύουσιν αὐτῷ ἀσφαλείῳ πολλαχού, ὥσαντι ἐπ' αὐτῷ καίμενον τοῦ ἀσφαλῶς ἐστάναι τὰ οἰκήματα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐτοῦ δέοντος (leg. αὐτοῦ δὴ ὑπόντος). Hinc corrigendus Anatolius in Theol. Arithm. p. 56, qui ἡ ὀγδοάς, inquit, ἀσφάλεια καλεῖται, ubi flagiturat Ἀσφάλειος. Vid. et Henr. Stephanum in Thesouro. Extrema ἔτι δὲ τῇ μονάδι τῶν ἐφεξῆς κτλ. illustrantur Joannis

3. Pythagoras summo studio circa numeros versatus est, quippe qui animalium quoque ortus et siderum circuitus ad numeros rettulerit. Diis etiam illos comparans nomina iis indidit, ut Apollinem monadem vocavit, Dianam dyadem, senarium numerum Connubium et Venerem, septenarium Occasionem et Minervam, Neptunum Tutorem octonarium, decadem autem Perfectionem. Ex ipsis porro numeris parem imperfectum, impari vero plenum ac perfectum appellavit, quoniam si hic additur pari semper ex utroque ut impar victor prodeat facit; cum vero sibi ipse jungitur, producit parem; par contra numerus nunquam impari, quod neque secundus est neque vim principii habet. Quamobrem in bipartita

divisione multi parium in impares solvuntur, verbi causa quattuordecim, nullus autem imparium in parem. Ipsum enim principium atque elementum in alia dividi nequit; reliqui autem omnes in eadem elementa dissolvi possunt. Porro si monadi unus e sequentibus numeris imparibus additur, prodit semper numerus quadratus; addito vero pari, prodeunt tantum impares et inæquales; nunquam vero numerus quadratus. Quin etiam numeris æqualiter in binas partes divisis, in imparibus in medio semper superest monas, in paribus vero vacuus relinquitur locus a nemine occupatus numeroque carens, quia par numerus indigus scilicet atque imperfectus est. De communi igitur numerorum ratione sic disseruit.

Philoponi testimonio ad Aristot. Phys. lib. III p. 131, qui omnes numeros impares γνώμονας vocatos esse scribit : Καὶ οἱ ἀριθμητικοὶ δὲ γνώμονας καλοῦσι πάντας τοὺς περιττοὺς ἀριθμούς. Ad quem locum Simplicius : γνώμονας δὲ ἐκάλουν τοὺς περιττοὺς οἱ Πυθαγόρειοι, διότι προστιθέμενοι τοῖς τετραγώνοις, τὸ αὐτὸ σχῆμα φυλάττουσι, ὥσπερ καὶ οἱ ἐν γεωμετρίᾳ γνώμονες. Cf. Tiedemann. *Geist der speculat. Philos.* p. 107 seq. Denique quod ad verborum scripturam attinet, tribus locis membranarum lectiones emendavi. Namque ^a ποιεῖ posui, quia ποιεῖται περικρατεῖν græcitas respuit. Possis etiam pro περικρατεῖν e libro Plutarcheo hic reponere ἐπικρατεῖν. ^b ὥς δὲ ἐξακάδεκα mutavi in ὥς δὲ τεσσαρεσκάδεκα. Scriptor enim probaturus numeros pares dividendo resolvi in impares, minime apto utitur exemplo ὥς δὲ ἐξακάδεκα, cujus dimidium est octo, ut uterque numerus par sit. Quare τεσσαρεσκάδεκα exaravi, cujus dimidium septem numerum imparē efficit. ^c ὥς ἂν in ὥς δὲ converti.)

ΕΚ ΤΩΝ ΒΟΥΘΗΡΟΥ ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΩΝ.

Ἀριθμὸς ἢ μονάδων σύγκειται, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῶν ὄντων καὶ μέτρον καὶ ἀσύνθετον καὶ ἀγέννητον καὶ αἰετὶον καὶ μόνον καὶ εἰλικρινές· ὁ χωρὶς τῶν ἄλλων ἐστὶ, καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἀρχὴ καὶ πρώτη φύσις. Καὶ ὅτι μαθεῖν αὐτὸ ἔξεστι μὴδ' ἄλλο διορισμένῳ, ὁ μόνον ἐστὶν εἰλικρινές καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ὅηλον ^a.

Ὁ περισσὸς τοῦ ἀρτίου τελευτερός ἐστιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ μέσον ἔχει, ὁ δὲ τοῦ μέσου ἐστέρεται ^b. Καὶ ὁ μὲν, ὅπότ' ἂν γένηται ^c ἀνὰ λόγον καὶ πρὸς μονάδα, ταῖς αὐτοῦ χώραις καταλαμβάνει τὰ ταῖς γραμμαῖς περιεχόμενα σχήματα ^d. ὁ δ' ἐν οἰκείᾳ μὲν γιγνώμενος ^e οὐδέποτε περαίνεται, ὅταν δ' ἐν περισσῇ γένηται, αὐτὸς τε πέρατος τυγχάνει καὶ τὴν πλεονέκην λόγον ἔχουσιν ἴσχει.

Τὸ ἐν οὐσίᾳ καὶ φύσει καὶ νοῦς καὶ πλήρωμα· ἀρχὴν γὰρ καὶ μέσον καὶ πέρας ἔχον ἐστὶ. Καὶ τὰ ἄλλα ^f τούτου μετελήφην ἃ ἐστὶ, καὶ νοεῖται τῇ τούτου φύ-

σει ἕκαστον ἀπὸ τῶν ἄλλων εἰλικρινώμενον, καὶ εἰκὼν τε καὶ εἰδωλα τοῦ ἐνὸς γιγνώμενα.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 2, 5, pag. 12 seqq. ed. Heeren. Scripsi : ^a καὶ ὅτι μαθεῖν αὐτὸ ἔξεστι μὴδ' ἄλλο διορισμένῳ, ὁ μόνον ἐστὶν εἰλικρινές καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ὅηλον; codd. καὶ μαθεῖν αὐτὸ μὴδ' ἄλλο διορισάμενος [δ] μόνον ἐστὶν εἰλικρινές αὐτὸ δηλοῦν. ^b ἐστέρεται; codd. στερεῖται. ^c ὅπότ' ἂν γένηται ἀνὰ λόγον καὶ πρὸς μονάδα; codd. ὅπότ' ἂν γεννῶνται ἀνὰ λόγον καὶ πρὸς μονάδας. ^d καταλαμβάνει τὰ ταῖς γραμμαῖς περιεχόμενα σχήματα; codd. καταλαμβάνει τοὺς ταῖς γραμμαῖς περιεχομένους. ^e γιγνώμενος; codd. γινόμενος. ^f τὰ ἄλλα τούτου μετελήφην; codd. τὰ ἄλλα διὰ τούτου μετελήφην. De variis nominibus quibus Pythagorei monadem ornare solebant vide Theol. Arithm. p. 5-9. Conf. Meurs. de Denar. Pythag. cap. 3. De unitate Theol. Arithm. p. 19 : ἐστὶ γὰρ ποσὸν τὴ μόνάς, καὶ μονώτατον περαίνον—σὺν γὰρ ἐτέρῳ μόνον οὐκ ἂν ποτε εἴη. Quæ sequuntur inde ab ὁ περισσὸς usque ad λόγον ἔχουσιν ἴσχει quum non cohæreant cum superiori de unitate disputatione, sed ad quæstionem de paribus et imparibus numeris spectent, recte in codice Vaticano a præcedentibus separantur. De re ipsa legendus Meursius l. c. cap. 2. Distinguebant autem Pythagorei numeros pares et impares, e quibus illos imperfectos et infinitos, hos perfectos et finitos vocabant. Id vero geometriæ ope demonstrare conabantur. Nimirum duabus lineis nullam figuram terminari, tribus terminari inter omnes constat. Quocirca hoc quoque loco dicitur numerus impar comprehendere spatiis suis figuras lineis circumscriptas, contra par, dum seorsum ab aliis suum tenet locum (ἐν οἰκείᾳ [χώρᾳ] γιγνώμενος), semper esse infinitus, sed quatenus in impari lateat, velut binarius numerus in ternario, finitus esse ac suum pro portione latus habere. Ultima τὸ ἐν οὐσίᾳ κτλ. rursus ex capite de unitate sumta esse apparet. Quapropter merito in membranis a prægresso de paribus et imparibus numeris loco sejunguntur, licet eidem auctori vin-

E BUTHERI LIBRO DE NUMERIS.

Numerus ex monadibus constat. Est vero monas principium rerum et mensura, res simplex, nunquam orta, sempiterna, sola, pura, a reliquis semota ac per se subsistens, initium et prima natura. Cæterum licere nulla aliarum rerum notione explicata eam rem animo perspicere, quæ sola est pura ac per se subsistit, apertum est.

Impar numerus pari præstat. Ille enim principium, finem et medium habet; hic vero medio caret. Et ille

quidem, quando eadem etiam ejus ratio est quæ monadis, suis spatiis comprehendit figuras lineis circumscriptas : hic autem dum seorsum ab aliis suum tenet locum, nunquam finitur; cum vero in impari lateat, ipse finitus est habetque pro portione latus.

Unum est substantia et natura et mens et summa; principium enim et medium et finem continet. Reliqua quæ exstant ejus consortia sunt, ac singula ejus vi a cæteris separata animo obversantur, quia unius exempla et imagines sunt.

dicentur. Postremo vel me tacente intelligitur πλήρωμα bene restitutum esse ab Heerenio pro codicum scriptura μήνωμα. Etenim πλήρεις Pythagoreis cum alii sunt numeri impares, tum vero ipsa unitas, cæterorum principium et fons. Vide Plutarch. de vita et poesi Homeri cap. 145, vol. XIV pag. 547 ed. Hutten.)

ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΕΣΑ ΛΕΥΚΑΝΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥ ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΩ ΦΥΣΙΟΣ.

Φύσις ἀνθρώπῳ κανὼν μοι δοκεῖ νόμῳ τε καὶ δίκῃς ἔμειναι καὶ οἴκιω τε καὶ πόλει. Ἰχθὺς γὰρ ἐν αὐτῷ στιβαζόμενος εὐροῖτο καὶ τις καὶ μαστευόμενος. Νόμος γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ δίκαια, ἀτὰρ ψυχᾷ ἐστὶ διακόσμησις. Τριγθαδία γὰρ ὑπάρχοισα ἐπὶ τριγθαδίοις ἔργοις συνέστακε. Γνώμην καὶ φρόνησιν ἐργαζόμενος ὁ νόος, καὶ ἀλκὴν καὶ δύναμιν ἂ θύμῳσις, καὶ ἔρωτα καὶ φιλοπροσύναν ἂ ἐπιθυμίαν. Καὶ οὕτω συντέτακται ταῦτα ποτ' ἄλλα πάντα, ὥστε αὐτὰς τὸ μὲν κράτιστον ἀγέεσθαι, τὸ δὲ χεῖρον ἀρχεσθαι, τὸ δὲ μέσον μῆσαν ἐπέχειν τάξιν καὶ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι. Ταῦτα δ' οὕτως ἐμάσατο κατὰ λόγον ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκτυπώσει^α καὶ ἐξεργασίᾳ τῷ ἀνθρώπῳ σκάνος, ὅτι μόνον ἀνθρώπων ἐνόασατο νόμῳ τε καὶ δίκῃς ἐπιδέκτορα γενέσθαι, καὶ οὐδὲν ἄλλο τῶν θητῶν ζῶων. Οὕτε γὰρ ἐξ ἑνὸς σύστημα κοινωνίας γένοιτο καὶ, οὕτε μὲν ἐκ πλειόνων, ὁμοίων δὲ τούτων· ἀνάγκη γάρ, ἐπεὶ τὰ πράγματα διαφέροντά ἐντι, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ μοίρας τὰς ψυχᾷ διαφόρως ἔμειναι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῷ σώματι· ὁράσιος καὶ ἀφῆος^β καὶ ἀκούης καὶ γεύσιος καὶ

σφραγίσιος, οὐ γὰρ πάντα ποτὶ πάντα τὰν αὐτὴν ἔχει συναρμογάν· οὕτε μὲν ἐκ πλειόνων μὲν καὶ ἀνομοίων, τῶν τυχόντων μάντοιγε, ἀλλὰ τῶν ποτὶ τῷ δλω συστάματος ἐκπλάρωσιν καὶ σύνταξιν καὶ συναρμογάν τυχόντων. Οὐ μόνον δὲ ἐκ πλειόνων καὶ ἀνομοίων καὶ τῶν ἐς τὸ δλον καὶ τὸ τέλειον τυχόντων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τούτων οὐκ εἰκαίων καὶ ὥς ἔτυχε συνταθέντων, ἀλλὰ μετὰ τινος νόμου καὶ ἔμφρονος ἐπιστασίας. Αἱ τε γὰρ τὰν ἴσαν ἐφέρετο μοῖραν καὶ δυνάμιος καὶ τιμᾶς ἀνόμοια ἐόντα, καὶ τὰ μὲν χερεῖονα τὰ δὲ κάρβονα, τὰ δὲ μέσα, οὐ κα ἐδύνατο^γ ἂ κατὰ ψυχὰν τῶν μερέων κοινωνία συναρμοσθῆμεν^δ. αἱ τε τὰν ἀνίσαν, μὴ τὰ κάρβονα^ε δὲ τὰν μεῖζονα μοῖραν ἐφέρετο, ἀλλὰ τὰ χερεῖονα, πολλὰ κα^ς ἀφροσύνα καὶ ἀταξία περὶ τὰν ψυχὰν ὑπᾶρχεν· αἱ τε τὰ κάρβονα μὲν τὰν μεῖζονα^ς, τὰ χερεῖονα δὲ τὰν μείονα, μὴ ποτὶ λόγον δὲ ἕκαστον τούτων, οὐ κα ἐδύνατο^β ὁμόνοια καὶ φιλία καὶ δικαιοσύνη ἔμειναι περὶ τὰν ψυχὰν, ἐπεὶ ὧν ἕκαστον ἐν ποτὶ λόγον συντέτακται τὸν ἀρμόζοντα, τὸ τοιοῦτόν φαμι ἐγὼ δικαιοτάτα ἔμειναι. Καὶ μὲν ὁμόνοιά τις καὶ ὁμοφροσύνη ὁπαδεῖ τῇ τοιαύτῃ. Τὸ δὲ τοιοῦτον δικαίως κα λέγοιτο εὐνομία ἔμειναι τὰς ψυχᾷς, αἷς ἐκ τῷ ἀρχεῖν μὲν τὸ κάρβον, ἀρχεσθαι δὲ τὸ χερεῖον κράτος ἐπιφέρειτο τὰς ἀρετάς. Καὶ φιλία δὲ καὶ ἔρως καὶ φιλοπροσύνη σύμφυλος καὶ συγγενής ἐκ τούτων ἐξεβλάστανε τῶν μερέων. Συμπεθεῖ μὲν γὰρ ὁ νόος δραμυόμενος, ἔραται δὲ ἂ ἐπιθυμία, ἂ δὲ θύμῳσις ἐμπιπλάμενα μένεος, ἔχθρα ζέοισα^ι φιλία γίνεται τῇ ἐπιθυμίᾳ. Ἀρμόζας γὰρ ὁ νόος τὸ ἀδὺ τῷ λυπηρῷ συγκατακερῶμενος, καὶ τὸ σύντονον καὶ σφοδρὸν τῷ

EX ARESÆ LUCANI PHILOSOPHI PYTHAGOREI LIBRO DE HOMINIS NATURA.

Homini natura mihi norma tam legis quam juris pariterque domus ac civitatis videtur esse. Nam si quis eorum vestigia quærat ac scrutetur, in se ipso inveniat; siquidem lex in ipso jusque cernitur, quæ est animi conformatio. Triplex enim quum sit, triplicibus operibus intentus est. Intellectum enim et prudentiam efficit mens, vim et robur iracundia, amorem ac benevolentiam cupiditas. Atque hæc omnia inter se ea necessitudine junguntur, ut ejus optima quidem pars imperet, pessima autem pareat, media vero mediam sortem nacta partim imperet, partim pareat. Hæc autem cuncta sic sapienter deus in fingendo faciendoque corpore humano machinatus est, quod hominem solum voluit legis ac juris capacem fieri, posthabitis cæteris mortalibus animalibus. Nam neque ex uno constare posset communitas et conjunctio, neque ex pluribus similibus, (ut enim varia sunt negotia, ita partes quoque animi varias in nobis esse oportet, quemadmodum et in corpore visus, tactus, auditus, gustus, olfactus reperiuntur, quandoquidem non omnibus omnia pari modo conveniunt,) neque ex pluribus dissimilibus et

quibusvis, verum ex iis quæ ad perfectam suis numeris et absolutam totius corporis compagem pertineant. Non autem ex pluribus solum et dissimilibus, quanvis ad totius consummationem spectent, neque temere et fortuito sint, sed lege quadam et prudentia concinnata. Etenim sive parem sortirentur potestatem atque honorem inter se dissimilia, quæ partim deteriora, partim potiora, partim medii generis forent, non posset animi partium proba constitui communitio: sive imparem ac majorem partem non potiora, sed deteriora consequerentur, magna in animo insipientia et confusio existeret: sive potiora quidem majorem, deteriora vero minorem, non tamen singulorum, ut par est, habita ratione, haud posset in animo concordia, amicitia ac justitia gigni. Quare quando singula rationi convenienter disposita sunt, hoc equidem justitiam esse ajo. Hanc enim constitutionem concordia quædam et consensio sequitur. Hic igitur recte bonus animi status dicitur, qui tum potioris imperio, tum deterioris obsequio virtutes producat. Quin etiam amicitia et amor atque illis finitima et cognata benevolentia ex hisce partibus existit. Mens enim considerans persuadet, cupiditas appetit, ira spiritus plena et odio fervens cupiditati conciliatur. Etenim mens jucunda cum tristi rigida

κούφῳ μέρει τᾶς ψυχᾶς καὶ διαχυτικῷ, ἑκαστὸν τε ἐκάστῳ πράγματος τὰν σύμφυλον καὶ συγγενέα προμάθειαν διαμεμέρισται, ὁ μὲν νόος δραυγούμενος καὶ στιβαζόμενος τὰ πράγματα, ἃ δὲ θύμῳσι δρᾶν καὶ ἀλλὰν ποτιφερόμενα τοῖς δραυγαθεῖσιν· ἃ δὲ ἐπιθυμία φιλοστοργία συγγενῆς ἔσσα ἐφαρμόζει τῷ νόῳ ἴδιον περιποιούμενα τὸ ἀδύ, καὶ τὸ σύννοον ἀποδιδούσα τῷ συννόῳ^α μέρει τᾶς ψυχᾶς. Ὡπερ ἑκατὶ δοκεῖ μοι καὶ ὁ βίος ὁ κατ' ἀνθρώπων ἀριστος ἦμεν, ὅκκα τὸ ἀδύ τῷ σπουδαίῳ συγκατακραθῇ καὶ ἃ ἀδονὰ τῇ ἀρετῇ. Ποθαρομόξασθαι δ' αὐτὰ ὁ νόος δύναται, παιδεύσιος καὶ ἀρετᾶς¹ ἐπ' ἡρώτους γενόμενος.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 52 p. 846-857 ed. Heeren. Auctor in optimis Stobæi membranarum Aresas nominatur, in aliis Isaras vel Æsaras. Fragmentum admodum depravatam partim Salmasius Commentar. ad Epictet. pag. 169 seq. partim Stobæi editores corrigere tentarunt. Sed ne commemorem menda ab aliis jam pridem sublata, ipse pauca notabo quæ hoc capite emendavi. Posui igitur : ^a ἐκτυπώσι; codd. ἐκτυπώσει. ^b ἄψιος cum Salmasio; deest in codd. ^c οὐ κα ἐδύνάτο; codd. οὐκ ἂν δύναίτο. ^d συναρμοσθῆμεν· αἴτε τὰν ἄνισαν cum Valckenario ad Theocrit. II, 46; codd. εὐνομασθῆναι μὲν αἴ τε τὰν ἴσαν. ^e μὴ τὰ κάρβονα δὲ τὰν μελίζονα μοῖραν ἐφέρετο, ἀλλὰ τὰ χερσεῖονα; codd. μὴ τὰν κάρβονα δὲ τὰ μελίζονα μοῖραν ἐφέρετο, ἀλλὰ τὰν χερσεῖονα. ^f πολλὰ κα—ὑπάρχεν; codd. πολλὰ—ὑπάρχεν. ^g αἴ τε τὰ κάρβονα μὲν τὰν μελίζονα, τὰ χερσεῖονα δὲ τὰν μεῖονα; codd. αἴ τε τὰν κάρβονα μὲν τὰ μελίζονα, τὰν χερσεῖονα δὲ τὰ μεῖονα. ^h οὐ κα ἐδύνάτο; codd. οὐκ ἂν δύναίτο. ⁱ ζέισα; codd.

ζέισα. ^k συννόῳ; membranarum συνδῶ. ^l de hoc genitivo vide quæ dixi ad Timonis vs. 26 et ad Emped. vs. 179.)

ΑΡΙΣΤΑΙΩΝΟΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ.

Ἀρισταίων ἐφησεν ἀφ' ἑαυτοῦ εἶναι τὸν κόσμον· λέγει γοῦν ἐν τῷ περὶ ἁρμονίας οὕτως·

Ἐπεὶ δὲ ἀρχά, αἵτις δὴ ἔσσα ἀρχά, πρὸ παντός τε ἔστι καὶ ἀγέννατος· καὶ αὐτοτελής, (οὔτε γὰρ αἱ ^a μετ' ἄτερόν τι ἦς, ὑπάρχοι καὶ ἐπὶ πρὸ παντός, οὔτε γενομένα ποτὶς ἐκ τίνος ἀγέννατος καὶ εἴη ἐτι, οὐδὲ μὲν ἀρχά τε καὶ αἰτία τῶν γενομένων, οὔτε γὰρ αὐτοτελής, ἀτέρῳ γὰρ τίνος ποτιδεηθήσεται τῷ σώσαντος αὐτὰν καὶ κινάσαντος), ὁ δὲ ὡς αὐτὰ καθ' αὐτὰν ἃ ἀρχὰ ἀγέννατος τε ἔστι καὶ αἰδῖος καὶ αἰτία γενέσεώς τε καὶ κινάσεως. Κινέουσα δὲ πάντα αὐτὰ ἐξ αὐτᾶς φύσεως ἔστι, καὶ αὐτοτελέα παρεχομένη· τὰ δὲ αὐτὰ ἐξ αὐτᾶς αὐτοτελής ἔστι. Εἰκόνας δὲ καὶ ὁμοιώσεις τᾶς ἀρχᾶς ταύτας καὶ ἐν τοῖς φύσι γινομένοις, καὶ ἐν τοῖς κατὰ τέχναν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀθάνατον τὸ ἀκάματον, [τὸ δὲ ἀκάματον τὸ μὴ κάμνον], ὁ δὲ θεὸς τοιούτος, κινέων τε τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν, φανερόν ὡς αἰδῖός καὶ εἴη ὁ κόσμος. Αἱ γὰρ ἀρχὰν λήφεται διακοσμάσις, ἑκαμέποκα τὸ κινέον αὐτὸ καὶ ἀνεπαύσατο ^b διακοσμάσις. Αἱ δὲ γε κάμηνοι καὶ ἀμπαύοιτο τὸ κινέον, φθαρτὸν καὶ γεννατὸν ὑπάρχον, καὶ αὐτὸ πέρας ἔχει ^c κινάσις, καὶ τὸ ὅλον δὲ καὶ τὸ πᾶν διακοσμάσις. Ὡς ἀνάγκη ἦτοι γένεσιν ἀναιρέν, ἢ γεννᾶν ἐκ τῷ μὴ ὄντος, ἢ τόνδε τὸν κόσμον ὑπολείπεται ^d ἀθάνατον καὶ ἀγήρατον εἶμεν. Λέγοιτο δὲ καὶ ἁρμονία φύσεως, ὅτι πάντα κατὰ λόγον φύεται τὸν ταύτας ποτ' ἄλλαλα ^e, καὶ ὡς ὁ τεχνίτης ποτὶ τὰν τέχνην, οὕτως θεὸς ποτ'

que et vehementia cum levi et ad hilaritatem propensa animi parte certa quadam mixtura temperat, propriamque ac peculiarem singulorum curam singula sortita sunt, quia mens res considerat ac scrutatur, excandescentia autem appetitum ac vires contemplationi affert, cupiditas denique amoris paterni et conjugalis socia decenter suam menti dulcedinem affligit, ac prudentiam isti animi parti, in qua versatur, conciliat. Quapropter etiam ea mihi videtur hominis vita præstantissima esse, qua jucundum honesto et voluptas virtuti misceatur. Sed hæc copulare non potest nisi mens disciplinæ ac virtutis vi amabilis reddita.

ΑΡΙΣΤΕΩΝΟΣ FRAGMENTUM.

Aristæon negavit interire mundum; sic enim ait libro de harmonia :

Quoniam autem principium, ut principium, ante omnia est et ortu carens ac perfectum, (nam nec si post aliud sequeretur, ante omnia foret, neque unquam ab aliquo generatum ortu careret, neque vero initium et causa eorum quæ nascuntur foret, non enim perfectum esset, siquidem

alio et salutis et motionis suæ auctore egeret,) manifestum est principium per se ortu carere atque æternum esse simulque generationis causam et motionis. Quatenus autem omnia ex se ipso movet, natura vocatur, et quatenus cætera perficit, per se perfectum est. Hujus porro principii imagines ac similitudines in naturæ artisque operibus cernuntur. Quoniam autem quicquid immortale est indefessum sit oportet, [indefessum vero quod nunquam fatigatur], talis autem deus est, qui totam mundi compagem et rerum universitatem movet, patet æternum esse mundum. Etenim si positis initiis hæc mundi moles paulatim efficeretur, motor aliquando fatigatus ab ejus compositione cessaret. Quodsi auctor motus defessus requiesceret, et ipse ut mortalis genitusque finem haberet motus et tota mundi compages utque universitas rerum oriri desineret. Quocirca necesse est vel ortum rerum tollere, vel e nihilo cuncta procreare, vel ut immortalis atque æternus sit mundus relinquatur. Harmonia quoque naturæ esse dicitur, quia omnia ei congruenter necessitudine quadam inter se juncta generantur, utque artifex ad artem, sic deus ad harmoniam se habet. Namque ars

ἀρμονίαν. Ἄ τε γὰρ τέχνα ἐστὶ λόγος καὶ ἰδέα τῶν γινομένων καὶ φύσις. Τὸ μὲν ὦν ἔργον ἀμαρτάνεται ἐν τοῖς τεχνίταις, ὅκα παραλλάξῃ τὸν τᾶς τέχνας λόγον· τὰ δὲ γινόμενα φύσις ἴφθιμειται πηρὰ καὶ ἀναρ-
θρα γινόμενα, ὅκα παραλλάξῃ τὸν τᾶς ἀρμονίας λόγον.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 21, pag. 428 seqq. ed. Heeren. Scripsi : * αἱ μεθ' ἄτερόν τι ἦς, ὑπάρ-
χοι κα; codd. εἰ μεθ' ἑτέρω τινὸς ὑπάρχοι ἄν. ὁ ἀνε-
παύσατο; codd. ἐμπαυσιν. ὁ ἐξεῖ; libri ἐξεῖ. ὁ ὑπο-
λείπεται; membranæ κατάλιπε vel καταλείπεται.
ὁ ἀλλαλα; codd. ἀλλήλως vel ἀλλήλων. ὁ φύσις· codd.
φύσει.)

ΚΑΙΚΙΛΙΟΥ.

Ὡς φησι Καικίλιος ὁ Πυθαγόρειος ἐν ῥήμασι τού-
τοις· ἡ τριὰς πρώτη συνέστησεν ἀρχήν, μεσότητά καὶ
τελευτήν.

(Excerpta e Joanne Laurentio Lydo in cod.
Paris. 3367 fol. 77, ubi male scriptum est Κε-
κίλιος.)

ΕΚ ΤΗΣ ΔΙΑΓΜΟΥ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥ ΕΠΙΤΟΜΗΣ Η ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΒΙΒΛΙΟΥ.

1. Τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ τῶν καλῶν γίνεσθαι καὶ
προηγούμενων πράξεων. Διὸ καὶ δι' ὧν εἶναι καλήν,
καθάπερ καὶ τὴν ἐν τοῖς αὐλοῖς ὁ ἐνέργειαν δι' ὧν ἐν-
τεχνον. Οὐ γὰρ ἐκδιβάξιν τὴν παράληψιν τῶν ὀλι-
κῶν ἀρχῶν τῆς εἰλικρινείας τοῦ καλοῦ τὴν εὐδαιμο-
νίαν, ὡς οὐδὲ τὴν τῆς ἱατρικῆς ἐντεχνον δι' ὧν ἐνέρ-
γειαν τὴν τῶν ὀργάνων χρῆσιν· πᾶσαν μὲν γὰρ πρᾶξιν

ἐνέργειαν εἶναι τινα ψυχῆς. Ἐπεὶ δ' ὁ πράττων συγ-
χρῆται τισι πρὸς τὴν τελειότητα τῆς προθέσεως, μέρη
ταῦτα οὐ ὁ χρῆ νομίζειν τῆς ἐνεργείας· καίτοι γε ἐπι-
ζητούσης ἐκατέρας τῶν εἰρημένων τὸ τοιοῦτον ὁ οὐ μὴν
ὡς μέρος, ὡς δὲ ποιητικὸν τῆς τέχνης. Τὰ γὰρ ὦν
ἀνευ πράττειν ὁτιοῦν ἀδύνατον, μέρη τῆς ἐνεργείας
λέγειν, οὐκ ὀρθόν. Τὸ μὲν γὰρ μέρος ἐπινοεῖσθαι
κατὰ τὸ συμπληρωτικὸν τοῦ ὅλου τὰ δ' ὦν οὐκ ἀνευ
κατὰ τὸ ποιητικόν, τῷ φέρειν καὶ συνεργεῖν εἰς τὸ
τέλος.

(Stobæus Floril. CIII, 28. Posui : * αὐλοῖς ex
Eclog. lib. II cap. 7 p. 274 ed. Heer.; codd.
ἄλλοις. ὁ ὀλικῶν ex Eclog. I. c.; codd. ὀλικῶν. ὁ οὐ ex
Eclog. I. c.; deest in membranis. ὁ τὸ τοιοῦτον;
libri ἐκάτερον.)

2. Ξενοφάνους πρῶτου ὁ λόγος ἦλθεν εἰς τοὺς Ἑλ-
ληνας, ἀξίος γραφῆς, ἅμα παιδιᾷ τὰς γε τῶν ἄλλων
τόλμας ἐπιπλήττοντος, καὶ τὴν αὐτοῦ παριστάντος εὐ-
λάβειαν, ὡς ἄρα θεὸς μὲν οἶδε τὴν ἀλήθειαν, ὁ δόκος
δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται. Ἡ μὲν γὰρ φιλοσοφία θήρα.
τῆς ἀληθείας ἐστὶ καὶ ὄρεξις καὶ τῶν συγχορευτῶν ὁ
καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ὁ συμφωνίας, φησίν. Εἰ δὲ ναύτην
ἢ στρατιώτην θεωρεῖς ὁ, πότερον ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς
ἐαυτῷ πεποιῆσθαι σοὶ δοκεῖ ὁ, ἢ πρὸς κοινωνίαν; πρὸς
κοινωνίαν. Ὑπὸ τίνος; Ὑπὸ τῆς φύσεως. Τίνος
οὐσης καὶ πῶς; Διοικούσης τὰ ὅλα. Καὶ πότερον οὐ-
σης ἢ μὴ; Ταῦτα οὐκ ἐστὶ ἀναγκαῖον πολυπραγμονεῖν.

(Stobæus Eclog. lib. II cap. 1, pag. 14 ed.
Heeren. Prima verba inde a Ξενοφάνους usque ad
τέτυκται, quæ in membranis appposito lemmate
Ξενοφάνους Colophonio philosopho vindicantur,
non posse esse Xenophanis carminibus vaticini-
nati, recte intellexit Heerenius. Qui quoniam

tum ratione constat cogitataque rerum fingendarum spe-
cie, tum natura. Sicut igitur artificis opus, artis ratione
destitutum, corrumpitur : ita naturæ opera, membris
capta ac debilitata, quando ab harmoniæ ratione dissident,
interire necesse est.

CÆCILII.

Ut ait Cæcilius Pythagoreus his verbis : ternio primus
constituit initium, medium et finem.

E DIDYMI PYTHAGOREI EPITOME SIVE LIBRO DE PHILOSOPHORUM SECTIS.

1. Felicitatem e bonis honestisque actionibus oriri.
Quocirca eam omnino esse pulchram, quemadmodum et
tibicinis industria prorsus artificiosa sit. Neque enim as-
sumtis materiæ viribus segregari felicitatem ab honestatis
sinceritate, ut neque medendi actionis omnino artificiosæ
gloriam instrumentorum usus minuit : quippe omnem
actionem quandam esse animi industriam. Quum vero
agens quibusdam utatur ad incepta exsequenda, non sta-

tim ea partes operis existimari convenit : quamvis utra-
que earum, quarum mentio facta est, artium tale quid
requirat, non tamen ut partem, sed ut causam efficientem
artis. Namque ea sine quibus agi quidpiam non potest,
partes operis non recte nominantur. Pars enim conside-
ratur, quatenus ad totum complendum facit : ea vero sine
quibus aliquid fieri nequit, pro causa efficiente habentur,
ut quæ ad finem ferant ac prosint.

2. Xenophanis primum ad Græcos permanavit sermo,
relatu dignus, ut aliorum salse increpantis audaciam, ita
suam aperientis prudentiam, Deum quidem veritatem
scire, « sed opinionem solam omnibus in rebus valere. »
Nam philosophia, inquit, veritatis est tum indagatio tum
cupiditas ejusque sociarum atque earum inter se concor-
diæ. Si vero nautam vel militem contemplaris, utrum
homo ipse sibi tantum factus esse videtur, an ad vitæ
communitatem? Ad communitatem. A quo? A natura.
Qualis autem ea est et quomodo? Regit universum. Utrum
vero est illa necne? Hæc non amplius perquiri necesse
est.

hic ita de Xenophane agitur, ut disseruisse de illo alium sapientiæ professorem probabile est, locum hunc cum sequentibus junxit, quæ re argumentoque cum præcedentibus coherent atque in vetustis exemplaribus Didymo tribuuntur. Quod autem attinet ad Xenophanis de veritate dubitationem, auctor est Sotion apud Diogenem Laertium lib. IX, 11, 20, eum primum dixisse, res omnes intelligentiæ nostræ vim et notionem fugere (φησι δὲ Σωτίων, πρῶτον αὐτὸν εἰπεῖν ἀκατάληπτα εἶναι τὰ πάντα). Cæterum hemistichium istud dōkos δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται exstat inter Xenophanis carminum et dictorum reliquias. Vid. Philos. Græc. Fragm. vol. I pag. 103, fr. 14. Convenit Colophonii philosophi sententia cum iis quæ Plato in Phædro p. 278 D Socratem dicentem facit: τὸ μὲν σοφὸν καλεῖν ἔμοιγε μέγα εἶναι δοκεῖ καὶ θεῶν μόνῃ περεῖν. τὸ δὲ ἡ φιλόσοφον ἢ τοιοῦτόν τι μᾶλλον γε ἂν αὐτῷ καὶ ἀρμόττοι καὶ ἐμμελεστερέως ἔχοι. Idem in Phædone p. 66 ed. Stephan. philosophiam τὴν τοῦ ὄντος θήραν vocavit. Hoc ipsum effatum tenuerunt Platonici ac multimodis ornarunt. Sic Alcinous cap. 1: τῶν κυριωτάτων Πλάτωνος δογμάτων τοιαύτη τις ἂν διδασκαλία γένοιτο. Φιλοσοφία ἐστὶν δρεῖς σοφίας, ἡ λύσις καὶ περιαγωγή ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἐπὶ τὰ νοητὰ ἡμῶν τρεπομένων καὶ τὰ κατ' ἀλήθειαν ὄντα. Quod reliquum est, locum male a librariis habitum aliquoties emendavi. Scripsi igitur: ^a πρώτου cum Heerenio; ^b πρώτος Canterus. ^c συγγορευτῶν; codd. συγγορευτῶν. Sed αἱ τῆς ἀληθείας συγγορεύτριαι nominari videntur virtutes, id est, veritatis sociæ et comites. ^e αὐτάς; codd. αὐτοὺς. ^d εἰ δὲ ναύτην ἢ στρατιώτην θεωρεῖς; libri εἶδεν αὐτήν, εἰ δὲ στρατιώτην. ^e πότερον δ' ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτῷ πεποιθῆσθαι σοὶ δοκεῖ; libri πότερον οὖν δ' ἄνθρωπος αὐτὸς ὅψ' ἑαυτοῦ πεποιθῆσθαι σοὶ δοκεῖ.)

De morali philosophiæ parte.

3. Ethica est facultas animæ, qua bene exulta virtus actiosa procreatur, vel ratio secundum quam morum virtute utimur. Ethos autem est qualitas partis animæ ratione carentis sed quæ rationi parere solet.

Aliter. Pars animæ ratione carens, assueta rationi parere: aut affectus, sive affectibus obnoxia pars animæ, rationis participi parere assueta.

Aliter. Affectus vel pars animæ ad appetendum prompta, assueta ratione prædita obedire. Licet ita quoque definire: principium agens animæ: aut motus animi ad appetendum propensus, aut qualitas partis animæ ratione destitutæ: aut animæ partis ratione carentis qualitas e præscripto rationis rationi obedire docta. Atque ita quidem Platonici definiunt: Stoici autem qui in Zenonis castra transierunt, per translationem: ethos est vitæ fons

Περὶ τοῦ ἠθικοῦ εἶδους τῆς φιλοσοφίας.

3. Ἡθικὴ ἐστὶ δύναμις ψυχῆς, δι' ἧς ἀσκηθεῖσθαι καλῶς ἢ πρακτικῇ κατασκευάζεται ἀρετῇ, ἢ λόγῳ· καθ' ὃν χρησόμεθα ἠθικῇ ἀρετῇ. Ἡθος δὲ ἐστὶ ποιότης τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς ὑποτακτικῶς ἔχειν ἐπιζοιμένου τῷ λόγῳ.

Ἄλλως· ἀλογον μέρος τῆς ψυχῆς εἰθισμένον ὑπακούειν τῷ λόγῳ· ἢ πάθος, ἢ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, εἰθισμένον ὑπακούειν τῷ λογικῷ.

Ἄλλως· πάθος ἢ τὸ δρεκτικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, εἰθισμένον ὑπακούειν τοῦ λογικοῦ. Πάρεστι δὲ καὶ κείνως δρίζεσθαι· ἀρχὴ ψυχῆς πρακτικῇ· ἢ κίνησις τῆς ψυχῆς καθ' ὁρμήν· ἢ ποιότης ἀλόγου μορίου ψυχῆς· ἢ ψυχῆς τοῦ ἀλόγου μέρους ποιότης, κατ' ἐπιτακτικὸν λόγον δυναμένη τῷ λογικῷ ἐπακολουθεῖν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφούντες δρίζονται· οἱ δὲ κατὰ Ζήνωνα ² τὸν Στωϊκὸν, τροπικῶς· ἡθὺς ἐστὶ πηγὴ βίου, ἀφ' ἧς αἱ κατὰ μέρος πράξεις βέουσι. Πάθος δ' ἐστίν, ὡς μὲν Ἀριστοτέλης ³, ἀλογος ψυχῆς κίνησις πλεοναστική. Τὸ μὲν οὖν ἀλογον κατὰ τοῦ μὴ ἔχοντος τὸν ἀρχικὸν λόγον τάττει, τὸν γὰρ ὑποτακτικὸν ἔχει, καθ' ὃν ὑπακούειν πέφυκε τῷ λογικῷ· τὸ δὲ πλεοναστικόν, κατὰ τοῦ πεφυκότος ἐπιδέχεσθαι πλεονασμόν, οὐ κατὰ τοῦ ἡδὴ πλεονάζοντος· ποτὲ μὲν γὰρ πλεονάζει, ποτὲ δ' ἐλλείπει. Κάκεινως δ' ὀρίζεται· πάθος ἐστὶ κίνησις τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς πλεοναστική, κατὰ φαντασίαν ἡδέος ἢ λυπηροῦ. Ὅ μὲν οὖν Περιπατητικὸς οὕτως· ὡς δ' ὁ Στωϊκὸς ὠρίσαστο Ζήνων ⁴, πάθος ἐστὶν ὁρμὴ πλεονάζουσα. Οὐ λέγει πεφυκίᾳ πλεονάζειν, ἀλλ' ἡδὴ ἐν πλεονασμῷ οὔσα· οὐ γὰρ δυνάμει, μᾶλλον δ' ἐνεργείᾳ. Ὁρίσαστο δὲ κάκεινως· πάθος ἐστὶ ποτὴ ψυχῆς, ἀπὸ τῆς τῶν πτηνῶν φορᾶς τὸ εὐκίνητον τοῦ παθητικοῦ παρεκιάσας. Ἡθοποιεῖα δ' ἐστὶν ἡθὺς ἐμποίησις. Ἡθικὴ δ' ἐστὶν ἀρετὴ μέσσης παθῶν, ἢ ἐξὶς δρίζουσα τοῦ πάθους τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἐλλείψιν τῷ τῆς φρονήσεως λόγῳ.

ex quo singulæ manant actiones. Affectus vero secundum Aristotelem est ratio vacans animi motus vehementior. Ac rationis vacuitatem quidem ponit de eo ut rationis ducis experte, quandoquidem partem obedientem habet, qua rationis participi paret; vehementiorem autem nominat, quatenus vehementiæ capax non jam vehemens est, siquidem nunc abundat, nunc deficit. Cæterum sic quoque definit: affectus est commotio partis animæ ratione carentis per nimiam voluptatis vel doloris imaginationem. Atque hoc quidem modo Peripateticus; ut vero Zeno Stoicus definit, affectus est appetitio nimia. Non dicit nimii capacem, sed jam nimiam, nec quæ talis esse possit, sed revera jam sit. Definit etiam hoc modo: affectus est animi volatus, cum avium motu perturbationum celeritatem comparans. Quæ autem dicitur morum imitatio vel confictio est morum personæ informatio. Virtus

ἡ ἔξις προαιρετικὴ τοῦ καλοῦ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτάρκη περὶ τῶν ὥρων, πολλάκις γὰρ οἱ περὶ αὐτῶν λόγοι παρεμπροσθύνονται. Χωρητέον δὲ ἐπὶ τὴν διαίρεσιν τοῦ ἡθικοῦ τόπου, εὐθὺς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κατὰ διαφορὰν ἐνδείκνυμένου.

Διαίρεσις ἡθικοῦ τόπου κατὰ τοὺς Ἀκαδημικούς ⁵.

Φίλων ἐγένετο Λαρισσαῖος, ⁶ φιλόσοφος Ἀκαδημικός, ἀκουστὴς Κλειτομάχου, τοῦ ἱκανῆν εἰσενεγκμένου προκοπῆν ἐν τοῖς λόγοις. Οὗτος δὲ Φίλων τὰ τε ἄλλα πεπραγμέναια δεξιῶς, καὶ διαίρεσιν τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν λόγου, ἣν ἐγὼ προχειρίζομαι, [περὶ ἧς ὁ λόγος]. Ἑοικέναι δέ φησι τὸν φιλόσοφον ἱατρῷ. Καθάπερ οὖν ἔργον ἱατροῦ, πρῶτον μὲν πείσαι τὸν κάμνοντα παραδέξασθαι τὴν θεραπείαν, δεύτερον δὲ τοὺς τῶν ἀντισυμβουλευόντων λόγους ὑπαλέσθαι, οὕτω καὶ τοῦ φιλοσόφου. Καίτοι τοίνυν ἐκάτερον τούτων ἐν τῷ προσαγορευμένῳ προτρεπτικῷ λόγῳ, ἐστὶ γὰρ ὁ προτρεπτικός ὁ παρορμῶν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν. Τούτου δ' ὁ μὲν ἐνδείκνυται τὸ μεγαλωφελὲς αὐτῆς, ὁ δὲ τοὺς ἀνασκευάζοντας ἡ κατηγοροῦντας ἢ πως ἄλλως κακοθηζομένους τὴν φιλοσοφίαν ἀπελέγχει. Δεύτερος δὲ μετὰ τούτων ὁ πρὸς τὴν ἱατρικὴν ἀναλογία ⁷ δευτέραν ἔχων τάξιν. Ὡς γὰρ ἱατροῦ μετὰ τὸ πείσαι παραδέξασθαι τὴν θεραπείαν τὸ προσάγειν ἐστὶ τὰ μὲν θεραπευτικά, ⁸ τὰ μὲν τῷ προεκκομίσαι τὰ νοσοποιὰ τῶν αἰτιῶν, τὰ δὲ τῷ τὰ παρασκευαστικά τῆς ὑγείας ἐνθε-

ναι· οὕτως αὖ κατὰ τῆς ἐπιστήμης ἔχει. Μετὰ γὰρ τὰ προτρεπτικά πειράσθαι τὰ θεραπευτικά προσάγειν, ἐφ' ᾧ δὴ ⁹ τοῖς παρορμητικοῖς κέχρηται διμερίως· τὸ μὲν γὰρ ὑπεξαιρετικὸν τῶν ψευδῶς γεγεννημένων δοξῶν, δι' ὧς τὰ κριτήρια νοσοποιεῖται τῆς ψυχῆς· τὸ δὲ τῶν ὑγιῶς ἔχουσῶν ἐνθετικόν. Δεύτερος οὖν ὁ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν τόπος, ἐφ' ᾧ καὶ δι' ¹⁰ ἡ προτροπή. Τῷ δὲ τρίτῳ πάλιν ὁ τρίτος ἀναλογίσει. Καὶ γὰρ τῇ ἱατρικῇ σπουδῇ πᾶσα περὶ τὸ τέλος, τοῦτο δ' ἦν ὑγίεια, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ περὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Συνάπτεται δὲ τῷ περὶ τελῶν λόγῳ λόγος περὶ βίων. Ἐπὶ γὰρ τε τῆς ἱατρικῆς οὐκ ἀρκεῖ τὴν ὑγίαν ἐμποιῆσαι, χρεῖα δὲ καὶ τοῦ παρασχεῖν παραγγέλματα περὶ τῆς ὑγείας, οἷς προσέχοντες τὸν νοῦν τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος διαφυλάττουσι· καὶ δὴ κατὰ τοῦ βίου θεωρημάτων τινῶν ἐστὶ χρεῖα, δι' ᾧ ἡ φυλακὴ γενήσεται τοῦ τέλους. Διττός δὲ καὶ ὁ περὶ βίων λόγος, ὁ μὲν ἴδιος, ὁ δὲ κοινός· ὧν τὸν μὲν ἴδιον ἐπισκοπεῖν δεόν ἐστὶ τὰ πρὸς ἕκαστον, οἷον εἰ τῷ νοῦν ἔχοντι πολυτετέον, ἢ τοῖς ἡγεμονικοῖς συμβιωτέον, ἢ γαμητέον τῷ σοφῷ· τὸν δὲ κοινὸν πρὸς ἅπαντας, οἷον ¹¹ τὸ τίς ἀρίστη πολιτεία· εἰ κοινὰς ποιητέον τὰς ἀρχὰς ἢ τιμητάς· τοῦτον δὲ τὸν κοινὸν προσαγορευτέον μὲν πολιτικόν, τακτέον δὲ καθ' αὐτόν, καθάπερ ὄντα μέρος τοῦ περὶ βίων, διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν κοινότητά. Εἰ μὲν οὖν ἐνεδέχτο πάντα εἶναι σοφούς, οὐκ ἂν ἐδέχθησε πλείονων ἔτι τόπων· οἱ γὰρ κατὰ λεπτόν διαιρούμενοι, παραφυάδες εἰσὶ τῶν προκειμένων· ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν

moralis vero est affectuum medietas, vel habitus affectus abundantiam vel defectum prudentia componens; vel habitus honesti circa voluptates vel dolores appetens. Atque hæc quidem de definitionibus dicta sufficiant; sæpius enim de illis sermo incidet. Nunc autem illustrato quem tractamus loco pro notionum quas continet diversitate statim ad morum scientiæ divisionem pergamus.

Divisio Ethices secundum Academicos.

Philo quidam Larissæus fuit, Academicus, Clitomachi auditor, viri de litterarum studiis præclare meriti. Hic igitur Philo cum alia bene tradidit, tum hanc, de qua ego agam, questionem ad philosophiam spectantium divisionem. Ait autem philosophum medico esse similem. Quemadmodum igitur medici officium est, primum quidem ægroto persuadere, ut curationem admittat, deinde vero adversariorum rationes confutare, sic quoque philosophi. Ergo horum utrumque in adhortatione positum esse patet; siquidem adhortatio ad virtutem incitans oratio est. Cujus altera quidem pars magnum ipsius usum exponit, altera adversarios vel reprehensores, vel philosophiam aliquo modo calumniantes refellit. Deinde vero etiam hoc modo cum medicina contentio quædam et comparatio fit, quæ secundum obtinet locum. Ut medici est, postquam persuasit admittendam curationem,

remedia adhibere, quibus partim morborum causæ tollantur, partim sanitas reddatur: ita etiam in hac scientia se res habet. Etenim post exhortationem studet curationem adhibere, incitamentis utens duplici modo, quorum altis falsæ opiniones animi iudicium inficientes evelluntur, aliis veræ inseruntur. Secundo igitur loco disputatio de bonis et malis est, in quibus considerandis versabatur quorumque causa instituta fuerat adhortatio. Tertio denique modo sic fiat comparatio. Sicut medicinæ studium omne refertur ad finem, sive ad sanitatem, item philosophiæ ad beatitudinem. Conjungitur autem cum tractatu de finibus alter de vitæ generibus. Nam quemadmodum in exercenda medicina non sufficit sanitatem reddere, sed opus etiam est tradi præcepta de tuenda valetudine, quibus obsequentes bonam corporis habitudinem conservent: sic etiam in vitæ præceptis quibusdam opus est, ad finem, felicitatem scilicet, conservandum. Duplex autem est de vita sive privata sive publica tractatus, quorum ille necessario singulorum res considerat, velut sitne prudenti gerenda respublica, vel sitne cum principibus vivendum, vel num sapienti uxor ducenda sit; hic de omnium rebus quærit, velut quæ sit optima respublica? utrum honores et magistratus ditioribus tantum an omnibus mandari expediat? Ex his locum de rebus publicis appellare licet civilem; convenit autem separatim

μέσως διακειμένων ανθρώπων πρόνοιαν ποιητέον, οὐσ-
τινας ἐκ τῶν παραινετικῶν λόγων ὠφελεῖσθαι συμβαί-
νει; μὴ δυναμένους προσευκαίρειν τοῖς διεξοδικοῖς πλά-
τεσιν, ἢ διὰ χρόνου στενοχωρίας, ἢ διὰ τινος ἀναγ-
καίας ἀσχολίας, ἐπεισενεκτέον τὸν ὑποθετικὸν λόγον,
δι' οὗ τὰς πρὸς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς
ἐκάστου χρήσεως ὑποθήκας ἐν ἐπιτομαῖς ἔξουσιν.

Οὕτω μὲν οὖν ἡ Φίλωνος ἔχει διαίρεσις. Ἐγὼ δ'
εἰ μὲν ἀργότερος διακειμην, ἀρκεσθεὶς ἀν αὐτῇ συνεί-
ρον ἤδη τὰ περὶ τῶν ἀρεσκόντων, τῇ τῆς εξαμερείας ¹²
ἐπικυφίζομενος περιγραφῇ· ἡγούμενος δ' ἐμαυτῷ
πρέπειν πρὸ πάντων τὴν οὐσίαν δεῖν ἐπισκοπεῖν οὗ τις
πραγματεύεται, κάπειτα ποιότητα τὴν περὶ αὐτὴν καὶ
ποσότητα, καὶ τούτοις ἐφεξῆς τὸ πρὸς τί, νομίζω προσ-
επιπονηθέντε τε εἶναι καὶ τὰ ἄλλων ἐπισκοπεῖν, κα-
θόπερ οὐ πάντων, οὕτω. τῶν περὶ ταῦτα διανεγ-
κάντων.

Ἔστιν οὖν Εὐδώρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ¹³, Ἀκαδη-
μικοῦ φιλοσόφου, διαίρεσις τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν λόγου,
βιβλίον ἀξιόκτητον, ἐν ᾧ πᾶσαν ἐπεξελήλυθε προβλη-
ματικῶς τὴν ἐπιστήμην, ἥς ἐγὼ διαίρέσεως ἐκθήσομαι
τὸ τῆς ἡθικῆς οἰκτεῖον. Ἔχει δ' οὕτως. Τριμεροῦς
ὄντος τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν λόγου, τὸ μὲν ἐστὶν αὐτοῦ
ἡθικόν, τὸ δὲ φυσικόν, τὸ δὲ λογικόν. Τοῦ δὲ ἡθικοῦ
τὸ μὲν περὶ τὴν θεωρίαν τῆς καθ' ἑκάστον ἀξίας, τὸ δὲ
περὶ τὴν ὁρμὴν, τὸ δὲ περὶ τὴν πράξιν. Ταῦτ' ἐστὶ
γὰρ τριμερὴ τῆς ἡθικῆς εἶδη, πρῶτον μὲν, τὸ θεάσα-
σθαι τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος ὅπερ αἰρεῖσθαι μέλλο-

μεν, οὐδὲ γὰρ οἷον τε γενέσθαι τὴν ὁρμὴν εὐλογον, εἰ
μὴ μετὰ τὴν θεωρίαν· ἡ θεωρία δ' ἐστὶ περισσεύς
τοῦ πράγματος καὶ οἷον ἐπὶ κρισις, κατὰ τὸν περὶ αὐ-
τοῦ λογισμόν· δεύτερον δὲ τὸ τὴν ὁρμὴν τῷ περινοῇ-
θέντι καλῶς ἐπιβαλεῖν· τρίτον τὸ τὴν πράξιν αὐτοῖς
ἐπισυνάψαι. Ταῦτ' ἐστὶ τὰ πρῶτα μέρη τοῦ ἡθικοῦ
λόγου, θεωρητικόν, ὁρμητικόν, πρακτικόν· τούτων δ'
ἐκάστου ὑποδιαίρεσις. Τοῦ γὰρ περὶ τὴν θεωρίαν τῆς
καθ' ἑκάστον ἀξίας, τὸ μὲν περὶ τῶν σκοπῶν ἢ τῶν
λεγομένων σκοπῶν τοῦ βίου· τὸ δὲ περὶ τῶν συμβαλλο-
μένων εἰς τὴν τῶν τελῶν περιποίησιν, (τὸ μὲν ἐστὶ
περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακῶν,) τὸ δὲ περὶ τῶν
κατὰ τὰς ἀρετὰς ποιῶν, ὅπερ καὶ καλεῖται χαρκτηρη-
στικόν· τὸ δὲ περὶ τεχνῶν· τὸ δὲ περὶ ἐπιτηδευμάτων.
Τοῦ μὲν περὶ ἀρετῶν τὸ μὲν κοινόν, τὸ δ' ἴδιον· κοι-
νὸν μὲν, οἷον περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀνδρείας, σω-
φροσύνης, φρονήσεως, τῶν ἄλλων· ἴδιον δὲ τὸ προ-
τρεπτικόν, τοῦτο γὰρ εἰς τὸ μόνως ἐνδεῖξασθαι τὴν
ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν. Καὶ ὁ μὲν περὶ τὴν θεωρίαν
τῆς καθ' ἑκάστον ἀξίας λόγος εἰς τοσοῦτους τόπους γε-
νικὸς τέμνεται· ὁ γὰρ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν πολ-
λὰς περιέχει διαίρεσεις, αὐτίκα τὴν περὶ τῶν λεγομέ-
νων προηγουμένων, τὴν περὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς καὶ
δόξης καὶ εὐφρίας. Τῷ δὲ περὶ φιλίας κατὰ γειννείαν
ὕπαγε τὸν περὶ ἔρωτος, τὸν περὶ συμπροσίαν. Οὐ
μὴν ἀλλ' ὁμοῦ τοῦδε σύμπαντος εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν
καὶ κακῶν ὡς γενικώτατον ὑπέταξε λόγον. Τοῦ δὲ
περὶ τῆς ὁρμῆς ¹⁴ λόγου ὁ μὲν ἐστὶ περὶ τῆς ἰδικῆς

eum tractari propterea quod latissime patet, quamvis pars
sit loci de vita. Jam si fieri posset, ut omnes essent
sapientes, pluribus locis non foret opus, quandoquidem
subtiliores divisiones ex iis quae proposita sunt oriuntur;
quoniam vero mediocrium quoque hominum cura agenda
est, qui quum iis vel per temporis angustias vel per ne-
cessaria quaedam negotia uberioribus disputationibus va-
care non liceat, tamen ex monitis utilitatem capiunt, non
omittendus est praceptorum tractatus, qui luta rectaque
de singulorum usu consilia paucis verbis comprehensa det.

Atque haec quidem Philonis est divisio. Ego vero si
paullo senior essem, illa contentus jam dogmata conne-
cterem, descriptione sex partibus constante sublevarus:
quum autem existimem primum naturam rei tractandae,
deinde qualitatem illius et quantitatem, denique relatio-
nem ejus ad alias res mihi inspicendam esse, dedita opera
alios quoque consulendos judico, ut non omnes, ita in
his praecipuos.

Est igitur Eudori Alexandrini, Academici, divisio phi-
losophiae universae in praeclearo libro tradita, in quo to-
tam scientiam ad quaestiones retulit, cujus ego divisionis
partem ethicam propriam in medium proferam. Sic autem
se habet. Quum omnis de philosophia disputatio triplex
sit, una ejus pars moralis est, alia physica, tertia logica.
Porro moralis philosophia partim circa contemplationem

dignitatis singulorum, partim circa appetitionem, partim
circa actionem versatur. Etenim haec tres sunt morum
scientiae species, primum contemplatio dignitatis rei,
quam consecrari volumus, quia appetitio ante contempla-
tionem rationi consentanea esse non potest, contemplatio
autem est rei consideratio et quasi de ea judicium ejus
inspectione innixum: porro appetitio rei probe conside-
ratae adhibita: denique actio quae utrique insuper annexa
est. Quapropter haec primae sunt morum scientiae partes,
contemplativa, appetitionis propria, activa; quarum sin-
gulae rursus dividuntur. Nam contemplatio primum vel
veram vitae rationem et institutionem vel quod dicitur
vitae institutum tractat; vel quae ad illud quod petimus
consequendum pertinent (ad quae virtutes et vitia refe-
runtur), vel qualitates secundum virtutes, quod proprium
ac peculiare vocatur; vel artes et studia. Virtutum
porro tractatio partim communis est, partim propria;
communis quidem, ut de justitia, de fortitudine, de tem-
perantia, de prudentia et aliis; propria vero adhortatio-
nem complectitur, quae virtutem ac vitium duntaxat de-
monstrat. Et contemplatio quidem singulorum dignitatis
in tot generales locos secatur, siquidem bonorum locus et
malorum multas divisiones continet, ut de productis, de
amicitia, de voluptate, de gloria, de bona indole. Qua-
circa etiam ad locum de amicitia refert Eudorus ob simi-

δρμης, ὁ δὲ περὶ παθῶν. Ἦτοι γὰρ πᾶν πάθος δρμη πλεονάζουσα, ἢ τὰ γε πλείστα μεθ' δρμης καὶ τὰ ἀδρωστήματα ¹⁵. Τοῦ δὲ περὶ τῆς πράξεως λόγου ¹⁶ ὁ μὲν ἐστὶ περὶ τῶν οἰκειούντων πρὸς τινὰς πράξεις, ὁ δὲ περὶ τῶν ἀλλοτριούντων ἀπὸ τινων πράξεων, ὁ δὲ τῶν αἰτιῶν ἀποδοτικὸς τῶν ἐπιτελούντων τινὰς σχέσεις ἢ κινήσεις, ὁ δὲ περὶ τῆς ἀσκήσεως, ὁ δὲ περὶ τῆς ἰδίας καὶ ὁμωνύμους τῇ γένει λεγομένης πράξεως. Καὶ ὁ μὲν περὶ τῶν οἰκειούντων πρὸς τινὰς πράξεις, διαιρεῖται εἰς τε τὸν ὑποθετικὸν καὶ τὸν προτρεπτικόν· ἔνιοι γὰρ καὶ τοῦτον ὑπὸ τήνδε τάττουσι. Ὁ δὲ περὶ τῶν ἀποτρεπόντων καλεῖται παραμυθητικὸς, ὅς καλούμενός ἐστι πρὸς ἐνίων παθολογικὸς ¹⁷. τοῦ δὲ περὶ τῆς ὁμωνύμους λεγομένης πράξεως καὶ ἰδικῆς ὁ μὲν ἐστὶ περὶ τῶν καθηκόντων, ὁ δὲ περὶ τῶν κατορθωμάτων. Ἐπεὶ δὲ τῶν καθηκόντων καὶ τῶν κατορθωμάτων τὰ μὲν ἐστὶ καθ' ἑαυτὰ, τὰ δὲ κατὰ τὴν πρὸς τοὺς πλησίον σχέσιν, συνέστη τόπος ὁ περὶ τῶν χαρίτων ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ τὴν πρὸς τοὺς πλησίον σχέσιν ὑπάρχων. Πάλιν δ' ἐπεὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῶν κατορθωμάτων ἂ μὲν λέγεται σύνθετα, ἂ δὲ ἀσύνθετα, συνέστη κατὰ τὰ σύνθετα ὁ περὶ βίων λόγος, οὗ μέρος ὢν ὁ περὶ γάμου κατ' ἰδίαν ἐτάχθη, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ ζητημάτων. Ὡς τ' εἶναι τοὺς πάντας τόπους κατὰ τὸν τῆς πράξεως τόπον, παραμυθητικόν, [παθολογικόν] ¹⁸, περὶ ἀσκήσεως, περὶ καθηκόντων, περὶ κατορθωμάτων, περὶ χαρίτων, περὶ βίων, περὶ γάμου.

Ὁ μὲν οὖν ἠθικὸς λόγος εἰς ταῦτα καὶ τοσαῦτα τέμνεται· ἂν· ἀρκτέον δὲ τῶν προβλημάτων, προτάττοντα τὰ γένη κατὰ τὴν ἐμοὶ φαινομένην διάταξιν, ἥτινα πείθομαι πρὸς τὸ σαφέστερον διηρηκέναι.

Τέλος ¹⁹ λέγεται πολλὰ ὥς τὸ πέρας, ὃ ἀντιδιαίρεται ἀρχὴ καὶ μέσον· καὶ ὥς τὸ τέλοςμα φορικόν· ὥς τὸ ἀνάλωμα, καθ' ὃ λέγεται ἀτελής τις ²⁰ καὶ εὐτελής· ὥς ὁ γάμος παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν, ἥτοι παρὰ τὸ συμπέρασμα τῆς νεότητος, ἢ διὰ τὸ τελειοῦν τὸν ἄνδρα τῇ πρὸς τὴν γυναῖκα συνόδῳ, καθ' ὃ τὴν γαμήλιον Ἦραν συζυγίαν καὶ τελείαν ἐπονομάζουσι ²¹. τέλος δὲ καὶ γνώσεως καὶ πράξεως καὶ ποιήματος· τὸ καὶ ἀποβαῖνον, ὥς παρ' Εὐριπίδῃ ²².

Ἀχαλίνων στομάτων
ἀνόμου τ' ἀφροσύνας
τὸ τέλος δυστυχία.

Τέλη δὲ λέγονται καὶ αἱ τῶν πολιτειῶν ἀρχαί, τὰ τέλη Λακεδαιμονίων εἰ τόχοι. Παρὰ δ' Ὀμήρῳ ²³ ἐν τῇ τῆς Ἰλιάδος δεκάτῃ· Αἴψα δ' ἐπὶ Ὀρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἔξον ἰόντες· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐναρχὸν τάγμα. Λέγεται δὲ ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν ²⁴ δριμύς, τέλος ἐστὶν ὃ ἕνεκα πάντα πράττεται καθηκόντως, αὐτὸ δὲ πράττεται οὐδενὸς ἕνεκα. Ὑπὸ ²⁵ Κράττους, οὗ γάριν τᾶλλα, αὐτὸ δ' οὐδενὸς ἕνεκα. Καὶ πάλιν, ἐφ' ὃ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ πραττόμενα καθηκόντως τὴν ἀναφορὰν λαμβάνει, αὐτὸ δ' ἐπ' οὐδέν ²⁶. Ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων Περιπατητικῶν, τῶν ἀπὸ Κριτολάου, τὸ ἐκ

litudinem eos qui sunt de amore ac de convivii. Veruntamen haec quidem omnia generali bonorum et malorum explicationi subijcit. Appetitionis autem locus partim de peculiari appetitione, partim de affectibus tractat. Quippe vel omnis affectus est appetitio nimia, vel certe et plerique affectus cum appetitione conjuncti sunt et ipsae quoque aegritudines. Actionis denique locorum alius de rebus ad actiones facientibus, alius contra de rebus ab iisdem alienis, alius de causis habituum quorundam aut motuum, alius de exercitatione, alius de speciali actione, a generali nomine non distincta disserit. Praeterea locus de rebus ad actionem facientibus in praecipua dividitur et adhortationem; quia nonnulli hunc etiam huc referunt. Alter locus de rebus ab iisdem alienis consolatorius atque a quibusdam affectuum tractatio vocatur: tertius vero de speciali actione vel de officiis vel de recte factis agit. Quum vero officia et recte facta partim per se valeant, partim ad alios juvandos pertineant, ex his posterioribus gratiae qua apud alios floremus locus manavit. Rursus quoniam officia et recte facta partim composita dicuntur, partim simplicia, super prioribus locus est in quo de vita agitur, cujus pars habetur locus de nuptiis, qui tamen propter quaestionum multitudinem separatim proponitur. Sunt igitur loci omnes ad illum de actione locum pertinentes (protrepticus), consolatorius sive pathologicus,

de exercitatione, de officiis, de recte factis, de gratia, de vita, de nuptiis.

Ac morum quidem scientia tot, quot commemoratæ sunt, habet partes: deinceps autem quaestiones aggrediemur juxta generum ordinem a nobis clarissime, ut putamus, propositum.

Τέλος multa significat; ut finem, cui respondent principium et medium; ut pensionem tributū; ut sumtum, quo pacto quis ἀτελής et εὐτελής dicitur; ut nuptias apud Diores, vel quod juventutem absolvant, vel quod virum cum muliere congressum perficiant, qua ratione pronubam Junonem conjugalem et perfectam appellant; τέλος; porro tributur et cognitioni et actioni et poemati; designat praeterea eventum, ut apud Euripidem:

Effrenati oris
et exlegis amentiae
finis est infortunium.

Τέλη etiam dicuntur magistratus qui sunt in singulis civitatibus, velut apud Lacedaemonios. Cum autem Homerus Iliadis decimo dicit: Αἴψα δ' ἐπὶ Ὀρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἔξον ἰόντες, cohortem militarem intellexit. Stoici insuper finem definiunt: propter quod rite fiunt omnia, quum ipsum nullius causa fiat. Crates: cujus causa reliqua fiunt, ipsum autem nullius causa. Et alio loco: ad quod omnia quae in vita rite fiunt referuntur, quum ipsum ad

πάντων τῶν ἀγαθῶν συμπεπληρωμένον. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ ἐκ τῶν τριῶν γενῶν, οὐκ ὁρθῶς. Οὐ γὰρ πάντα τὰγαθὰ μέρη γίνεται τοῦ τέλους· οὔτε γὰρ σωματικά, οὔτε τὰ ἀπὸ τῶν ἐκτός, τὰ δὲ τῆς ψυχικῆς ἀρετῆς ἐνεργήματα μόνως. Κραίττον οὖν ἦν εἰπεῖν ἀντὶ τοῦ συμπληρούμενον, ἐνεργούμενον, ἵνα τὸ χρηστικὸν τῆς ἀρετῆς ἐμφαίνηται. Τοῦτο δ' οἱ κατ' Ἐπικούρου φιλοσοφούντες οὐ προσδέχονται λέγειν ἐνεργούμενον, διὰ τὸ παθητικὸν ὑποτίθεσθαι τὸ τέλος, οὐ πρακτικόν.²⁷ ἤδονη γάρ· ὅθεν καὶ τὴν ἔννοιαν ἀποδιδάσκει τοῦ τέλους· τὸ οἰκείως διατεθεῖσθαι.²⁸ ἔξ ἑαυτοῦ πρὸς αὐτὸν χωρὶς τῆς ἐπ' ἄλλο τι ἀγούσης.²⁹ ἐπιβολῆς.³⁰ Τὸ μὲν οὖν ὄνομα τοῦ τέλους εὐρίσκεται καὶ παρ' Ὀμήρῳ.³¹ «οὐ γὰρ ἔγωγέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι.» Ἄλλ' οὗτος μὲν δημοτελὲς εἰσήγαγε τὸ τέλος, Πλάτων δὲ διέστίξε πρῶτος τὸ κατ' ἄνδρα καὶ βίον ἰδιάζον, ἐν τε τῷ Τιμαίῳ καὶ τῷ Πρωταγόρᾳ.³² καί γε τὴν τοῦ σκοποῦ διαφορὰν πρὸς τὸ τέλος. Καὶ ἐστὶ σκοπὸς μὲν, τὸ προκειμένον εἰς τὸ τυχεῖν, ὅσον ἀσπίς τοξόταις· τέλος δέ, τοῦ προκειμένου τεύξις. Βούλονται γὰρ ἐνεργήματα ἡμέτερον εἶναι πρὸς τὸ τέλος. Ὑποτελὲς.³³ δ' ἐστὶ τὸ πρῶτον καὶ οἰκείον τοῦ ζώου πάθος, ἀφ' οὗ κατήρξατο συναισθάνεσθαι τὸ ζῶον τῆς συστάσεως αὐτοῦ, οὕτω λογικόν, ἀλλ' ἄλογον, κατὰ τοὺς φυσικοὺς καὶ σπερματικοὺς λόγους, ὥσπερ τὸ θρεπτικόν καὶ τὸ αἰσθητικόν καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον ῥίζης τὸπον ἐπέχον, οὐδέπω φυτοῦ. Γενόμενον γὰρ τὸ ζῶον ὠκειώθη τινὶ

πάντως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅπερ ἐστὶν ὑποτελὲς, καίτοι δ' ἐν τινι τῶν τριῶν· ἢ γὰρ ἐν ἡδονῇ, ἢ ἐν σοφίᾳ, ἢ ἐν τοῖς πρῶτοις κατὰ φύσιν. Πρῶτα δ' ἐστὶ κατὰ φύσιν, περὶ μὲν τὸ σῶμα ἐξίς, κινήσεις, σῆσεις, ἐνέργεια, δύνამεις, ὀρεξεις, υἱεία, ἰσχύς, εὐεξία, εὐαισθησία, κάλλος, τάχος, ἀρτιότης, αἱ τῆς ζωτικῆς ἀρμονίας ποιότητες· περὶ δὲ τὴν ψυχὴν, εὐσυνεσία, εὐφροσύνη,³⁴ φιλοπονία, ἐπιμονή, μνήμη, τὰ τούτοις παραπλήσια, ὧν οὐδέπω τεχνονοεῖς οὐδέν, σύμμετον δὲ μᾶλλον. Τὴν δ' ὑποτελίδα.³⁵ τῶν ἀρχαίων οὐδεὶς ὠνόμασεν, καίτοι τὸ πρᾶγμα γινωσκόντων, τὴν δ' εὐδαιμονίαν συνωνυμῶν τῷ τέλει λέγουσιν. Εὐδαιμονία δ' ἐστὶ τὸ ἀριστον ἐν τῷ βίῳ, ἢ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, ἢ τὸ κράτιστον. Ταῦτα γὰρ ἐστὶ τῶν περὶ αὐτῆς ἐννοιῶν ἀπλούστερα. Κἂν λέγῃ δὲ τις μακαριότητα καὶ τὸ μακαριῶς ζῆν, εἰς τὸ αὐτὸ συνδραμεῖται τοῖς τελικοῖς. Προσδιαιρετέον οὖν. Τῶν περὶ τέλους διαλεχθέντων οἱ μὲν ψυχικὸν εἶναι διανοήθησαν, οἱ δὲ σωματικόν, οἱ δὲ μικτὸν ἐξ ἀμφοῖν. Φράσω δὲ παραδείγματα χάριν· ὁ μὲν τοῖνον ἀρετὴν λέγων, τοῦτ' ἐστὶν ἐν ἀρετῇ κείμενον, ψυχικὸν ὑπέειλεν· ὁ δ' ἡδονὴν, σωματικόν· ὁ δὲ τὸ καλῶς καὶ ἡδέως ζῆν, κοινόν. Εἴποι δ' ἂν τις κἀκείνους, οἱ μὲν λογικόν, οἱ δ' ἄλογον, οἱ μὲν διανοητικόν, οἱ δὲ παθητικόν. Πάντα δὲ τὴν ἐν τούτοις ὀνόμασιν ἔχοντα διαφορὰν εἰς ταῦτο συντρέχει. Ἐκ γὰρ σώματος καὶ ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου συνεστῶτος, ἀνάγκη καὶ τὴν εὐζωίαν αὐτοῦ

nihil referatur. Recentiores autem Peripatetici, Critolai discipuli, quod omnibus bonis compleretur, posuerunt; tribus videlicet bonorum generibus; sed male. Etenim non omnia bona finis partes sunt, quia neque corporis sunt neque fortunæ, sed solius animi virtutis functiones. Quocirca debebant pro *compleretur* dicere *efficeretur*, ut virtutis usum ostenderent. Epicurei sane hoc *efficiens* non admittunt, propterea quod in patiendo finem, non in agendo ponunt: voluptas enim iis finis est: quomobrem finis notionem esse volunt commodam alicujus erga se affectionem sine ulla alterius rei consideratione. Ac vox quidem τέλος etiam apud Homerum exstat: οὐ γὰρ ἔγωγέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι. Verum hic quidem rem omnium communem attulit, Plato autem primus proprios pro personarum ac vitæ genere fines in Timæo et Protagora distinxit, nec non scopi et finis discrimen tradidit. Est enim scopus quidem quod assequi cupimus, ut scutum metæ instar sagittariis propositum; finis autem ipsa rei propositæ adeptio. Ad finem enim assequendum nostram operam requirunt. Indoles autem est prima et propria animalis affectio qua impellitur, ex qua corporis sui compagem sentit, nondum rationis compos factum, sed ea adhuc carens, e naturæ et prosapiæ suæ legibus, velut nutriendi et sentiendi facultas aliarumque similium unaquæque, radicem, non ipsius plantæ, vicem obtinens. Etenim simulatque genitum est animal, ea ejus indoles

est, ut statim ab initio rei alicui prorsus adhaerescat positaque sit in horum trium aliquo expetendo, voluptate, perturbationum vacuitate vel in primis naturæ. Sunt autem prima naturæ in corpore quidem constitutio, motus, habitus, functio, facultas, appetitus, sanitas, robur, valetudinis integritas, sensuum vigor, pulchritudo, celeritas, membrorum incolumitas, harmoniæ vitalis qualitates; circa animum vero sagacitas, sollertia, industria, perseverantia, memoria et his similia, quæ omnia non arte parantur, sed naturæ potius beneficio contingunt. Hanc sane indolem nemo antiquorum nominavit, quamvis rem cognitam habuerint, felicitatem vero idem quod finem valere volunt. Est autem felicitas optimum in vita, vel maximum bonum, vel summum. Hæ enim simplices de ea sententiæ sunt. Quodsi quis beatitudinem dicat et beatam vitam pro fine bonorum, eodem res recidet. Accuratius igitur dividendum erit. Qui de fine disseruerunt, eorum alii in animo eum posuerunt, alii in corpore, alii mixtum ex utroque esse putarunt. Dicam autem explicite: qui enim exempli causa virtutem finem ducit, id est in virtute situm, in animo ponit; qui voluptatem, in corpore; qui vitam honestam et jucundam, in utroque. Dixerit aliquis etiam hoc modo, quosdam cum ratione conjunctum, alios rationis expertem finem statuuisse, alios rursum in intellectu, alios in animi affectu consistere voluisse. Sed hæc omnia nominibus discrepantia, re

περὶ ταῦτα καὶ διὰ τούτων συνίστασθαι. Λέγωμεν οὖν περὶ τῶν πρώτων εὐδὲς ὅποιοι ἦσαν οἱ ἀπὸ τῶν ψυχικῶν ἀναγόμενοι. Ὅμηρος, δεδότην γὰρ τῇ ἀρχιούτῃ προνομία, ψυχικὸν ἀπεφάνετο τὸ τῆς εὐδαιμονίας τέλος, καὶ ταῦτα διὰ τοῦ παρεισαγομένου προσώπου σωφωτάτου παρ' αὐτῷ. Πιστοῖται γὰρ Ὀδυσσεὺς ³⁶ ἀναφωνῶν· « οὐ γὰρ ἔγωγέ τί φημι τέλος χαρίστερον εἶναι, ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχη κατὰ ὅημον ἅπαντα. » Ἡ δ' εὐφροσύνη ψυχικὴ τίς ἐστι διάθεσις, ἣν ἂν τις ἐξηγήσαιο καλὴν φρόνησιν, τοῦτο δ' ἂν ἐκδέξατο τὴν ἐπὶ τοῖς καλοῖς φρόνησιν. Ὅμηρῳ μὲν ἀρκέσει προμετρηθὲν τὸ τῆς τιμῆς διὰ τὴν ἀρχιούτητα, ἐπὶ δὲ τοὺς φιλοσόφους ἴτεον.

Σωκράτης, Πλάτων, ταῦτα τῷ Πυθαγόρῃ, τέλος ὁμοίωσιν θεοῦ. Σαφέστερον δ' αὐτὸ διήθρῳσε Πλάτων, προσθεὶς τὸ κατὰ τὸ δυνατόν, (φρονήσει δ' ἦν μόνως δυνατόν,) τοῦτο δ' ἦν τὸ κατ' ἀρετὴν. Ἐν μὲν γὰρ θεῷ τὸ κοσμοποιῶν καὶ κοσμοδιοικητικόν· ἐν δὲ τῷ σοφῷ βίου κατὰστασις καὶ ζωῆς διαγωγὴ· ὅπερ αἰνιξασθαι μὲν Ὅμηρον ³⁷ εἰπόντα, « μετ' ἔχνια βραῖνε θεοῖο. » Πυθαγόραν δὲ ἐπ' αὐτοῦ ³⁸ εἰπὲν· Ἐποῦ θεῷ· ὁῦλον ὡς οὐχ ὁρατῶ καὶ προηγουμένῳ, νοητῷ δὲ καὶ τῆς κοσμικῆς εὐταξίας ἁρμονικῷ ³⁹. Εἴρηται δὲ παρὰ Πλάτωνος ⁴⁰ κατὰ τὸ τῆς φιλοσοφίας τριμερές, ἐν Τιμαίῳ μὲν φυσικῶς, προσθήσω δὲ καὶ Πυθαγορικῶς, σημαίνοντος ἀφθόνως τὴν ἐκείνου προεπινοίαν· ἐν δὲ τῇ Πολιτείᾳ ἠθικῶς· ἐν δὲ τῷ Θεαιτήτῳ

λογικῶς· περιπέφρασται δὲ καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ περὶ Νόμων ⁴¹ ἐπὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ θεοῦ σαφῶς ἅμα καὶ πλουσίως. Τὸ δὲ γε πολὺφωνον τοῦ Πλάτωνος οὐ πολὺδοξον ⁴². Εἴρηται δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ τέλους αὐτῷ πολλὰ καὶ ἅμα καὶ ποικίλῃ τῆς φράσεως ἔχει διὰ τὸ λόγιον καὶ μεγαλήγορον, εἰς δὲ ταῦτα ⁴³ καὶ σύμφωνον τοῦ δόγματος συντελεῖ. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν. Τοῦτο δ' αὖ κτῆσις ἅμα καὶ χρῆσις τῆς τελείας ἀρετῆς. Ὅτι δὲ τέλος αὐτὴν ἡγεῖται, τέταχεν ἐν Τιμαίῳ ⁴⁴ κατὰ τούτομα ⁴⁵. φράσω δὲ καὶ τὸ ἀκροτελεύτιον τῆς περιοχῆς· ἔχει δ' οὕτως· ὁμοιώσκαντα δὲ τέλος ἔχειν τοῦ προτεθέντος ἀνθρώποις ὑπὸ θεῶν ἀρίστου βίου πρὸς τὰ τὸν παρόντα καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον ⁴⁶.

Ἀριστοτέλης ⁴⁷ χρῆσιν ἀρετῆς τελείας ἐν προηγουμένοις. Ἡ μὲν οὖν χρῆσις ἐστὶ πλέον τῆς κτήσεως· ἐνέργειαν γὰρ εἶναι βούλεται τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὸ τέλος ἡμέτερον. Ἡ δ' ἀρετὴ ἐστὶ ἡ βελτίστη ψυχῆς· τελεία δὲ τριχῶς, καὶ γὰρ σύνθετος ἐκ τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν καὶ ἠθικῶν· τρία γὰρ ὑποτίθεται γένη, ἃ ἂν εἴποις ἀρετῆς κατὰ σύνθεσιν, καὶ ἐκ τῶν οἰκείων δυνάμεων συμπληρωμένης, φύσεως ⁴⁸, λόγου, ἔθους. Ταύτῃ κατ' ἀριθμὸν ἐρεῖ τις, ἣ καὶ κατὰ συμφωνίαν τοῦ λογικοῦ μέρους πρὸς τὰ λογικὴν τῆς ψυχῆς, περὶ ὧν ὑποβάς διαθρῶσω. Πολλὰ γὰρ δ' ἔξεστι τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζεσθαι κατ' αὐτόν, ὅσον ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν τελείαν, ἐν βίῳ τελείῳ προηγουμένην·

ipsa inter se concinunt. Quum enim homo ex animo et corpore constet, in his et circa hæc necessario ponenda est ejus beatitudo. Quare de primis statim dicamus, quales fuerint, qui ab animo hac in re sunt profecti. Homerus, ut antiquitati primas deferamus, in animo beatitudinem posuit; idque sub persona quam introduxit sapientissima. Etenim in hunc modum Ulixem vociferantem facit: « Non enim ego ullam puto rem gratiorem esse, quam quum lætitia quidem detinet populum universum. » Nam lætitia quæ hic dicitur habitus est animi, quem liceat convenientem affectionem sive rerum honestarum prudentiam interpretari. Atque Homero quidem hic propter antiquitatem primus habitus honor sufficet; deinceps autem ad philosophos pergemus.

Socrates, Plato, non dissidentes a Pythagora, finem dixerunt Dei similitudinem. Verum id Plinius explicavit Plato, quatenus fieri posset, adjiciens: prudentia autem sive virtute sola id fieri potest. Ut enim in Deo cernitur mundi creatio et administratio, ita in sapiente vitæ institutio ac vivendi ratio; quod quidem Homerus indicavit, quum dixit: « deæ vestigia insequeretur. » Sed Pythagoras quoque de ea re dixit: Sequere Deum; nimirum non tam oculis videndum et præeuntem, quam mente cernendum musicumque rerum compagi præpositum. Atque hoc a Platone juxta tres philosophiæ partes in Timæo quidem physice, addam

et Pythagorice, ejus placita ubique abundantanter significavit; in Republica autem ethice, in Theæteto vero logice dictum: expositum etiam est in quarto de Legibus libro simul perspicue et copiose de Dei imitatione. Cæteroqui quamvis Plato in verbis variet, non tamen ideo in sententiis varius est atque inconstans. De fine quoque multis locis agit. Ac varietatem quidem dictionis habent ista propter doctrinam et magniloquentiam, sed ad eundem sensum idemque præceptum omnia ejus verba redeunt. Est vero illud cum virtute vivere; hoc vero rursus perfectæ virtutis simul possessionem et usum significat. Hunc sane finem se statuere, nominatim in Timæo confessus est in loco cujus ultima tantum verba afferam; sunt autem hæc: per quam similitudinem vitæ optimæ divino munere hominibus propositæ finem et in præsens et in posterum tempus consequamur.

Aristoteles usum virtutis perfectæ in productis posuit. Atque usus quidem plus quam possessio valet, quoniam functionem vult esse beatitudinem finemque nobis propositum. Virtus autem habitus est animi optimus; perfecta vero trifariam accipitur, quia e contemplativis, activis et moralibus constat: siquidem tria statuuntur genera virtutis ut compositæ atque e suis facultatibus, natura, ratione, more conflatæ. Sic igitur pro partium numero aliquis dicat, aut virtutem etiam definiat concentum ratione præditæ partis animi cum rationis experte.

καὶ βίος καλὸς καὶ τέλειος προηγούμενος, καὶ τὸ πάντων σαφέστατον ⁴⁹, χρήσις ἀρετῆς τελείας ἐν βίῳ τελείῳ ⁵⁰ προηγούμενη. Βίῳ δὲ τελείῳ λέγει πρὸς τὴν διάστασιν τῆς χρήσεως τῶν αγαθῶν· προηγούμενη δέ, χάριν τοῦ τὴν χρῆσιν ἐν αγαθοῖς γίνεσθαι, μὴ ἐν κακοῖς. Τοῦτο μὲν οὖν τέλος· τὸ δ' αὐτὸ συνωνύμως εὐδαιμονία παρὰ Πλάτωνος μετενηνεγμένον ⁵¹. Σκοποῦς δ' ὑποτίθεται ⁵² τῆς ἐφέσεως τῶν ἀνθρωπίνων ὀρέξεων τρεῖς, τὸν τοῦ καλοῦ, τοῦ συμφέροντος, τοῦ ἡδέος. Καλὸν ⁵³ μὲν οὖν ἐστὶν ἀρετῇ, καὶ τὸ μέτοχον τῆς ἀρετῆς, ὥσπερ αὐτὸς ὁ σπουδαῖος, καὶ τὸ ἀπ' ἀρετῆς ἔργον, ὥστε αγαθόν, τὸ καλόν· καὶ τὸ ἐπαινετόν, καὶ τὸ παρέχον ἐπαινετούς. Συμφέρον δέ, τὸ πρὸς τὸ ζῆν εὐχρηστοῦ· συμπαρτείνει δ' ἂν ἡ ἐννοια καὶ πρὸς τὸ εὖ ζῆν. Ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ κατὰ φύσιν ψυχῆς καὶ σώματος, περὶ ὧν προεῖρηται. Ἡδὺ δ' ἐστὶν οἰκτεῖον ψυχῆς καὶ σώματος πάθος, εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν ἀγῶγον, ὥσπερ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ ⁵⁴ ὥριστο. Ἀριστοτέλης ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νικομαχείων ⁵⁵ Εὐδοξόν ⁵⁶ τὸν ἀστρολόγον οἰεται τέλος δογματίζειν τὴν ἡδονήν.

Δημόκριτος καὶ Πλάτων κοινῶς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν εὐδαιμονίαν τίθενται. Γέγραφε ⁵⁷ δ' ὁ μὲν οὕτως· Εὐδαιμονίη ψυχῆς καὶ κακοδαιμονίη οὐκ ἐν βοσκήμασι οἰκέει, οὐδ' ἐν χρυσῷ, ψυχῇ δ' οἰκητήριον δαίμωνος· τὴν δὲ εὐθυμίην καὶ εὐστω καὶ ἀρμονίην, ζυμμετρίην τε καὶ ἀταραξίην καλεῖ· συνίστασθαι δ' αὐτὴν ἐκ τοῦ

διορισμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως τῶν ἡδονῶν· καὶ τοῦ· εἶναι τὸ κάλλιστον καὶ τὸ συμφορώτατον ἀνθρώποις. Ὁ δὲ Πλάτων τῷ Δημοκρίτῳ κατὰ ταῦτο συνάγων, γράφει περὶ τοῦ κυριωτάτου τοῦ ἐν ἡμῖν δεῖν ὑπολαβεῖν ὡς ἀπ' αὐτοῦ δαίμονα ἡμῖν δέδωκεν [ὁ θεός], θέναι καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εὐδαιμον· λέγει δὲ τοῦτ' ἐν τῇ ἡγεμονικῇ τῆς ψυχῆς ἔξιν τινὰ ποιᾶν καὶ διάθεσιν· τούτου δὲ ἀγαθοῦ τὰ μὲν πάθη κατάρχειν, θρον δὲ καὶ πέρας εἶναι τὸν λογισμὸν. Ἀκούειν γοῦν πάρεστι· δύο ⁵⁸ γὰρ αὐταὶ φύσει πηγαὶ μεθεῖνται βεῖν, ἡδονὴ καὶ λύπη, ὧν ὁ μὲν θένει τε δεῖ, καὶ θπν, καὶ θπας· ἀρμότμενος εὐδαιμονεῖ, ὁ δὲ μὴ, τούναντίον. Ἐν μὲν τοίνυν τῇ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν λύπην ὀνομάσαι, τὴν ἀπὸ τῶν παθῶν συνίστησι τῆς εὐδαιμονίας ἀρχήν· ἐν δὲ τῇ τὸν ἀρυτόμενον θένει τε δεῖ, καὶ θπν, καὶ θπας, εὐδαιμονεῖν, τὸ τῇ λογικῇ διοριστικῷ εἴρηκε τῆς εὐδαιμονίας. Κατὰ τοῦτο μὲν οὖν ἀλλήλοις συμφέρονται· καθὰ δὲ Πλάτων μὲν ἐν τῇ εὐλογιστίᾳ τίθεται τὸ προηγούμενον αγαθόν, καὶ δι' αὐτὸ αἰρετόν, ἐν δὲ τῇ ἡδονῇ τὸ ἐπιγεννηματικόν, ὅπερ οἶεται καὶ τοῦ εἶναι χαράν τε καὶ ἀταραξίαν συνωνύμως, ἐξ ἐπακολουθήματος διαφέρουσιν ⁵⁹.

Ἀγαθόν ⁶⁰ ἐστὶν ἀπ' οὗ συμβαίνει τὸ ὠφελεῖσθαι· καὶ οὗ πάντ' ἐφίεται τὰ λόγον ἔχοντα προηγούμενα· καὶ ὁ ἦτοι κατὰ φύσιν ἐστίν, ἢ ποιητικὸν τοῦ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ ὀρεκτικὸν κατὰ φύσιν· καὶ τὸ κινήτικόν τῆς κατὰ φύσιν ἐχούσης ὀρέξεως, καὶ καθ' ὃ ἔκαστον

de quibus infra agemus. Multis vero modis felicitatem secundum eum definire licet, ut exercitationem virtutis perfectæ in vita perfecta cum successu, ut vitam honestam et perfectam rerum successu florentem, et, quod omnium est planissimum, usum virtutis perfectæ in vita perfecta cum successu. Nimirum ad discernendum bonorum usum vita perfecta ponitur, successus autem, quoniam usus in bonis, non in malis cernitur. Atque hic quidem finis est; idem vero Platonica translatione felicitas appellatur. Jam scopos desiderii rerum hominibus expetendarum tres ponit: honestum, utile et jucundum. Honestum quidem cum virtus est tum quicquid virtute est præditum, ut vir bonus et recte factum, ita ut bonum sit quod honestum est, ideoque etiam laudabile et quod laude dignos reddit. Utile autem est quod ad vitam prodest, quo simul indicatur, quod ad bene vivendum valet. Talia sunt animi corporisque bona, de quibus antea diximus. Jucundum vero est propria animi et corporis affectio, ad naturalem ab eo quod naturæ repugnat ducens, quemadmodum in Timæo definit Plato. Aristoteles in decimo librorum ad Nicomachum, Eudoxum astrologum existimat voluptatem pro fine habuisse.

Democritus et Plato communiter in animo felicitatem ponunt. Et ille quidem sic scribit: Animi felicitas et infelicitas non in (possidendis) gregibus et auro consistit; animus est domicilium numinis: cæterum animi tranquil-

litatem etiam bonum ejus statum, concentum, æquabilitatem et perturbationum vacuitatem nominat. Nasci autem eam ait ex voluptatum separatione ac distinctione, quam rem longe præstantissimam et hominibus utilissimam esse censet. Plato autem in hoc consentiens cum Democrito, de eo quod præcipuum in nobis est scribit, putandum esse, Deum nobis illud pro dæmone dedisse, ideoque etiam in eo felicitatem inesse: quippe in animi principatu bonum hoc habitum quendam et affectionem vocat, cujus initium quidem ab affectibus sumatur, finis vero ac terminus ratiocinatio sit. Quippe hæc ejus verba sunt: duo fontes natura emissi fluunt, voluptas et dolor, e quibus qui unde et ubi et quomodo fas sit, hauriat, beatus, qui minus, miser est. Itaque cum voluptatem ac dolorem memoravit, ab affectibus initium beatitudinis cepit; cum eum qui unde et ubi et quomodo fas sit, hauriat, beatum dixit, rationis discrimen beatitudini adjunxit. Atque in hoc quidem inter se consentiunt: quatenus autem Plato in ratione bene subducta ponit, bonum antecedens et per se eligendum, in voluptate vero consequens, quod ipse quoque gaudium et perturbationum vacuitatem verbis idem declarantibus vocat, necessario discrepant.

Bonum est, unde utilitas percipitur, et quod omnia ratione prædita præcipue appetunt; et quod vel secundum naturam est vel ejus efficiens; item naturalis appetitus et quod naturalem appetitum movet, et cui convenienter

εὔχει ὅσον ἐπὶ τῇ ἐκείνου παρουσίᾳ, ἢ ποιητικόν ἐστὶ τοῦ τοιοῦτου· καὶ ὁ ἦτο δι' αὐτό ἐστιν αἰρετόν, ἢ ποιητικόν τοῦ αἰρετοῦ· καὶ ὁ ἦτο εὐδαιμονία ἐστίν, ἢ συμβαλλόμενον πρὸς εὐδαιμονίαν· καὶ καθάπερ Στράτων⁶¹, τὸ τελειοῦν τὴν δύναμιν, δι' ἧς τῆς ἐνεργείας τυγχάνομεν· καὶ τὸ σωστικὸν τῆς ἐκάστου οὐσίας, καθὼς κρατῆσει τῶν μερῶν⁶² τὰ μετέχοντα τῆς τοιαύτης δυνάμεως, καὶ πολλαχῶς ἄλλως. Πλάτων δὲ τοιαύτη χρῆται διαιρέσει, θήσω δὲ κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ πρώτου τῶν Νόμων, καὶ διὰ τὸ κάλλος τῆς φράσεως, καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν⁶³. Διττὰ δ' ἀγαθὰ ἐστὶ, τὰ μὲν ἀνθρώπινα, τὰ δὲ θεῖα, ἥρτηται δ' ἐκ τῶν θείων θάτερα, καὶ ἐὰν δέχηται τις τὰ μελλόντα, παρίστασαι καὶ τὰ ἐλάττωνα, εἰ δὲ μὴ, στέρεται ἀμφοῖν. Ἔστι δὲ τὰ μὲν ἐλάττωνα, ὧν ἡγείται μὲν ὑγίεια· κάλλος δὲ δεύτερον, τὸ δὲ τρίτον ἰσχύς, εἰς τε δρόμον καὶ εἰς τὰς ἄλλας πάσας κινήσεις τῷ σώματι, τέταρτον δὲ δὴ πλοῦτος, οὐ τυφλός, ἀλλ' ὁρᾷ βλέπων, ἄνπερ ἄμ' ἐπὶται φρονήσῃ. Ὁ δὲ πρῶτον αὐτῶν θείων ἡγεμονοῦν ἐστὶν ἀγαθὸν, ἢ φρόνησις· δεύτερον δὲ μετὰ νοῦν σώφρων ψυχῆς ἔξις· ἐκ δὲ τούτων μετ' ἀνδρείας κραθέντων τρίτον ἂν εἴη δικαιοσύνη, τέταρτον ἀνδρεία. Ταῦτα δὲ πάντα ἐκείνων ἐμπροσθεν τέτακται φύσει, καὶ δὴ καὶ τῷ νομοθέτῃ τακτέον οὕτως. Ἐπὶ καὶ τοῦτον ἐνδιαστέλλομαι τὸν τρόπον· Πλάτων πολὺφρωνος ὢν, οὐχ ὥς τινες οἰόνται πολύδοξος, πολλαχῶς διήρτηται τὰγαθόν. Διγῶς μὲν τῷ γένει τῶν ἀγαθῶν· τὰ μὲν θεῖα, τὰ δ' ἀνθρώπινα·

θεῖα μὲν τὰς περὶ τὴν ψυχὴν ἀρετὰς λέγων, ἀνθρώπινα δὲ τὰς περὶ τὸ σωματικὸν μέρος εὐεξίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἐκτὸς λεγομένων εὐπορίας. Τριχῶς δὲ τοῖς τόποις· τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν περὶ ψυχὴν, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δ' ἐν τοῖς ἐκτὸς, ἢ ἀρετὰς εἰποὶς ἂν καὶ εὐπορίας καὶ εὐεξίας. Πενταχῶς δὲ τοῖς εἰδεσιν· πρῶτον μὲν γὰρ τὰγαθὸν τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἀποφαίνε-ται, ὅπερ ἐστὶ θεῖον καὶ χωριστόν· δεύτερον δὲ τὸ ἐκ φρονήσεως καὶ ἡδονῆς σύνθετον, ὅπερ ἐνίοις δοκεῖ κατ' αὐτὸ εἶναι τέλος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· τρίτον αὐτὴν καθ' αὐτὴν τὴν φρόνησιν· τέταρτον τὸ ἐκ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν σύνθετον· πέμπτον αὐτὴν καθ' αὐτὴν τὴν ἡδονήν. Ταύταις κέχρηται ταῖς διαστολαῖς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Νόμων, μάλιστα κἀν τῷ Φιλήβῳ⁶⁴. Ἄλλως· Μόνον μὲν τὸ καλὸν ἀγαθόν, καθότι τῶν ὄντων οὐδὲν ἀγαθόν, εἰ μὴ μεταλάβοι τῆς ἀρετῆς, ὅσπερ ὁ θαλὸς καὶ ὁ σίδηρος τοῦ πυρός, οὐ χωρὶς οὐδὲ ἀπλῶς θερμόν. Μετὰ δ' ἄλλων ἀγαθῶν, τῶν τριῶν γενῶν, ὅτι μετεῖληπεν αὐτοῦ τὰ δύο, τὰ σωματικὰ σὺν τοῖς ἐκτὸς⁶⁵. Ὡς γὰρ τῆς σελήνης ἀφώτιστος μὲν ἡ οὐσία καθ' αὐτὴν, μεταλήψει δὲ τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς φωτίζεται, οὕτως οὐδὲν ὁ μὴ μετέχει τῆς ἀρετῆς, ἀγαθόν. Τοῖς γὰρ ἀνθρωπίνους τὸ δύνασθαι ὠφελεῖν ἐκ τῶν θείων πάρεστιν.

Ἀριστοτέλης⁶⁶ τὴν μὲν τριάδα τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸς μοῖας Πλάτωνι κατὰ τοὺς τόπους. Ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστὶ δι' ἑαυτὰ αἰρετά, τὰ δὲ δι' ἕτερα. Δι' ἑαυτὰ μὲν οὖν ἐστὶν αἰρετά, ὅσα πρὸς τὴν αἰρεσιν

singula recte se habent, quantum illo praesente fieri potest, vel quod tale quid efficit; et quod vel per se est expetendum, vel ejus efficiens; et quod vel beatitudo est, vel ad eam conducit; et ut ait Strato, quod perficit facultatem, qua effectum obtinemus; et quod singularum rerum naturam conservat, quatenus res tali facultate praeditae omnibus partibus integre manent, et multa alia. Plato autem hac divisione utitur, quam ad verbum ex primo de Legibus sumam, tum ob dictionis venustatem, tum ob perspicuitatem. Duplicia vero bona sunt, alia humana, divina alia, pendentque e divinis humana; ac si quis majora suscepit, minora quoque ei praesto sunt, sin autem illis caret, utrisque privatur. Caeterum minorum primum est sanitas; forma secundum; tertium vires ad cursum caeterosque corporis motus; quartum divitiarum, quae caecae non sunt, sed acute cernunt, si prudentiam sequantur. Quae quidem prudentia divinatorum bonorum dux primaria est, delade post mentem temperatus animi habitus. Ex his duobus cum fortitudine mixtis justitia tertio exoritur; fortitudo quartum tenet locum. Quae omnia humanis illis natura praestant, ideoque etiam legumlatorem cum ordinem sequi oportet. Praeterea hoc quoque simul explicandum duco: Plato qui verbis quidem, non tamen sententiis, ut nonnulli credunt, differt, variis modis distinxit bonum. Duplex dicit genus bono-

rum, alterum divinatorum, alterum humanorum. Ac divina quidem virtutes animi, humana autem bonum corporis habitum vocat et quae ad externa pertinent bona. Triplex autem genus respectu loci. Bonorum enim alia sunt circa animum, alia circa corpus, alia in rebus externis versantur, quae virtutes, bonum habitum et opes appelles. Quinque autem distinguat species. Primam enim ipsam ideam boni ponit, quae divina et ab aliis rebus semota est. Alteram quae ex prudentia et voluptate constat, in qua nonnulli vitae humanae finem fere inesse volunt. Tertiam ipsam prudentiam per se. Quartam quae e doctrinis et artibus composita est. Quintam, voluptatem per se. His divisionibus utitur in primo de Legibus, et maxime in Philebo. Aliter: Unice quidem honestum bonum est, quatenus eorum quae sunt nihil bonum est, nisi virtutis particeps sit, ut torris et ferrum ignis, sine quo nullus omnino calor. Verum una cum aliis quoque bonis secundum tres species, quia reliquae duae, corporis et externa, ejus particeps sunt. Ut enim lunae substantia per se quidem luce caret, illustratur vero eo quod solis luminis particeps sit, sic etiam nihil, quod non particeps virtutis sit, bonum est. Quod enim hominibus prodesse potest, e divinis adsit oportet.

Aristoteles quoque loci ratione habita triplicia cum Platone bona statuit. Verum bona insuper alia per se expe-

αὐτῶν οὐ δι' ἄλλο τι κινεῖ ἢ προτρέπεται· τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσων εὐδαιμονία, καὶ τὸ γένος τῶν ἀρετῶν καὶ τὰ σωματικά τῶν κατὰ φύσιν, ὑγίεια, εὐεξία, εὐαισθησία, κάλλος, τάχος, ἀριτιότης, ἰσχύς, τὰ παραπλήσια τούτοις, καὶ τῶν σωματικῶν ἡδοναί, αἱ μηδεμίαν βλάβην ἐπιφέρουσαι. Ταῦτα γὰρ ὁ νοῦν ἔχων ἐλοιτ' ἂν αὐτά, κἂν μὴδὲν ἄλλο κειχωρισμένον αὐτῶν περιποιῇ. Δι' ἄλλα δ' ἐστὶν αἰρετά, τὰ δι' ἕτερόν τι κειχωρισμένον αὐτῶν προκαλούμενα πρὸς τὴν αἵρεσιν, περίπατος, γυμνασία, μάθησις, ἀνάγνωσις, ἰατρεῖαι, θεραπείαι, τροφαί, σκέπαι. Τούτων γὰρ οὐδὲν δι' αὐτὸ ληπτὸν, κατὰ δὲ τὴν ἀναφορὰν τὴν ἐφ' ἧ παρέχεται.

Εἰ πᾶν τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἰρετόν; Κατὰ μὲν Πλάτωνα πᾶν. Καὶ γὰρ ἀρετὴν πᾶσαν, καὶ τὴν καθ' ἐκάστην ἔξιν σπουδαίαν, καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἐστὶ πρᾶξις μετὰ λόγου. Ὡνομάσθη γοῦν καλόν, ὅτι κλητικόν ἐστιν ἐφ' αὐτό ⁶⁷. Τῷ δ' Ἀριστοτέλει δοκεῖ, τὰς μὲν ἔξεις οὐκ εἶναι δι' αὐτὰς αἰρετάς, δι' ἄλλο γὰρ τι, τὴν ἐνέργειαν. Πᾶσα γὰρ ἔξις διὰ ταύτην, ὥστε τὸ οὐ ἕνεκα, τοῦτο δὲ δι' αὐτὸ αἰρετόν, ὑπαρξίς, ἢ χρῆσις καὶ τέλος τοῦ βίου. Καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὗτος μὲν ἀπὸ τῆς χρήσεως ἀναφωνεῖ, Πλάτων δὲ καὶ ἀπὸ τῆς κτήσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν πρεσβύτερος ἐν τοῖς Νόμοις καὶ ἐν τῷ Τιμαίῳ καὶ τισὶν ἄλλοις ταῦτα κειχώρηκεν, ὁ δὲ νεώτερος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς.

Ζήνωνος καὶ τῶν λοιπῶν Στωϊκῶν δόγματα περὶ τοῦ ἡθικοῦ μέρους τῆς φιλοσοφίας ⁶⁸.

Περὶ δὲ τῶν ἡθικῶν ἑξῆς ποιήσομαι τὸν ὑπομνημα-

τισμόν, τὰ κεφάλαια τῶν ἀναγκαίων δογμάτων ἀναλαβὼν. Ἀρξομαι δ' ἐντεῦθεν. Ταῦτ' εἰναί φησιν ὁ Ζήνων, ὅσα οὐσίαι μετέχει· τῶν δ' ὄντων τὰ μὲν εἶναι ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ ἀδιάφορα. Ἀγαθὰ μὲν τὰ τοιαῦτα· φρόνησιν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην, ἀνδρείαν, καὶ πᾶν ὅ ἐστιν ἀρετὴ ἢ μετέχον ἀρετῆς· κακὰ δὲ τὰ τοιαῦτα· ἀφροσύνην, ἀκολασίαν, δειλίαν, ἀδικίαν, καὶ πᾶν ὅ ἐστι κακία ἢ μετέχον κακίας· ἀδιάφορα δὲ τὰ τοιαῦτα· ζωὴν, θάνατον, δόξαν, ἀδοξίαν, πόνον, ἡδονήν, πλοῦτον, πενίαν, νόσον, ὑγίειαν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Τῶν δ' ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι ἀρετάς, τὰ δ' οὐ. Φρόνησιν μὲν οὖν καὶ σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν ἀρετάς· χαρὰν δὲ καὶ εὐφροσύνην καὶ θάρσος καὶ βούλησιν καὶ τὰ παραπλήσια οὐκ εἶναι ἀρετάς. Τῶν δ' ἀρετῶν τὰς μὲν ἐπιστήμας τιῶν καὶ τέχνας, τὰς δ' οὐ. Φρόνησιν μὲν οὖν καὶ σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ δικαιοσύνην ἐπιστήμας εἶναι τιῶν καὶ τέχνας· μεγαλοφυλίαν δὲ καὶ ῥώμην καὶ ἰσχύον ψυχῆς οὐτ' ἐπιστήμας εἶναι τιῶν οὔτε τέχνας. Ἀνάλογον δὲ καὶ τῶν κακῶν τὰ μὲν εἶναι κακίας, τὰ δ' οὐ. Ἀφροσύνην μὲν οὖν καὶ ἀκολασίαν καὶ ἀδικίαν καὶ δειλίαν καὶ μικροφυλίαν καὶ ἀδυναμίαν κακίας εἶναι· λύπην δὲ καὶ φόβον καὶ τὰ παραπλήσια οὐκ εἶναι κακίας. Τῶν δὲ κακῶν τὰς μὲν εἶναι ἀγνοίας τιῶν, καὶ ἀτεχνίας, τὰς δ' οὐ. Ἀφροσύνην μὲν οὖν καὶ ἀκολασίαν καὶ ἀδικίαν καὶ δειλίαν ἀγνοίας εἶναι τιῶν καὶ ἀτεχνίας· μικροφυλίαν δὲ καὶ ἀδυναμίαν, οὔτε ἀγνοίας τιῶν οὔτε ἀτεχνίας. Ἐτι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πᾶσι τοῖς φρονίμοις ὑπάρχειν, καὶ αἰεὶ, τὰ δὲ οὐ. Ἀρετὴν μὲν οὖν πᾶσαν καὶ φρονίμην αἰσθησιν,

tuntur, alia propter aliud. Ac per se quidem expetuntur, quæ non propter aliud quid sui cupidinem movent ac desiderium nobis incutunt; qualia sunt verbi gratia felicitas, omne virtutum genus, corporis bona secundum naturam, ut sanitas, bonus habitus, sensuum vigor, pulchritudo, celeritas, membrorum integritas, robur atque alia his similia; voluptates corporis quoque nihil damni nobis afferentes. Siquidem hæc vir prudens per se, etiamsi nihil aliud inde consequatur, expetit. Propter aliud autem expetuntur, quæ propter aliud inde consequens sui cupiditate nos inflammant, ut ambulatio, exercitatio, disciplina, lectio, medicina, curatio, alimenta, tegumenta. Namque ex his nihil per se, sed tantum propter ea quæ offert expetitur.

Num omne honestum per se sit expetendum? Secundum Platonem quidem omne. Quippe et virtutem omnem et probum animi habitum earum singulis convenientem et functionem, quæ est actio cum ratione, eo refert. Appellatum certe est honestum sive *calon* quasi a calando, quod ad se vocet seu invitet. Aristoteli vero videtur, habitus non per se esse expetendos, sed propter aliud, functionem videlicet. Omnis enim habitus propter hanc est, ita ut ejus causa sint; hoc autem tantum per se ex-

petendum est, quippe in quo substantia vel usus et finis vitæ consistat. At felicitatem hic ab usu appellat, Plato vero etiam a possessione. Et ille quidem ætate superior in Legibus, Timæo et aliis libris hæc percepit, Aristoteles autem in Ethicis.

Zenonis et reliquorum Stoicorum de morali philosophiæ parte placita.

Sed de morali philosophiâ deinceps conficiam commentarios, præcipua dogmata summam explicans. Initium autem inde faciam: Ea esse dicit Zeno, quæ substantiam habent; ex his vero alia esse bona, alia mala, alia indifferentia. Ac bona quidem judicari prudentiam, justitiam, temperantiam, fortitudinem omnemque virtutem et quod particeps est virtutis; mala autem amentiam, intemperantiam, ignaviam, injustitiam et omne vitium et quod particeps vitii est: indifferentia vero vitam, mortem, gloriam, ignominiam, laborem, voluptatem, divitias, paupertatem, morbum, sanitatem et horum similia. Cæterum bonorum alia virtutes esse, alia non esse. Quippe prudentiam, temperantiam, fortitudinem virtutes esse; gaudium autem, lætitiā, audaciam, voluntatem et quæ his similia sunt non esse virtutes. Vir-

καὶ φρονίμην ὁρμήν, καὶ τὰ ὅμοια πᾶσι τοῖς φρονίμοις ὑπάρχειν, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ· χαρὰν δὲ καὶ εὐφροσύνην καὶ φρονίμην περιπάτησιν ⁶⁹, οὕτε πᾶσι τοῖς φρονίμοις ὑπάρχειν, οὗτ' αἰεὶ. Ἀνάλογον δὲ καὶ τῶν κακῶν, τὰ μὲν πᾶσι τοῖς ἄφροσιν ὑπάρχει καὶ αἰεὶ, τὰ δ' οὐ. Κακίαν μὲν οὖν πᾶσαν, καὶ ἄφρονα αἰσθησιν, καὶ ἄφρονα ὁρμήν, καὶ τὰ παραπλήσια, πᾶσι τοῖς ἄφροσιν ὑπάρχειν καὶ αἰεὶ· λύπην δὲ καὶ φόβον καὶ ἄφρονα ἀπόκρισιν, οὕτε πᾶσι τοῖς ἄφροσιν ὑπάρχειν, οὕτε παντὶ καιρῷ. Πάντα δὲ τάγαθὰ ⁷⁰ ὠφέλιμα εἶναι καὶ χρηστά, καὶ συμφέροντα καὶ λυσιτελεῖν, καὶ σπουδαῖα καὶ πρόποντα καὶ καλὰ καὶ οἰκεία· τὰ δὲ κακὰ ἐκ τῶν ἐναντίων πάντα βλαβερά καὶ δυσχερῆ καὶ ἀσύμφορα καὶ ἀλυσιτελεῖν, καὶ φαῦλα καὶ ἀνοίκεια καὶ ἀπρεπῆ καὶ αἰσχρά. Τὸ δ' ἀγαθὸν ⁷¹ λέγεσθαι φασὶ πλεοναχῶς, τὸ μὲν πρῶτον, οἷον πηγῆς ἔχον χώραν, ὅπερ οὕτως ἀποδεδοσθαι, ἀφ' οὗ συμβαίνει ὠφελείσθαι, (τὸ δὲ πρῶτον εἶναι αἰτίον,) ἢ ὑφ' οὗ· τὸ δευτέρον, καθ' ὃ συμβαίνει ὠφελείσθαι κοινότερον δὲ καὶ ἐπιδιατεῖνον καὶ ἐπὶ τὰ προσηρτημένα, τὸ οἷον τε ὠφελείν. Ὅμοιως δὲ καὶ τὸ κακὸν κατὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀναλογίαν ὑπογράφεται. Τὸ μὲν οὖν ἀφ' οὗ συμβαίνει βλάπτεσθαι ἢ ὑφ' οὗ· τὸ δὲ καθ' ὃ ⁷² συμβαίνει βλάπτεσθαι· κοινότερον δὲ τούτων τὸ οἷον τε βλάπτειν. Τῶν δ' ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχῆν,

τὰ δ' ἐκτός ⁷³, τὰ δ' οὐτε περὶ ψυχῆν οὗτ' ἐκτός. Περὶ ψυχῆν μὲν τὰς ἀρετὰς καὶ σπουδαίας ἕξεις, καὶ καθόλου τὰς ἐπαινετὰς ἐνεργείας· ἐκτός δὲ τοὺς τε φίλους καὶ τοὺς γνωρίμους καὶ τὰ παραπλήσια· οὕτε δὲ περὶ ψυχῆν οὗτ' ἐκτός, τοὺς σπουδαίους καὶ καθόλου τοὺς τὰς ἀρετὰς ἔχοντας. Ὅμοιως δὲ καὶ τῶν κακῶν τὰ μὲν περὶ ψυχῆν, τὰ δ' ἐκτός, τὰ δὲ οὐτε περὶ ψυχῆν οὗτ' ἐκτός. Περὶ ψυχῆν μὲν τὰς τε κακίας σὺν ταῖς μοχθηραῖς ἕξεσι, καὶ καθόλου τὰς ψεκτὰς ἐνεργείας· ἐκτός δὲ τοὺς ἐχθροὺς σὺν τοῖς εἶδεσιν· οὕτε περὶ ψυχῆν οὗτ' ἐκτός τοὺς φαύλους καὶ πάντας τοὺς τὰς κακίας ἔχοντας. Τῶν δὲ περὶ ψυχῆν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι ἕξεις ⁷⁴, τὰ δὲ διαθέσεις, τὰ δὲ ἕξεις μὲν διαθέσεις δ' οὐ, τὰ δὲ οὐτε ἕξεις οὐτε διαθέσεις. Διαθέσεις μὲν, τὰς ἀρετὰς πάσας, ἕξεις δὲ μόνον καὶ οὐ διαθέσεις, τὰ ἐπιτηδεύματα, ὡς τὴν μαντικὴν, καὶ τὰ παραπλήσια· οὕτε δὲ ἕξεις οὐτε διαθέσεις, τὰς κατ' αὐτὰς ἐνεργείας, οἷον φρόνησιν, καὶ τὴν τῆς σωφροσύνης κτῆσιν καὶ τὰ παραπλήσια. Ὅμοιως δὲ καὶ τῶν περὶ ψυχῆν κακῶν τὰ μὲν εἶναι ἕξεις τὰ δὲ διαθέσεις ⁷⁵, τὰ δ' ἕξεις μὲν διαθέσεις δ' οὐ, τὰ δὲ οὐτε ἕξεις οὐτε διαθέσεις. Διαθέσεις μὲν τὰς κακίας πάσας, ἕξεις δὲ μόνον τὰς γ' εὐκαταφορίας ⁷⁶, οἷον τὴν φθονερίαν, τὴν ἐπιλυπίαν καὶ τὰ ὅμοια, καὶ ἔτι τὰ νοσήματα καὶ ἀρρώστηματα, οἷον φιλαργυρίαν, οἰνοφλυγίαν καὶ τὰ παραπλήσια.

tutes vero alias esse doctrinas atque artes, alias non esse. Prudentiam videlicet, temperantiam, fortitudinem, iustitiam doctrinas atque artes esse; animi autem magnitudinem, robor et vim neque disciplinam neque artes esse. Pari porro ratione malorum alia vitia esse, alia non esse. Amentiam scilicet, intemperantiam, iniustitiam, ignaviam, animi contractionem et imbecillitatem vitia esse; at dolorem, metum et similia non esse vitia. Vitiorum quoque alia inscitias rerum esse et imperitias, alia non esse. Nimirum amentiam et intemperantiam, iniustitiam et ignaviam rerum quarundam inscitias esse atque imperitias. At animi contractionem et imbecillitatem neque inscitias esse neque imperitias. Præterea bona alia omnibus prudentibus contingere semperque præsto esse, alia non adesse. Nempe virtutem omnem, sensum sanum, appetitionem prudentem ac similia prudentibus contingere atque omni tempore præsto esse; gaudium autem ac lætitiā scitumque sermonem inter ambulandum habitum neque omnibus prudentibus contingere neque semper. Pari insuper ratione mala alia omnibus amentibus accidere semperque obvenire, alia non item. Vitium enim omne, sensum insanum, appetitionem imprudentem ac similia insipientibus omnibus congruere semperque tribui; dolorem autem, metum ac responsum imprudens neque omnibus imprudentibus neque omni tempore convenire. Ad hoc omnia bona utilia esse, commoda; conducibilia, fructuosa, proba, decora, honesta et cognata; mala contra omnia noxia incommoda, inutilia, infructuosa, prava,

aliena, indecora ac turpia. Bonum vero pluribus modis dici ajunt, primum illud quasi fontis vicem obtinens quod ita defluunt, esse causam vel principium, unde vel ex quo utilitas percipitur, deinde illud, secundum quod utilitas capitur; denique istud quod latissime patet ac simul priores duas species quarum mentio facta est complectitur, quod potest prodese. Similiter etiam malum describi ad bonorum analogiam. Primum illud a quo vel per quod aliis detrimentum importatur, deinde illud, secundum quod detrimentum infertur, denique istud unum omnium latissime patens quod potest nocere. Bona porro alia circa animum esse, alia extra animum, alia neutro in loco esse. Circa animum quidem virtutes et probos habitus omninoque laudabiles functiones; extra animum vero amicos, familiares et similia; neutro in loco autem homines probos atque in universum virtute præditos. Similiter etiam mala alia in animo cerni, alia extra animum, alia neutro in loco. Circa animum esse vitia, malos habitus atque in universum reprehendendas functiones; extra animum autem inimicos varii generis; neutro in loco vero improbos et quicunque vitiis contaminati sunt. Ad hæc animi bonorum alia esse habitus, alia affectiones, alia habitus quidem sed non affectiones, alia neque habitus neque affectiones. Affectiones quidem, omnes virtutes; habitus vero solum ac non affectiones, studia, ut divinationem et similia; neque habitus denique neque affectiones, functiones per se, ut prudentiam, temperantiam, possessionem et similia. Similiter etiam ex malis circa

Οὐδ' ἔξεις οὔτε διαθέσεις τὰς κατὰ κακίας ἐνεργείας, οἷον ἀφρόνουν, ἀδίκουν, καὶ τὰ ταύταις παραπλήσια. Τῶν τε ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τελικὰ τὰ δὲ ποιητικὰ, τὰ δὲ ἀμφοτέρως ἔχοντα ⁷⁷. Ὁ μὲν οὖν φρόνιμος ἀνθρώπος καὶ ὁ φίλος ποιητικὰ μόνον ἐστὶν ἀγαθὰ· χαρὰ δὲ καὶ εὐφροσύνη καὶ θάρσος, καὶ φρονίμη περιπάτησις, τελικὰ μόνον ἐστὶν ἀγαθὰ· αἱ δ' ἀρεταὶ πᾶσαι καὶ ποιητικὰ ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ τελικὰ, καὶ γὰρ ἀπογεννώσκει τὴν εὐδαιμονίαν καὶ συμπληροῦσι, μέρη αὐτῆς γινόμενα. Ἀνάλογον δὲ καὶ τῶν κακῶν τὰ μὲν ἐστὶ ποιητικὰ τῆς κακοδαιμονίας, τὰ δὲ τελικὰ, τὰ δὲ ἀμφοτέρως ἔχοντα. Ὁ μὲν οὖν ἀφρων ἄνθρωπος καὶ ὁ ἐχθρὸς ποιητικὰ μόνον ἐστὶ κακὰ, λύπη δὲ καὶ φόβος, καὶ κλοπὴ καὶ ἀφρων ἐρώτησις καὶ γὰρ ὅμοια τελικὰ· αἱ δὲ κακαὶ καὶ ποιητικὰ καὶ τελικὰ ἐστὶ κακὰ· ἀπογεννώσκει γὰρ τὴν κακοδαιμονίαν καὶ συμπληροῦσι, μέρη αὐτῆς γινόμενα.

Φρόνησιν ⁷⁸ δ' εἶναι ἐπιστήμην ὧν ποιητέον καὶ οὐ ποιητέον καὶ οὐδετέρων, ἣ ἐπιστήμην ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων, φύσει πολιτικοῦ ζώου ⁷⁹, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ ἀρετῶν οὕτως ἀκούειν παραγγέλλονται. Σωφροσύνην δ' εἶναι ἐπιστήμην αἰρετῶν καὶ φευκτῶν καὶ οὐδετέρων· δικαιοσύνην δὲ ἐπιστήμην ἀπονεμητικὴν τῆς ἀξίας ἐκάστω· ἀνδρείαν δὲ ἐπιστήμην δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ οὐδετέρων. Ἀφροσύνην δὲ ἀγνοίαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων, ἣ ἀγνοίαν ὧν ποιητέον ἢ οὐ ποιητέον, ἢ οὐδετέρων. Ἀκολασίαν δὲ ἀγνοίαν αἰρετῶν καὶ φευκτῶν καὶ οὐδετέρων. Ἀδικίαν ⁸⁰ δὲ ἀγνοίαν μὴ ἀπονεμητικὴν τῆς ἀξίας ἐκάστω. Δειλίαν δὲ ἀγνοίαν δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ οὐδετέρων. Παραπλησίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ κακίας ὀρίζονται, τῶν εἰρημένων ἐχόμε-

νοι ⁸¹. Κοινότερον δὲ τὴν ἀρετὴν διαθέσιν εἶναι φασὶ ψυχῆς σύμφωνον αὐτῇ περὶ ὅλον τὸν βίον. Τῶν δ' ἀρετῶν τὰς μὲν εἶναι πρώτας, τὰς δὲ ταῖς πρώταις ὑποτεταγμένας. Πρώτας δὲ τέτταρας εἶναι, φρόνησιν, σωφροσύνην, ἀνδρείαν καὶ δικαιοσύνην. Καὶ τὴν μὲν φρόνησιν περὶ τὰ καθήκοντα γίνεσθαι· τὴν δὲ σωφροσύνην περὶ τὰς ὁρμὰς τοῦ ἀνθρώπου· τὴν δὲ ἀνδρείαν περὶ τὰς ὑπομονάς· τὴν δὲ δικαιοσύνην περὶ τὰς ἀπονεμήσεις. Τῶν δὲ ὑποτεταγμένων ⁸² ταῖς ἀρεταῖς ταύταις τὰς μὲν τῇ φρονήσει ὑποτετάχθαι, τὰς δὲ τῇ σωφροσύνῃ, τὰς δὲ τῇ ἀνδρείᾳ, τὰς δὲ τῇ δικαιοσύνῃ. Τῇ μὲν οὖν φρονήσει ὑποτάττεσθαι εὐδουλίαν, εὐλογιστίαν, ἀγχινοίαν, νουνέχειαν, εὐμηχανίαν· τῇ δὲ σωφροσύνῃ εὐταξίαν, κοσμιότητα, αἰδημοσύνην, ἐγκράτειαν· τῇ δὲ ἀνδρείᾳ καρτερίαν, θαρραλεότητα, μεγαλοψυχίαν, εὐψυχίαν, φιλοπονίαν· τῇ δὲ δικαιοσύνῃ εὐσέβειαν, χρηστότητα, εὐκοινωνησίαν, εὐσυναλλαξίαν. Εὐδουλίαν μὲν οὖν εἶναι λέγουσιν ἐπιστήμην τοῦ ποῖα καὶ πῶς πράττοντες πρᾶξομεν συμφερόντως. Εὐλογιστίαν δὲ ἐπιστήμην ἅμα διαιρητικὴ καὶ ἀνακεφαλαιωτικὴ ⁸³ τῶν γινομένων καὶ ἀποτελουμένων. Ἀγχινοίαν δὲ ἐπιστήμην εὐρετικὴν τοῦ καθήκοντος ἐκ τοῦ παραχρῆμα. Νουνέχειαν δὲ ἐπιστήμην ἐπιτευκτικὴν τοῦ ἐν ἐκάστω σκοποῦ. Εὐμηχανίαν δὲ ἐπιστήμην εὐρετικὴν διεξόδου πραγμάτων. Εὐταξίαν δὲ ἐπιστήμην τοῦ πότε πότε πρακτέον, καὶ τί μετὰ τί, καὶ καθόλου τῆς τάξεως τῶν πράξεων. Κοσμιότητα δὲ ἐπιστήμην πρεπουσῶν καὶ ἀρετῶν κινήσεων. Αἰδημοσύνην δὲ ἐπιστήμην εὐλαθετικὴν ὀρθοφύλου. Ἐγκράτειαν δὲ ἐπιστήμην ἀνυπέρβλητον τῶν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον φανέντων. Καρτερίαν δὲ ἐπιστήμην ἐμμενητικὴν τοῖς ὀρθῶς κριθέσι. Θαρρα-

animum alia esse habitus, alia affectiones, alia habitus quidem sed non affectiones, alia neque habitus neque affectiones. Affectiones quidem esse vitia omnia, habitus vero tantum animi inclinationes, ut invidentiam et molestiam et similia, morbos praeterea et agrotationes, ut pecuniae cupiditatem, vinolentiam atque alia ejusmodi. At neque habitus neque affectiones esse functiones vitiosas, ut imprudentiam, iniuste factum. atque his similia. Bona praeterea alia esse ad finem pertinentia, alia efficientia, alia utriusque generis. Etenim vir prudens et amicus efficientia duntaxat bona sunt; gaudium vero et laetitia et confidentia ac sermo scitus inter ambulandum habitus ad finem tantum pertinentia sunt bona; sed virtutes omnes tum efficientia sunt bona tum ad finem pertinentia, quia simul felicitatem gignunt, simul partes ejus facit illam explent. Pari etiam ratione malorum alia infelicitatis efficientia sunt, alia ad finem pertinentia, alia utriusque generis. Quippe homo demens et inimicus mala tantum efficientia sunt, dolor autem et metus et furtum et stulta interrogatio et similia ad finem pertinentia sunt; sed vitia qua efficientia qua ad finem pertinentia mala sunt,

propterea quod cum infelicitatem gignunt, tum postquam ejus partes evaserunt, illam explent.

Prudentiam esse scientiam faciendorum et non faciendorum et neutrorum, vel scientiam honorum et malorum et neutrorum animalis naturae civilis, idque etiam de ceteris virtutibus intelligi volunt. Temperantiam esse scientiam expetendorum et fugiendorum et neutrorum; justitiam vero scientiam suum cuique tribuentem; fortitudinem autem scientiam metuendorum et non metuendorum et neutrorum. Similiter amentiam esse inscitiam honorum et malorum et neutrorum, vel ignorantiam faciendorum et non faciendorum et neutrorum. Sed intemperantiam esse inscitiam expetendorum et fugiendorum et neutrorum. Contra injustitiam esse ignorantiam suum cuique degentem. Ignaviam vero inscitiam metuendorum ac non metuendorum et neutrorum. Eodem prope modo reliqua etiam virtutum vitiorumque genera praedictis adhaerentes definiunt. Communius autem virtutem esse dicunt animi affectionem secum per totam vitam consentientem. Virtutes porro alias primas ponunt, alias primis subiectas. Primas quidem quatuor, prudentiam, temperantiam, for-

λεότητα δὲ ἐπιστήμην καθ' ἣν οἶδαμεν ὅτι οὐδενὶ δεινῷ μὴ περιπέσωμεν. Μεγαλοφυλίαν δὲ ἐπιστήμην⁸⁴ ὑπεράνω ποιοῦσαν τῶν πεφυκότων ἐν σπουδαίοις τε γίνεσθαι καὶ φάλοις. Εὐφυλίαν δὲ ἐπιστήμην ψυχῆς παρεχομένης ἑαυτὴν ἀήττητον. Φιλοπονίαν δὲ ἐπιστήμην ἐξεργαστικὴν τοῦ προκειμένου, οὐ κωλυομένην διὰ πόνου. Εὐσείδειαν δὲ ἐπιστήμην θεῶν θεραπείας. Χρηστότητα δὲ ἐπιστήμην εὐποιοητικὴν. Εὐκοινωνησίαν δὲ ἐπιστήμην ἰσότητος ἐν κοινωνίᾳ. Εὐσυναλλαξίαν δὲ ἐπιστήμην ἐν τῷ συναλλάττειν ἀμέμπτως τοῖς πλησίον. Πασῶν δὲ τούτων τῶν ἀρετῶν τὸ τέλος εἶναι, τὸ ἀκολουθῆσαι τῇ φύσει ζῆν. Ἐκάστην δὲ τούτου διὰ τῶν ἰδίων παρέχεσθαι τυγχάνοντα τὸν ἄνθρωπον. Ἐχειν γὰρ ἀφορμὰς παρὰ τῆς φύσεως, καὶ πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὗρεσιν, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὁρμῶν εὐστάθειαν, καὶ πρὸς τὰς ὑπομονάς, καὶ πρὸς τὰς ἀπονεμήσεις κατὰ τὸ σύμφωνον⁸⁵. Καὶ τὸ ἐξῆς ἐκάστη τῶν ἀρετῶν πράττουσα παρέχεται τὸν ἄνθρωπον ἀκολουθῆσαι τῇ φύσει ζῶντα. Ταύτας μὲν οὖν τὰς ῥηθείας ἀρετὰς τελείας εἶναι λέγουσι περὶ τὸν βίον, καὶ συνεστηκέναι ἐκ θεωρημάτων· ἄλλας δὲ ἐπιγίνεσθαι ταύταις, οὐκ εἶναι τέχνας οὐσας, ἀλλὰ δι-

νάμεις τινάς, ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως περιγυνομένας, οἷον τὴν υἰείαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀριότητα, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς, καὶ τὸ κάλλος. Ὡς περὶ γὰρ τὴν τοῦ σώματος⁸⁶ υἰείαν εὐκрасίαν εἶναι τῶν ἐν τῷ σώματι θερμῶν καὶ ψυχρῶν, καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν, οὕτω καὶ τὴν τῆς ψυχῆς υἰείαν εὐκрасίαν εἶναι τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δογμάτων. Καὶ ὁμοίως ὥστερ ἡ ἰσχύς τοῦ σώματος τόπος ἐστὶν ἱκανὸς ἐν νεύροις, οὕτω καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἰσχύς τόπος ἐστὶν ἱκανὸς ἐν τῷ κρίνειν καὶ πράττειν καὶ μὴ. Ὡς περὶ τε τὸ κάλλος τοῦ σώματος ἐστὶ συμμετρία τῶν μελῶν καθιστάντων αὐτὸ⁸⁷ πρὸς ἀλληλά τε καὶ πρὸς τὸ ὅλον, οὕτω καὶ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος ἐστὶ συμμετρία τοῦ λόγου καὶ τῶν μελῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ ὅλον τε αὐτοῦ⁸⁸ καὶ πρὸς ἀλλήλα. Πάσας δὲ τὰς ἀρετὰς, ὅσαι ἐπιστήμαι εἰσι καὶ τέχναι, κοινὰ τε θεωρήματα ἔχειν, καὶ τέλος, ὡς εἴρηται, τὸ αὐτό, διὸ καὶ ἀχωρίστους εἶναι· τὸν γὰρ μίαν ἔχοντα πάσας ἔχειν, καὶ τὸν κατὰ μίαν πράττοντα, κατὰ πάσας πράττειν. Διαφέρειν δ' ἀλλήλων καὶ τοῖς κεφαλαίοις. Φρονήσεως μὲν γὰρ εἶναι κεφάλαια τὸ μὲν θεωρεῖν καὶ πράττειν, ὃ ποιητέον, προηγουμένως. Κατὰ δὲ τὸν δεύτερον λόγον, τὸ θεωρεῖν καὶ ἂν δεῖ ἀπονέμειν,

titudinem, justitiam. Ac prudentiam quidem circa officia versari; temperantiam circa appetitus hominis; fortitudinem circa resistendi vim; justitiam circa distributiones. Subjectarum vero hisce virtutibus alias subjectas esse prudentiæ, alias temperantiæ, alias fortitudini, alias justitiæ. Et prudentiæ quidem subjici consilii maturitatem, perspicacitatem, sagacitatem, sollertiam, industriam; temperantiæ autem ordinis studium, decetiam, verecundiam, continentiam: fortitudini vero constantiam, confidentiam, magnanimitatem, æquanimitatem, sedulitatem: justitiæ denique pietatem, integritatem, affabilitatem, comitatem. Cæterum consilii maturitatem esse dicunt scientiam utilitatis in rebus gerendis comparandæ; perspicacitatem, scientiam rerum eventus simul singulatim atque in universum investigandi; sagacitatem, scientiam statim inveniendi officii; sollertiam, scientiam in unaquaque re ad propositum finem perveniendi; industriam, scientiam rerum exitum inveniendi. Porro ordinis studium scientiam temporis rerum gerendarum earumque ordinis; at decetiam, peritiam honestarum ac turpium commotionum; verecundiam, scientiam vitandæ justæ vituperationis; continentiam, plenam rerum rectæ rationi congruentium cognitionem. Præterea constantiam, scientiam in recto iudicio permanendi; confidentiam, scientiam qua nihil adversi nobis eventurum confidimus; magnanimitatem, scientiam quæ animos cuncta tam in rebus prosperis quam in adversis acoidere solita contemnentes facit; æquanimitatem, scientiam animi se invictum præbentis; sedulitatem, scientiam peragendi propositi, labore non deterritam. Denique pietatem, scientiam cultus deorum; integritatem, scientiam recte faciendi; affa-

bilitem, scientiam æqualitatis in vitæ societate; comitatem, scientiam honeste cum aliis contrahendi. Atque harum virtutum omnium finem esse, naturæ convenienter vivere. Sed earum unamquamque sua ope hominem ejus rei participem facere, præsertim quum a natura habeat adjumenta tum ad officii inventionem, tum ad appetitionum constantiam, tum ad resistendi vim, tum ad distributiones secundum contentum a natura constitutum. Quin etiam singulæ virtutes ea quæ ipsis consentanea sunt efficientes eo valent ut homo naturæ convenienter vivat. Has igitur quas memoravimus virtutes perfectas in hominum vita esse dicunt ac præceptis constare; alias autem his subjungi, non artes, sed facultates quas exercitio consequimur, ut animi sanitatem, integritatem, robur et pulchritudinem. Quemadmodum enim corporis sanitas naturalis sit temperatio eorum quæ in corpore reperiuntur calidorum, frigidorum, siccorum et humidorum: sic animi sanitatem salubre esse decretorum temperamentum; ac sicut corporis robur sufficiens nervorum sit contentio, ita animi vim sufficientem esse ad judicandum et agendum, vel minus, contentionem; et quomodo corporis pulchritudo membrorum e quibus conflatum est inter se et cum toto sit congruentia, sic adimi quoque pulchritudinem rationis partiumque ejus inter se et cum toto esse congruentiam. Omnes porro virtutes, quæcumque doctrinæ sint et artes, præcepta habere communia et finem, ut dictum est, eundem, ideoque inseparabiles esse, quum homo una præditus omnes habeat, ut unius cultor omnes colat. Veruntamen et capitibus inter se differre. Prudentiæ enim capita esse primum res gerendas contemplari et agere, deinde etiam considerare quæ tribuenda aliis sint ad offensiones

χάριν τοῦ ἀδιαπτῶτως πράττειν ὁ ποιητέον. Τῆς δὲ σωφροσύνης ἴδιον κεφάλαιόν ἐστι, τὸ παρέχεσθαι τὰς ὁρμὰς εὐσταθεῖς, καὶ θεωρεῖν αὐτὰς προηγουμένως· κατὰ δὲ τὸν δεύτερον λόγον, τὰ ὑπὸ τὰς ἄλλας ἀρετάς, ἕνεκα τοῦ ἀδιαπτῶτως ἐν ταῖς ὁρμαῖς ἀναστρέφειν. Καὶ ὁμοίως τὴν ἀνδρείαν προηγουμένως μὲν πᾶν ὁ δεῖ ὑπομένειν, κατὰ δὲ τὸν δεύτερον λόγον τὰ ὑπὸ τὰς ἄλλας. Καὶ τὴν δικαιοσύνην, προηγουμένως μὲν τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστω σκοπεῖν, κατὰ δὲ τὸν δεύτερον λόγον καὶ τὰ λοιπά. Πάσας γὰρ τὰς ἀρετὰς τὰ πασῶν βλέπειν, καὶ τὰ ὑποτεταγμένα ἀλλήλοις. Ὅμοιον γὰρ ἔλεγεν εἶναι ὁ Παναίτιος τὸ συμβαίνειν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, ὡς εἰ πολλοῖς τοξόταις εἰς σκοπὸς εἴη κείμενος, ἔχοι δ' οὗτος ἐν αὐτῷ γραμμὰς διαφόρους τοῖς χρώμασιν· εἴθ' ἕκαστος μὲν στοχάζοιτο τοῦ τυχεῖν τοῦ σκοποῦ, ἤδη δ' ὁ μὲν διὰ τὸ τοξεύσαι⁸⁹ εἰς τὴν λευκὴν εἰ τύχοι γραμμὴν, ὁ δὲ διὰ τὸ εἰς τὴν μέλαιναν, ἄλλος δὲ διὰ τὸ εἰς ἄλλο τι χρῶμα γραμμῆς· καθάπερ γὰρ τούτους ὡς μὲν ἀνωτάτω τέλος ποιεῖσθαι τὸ τυχεῖν τοῦ σκοποῦ, ἤδη δ' ἄλλον κατ' ἄλλον τρόπον προτίθεσθαι τὴν τεύξιν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰς ἀρετὰς πάσας ποιεῖσθαι μὲν τέλος τὸ εὐδαιμονεῖν, ὃ ἐστὶ κείμενον ἐν τῷ ζῆν ὁμολογουμένως τῇ φύσει, τούτου δ' ἄλλον κατ' ἄλλον⁹⁰ τυγχάνειν. Διττῶς δὲ φησιν ὁ Διογένης⁹¹ λέγεσθαι τὰ δι' αὐτὰ αἰρετά, καὶ τελικῶς αἰρετά, ὡς ἔχει τὰ μὲν ἐν τῇ προειρημένῃ διαιρέσει κατατεταγμένα, τὰ δὲ ὅσα ἐν αὐτοῖς ἔχει αἰτίαν τοῦ αἰρετά εἶναι, ὅπερ παντὶ ἀγαθῷ ὑπάρχει.

Ἀρετὰς δ' εἶναι. πλείους φασὶ καὶ ἀχωρίστους ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τὰς αὐτὰς τῷ ἡγεμονικῷ μέρει τῆς ψυχῆς καθ' ὑπόστασιν, καθὼ δὴ καὶ σῶμα πᾶσαν ἀρετὴν εἶναι τε καὶ λέγεσθαι⁹², τὴν γὰρ διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν σῶμα εἶναι· τὸ γὰρ συμφυὲς πνεῦμα ἡμῖν ἐνθέρμον ὃν, ψυχὴν⁹³ ἡγοῦνται. Βούλονται δὲ καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ψυχὴν ζῶον εἶναι, ζῆν τε γὰρ καὶ αἰσθάνεσθαι· καὶ μάλιστα τὸ ἡγεμονικὸν μέρος αὐτῆς, ὃ δὴ καλεῖται διάνοια. Διὸ καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ζῶον εἶναι, ἐπεὶ δὲ αὐτὴ διανοία ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν. Κατὰ τοῦτο γὰρ φασὶ καὶ τὴν φρόνησιν φρονεῖν, ἀκολουθεῖ γὰρ αὐτοῖς τὸ οὕτως λέγειν. Ἀρετῆς δὲ καὶ κακίας οὐδὲν εἶναι μεταξύ. Πάντας γὰρ ἀνθρώπους ἀφορμὰς ἔχειν ἐκ φύσεως πρὸς ἀρετὴν, καὶ οἶονεῖ τὸν τῶν ἡμιάρμων⁹⁴ λόγον ἔχειν κατὰ τὸν Κλεάνθη, θθεν ἀτελεῖς μὲν ὄντας εἶναι φαύλους, τελειωθέντας δὲ σπουδαίους. Φασὶ δὲ καὶ πάντα ποιεῖν τὸν σοφὸν κατὰ πάσας τὰς ἀρετάς. Πᾶσαν γὰρ πρᾶξιν τελείαν αὐτοῦ εἶναι, διὸ καὶ μηδεμιᾶς ἀπολελεῖσθαι ἀρετῆς. Ἀκολουθῶν γὰρ τούτοις δογματίζουσι, καὶ ὅτι ὁ νοῦν ἔχων καὶ διαλεκτικῶς⁹⁵ ποιεῖ, καὶ συμποτικῶς καὶ ἔρωτικῶς. Τὸν δὲ ἐρωτικὸν καὶ διγῆ λέγεσθαι, τὸν μὲν κατὰ τὴν ἀρετὴν ποιοῦν, σπουδαῖον ὄντα, τὸν δὲ κατὰ κακίαν, ἐν φόβῳ, ὡς ἐρωτομανοῦντα. Ἔτι δ' ἐρωτα τὸν γ' ἀξίεραστον ὁμοίως λέγεσθαι τῷ ἀξιοφιλήτῳ, καὶ οὕτως ἀξιαπολαύστῳ. Τὸν γὰρ ἄξιον σπουδαίου ἐρωτος, τούτων εἶναι ἀξίεραστον. Ὅμοιος δὲ τῇ ἐρωτικῇ τὴν συμποτικὴν παραλαμβάνουσιν εἰς τὰς ἀρετάς, τὴν μὲν περὶ

in rebus gerendis vitandas. Temperantiae autem proprium esse caput, primum appetitus constantes reddere easque contemplari, deinde ad vitandas appetituum offensiones reliquarum quoque virtutum naturam considerare. Similiter fortitudinis esse primum ea omnia quae ferenda sunt circumspicere, deinde reliquas virtutes intueri. Iustitiae denique esse uniuscujusque dignitatem primum spectare, deinde etiam reliqua. Nimirum omnium virtutum esse, reliquas quoque eum iis quae singulis subjecta sunt considerare. Nam simile quid contendit Panætius virtutibus evenire, ac si multis sagittariis idem proponatur scopus qui variorum colorum lineas contineat; deinde singuli quidem studeant scopum ferire, sed alius albam, prout acciderit, lineam, alius nigram, alius denique aliam sagittis petat. Quemadmodum enim hi supremum quidem finem ponunt in scopo feriendo, alius vero alium ferendi ejus modum sibi statuat: sic virtutes quoque omnes finem habere heatitudinem, quae in vita naturae convenienter acta consistat, hanc autem alio alii assequi modis. Dupliciter autem ait Diogenes per se expetenda et propter finem expetenda dici, qualia sunt quae partim in superiore divisione perscripta reperiuntur, partim in se causam expetendi habent, quae res in omni bono cernitur.

Virtutes autem plures esse dicunt easque inseparabili societate inter se jungi atque eandem habere cum principe

animi parte substantiam, quatenus omnis quoque virtus corpus et sit et appelletur, mentem enim et animum corporea esse: nam calidum spiritum nobis ingeneratum, animum esse arbitrantur. Praeterea animum qui in nobis est animal esse volunt, quia vivat ac sentiat, maxime vero partem ejus principem quae mens vocatur. Quamobrem omnem virtutem esse animal, propterea quod eandem habeat cum mente substantiam. Sic igitur prudentiam quoque sapere dicunt, quoniam eos ita dicere consentaneum est. Inter virtutem autem et vitium nihil esse medium. Omnes enim homines natura ad virtutem ferri et quasi dimidiorum iamborum instar obtinere secundum Cleanthem, ideoque imperfectos quidem improbos, perfectos autem probos esse. Sapientem quoque ejusmodi cuncta ita facere ut omnes virtutes colat. Quum enim omnis ejus actio perfecta sit, nulla eam virtute esse destitutam. His enim convenienter tradunt prudentem in disputando etiam, in computatione atque in amore agere. Amantem vero bifariam dici, vel virtutis beneficio certo quodam modo affectum atque hanc ob causam probum, vel vitii turpitudine, et idcirco vituperandum, quasi insano amore captum. Amorem porro dignum quem ames similiter dici atque amabilem ideoque dignum quo fruatur. Nam qui probo amore dignus sit, eum omnino dignum esse quem ames. Caeterum ut amandi, item convivandi

τὸ ἐν συμποσίῳ καθῆκον ἀναστρεφόμενην ἐπιστήμην οὕσαν τοῦ πῶς δεῖ ἐξάγεσθαι τὰ συμπόσια, καὶ τοῦ πῶς δεῖ συμπίνειν τὴν δ' ἐπιστήμην νέων θήρας εὐφυῶν πρὸς τρέφειν οὕσαν τὴν ἐπ' ἀρετὴν⁹⁶, καὶ καθόλου ἐπιστήμην τοῦ καλῶς ἔρᾶν διὸ καὶ φασιν ἐρασθήσεσθαι⁹⁷ τὸν νοῦν ἔχοντα. Τὸ δὲ ἔρᾶν αὐτὸ μόνον ἀδιάφορον εἶναι, ἐπειδὴ γίγνεται ποτε καὶ περὶ φαύλους. Τὸν δὲ ἔρωτα οὐτε ἐπιθυμία εἶναι, οὐτε τινὸς φαύλου πράγματος, ἀλλ' ἐπιβολὴν φιλοποίας⁹⁸ διὰ κάλλους ἔμφασιν. Λέγουσι δὲ καὶ πάντ' εὖ ποιεῖν τὸν σοφόν, ἃ ποιεῖ⁹⁹ δηλονότι. Ὅον τρόπον γὰρ λέγομεν πάντ' εὖ ποιεῖν τὸν αὐλητήν, ἢ κιθαρωδόν, συνυπακουομένου τοῦ ὅτι τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐλῆσιν, τὰ δὲ κατὰ τὴν κιθαρωδίαν, τὸν αὐτὸν τρόπον πάντα¹⁰⁰ εὖ ποιεῖν τὸν φρόνιμον, καὶ ὅσα ποιεῖ, καὶ οὐ μὰ Δία καὶ ἃ μὴ ποιεῖ. Τῷ¹⁰¹ γὰρ κατὰ λόγον ὀρθὸν ἐπιτελεῖν πάντα, καὶ ὅον κατ' ἀρετὴν, περὶ ὅλον οὕσαν τὸν βίον τέχνην, ἀκόλουθον ᾤθησαν τὸ¹⁰² περὶ τοῦ πάντ' εὖ ποιεῖν τὸν σοφὸν δόγμα. Κατὰ τὸ ἀνάλογον δὲ καὶ τὸν φαῦλον πάντα ὅσα ποιεῖ κακῶς ποιεῖν, καὶ κατὰ πάσας τὰς κακίας. Φιλομουσίαν δὲ καὶ φιλογραμματίαν καὶ φιλιππίαν καὶ φιλοκνηγίαν, καὶ καθόλου τὰς ἐγκυκλίους λεγομένας τέχνας ἐπιτηδεύματα μὲν καλοῦσιν, ἐπιστήμας δ' οὐ, ἐν τε ταῖς σπουδαίαις ἔξεσι ταῦτα καταριθμοῦσι¹⁰³, καὶ ἀκολουθεῖς μόνον τὸν σοφὸν φιλόμουσον εἶναι λέγουσι, καὶ φιλογράμματον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατὰ τὸ ἀνάλογον. Τό τε ἐπιτή-

δευμα τοῦτον περιγράφουσι¹⁰⁴ τὸν τρόπον, δὸν διὰ τέχνης ἡμέρου ἄγουσαν ἐπ' ἀρετὴν¹⁰⁵. Μόνον δὲ φασὶ τὸν σοφὸν καὶ μάντιν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ποιητὴν καὶ ῥήτορα, καὶ διαλεκτικόν, καὶ κριτικόν, οὐ πάντα δέ, διὰ τὸ προσδεῖσθαι εἰς τινα τούτων καὶ θεωρημάτων τινῶν ἀναλήψεως. Εἶναι δὲ τὴν μαντικὴν φασὶν ἐπιστήμην θεωρηματικὴν σημείων τῶν ἀπὸ θεῶν ἢ δαιμόνων πρὸς ἀνθρώπινον βίον συντεινόντων. Ὅμοιως δὲ καὶ τὰ εἶδη τῆς μαντικῆς. Λέγουσι δὲ καὶ ἱερέα μόνον εἶναι τὸν σοφόν, φαῦλον δὲ μηδένα. Τὸν γὰρ ἱερέα εἶναι¹⁰⁶ δεῖν ἔμπειρον νόμων τῶν περὶ θυσίας, καὶ εὐχάς, καὶ καθαρμούς, καὶ ἰδρύσεις, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἄλλων, διὰ τε τὸ εὐσεβεῖας δεῖσθαι καὶ ἐμπειρίας τῆς τῶν θεῶν θεραπείας, καὶ ἐντὸς εἶναι τῆς φύσεως τῆς θείας. Μηδενὶ δὲ τι τούτων ὑπάρχειν τῶν φαύλων, διὸ καὶ πάντας εἶναι τοὺς ἄφρονας ἀσεβεῖς. Τὴν γὰρ ἀσέβειαν κακίαν οὕσαν, ἄγνοίαν εἶναι θεῶν θεραπείας, τὴν δ' εὐσέβειαν, ὡς εἵπομεν, ἐπιστήμην θεῶν θεραπείας. Ὅμοιως δὲ μὴδ' ὁσίους εἶναι φασὶ τοὺς φαύλους. Τὴν γὰρ ὁσιότητα ὑπογράφεσθαι δικαιοσύνην πρὸς θεοὺς· τοὺς δὲ φαύλους παρεκβαίνειν πολλὰ τὸ πρὸς θεοὺς δίκαιον, παρὸ καὶ ἀνοσίους εἶναι, καὶ ἀκαθάρτους, καὶ ἀνάγνους, καὶ μιαιρούς, καὶ ἀνεορτάστους. Τὸ γὰρ ἐορτάζειν ἀστείου φασὶν εἶναι, τῆς ἐορτῆς οὕσης χρόνου τινὸς ἐν ᾧ χρὴ περὶ τὸ θεῖον γίνεσθαι τιμῆς χάριν, καὶ καθηκούσης ἐπισημασίας, ὅθεν καὶ τὸν ἐορτάζοντα συγκα-

artem inter virtutes referunt, quum hæc sit decoris convivorum scientia, quomodo convivium instrui oporteat docens et quæ compotationis ratio esse debeat; illa vero venandorum juvenum ingeniosorum scientia iis ad virtutem convertendis destinata, sive omnino scientia honeste amandi. Quare prudentem quoque amatorem esse affirmant. Et amare quidem ipsum tantum indifferens esse, quia et in improbos cadit; amoris vero nec cupiditatem esse, neque ullius rei turpis, sed benevolentis impetum propter bellam formæ speciem. Omnia etiam recte facere dicunt sapientem quæ videlicet faciat. Nam quomodo recte omnia facere dicimus vel tibicinem vel citharædum, subaudientes tum ea quæ ad tibicinis tum quæ ad citharædi artem pertinent, sic prudentem quæ facit cuncta recte facere, nec non per Jovem ea quoque quæ non facit. Etenim opinioni illi cuncta eum agere recta ratione et quasi virtute duce, quæ est vitæ universæ tanquam ars aliqua, consentaneum putarunt dogma de viro cordato omnia recte faciente. Insuper pari ratione improbum quæcunque facit, prave et omnimodo vitiose facere. Jam Musarum studia et litterarum, ut et equitandi et venandi voluptatem atque in universum artes liberales studia quidem appellant, non tamen scientias, atque inter probos habitus ea numerant, ideoque solum sapientem Musarum et litterarum ac similiter reliquarum rerum studiosum esse præ se ferunt. Studium vero ita definiunt, ut esse

scribant viam per artem mitem ad virtutem ducentem. Sapientem præterea solum ajunt et vatem bonum esse et poetam et oratorem et dialecticum et criticum; at non quemvis, quia ad horum quædam et perceptis quibusdam regulis opus sit. Divinationem autem perhibent scientiam contemplativam signorum quæ a diis aut genis ad humanam vitam pertinentia ostenduntur. Idem de singulis quoque divinationis generibus dicendum. Sacerdotem etiam solum volunt esse sapientem, improbum autem neminem. Sacerdotem enim debere sacrificiorum, precum, lustrationum, templorum exstruendorum et similium omnium leges tenere, ad hæc aliarum etiam rerum notitiam habere, quia pietate egeat ac deorum colendorum ratione, denique divinæ naturæ quasi adherescere. At nihil horum unquam in improbo cerni et idcirco stultos quoque impios esse omnes. Namque impietatem, quum vitium sit, esse cultus deorum ignorantiam, pietatem vero, ut diximus, scientiam cultus diis immortalibus adhibendi. Similiter profanos omnes improbos statuunt, quum sanctitas definiatur in deos justitia, quam improbi plerumque negligant, ideoque profani sint, impuri, impudici, flagitiosi, festorum dierum expertes. Nam festos dies celebrare sapientis esse arbitrantur, quum talis diei celebritas tempus sit quo diis honos habeatur ac publice significetur; ideoque debere qui festum diem agat, magna cum pietate tali officio fungi. Ad hoc improbos dicunt omnes insanire, ac pariter

ταῦθ' ἵνα¹⁰⁷ δεῖ μετ' εὐσεβείας εἰς τὴν τοιαύτην τάξιν. Ἐτι δὲ λέγουσι πάντα φαῦλον μαίνεσθαι, ἀγνοίαν ἔχοντα αὐτοῦ καὶ τῶν καθ' αὐτόν, ὅπερ ἐστὶ μανία. Τὴν δὲ ἀγνοίαν εἶναι ἐναντίαν κακίαν τῇ σωφροσύνῃ· ταύτην δὲ πρὸς τί πως ἔχουσιν ἀκαταστάτους καὶ πτωιώδεις παρεχομένην τὰς δρμάς, μανίαν εἶναι· διὸ καὶ ὑπογράφουσι τὴν μανίαν οὕτως, ἀγνοίαν πτωιώδη. Ἐτι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι¹⁰⁸ δι' αὐτὰ αἰρετά, τὰ δὲ ποιητικά. Ὅποσα μὲν οὖν οὐδενὸς ἄλλου ἐνεκεν εἰς εὐλογον αἴρεσιν ἔρχεται, δι' αὐτὰ αἰρετά· ὅποσα δὲ τῷ ἑτέρῳ τινῶν παρασκευαστικά γίνεσθαι, κατὰ τὸ ποιητικὸν λέγεσθαι. Καὶ πᾶν μὲν ἀγαθὸν αἰρετὸν εἶναι, ἀρεστὸν γάρ, καὶ δοκιμαστὸν, καὶ ἐπαινετὸν ὑπάρχειν· πᾶν δὲ κακὸν φευκτόν. Τὸ γὰρ ἀγαθόν, καθὸ μὲν αἴρεσιν εὐλογον κινεῖ, αἰρετὸν ἐστὶ· καθὸ δὲ ἀνυπόπτως εἰς αἴρεσιν ἔρχεται, ἀρεστὸν¹⁰⁹· καθὸ δὲ πάλιν εὐλόγως ἂν τις περὶ αὐτοῦ ὑπολαμβάνῃ¹¹⁰, τῶν ἐπαινετῶν εἶναι. Ἐτι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι ἐν κινήσει¹¹¹, τὰ δὲ ἐν στέσει. Ἐν κινήσει μὲν τὰ τοιαῦτα, χαρὰν, εὐφροσύνην, σάφρονα ὁμιλίαν· ἐν σχέσει δὲ τὰ τοιαῦτα, εὐτακτον ἡσυχίαν, μονὴν ἀτάραχον, προσοχὴν ἔπαυρόν. Τῶν δὲ ἐν σχέσει τὰς μὲν καὶ ἐν ἑξεί εἶναι, οἷον τὰς ἀρετάς· τὰς δ' ἐν σχέσει μόνον, ὡς τὰ ῥηθέντα. Ἐν ἑξεί δὲ οὐ μόνας εἶναι τὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας τέχνας τὰς ἐν τῷ σπουδαίῳ ἀνδρὶ ἀλλοιωθείσας ὑπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ γενομένας ἀμεταπτώτους, οἷον γὰρ ἀρετὰς γίνεσθαι. Φασὶ δὲ καὶ τῶν ἐν ἑξεί ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἐπιτηδεύ-

ματα καλούμενα, οἷον φιλομουσίαν, φιλογραμματίαν, φιλογωμετρίαν καὶ τὰ παρὰ τὰς. Εἶναι γὰρ δὴ οὐδὲν τινα, ἐκλεκτικὴν¹¹² τῶν ἐν ταύταις ταῖς τέχναις οἰκείων πρὸς ἀρετὴν, ἀναφέρουσιν αὐτὰ ἐπὶ τὸ τοῦ βίου τέλος. Ἐτι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι καθ' αὑτὰ; τὰ δὲ πρὸς τί πως ἔχου. Καθ' αὑτὰ μὲν, ἐπιστήμην, δικαιοπραγίαν, καὶ τὰ ὅμοια· πρὸς τι δέ, τιμὴν, εὐνοίαν, φιλίαν. Εἶναι¹¹³ δὲ τὴν ἐπιστήμην κατὰ ληψιν ἀσφαλῆ καὶ ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου· ἑτέραν δὲ ἐπιστήμην σύστημα ἐξ ἐπιστημῶν τοιούτων, οἷον ἡ τῶν κατὰ μέρος λογικὴ ἐν τῷ σπουδαίῳ ὑπάρχουσα· ἄλλην δὲ, σύστημα ἐξ ἐπιστημῶν τεχνικῶν ἐξ αὐτοῦ¹¹⁴ ἔχον τὸ βέβαιον, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀρεταί· ἄλλην δὲ ἔξιν φαντασιῶν δεκτικὴν ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου, ἥτινάν φασιν ἐν τόνῳ¹¹⁵ καὶ δυνάμει κείσθαι. Φιλίαν δ' εἶναι κοινωσίαν βίου· συμφωνίαν δὲ, ὁμοδογματίαν περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον. Τῆς δὲ φιλίας εἶναι γνωριμότητα μὲν, φιλίαν ἐγνωσμένων· συνθήειαν δὲ, φιλίαν συνειθισμένων· ἐταιρίαν δὲ, φιλίαν καθ' αἴρεσιν, ὡς ἂν ὁμηλικῶν· ξενίαν δὲ, φιλίαν ἀλλοδαπῶν. Εἶναι δὲ καὶ συγγενικὴν τινα φιλίαν, ἐκ συγγενῶν καὶ ἐρωτικὴν, ἐξ ἐρωτος. Ἐτι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι ἄμικτα, οἷον ἐπιστήμην, τὰ δὲ μεμιγμένα, οἷον εὐτεχνίαν, εὐγηρίαν, εὐζωίαν. Ἔστι δ' ἡ μὲν εὐτεχνία χρῆσις τέκνων κατὰ φύσιν ἔχουσα, σπουδαία· ἡ δ' εὐγηρία, χρῆσις σπουδαία γῆρως¹¹⁷, κατὰ φύσιν ἔχουσα, καὶ ὁμοίως ἡ εὐζωία. Ἀλυπίαν δὲ καὶ εὐταξίαν τὰς αὐτὰς εἶναι τῇ σωφροσύνῃ, νοῦν δὲ καὶ φρένας φρονήσει, με-

ac sua ignorantes, id quod est insanix. Ignorantiam autem pravitatem esse prudentix contrariam; eamque in singulis inconstantes atque attonitas reddentem cupiditates, esse insaniam; atque hanc ob causam insaniam definiunt ignorantiam attonitam. Bonorum porro ajunt alia esse per se expetenda, alia efficiantia. Nam quæ nullius alterius causa recte expetuntur, per se expetenda esse; quæ autem ex eo quod ad aliud quid viam parent, dici efficiantia. Ac bonum quidem omne expetendum esse, quoniam placitum sit, simulque probatum et laudabile esse; malum vero omne fugiendum. Etenim bonum quatenus quidem pro nam sui cupidinem movet, expetendum est; quatenus autem citra suspicionem optabile evadit, placitum; quatenus vero recte de eo sentitur, laudabile. Bona præterea alia in motu ponunt, alia in affectione. In motu quidem gaudium, lætitiā et honestum commercium: in affectione vero quietem placidam, otium inconcussum, animum virilem. Eorum autem quæ in affectione cernuntur alia in habitu quoque ponunt, ut virtutes; alia in affectione duntaxat, ut prædicta. Neque vero in habitu solas virtutes versari existimant, sed reliquas quoque artes in viro bono per virtutem immutatas et immutabiles redditas, quia quasi virtutum instar obtineant, inesse arbitrantur. Studia etiam ut vocantur ad bona quæ in habitu consistunt referunt, verbi causa Musarum, litterarum, geometrix studium et

similia. Esse enim modum eligendi ex his artibus quæ ad virtutem prosunt eaque ad vitæ finem referendi. Præterea bona alia per se subsistere, alia ad aliud referri. Ac per se quidem consistere scientiam, justam actionem et similia; ad aliud referri honorem, benevolentiam, amicitiam. Esse autem scientiam primum firmam ac certam rerum comprehensionem a ratione non aversam; deinde scientiam haberi copiam doctrinarum, qualis in viro bono illa sit disserendi ratio quæ in singularum rerum explicatione versatur; tum judicari copiam doctrinarum et artium per se firmitatem virtutum instar habentium; denique habitum specierum mente conceptarum capacem eumque ratione nixum, quem in animi vigore et vi positum esse contendunt. Amicitiam autem esse vitæ communionem; harmoniam vero consensum circa vitæ studia. Amicitix porro species esse familiaritatem, quæ amicitia notorum sit; consuetudinem, quæ amicitia familiarium sit; sodalitatem vero, quæ sit amicitia ex propria electione, ut æqualium; hospitium denique, quæ externorum sit amicitia. Nec non cognatorum et amantium inter ipsos esse amicitiam. Insuper bonorum alia esse pura, ut scientiam, alia mixta, ut liberorum bonitatem, faustam senectutem, vitæ felicitatem. Ac liberorum quidem bonitas est usus liberorum naturæ conveniens et probus; fausta senectus vero, bonus senectutis usus et naturæ con-

ταδοτικὴν δὲ καὶ ἐπιδοτικὴν χρηστότητι. Τὸ μέντοι γὰρ πρὸς τί πως ἔχειν ὠνομάσθησαν, ὅπερ καθήκει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν παρατηρεῖν. Φανερόν δ' ἔσται ἐκ τούτων, ὅτι καὶ τῶν κακῶν αἱ ὁμοίαι διαιρέσεις ἔσονται. Διαφέρειν δὲ λέγουσιν αἰρετόν καὶ ληπτόν. Αἰρετόν μὲν γὰρ εἶναι τὸ δρμῆς αὐτοτελοῦς κινητικόν· ληπτὸν δὲ τὸ ἀξίαν ἔχον¹¹⁸. Ὅσῳ δὲ διαφέρει τὸ αἰρετόν τοῦ ληπτοῦ, τοσούτῳ καὶ τὸ αὐθαίρετον τοῦ καθ' αὐτὸ ληπτοῦ, καὶ καθόλου τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀξίαν ἔχοντος. Τοῦ δ' ἀνθρώπου ὄντος ζώου λογικοῦ θνητοῦ, φύσει πολιτικοῦ, φασὶ καὶ τὴν ἀρετὴν πᾶσαν τὴν περὶ ἀνθρώπων καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ζῶν ἀκολουθοῦν ὑπάρχειν καὶ ὁμολογουμένην φύσει.

Τὸ δὲ τέλος¹¹⁹ ὃ μὲν Ζήνων οὕτως ἀπέδωκε, τὸ ὁμολογουμένως ζῆν· τοῦτο δ' ἐστὶ καθ' ἓνα λόγον καὶ σύμφωνον ζῆν, ὡς τῶν μαχομένων¹²⁰ ζῶν κακοδαίμονούντων. Οἱ δὲ μετὰ τοῦτον, διαρθροῦντες¹²¹, οὕτως ἐξέφερον, ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν ὑπολαβόντες ἔλαττον εἶναι κατηγόρημα τὸ ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ῥηθέν. Κλεάνθης¹²² γὰρ πρῶτος διαδεξάμενος αὐτοῦ τὴν αἵρεσιν προσέθηκε τῇ φύσει, καὶ οὕτως ἀπέδωκε, τέλος ἐστὶ τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν. Ὅπερ ὁ Χρύσιππος¹²³ σαφέστερον βουλόμενος ποιῆσαι, ἐξήνεγκε τὸν τρόπον τοῦτον· ζῆν κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων. Διογένης¹²⁴ δὲ, εὐλογιστίαν ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ καὶ ἀπεκλογῇ. Ἀρχέδημος¹²⁵ δὲ, πάντα τὰ καθήκοντα ἐπιτελοῦντας ζῆν· Ἀντίπατρος δὲ,

ζῆν ἐκλεγόμενους μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἀπεκλεγόμενους δὲ τὰ παρὰ φύσιν διηνεκῶς. Πολλάκις δὲ καὶ οὕτως ἀπεδίδου, πᾶν τὸ καθ' αὐτὸν¹²⁶ ποιεῖν διηνεκῶς καὶ ἀπαράδρατος, πρὸς τὸ τυγχάνειν τῶν προηγούμενων κατὰ φύσιν. Τὸ δὲ τέλος λέγεσθαι τριχῶς ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς αἵρέσεως ταύτης· τὸ τε γὰρ τελικὸν ἀγαθὸν λέγεσθαι τέλος ἐν τῇ φιλολόγῳ συνθηκῇ, ὡς τὴν ὁμολογίαν λέγουσι τέλος εἶναι· λέγουσι δὲ καὶ τὸν σκοπὸν τέλος, ὅν οὖν τὸν ὁμολογούμενον βίον ἀναφορικῶς λέγοντες ἐπὶ τὸ παρακείμενον κατηγόρημα. Κατὰ δὲ τὸ τρίτον σημαινόμενον, λέγουσι τέλος τὸ ἐσχάτον τῶν ὁρεκτῶν, ἐφ' ὃ πάντα τὰ ἄλλα ἀναφέρεσθαι. Διαφέρειν δὲ τέλος καὶ σκοπὸν ἡγοῦνται. Σκοπὸν μὲν γὰρ εἶναι τὸ ἐκκείμενον σῆμα, οὗ τυχεῖν ἐφίεσθαι τοὺς τῆς εὐδαιμονίας στοχαζομένους¹²⁷ διὰ τὸ πάντα μὲν σπουδαῖον εὐδαιμονεῖν, πάντα δὲ φαῦλον ἐκ τῶν ἐναντίων κακοδαίμονεῖν. (Καὶ¹²⁸ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἀναγκαῖα εἶναι πρὸς εὐδαιμονίαν, τὰ δὲ μὴ. Καὶ ἀναγκαῖα μὲν, τὰς τε ἀρετὰς πᾶσας, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς χρηστικὰς αὐτῶν· οὐκ ἀναγκαῖα δὲ, χαράν τε καὶ εὐφροσύνην, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν κακῶν τὰ μὲν ἀναγκαῖα ὡς ἂν κακὰ πρὸς κακοδαίμονίαν εἶναι, τὰ δ' οὐκ ἀναγκαῖα. Ἀναγκαῖα μὲν, τὰς τε κακίας πᾶσας, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ἀπ' αὐτῶν· οὐκ ἀναγκαῖα δὲ, τὰ τε πάθη πάντα, καὶ τὰ ἀβρῶστηματα, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.) Τέλος δὲ φασιν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν, οὗ ἕνεκα πάντα πράττεται μὲν, αὐτὸ

sentaneus; item vitæ felicitas. Jam doloris vacuitatem et ordinis conservationem haud diversam esse a temperantia, mentem vero et intellectum non distare a prudentia, denique erogationem et communicationem concordare cum bonitate. Verum ad aliud quid referri dicuntur, quod in reliquis quoque virtutibus est observandum. Hinc autem intelligitur, mala etiam eandem divisionem recipere. Differre vero dicunt expetendum et acceptum. Expetendum enim esse, quod appetitum plenum moveat; acceptum, quod in pretio sit. Cæterum quantum differat ab accepto expetendum, tantum etiam per se expetendum a per se accepto differre, atque omnino bonum a pretioso. Quum vero homo sit animal mortale, sed rationis particeps, natura civile, virtutem quoque omnem humanam et felicitatem affirmant vitam esse naturæ congruam et convenientem.

Finem autem Zeno ita definit, ut esse velit convenienter vivere; id est, sequi rationem in vita sibi que constare, quasi animalia secum pugnantia sint misera. Posteriores vero explicatius dixerunt, esse convenienter naturæ vivere, rati Zenonem minus quam quod in rei natura positum sit pronuntiasse. Cleanthes enim primus quum in locum ejus successisset, naturam adjecit ac sic definivit: finis est convenienter naturæ vivere. Quod Chrysippus dilucidius volens facere in hunc modum enuntiavit: adhibita scientia eorum quæ natura eveniunt vivere. Diogenes

autem dixit rationis usum in sequendis et fugiendis rebus quæ secundum naturam sunt. At Archedemus, omnia officia exsequentem vivere; sed Antipater, vivere tum eligentes quæ secundum naturam sint, tum quæ ab ea abhorreant, perpetuo fugientes. Sæpe etiam sic definivit: omnia per se continenter et constanter agere ad consequenda ea quæ secundum naturam producta sunt. At finis trifariam ab hujus sectæ hominibus dicitur: primum enim ex ipsorum loquendi usu summum bonum finem appellant, quemadmodum et convenientiam finem esse præ se ferunt: deinde etiam scopum eo nomine afficiunt, utpote vitam convenientem vicinæ attributionis respectu dicentes. Tertia vero significatione finem perhibent potestremum votum, ad quod reliqua omnia referuntur. Finem quoque et scopum differre existimant. Scopum enim esse signum propositum, quod attingere studeant beatitudinis candidati, quia boni quidem omnes beati sint, mali vero contra miseri. (Bonorum quoque alia necessaria esse ad felicitatem, alia non necessaria. Ac necessaria quidem virtutes omnes, et exercitationes earum utiles; non necessariis autem gaudium et lætitiā et studia. Similiter etiam malorum alia necessaria esse, ut mala, ad infelicitatem, alia non necessaria. Necessaria quidem vitia cuncta malaque facinorosa; non necessaria vero affectus omnes, morbos, et quæ his similia habentur.) Finem autem beatitudinem statuunt, cujus causa omnia fiunt, ipsa vero

δὲ πρᾶττεται οὐδενὸς ἔνεκα. Τοῦτο δ' ὑπάρχειν ἐν τῷ κατ' ἀρετὴν ζῆν, ἐν τῷ ὁμολογουμένως ζῆν, ἔτι, ὥς ταυτὸν ὄν, ¹²⁹ ἐν τῷ κατὰ φύσιν ζῆν. Τὴν δὲ εὐδαιμονίαν δὲ Ζήνων ὠρίσατο τὸν τρόπον τοῦτον· εὐδαιμονία δ' ἐστὶν εὐροία βίου ¹³⁰. Κέχρηται δὲ καὶ Κλεάνθης τῷ ὄρω τούτῳ ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι, καὶ ὁ Χρύσιππος, καὶ οἱ ἀπὸ τούτων πάντες, τὴν εὐδαιμονίαν οὐχ ἑτέραν εἶναι λέγοντες τοῦ εὐδαιμονος βίου, καίτοι γε λέγοντες, τὴν μὲν εὐδαιμονίαν σκοπὸν ἐκκεῖσθαι, τέλος δ' εἶναι τὸ τυχεῖν τῆς εὐδαιμονίας, ὅπερ ταυτὸν εἶναι τῷ εὐδαιμονεῖν. Ἀλλοι οὖν ἐκ τούτων, ὅτι ἰσχυρὰ μὲν τὸ κατὰ φύσιν ζῆν, καὶ τὸ καλῶς ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ πᾶν τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρετή, καὶ τὸ μέτοχον ἀρετῆς· καὶ ὅτι πᾶν τὸ ἀγαθὸν καλόν, ὁμοίως δὲ καὶ πᾶν τὸ αἰσχρὸν κακόν. Διὸ καὶ τὸ Στωϊκὸν τέλος ἴσον δύνασθαι τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ. Διαφέρειν δὲ λέγουσι τὸ αἰρετὸν καὶ τὸ αἰρετέον. Αἰρετὸν μὲν γὰρ εἶναι ἀγαθὸν τὸ πᾶν, αἰρετέον δὲ ὡφέλημα πᾶν, ὃ θεωρεῖται παρὰ τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθόν. Διὸ αἰρούμεθα μὲν τὸ αἰρετέον, ὅλον τὸ φρονεῖν, ὃ θεωρεῖται παρὰ τὸ ἔχειν φρόνησιν, τὸ δὲ αἰρετὸν οὐχ αἰρούμεθα, μᾶλλον δὲ ἔχειν ¹³¹ αὐτὸ αἰρούμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ πάντα ἐστὶν ὑπομενετά καὶ ἐμμενετά, καὶ κατὰ λόγον τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰρετῶν, εἰ καὶ μὴ κατανόμασται· τὰ δ' ὡφέλιμα πάντα ὑπομενετέα καὶ ἐμμενετέα· καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπὶ τῶν ἄλλων κατὰ τὰ οἰκεία.

Διελθυότες δ' ἰκανῶς περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν,

καὶ αἰρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ περὶ τελους καὶ εὐδαιμονίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα καὶ τὰ περὶ τῶν ἀδιαφόρων ¹³² λεγόμενα κατὰ τὴν οἰκείαν τάξιν ἐπελθεῖν. Ἀδιάφορα δ' εἶναι λέγουσι, τὰ μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, διχῶς τὸ ἀδιάφορον νοεῖσθαι φάμενοι, καθ' ἓνα μὲν τρόπον τὸ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακόν, καὶ τὸ μήτε αἰρετὸν μήτε φευκτόν· καθ' ἕτερον δέ, τὸ μήτε ὀρμῆς μήτε ἀφορμῆς κινήτικόν, καθὸ καὶ λέγεσθαι τινα καθάπαξ ἀδιάφορα εἶναι, ὅλον τὸ προτείνειν τὸν δάκτυλον ὡδὶ ἢ ὡδί, ἢ τὸ ἀνελέσθαι τι τῶν ἐμποδῶν κάρφος ἢ φύλλον. Κατὰ τὸ πρότερον δὲ λεκτέον τὰ μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀδιάφορα λέγεσθαι κατὰ τοὺς ἀπὸ τῆς αἰρέσεως ταύτης· οὐ μὴν πρὸς ἐκλογὴν καὶ ἀπεκλογὴν. Διὸ καὶ τὰ μὲν ἀξίαν ἐκλεκτικὴν ἔχειν, τὰ δ' ἀπαξίαν ἀπεκλεκτικὴν, συμβλητικὴν δ' οὐδαμῶς πρὸς τὸν εὐδαίμονα βίον. Καὶ τὰ μὲν εἶναι κατὰ φύσιν, τὰ δὲ παρὰ φύσιν, τὰ δὲ οὔτε κατὰ φύσιν οὔτε παρὰ φύσιν. Κατὰ φύσιν μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα, ὑγίαιαν, ἰσχυρὰν, αἰσθητηρίων ἀριότητα, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. Παρὰ φύσιν δὲ τὰ τοιαῦτα, νόσον, ἀσθένειαν, πῆρωσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὔτε δὲ κατὰ φύσιν οὔτε παρὰ φύσιν, ψυχῆς κατὰστασιν καὶ σώματος, καθ' ἣν ἡ μὲν ἐστὶ φαντασιῶν ψευδῶν δεκτικὴ, τὸ δὲ τρωμάτων καὶ πηρώσεων δεκτικόν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ποιεῖσθαι δὲ λέγουσι τὸν περὶ τούτων λόγον τῶν πρώτων κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν. Τὸ γὰρ διαφέρειν καὶ τὸ ἀδιάφορον τῶν πρὸς τι λεγομένων εἶναι. Διότι κἄν, φασί, λέγωμεν ἀδιάφορα τὰ

nullius causa. Cæteroqui positam eam esse in vitæ sanctitate, in vita convenienti, denique, quod idem est, in vita secundum naturam acta. At Zeno felicitatem sic definit, ut esse eam arbitraretur prosperum vitæ cursum. Quid? quod etiam Cleanthes hac definitione in scriptis suis usus est et Chrysippus eorumque successores omnes, qui felicitatem a felici vita non separant, quamquam felicitatem scopi instar propositam esse ajunt, finem autem esse dicunt assequi felicitatem, quod idem valet atque esse feliciem. Ex his igitur manifesto apparet, verba idem declarantia esse, secundum naturam vivere, honeste vivere et recte vivere, atque omne honestum et bonum omnemque virtutem et quod particeps est virtutis; ac bonum omne honestum esse et malum turpe; ideoque finem etiam Stoicum idem valere quod vitæ degendæ rationem ad virtutis normam directam. Differre præterea volunt expetitum et expetendum. Expetitum enim esse omne bonum; expetendum vero omne emolumentum, id quod ex eo cognoscitur, quod bonum illi insit. Quare expetimus quidem expetendum, verbi causa sapere, quod perspicitur ex eo quod prudentiam continet; expetitum autem non expetimus ipsum, sed potius habere illud gestimus. Similiter vero omnia bona tolerabilia sunt ac diuturna, quod pari ratione in reliquis etiam expetitis dici potest, licet nomine careant: at utilia omnia sunt ferenda et perseveranter tenenda;

atque eadem ratione in reliquis secundum suas divisiones.

Cum autem satis multa de bonis et malis, de expetendis et fugiendis, de fine ac felicitate disseruerimus, necessarium nobis visum est, illa quoque quæ de indifferentibus dicuntur suo loco persequi. Vocant igitur indifferentia, quæ inter bona et mala mediocritatem tenent, duplici modo ea intelligi contententes, aut quæ nec bona sunt nec mala quæque neque expetenda neque fugienda habentur; aut quæ neque appetitum movent neque fastidium, quatenus nonnulla omnino etiam indifferentia dicimus, ut digitum huc sive illic porrigere, ut festucam ante pedes positam vel folium tollere. Priori quidem sensu satendum est, quæ inter virtutem et vitia sunt indifferentia appellari ab hominibus huic formulæ quasi addictis, non tamen extenus, ut neque eligenda sint, nec reprobanda. Quocirca alia habere dignitatem ad eligendum, alia indignitatem quæ ad reprobandum valeat, nec tamen quidquam ea ad vitæ felicitatem asferre. Atque eorum quidem alia esse naturæ consentanea, alia vero a natura abhorrere, alia neque naturæ convenire neque ei repugnare. Naturæ igitur congruere sanitatem, robur, sensuum integritatem et quæ his sunt similia. Contra a natura abhorrere morbum, imbecillitatem, corporis imminutionem et similia. Cæterum neque convenire naturæ neque repugnare animi et corporis constitutionem; qua ille quidem vanarum imaginum, hoc

συμπατικά καὶ τὰ ἐκτός πρὸς τὸ εὐσχημόνως ζῆν, (ἐν ᾧ ἔνεστι ¹³³ τὸ εὐδαιμόνως,) ἀδιάφορά φαμεν αὐτὰ εἶναι, οὐ μὰ Δία πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἔχειν οὐδὲ πρὸς ὁρμὴν καὶ ἀφορμὴν. Ἐτι δὲ τῶν ἀδιαφόρων τὰ μὲν πλείω ἀξίαν ἔχειν, τὰ δ' ἑλάττω. Καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτὰ, τὰ δὲ ποιητικά· καὶ τὰ μὲν προηγημένα, τὰ δὲ ἀποπροηγημένα, τὰ δ' οὐδετέρως ἔχοντα. Προηγημένα μὲν, ὅσα ἀδιάφορα ὄντα πολλὴν ἔχει ἀξίαν, ὥς ἐν ἀδιαφόροις· ἀποπροηγημένα δέ, ὅσα πολλὴν ἔχει ἀπαξίαν, ὁμοίως· οὐτε δὲ προηγημένα οὐτε ἀποπροηγημένα, ὅσα μῆτε πολλὴν ἔχει ἀξίαν μῆτε ἀπαξίαν. Τῶν δὲ προηγημένων τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δ' ἐκτός. Περὶ ψυχὴν μὲν εἶναι τὰ τοιαῦτα· εὐφυΐαν, προκοπὴν, μνήμην, δξύτητα, διάνοιαν, ἔξιν καθ' ἣν ἐπίμονοί ἔσμεν ἐπὶ τῶν καθηκόντων, καὶ τέχνας ὅσαι δύνανται συνέργειν ἐπιπλεῖον πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον· περὶ σῶμα δ' εἶναι προηγημένα, ὕγιαν, εὐαισθησίαν καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. Τῶν δ' ἐκτός, γονεῖς, τέκνα, κτῆσιν σύμμετρον, ἀποδοχὴν παρ' ἀνθρώπων. Τῶν δ' ἀποπροηγημένων περὶ ψυχὴν μὲν εἶναι τὰ ἐναντία τοῖς εἰρημένους· περὶ σῶμα δὲ καὶ ἐκτός τὰ ὁμοίως ἀντιτιθέμενα τοῖς εἰρημένοις περὶ τὸ σῶμα καὶ τοῖς ἐκτός προηγημένοις. Οὐτε δὲ τὰ προηγημένα οὐτε ἀποπροηγημένα περὶ ψυχὴν, φαντασίαν καὶ συγκατάθεσιν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· περὶ δὲ σῶμα λευκότητά καὶ μελανότητά καὶ χαροπότητά, καὶ ἡδονὴν καὶ συνουσίαν ¹³⁴ καὶ πόνον, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο. Τῶν δ' ἐκτός οὐτε προηγημένα οὐτε ἀποπροηγημένα εἶναι τὰ τοιαῦτα, ὅσα εὐτελεῖ ὄντα καὶ μηδὲν χρήσιμον προσφερόμενα, μικρὰν παντελῶς ἔχει τὴν ἀπ' αὐτῶν χρεῖαν. Τῆς δὲ ψυχῆς

οὕσης κυριωτέρας τοῦ σώματος καὶ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ζῆν φασὶ τὰ περὶ τὴν ψυχὴν κατὰ φύσιν ὄντα καὶ προηγημένα πλείονα τὴν εὐξίαν ἔχειν τῶν περὶ σῶμα καὶ τῶν ἐκτός, ὅον εὐφυΐαν ψυχῆς πρὸς ἀρετὴν ὑπεράγειν τῆς τοῦ σώματος εὐφυΐας, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔχειν. Ἐτι δὲ τῶν ἀδιαφόρων φασὶ τὰ μὲν εἶναι ὁρμῆς κινητικά, τὰ δὲ ἀφορμῆς, τὰ δὲ οὐτε ὁρμῆς οὐτε ἀφορμῆς. Ὅρμῆς μὲν οὖν κινητικά, ἅπερ ἐλέγχμεν εἶναι κατὰ φύσιν· ἀφορμῆς δέ, ὅσα παρὰ φύσιν· οὐτε δὲ ὁρμῆς οὐτε ἀφορμῆς, τὰ μηδετέρως ἔχοντα, οἷά ἐστι τὸ περιττὰς ἢ ἀρτίας ἔχειν τὰς τρίγας ¹³⁵. Τῶν δὲ κατὰ φύσιν ἀδιαφόρων ὄντων, τὰ μὲν ἐστὶ πρῶτα κατὰ φύσιν, τὰ δὲ κατὰ μετοχὴν. Πρῶτα μὲν ἐστὶ κατὰ φύσιν κίνησις, ἢ σχέσις κατὰ τοὺς σπερματικούς λόγους ¹³⁶ γιγνομένη, ὅον ὕγεια καὶ αἰσθησις, λέγου δὲ τὴν κατάληψιν καὶ ἰσχύ. Κατὰ μετοχὴν δέ, ὅσα μετέχει κινήσεως καὶ σχέσεως κατὰ τοὺς σπερματικούς λόγους, ὅον χειρ' ἀρτία καὶ σῶμα ὑγιαῖνον, καὶ αἰσθήσεις μὴ πσπηρωμένα. Ὅμοίως δὲ καὶ τῶν παρὰ φύσιν κατὰ τὸ ἀνάλογον. Πάντα δὲ κατὰ φύσιν ληπτὰ εἶναι, καὶ ἅπαντα παρὰ φύσιν ἀληπτα. Τῶν δὲ κατὰ φύσιν τὰ μὲν καθ' αὐτὰ ληπτὰ εἶναι, τὰ δὲ δι' ἕτερα. Καθ' αὐτὰ μὲν, ὅσα ἐστὶν ὁρμῆς κινητικά παρατρεπτικῶς ¹³⁷ ἐφ' αὐτὰ, ἢ ἐπὶ τῷ ἀντέγχεσθαι αὐτῶν, ὅον ὕγεια, εὐαισθησίαν, ἀπονίαν, καὶ κάλλος σώματος. Ποιητικά δέ, ὅσα εἰσὶν ὁρμῆς κινητικά ἀνετικῶς ἐφ' ἕτερα, καὶ μὴ παρατρεπτικῶς ¹³⁸, ὅον πλοῦτον, δόξαν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν παρὰ φύσιν τὰ μὲν εἶναι καθ' αὐτὰ ἀληπτα, τὰ δὲ τῷ ποιητικά εἶναι. Τῶν δὲ καθ' αὐτὰ

vero vulnere et inminutionis expax est, et his similia. Jam vero sermonem haberi dicunt de primis secundum naturam et præter naturam. Nam differentia et indifferentia numerari in rebus quæ ad aliquid referri dicuntur. Quia, inquit, etiamsi indifferentia appellemus corporea omnia et externa respectu vitæ honestæ, in qua inest vita beata, tamen per Jovem haudquaquam ea indifferentia esse arbitramur respectu habitus secundum naturam, nec respectu appetitus et fastidii. Indifferentium porro alia majorem habere dignitatem, alia minorem. Atque alia quidem per se consistere, alia efficientia putari, alia producta esse, alia rejecta, alia denique neutra. Producta videlicet, quæ quamvis indifferentia sint, magnam tamen habeant dignitatem, quatenus esse potest in indifferentibus; similiter autem rejecta, quæ magnam habeant indignitatem; denique neque producta neque rejecta, quæ neque magnam dignitatem neque indignitatem habeant. Præterea præpositorum alia esse circa animum, alia circa corpus, alia in rebus externis versari. Circa animum esse verbi gratia ingenium, profectum, memoriam, acumen, intellectum, habitum quo constantes sumus in officiis, et artes quæ ad vitam naturæ convenienter agendam plus afferre possunt momenti: circa corpus autem esse præposita,

sanitatem, sensuum vigorem et quæ his similia sunt. In externis vero numerari parentes, liberos, opes mediocres, hominum favorem. Rejecta circa animum esse contraria iis quæ memorata sunt: item quæ circa corpus ac circa externa versantur opponi iis quorum mentio facta est præcipuis partim ad corpus partim ad externa pertinentibus. At neque præposita neque rejecta haberi circa animum visionem, assensum et similia: circa corpus vero candorem, nigritiam, cæruleum colorem, voluptatem, coitum, laborem, et si quid aliud hujusmodi est. In externis autem neque præposita neque rejecta putari, quæ quam vilia sint neque ullam utilitatem afferant, parum conducibilia judicantur. Animus vero quum sit potior corpore, ad vitam quoque naturæ convenienter agendam ajunt quæ in animo sunt naturæ consentanea et præposita plus afferre momenti quam quæ in corpore et externis reperiuntur, exempli gratia bonam animi indolem ad virtutem præstare corporis indoli eandemque cæterorum esse rationem. Præterea indifferentium alia dicunt appetitum movere, alia fastidium, alia neque appetitum neque fastidium. Appetitum igitur movent, quæ modo dicebamus ad naturam accomodata esse: fastidium, quæ a natura abhorrent: neque appetitum neque fastidium, quæ neutra sunt, verbi causa,

ἀλήπτων διάφορα γένη εἶναι.¹³⁹ Πάντα δὲ τὰ κατὰ φύσιν ἀξίαν ἔχειν, καὶ πάντα τὰ παρὰ φύσιν ἀπαξίαν. Τὴν δὲ ἀξίαν λέγεσθαι τριχῶς,¹⁴⁰ τὴν τε δόσιν, τὴν καθ' αὐτὴν¹⁴¹, καὶ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ δοκιμαστοῦ, καὶ τὴν τρίτην, ἣν ὁ Ἀντίπατρος ἐκλεκτικὴν προσαγορεύει, καθ' ἣν διδόντων τῶν πραγμάτων τὰ γέτινα μᾶλλον ἀντὶ τῶνδε αἰρούμεθα, ὅσον ὑγίειαν ἀντὶ νόσου, καὶ ζωὴν ἀντὶ θανάτου, καὶ πλοῦτον ἀντὶ πενίας. Κατὰ τὸ ἀνάλογον δὲ καὶ τὴν ἀπαξίαν τριχῶς φασὶ λέγεσθαι, ἀντιτιθεμένων τῶν σημαινομένων τοῖς ἐπὶ τῆς πρώτης ἀξίας εἰραμένοις. Τὴν δὲ δόσιν φησὶν ὁ Διογένης κρίσιν εἶναι, ἐφ' ὅσον κατὰ φύσιν ἐστίν, ἢ ἐφ' ὅσον χρεῖαν τῇ φύσει παρέχεται. Τὸ δὲ δοκιμαστικόν, οὐχ ὡς λέγεται τὰ πράγματα δοκιμασὰ παραλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ὡς δοκιμαστὴν φαιμεν εἶναι τὸν τὰ πράγματα δοκιμαζόντα. Τῆς οὖν ἀμοιβῆς τὸν τοιοῦτόν φασὶ δοκιμαστὴν εἶναι, καὶ ταύτας μὲν τὰς δύο ἀξίας καθ' ἃς λέγομέν τινα τῇ ἀξίᾳ προῆχθαι. Τρίτην δὲ φησὶν εἶναι, καθ' ἣν φαιμεν ἀξιομά τινα ἔχειν, καὶ ἀξίαν, ἥπερ περὶ ἀδιάφορα οὐ γίγνεται, ἀλλὰ περὶ μόνα τὰ σπουδαῖα. Χρῆσθαι δὲ ἡμᾶς φησὶν ἐνίοτε τῷ ὀνόματι τῆς ἀξίας ἀντὶ τοῦ ἐπιβάλλοντος· ὡς ἐν τῷ τῆς δικαιο-

σύνης θρῶ περιεληπτῇ¹⁴², όταν λέγεται εἶναι ἕως ἀπονεμητικῇ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω, ἐστὶ γὰρ ὅλον τοῦ ἐπιβάλλοντος ἐκάστω. Τῶν δ' ἀξίαν ἔχόντων τὰ μὲν ἔχειν πολλὴν ἀξίαν, τὰ δὲ βραχείαν. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀπαξίαν ἔχόντων ἃ μὲν ἔχειν πολλὴν ἀπαξίαν, ἃ δὲ βραχείαν. Τὰ μὲν οὖν πολλὴν ἔχοντα ἀξίαν προηγμένα λέγεσθαι, τὰ δὲ πολλὴν ἀπαξίαν ἀποπροηγμένα, Ζήνωνος ταύτας τὰς ὀνομασίας θεμένου πρώτου τοῖς πράγμασι. Προηγμένον δ' εἶναι λέγουσιν, ὃ ἀδιάφορον ὃν ἐκλεγόμεθα κατὰ προηγούμενον λόγον. Τὸν δ' ὁμοιον λόγον¹⁴³ ἐπὶ τῶν ἀποπροηγμένων εἶναι, καὶ τὰ παραδείγματα κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταυτά. Οὐδὲν δὲ τῶν ἀγαθῶν εἶναι προηγμένον διὰ τὸ τὴν μεγίστην ἀξίαν αὐτὰ ἔχειν. Τὸ δὲ προηγμένον, τὴν δευτέραν χώραν καὶ ἀξίαν ἔχον, συνεγγίζειν πως τῇ τῶν ἀγαθῶν φύσει. Οὐδὲ γὰρ ἐν αὐτῇ τῶν προηγμένων εἶναι τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τοὺς μετ' αὐτὸν τεταγμένους¹⁴⁴. Προηγμένα δὲ λέγεσθαι οὐ τῷ πρὸς εὐδαιμονίαν τινα συμβάλλεσθαι [συνεργεῖν τι πρὸς αὐτὴν]¹⁴⁵, ἀλλὰ τῷ ἀναγκαῖον εἶναι τούτων τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι παρὰ τὰ ἀποπροηγμένα.

Ἀκσίλουθος δ' ἐστὶ τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν προηγμένων

parem vel imparem crinium numerum habere. Indifferentium porro naturæ conjunctorum alia sunt prima secundum naturam, alia per communionem. Prima secundum naturam sunt motus vel habitus seminum rationibus aptus, ut sanitas et sensus, dico autem percipiendi vim et nervorum firmitatem. Per communionem vero, quæcunque ad seminum rationes accommodatæ motus et habitus consortia sunt, velut manus integra, corpus sanum, sensus non hebetati. Neque aliter in iis quæ naturæ repugnant rem se habere. Quæcunque autem naturæ conjuncta sunt, esse accepta, sed quæ a natura abhorreoant, non accepta. Cæterum naturæ conjunctorum alia per se accepta esse, alia vero propter alia. Per se quidem, quæ cupidinem sui adeo movent ut ea retinere velimus, verbi causa sanitatem, sensuum vigorem, molestiarum vacuitatem, corporis pulchritudinem. Insuper efficientia existimari, quæ appetitum ita movent, ut eum ad alia traducant, non autem ad se convertant, exempli causa divitias, gloriam atque horum similia. Sic quoque eorum quæ naturæ repugnant alia esse per se non accepta, alia quatenus efficientia sint. Eorum quæ per se non sint accepta diversa esse genera. Jam omnia quæ naturæ conveniant habere dignitatem, quæ a natura abhorreoant, indignitatem. Dignitatem dici trifariam, primum donationem per se, deinde approbatoris remunerationem, denique illam quam Antipater eligentem vocat, qua, si res sinat, duobus propositis alterum malumus, ut sanitatem quam morbum, vitam quam mortem, divitias quam paupertatem. Pari quoque ratione indignitatem tribus modis accipi volunt, oppositis quæ huic primæ dignitatis expositioni altera ex parte respondent nominibus. Ac donationem quidem Diogenes judicium esse contendit, quatenus

naturæ congruat vel quatenus naturæ usum afferat. Approbationem autem non in rebus approbatis poni, sed in personis illas approbantibus. Remunerationis igitur talem esse approbatorem præ se ferunt, ac duplicem hanc statui dignitatem, qua dicimus fieri, ut nonnulla sua dignitate aliis præferantur. Tertiam autem Diogenes æstimationem hanc esse vult, qua dicimus nonnulla dignationem habere vel dignitatem, quæ non in indifferentia sed tantum in proba cadit. Quid? quod uti nos interdum ait dignitatis nomine pro conveniente; ut in justitiæ definitione inest, quum perhibetur esse habitus suum cuique pro dignitate tribuendi, est enim tanquam pro eo quod cuique convenit. Jam quæ dignitatem habeant, eorum quædam magnam habere dignitatem, alia parvam. Similiter etiam eorum quæ indignitatem habeant, alia habere magnam, alia parvam. Quæ igitur magna dignitate ornata sint, præposita appellari, sed ea in quibus magna hæreat indignitas, rejecta, Zenone primum hæc nomina rebus imponente. Ac præpositum quidem esse affirmant, quod quum indifferens sit præcedenti ratione adducti eligimus. Similem remotorum esse rationem atque eadem, pro portione, exempla. Nullum autem bonorum productum judicari, propterea quod illa summam dignitatem habeant. At productum quod alterum locum et secundam dignitatem habet, quodammodo ad boni naturam accedit. Neque enim in aula regem ad dignitatem productum dici, sed qui proxime ad regium principatum accedant. Præposita vero appellari non idcirco quia ad felicitatem quidquam afferant, sed quia necesse sit illa a remotis sive rejectis discerni.

Sequitur autem tractatum de præpositis sive proxotis alter de officio. Definivit vero officium, consequens in

δὲ περὶ τοῦ καθήκοντος τόπος. Ὅρίζεται δὲ τὸ καθήκον τὸ ἀκολουθεῖν ἐν ζωῇ, ὃ πραχθέν εὐλογον ἀπολογίαν ἔχει ¹⁴⁶. παρὰ τὸ καθήκον δὲ τὸ ἐναντίως. Τοῦτο δὲ διατείνειν καὶ εἰς τὰ ἄλογα τῶν ζώων, ἐνεργεῖ γάρ τι κακὴν ἀκολουθῶς τῇ ἐαυτῶν φύσει ¹⁴⁷. ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν ζώων οὕτως ἀποδίδεται, τὸ ἀκολουθεῖν ἐν βίῳ. Τῶν δὲ καθήκοντων τὰ μὲν εἶναι φασὶ τέλεια, ἃ δὴ καὶ κατορθώματα λέγεσθαι. Κατορθώματα δ' εἶναι τὰ κατ' ἀρετὴν ἐνεργήματα, ὅλον τὸ φρονεῖν, τὸ δικαιοπραγεῖν. Οὐκ εἶναι δὲ κατορθώματα τὰ μὴ οὕτως ἔχοντα, ἃ δὴ οὐδὲ τέλεια καθήκοντα προσαγορεύουσιν, ἀλλὰ μέσα, ὅλον τὸ γαμεῖν, τὸ πρεσβεῖν, τὸ διαλέγεσθαι, τὰ τούτοις ὅμοια. Τῶν δὲ κατορθωμάτων τὰ μὲν εἶναι ὧν χρὴ ¹⁴⁸, τὰ δ' οὐ. Ὡς ἂν χρὴ μὲν εἶναι κατηγορήματα ὠφέλιμα, ὅλον τὸ φρονεῖν, τὸ σωφρονεῖν οὐκ εἶναι δὲ ὧν χρὴ, τὰ μὴ οὕτως ἔχοντα. Ὅμοιως δὲ καὶ τῶν παρὰ τὸ καθήκον τὴν αὐτὴν γίνεσθαι τεχνολογίαν. Πᾶν δὲ τὸ παρὰ τὸ καθήκον ἐν λογικῷ γινόμενον, ἀμάρτημα εἶναι· τὸ δὲ καθήκον τελειωθὲν κατορθώμα γίνεσθαι. Παραμετρεῖσθαι δὲ τὸ μέσον καθήκον ἀδιαφόροις τίσι, καλουμένοις δὲ παρὰ φύσιν καὶ κατὰ φύσιν, τοιαύτην δὲ χρεῖαν ¹⁴⁹ προσφερομένοις, ὥστ' εἰ μὴ λαμβάνομεν αὐτὰ ἢ διωθοίμεθα, ἀπερισπάστως μὴ ἂν εὐδαιμονοῖμεν ¹⁵¹. Τὸ δὲ κινεῖν τὴν δρμὴν οὐδὲν ἕτερον εἶναι λέγουσιν ἀλλὰ φαντασίαν δρμητικὴν τοῦ καθήκοντος αὐτόθεν, τὴν δὲ δρμὴν εἶναι φορὰν ψυχῆς ἐπὶ τι. Κατὰ τὸ γένος δὲ

ταύτην διττῶς θεωρεῖσθαι τὴν τε ἐν τοῖς λογικοῖς γινόμενὴν δρμὴν, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, οὐ κατωμασμένην δ' εἶναι. Ἡ γὰρ δρεξίς οὐκ ἐστὶ λογικὴ δρμὴ, ἀλλὰ λογικῆς δρμῆς εἶδος. Τὴν δὲ λογικὴν δρμὴν δεόντως ἂν τις ἀφορίζοιτο, λέγων εἶναι φορὰν διανοίας ἐπὶ τι τῶν ἐν τῷ πράττειν· ταύτη δ' ἀντιτίθεσθαι ἀφορμὴν, φορὰν τινὰ ¹⁵² διανοίας ἀπὸ τίνος τῶν ἐν τῷ φεύγειν. Ἰδίως δὲ καὶ τὴν δρῶσιν δρμὴν λέγουσι, τῇ πρακτικῇ δρμῇ οὖσαν εἶδος. Τὴν δὲ δρῶσιν εἶναι φορὰν διανοίας ἐπὶ τι μέλλον. Ὡστε μέχρι μὲν τούτων τετραχῶς δρμὴν λέγεσθαι, διχῶς δ' ἀφορμὴν, προσταθείσης καὶ τῆς ἔξεως τῆς δρμητικῆς, ἣν δὴ καὶ ἰδίως δρμὴν λέγουσιν, ἀφ' ἧς συμβαίνει δρμᾶν πανταχοῦ. Τῆς δὲ πρακτικῆς δρμῆς εἶδη πλεῖστα εἶναι, ἐν οἷς καὶ ταῦτα· πρόθεσιν, ἐπιβολήν, παρασκευήν, ἐγχείρησιν, αἵρεσιν, προαίρεσιν, βούλησιν, θέλησιν. Πρόθεσιν μὲν οὖν εἶναι λέγουσι σημειώσιν ἐπιτελέσεως· ἐπιβολὴν δὲ, δρμὴν πρὸ δρμῆς· παρασκευὴν δὲ, πρᾶξιν πρὸ πράξεως· ἐγχείρησιν δὲ, δρμὴν ἐπὶ τίνος ἐν χερσὶν ἤδη ὄντος· αἵρεσιν δὲ, βούλησιν ἐξ ἀναλογισμοῦ· προαίρεσιν δὲ, αἵρεσιν πρὸ αἵρέσεως· βούλησιν δὲ, εὐλογον δρεξίν· θέλησιν δὲ, ἐκουσίαν βούλησιν. Πάσας δὲ τὰς δρμὰς συγκαταθέσεις εἶναι, τὰς δὲ πρακτικὰς καὶ τὸ κινήτικόν περιέχειν. Ἡδὴ δὲ ἄλλων μὲν εἶναι συγκαταθέσεις, ἐπ' ἄλλα δὲ δρμὰς. Καὶ συγκαταθέσεις μὲν, ἀξιώμασί τίσι, δρμὰς δὲ ἐπὶ κατηγορήματα, τὰ περιεχόμενα πως ἐν ταῖς

vita, ojus recta potest ratio reddi; sed cum officio pugnant, quod aliter se habet. Atque hoc ad bruta quoque animalia pertinet, quoniam illa etiam plura, quæ ipsorum naturæ consentanea sunt, obeunt: verum in animalibus ratione utentibus, quod vitæ eorum convenit, sic appellatur. Officia porro alia dicunt esse perfecta, quæ recte facta nominantur. Cæterum esse recte facta virtutum exercitationes, ut sapere, juste agere. At non judicari recte facta illa quæ aliter se habeant ideoque non perfecta vocentur officia, sed media, verbi causa uxorem ducere, legatione fungi, colloqui et horum similia. Ac recte facta esse alia quibus opus sit, alia, quibus non sit opus. Iis quibus opus sit attribui utilitatem, exempli gratia prudentiæ ac temperantiæ: et supervacanea existimari aliter se habentia. Similiter de iis quæ contra officium sint esse disputandum. Quidquid vero contra officium a rationis partecipe fiat, peccatum esse: at perfectum officium recte factum duci. Definiri autem medium officium indifferentibus quibusdam, quæ partim naturæ repugnantia partim naturæ consentanea vocantur ac talem utilitatem afferunt, ut nisi ea sumamus vel repudiemus, perpetua felicitate uti nequeamus. Jam quod appetitum movet nihil aliud esse dicunt, quam imaginationem officii confestim appetentem, appetitum autem esse animi ad aliquid incitati impetum. Præterea duo esse appetituum genera, quorum alterum in ratione præditis, alterum in brutis animalibus spectetur,

quæ tamen nomine non sint notata. Nam quæ appetitio vocatur non est appetitus rationi consentaneus, sed ejus species. Appetitum autem rationale recte definias, si esse status mentis ad aliquid agendum incitatis impetum: atque huic opponi aversionem, quæ sit avocatio mentis ab aliquo eorum quæ in fugiendis numerantur. Sed peculiari etiam nomine adhibito incitationem vocant appetitum, quæ agentis appetitus species est. Esse autem incitationem mentis in re futura defixæ agitationem. Itaque ex his efficitur, quatuor modis appetitum dici, duobus autem aversionem, si habitus appetendi adjungatur quem etiam proprie appetitum nominant, omnium appetitionum auctorem. Agentis vero appetitus plures esse species, ad quas pertineant propositum, conatus, apparatus, molitio, electio, consilium, institutum, voluntas. Propositum igitur esse dicunt designationem perfectionis; conatum vero appetitum ante appetitum; apparatus autem actionem ante actionem; molitionem, appetitum rei quæ jam nobis in manu est; electionem, voluntatem ex ratiocinatione, consilium, electionem ante electionem; institutum, appetitum rationi convenientem; voluntatem denique spontaneam acturi incitationem. Omnes autem appetitus esse assensiones, agentes vero et motiorem in se continere. Jam vero aliis nos assentiri, alia appetere. Atque assensionem quidem oriri ex dignatione aliqua; appetitus autem secundum attributa, quæ continentur quodammodo dignitate,

ἀξιώμασιν, ἢ συγκαταθέσεις. Ἐπεὶ δ' ἐν εἶδει τὸ πάθος τῆς ὁρμῆς ἐστὶ, λέγωμεν ἐξῆς περὶ παθῶν.

Πάθος ¹⁵³ δ' εἶναι φασιν ὁρμὴν πλεονάζουσαν καὶ ἀπειθῇ τῷ αἰρούντι λόγῳ ¹⁵⁴, ἢ κίνησιν ψυχῆς παρὰ φύσιν. (εἶναι δὲ πάθος πάντα, τῷ γένει, τῆς ψυχῆς,) διὸ καὶ πᾶσαν πτοίαν πάθος εἶναι, καὶ πάλιν πάθος πτοίαν. Τοῦ δὲ πάθους τοιούτου ὄντος, ὑποληπτέον, τὰ μὲν πρῶτα εἶναι καὶ ἀρχηγὰ, τὰ δ' εἰς ταῦτα τὴν ἀναφορὰν ἔχειν. Πρῶτα δ' εἶναι τῷ γένει ταῦτα τὰ τέσσαρα ¹⁵⁵, ἐπιθυμίαν, φόβον, λύπην, ἡδονήν. Ἐπιθυμίαν μὲν οὖν καὶ φόβον προηγείσθαι, τὴν μὲν πρὸς τὸ φαινόμενον ἀγαθόν, τὴν δὲ πρὸς τὸ φαινόμενον κακόν. Ἐπιγίγνεσθαι δὲ τούτοις ἡδονὴν καὶ λύπην, ἡδονὴν μὲν, ὅταν τυγχάνωμεν ὧν ἐπιθυμοῦμεν, ἢ ἐκφύγωμεν ἢ ἐφοβοῦμεθα· λύπην δέ, ὅταν ἀποτυγχάνωμεν ὧν ἐπιθυμοῦμεν, ἢ περιπέσωμεν οἷς ἐφοβοῦμεθα. Ἐπὶ πάντων δὲ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ἐπὶ δόξας ¹⁵⁶ αὐτὰ λέγουσιν εἶναι· παραλαμβάνεσθαι τὴν δόξαν ἀντὶ τῆς ἀσθενοῦς ὑπολήψεως· τὸ δὲ πρόσφατον ἀντὶ τοῦ κινήτικοῦ συστολῆς ἀλόγου ἢ ἐπαρσεως. Τὸ δὲ ἄλογον καὶ τὸ παρὰ φύσιν οὐ κοινῶς, ἀλλὰ τὸ μὲν ἄλογον ὅσον τὸ ἀπειθῆς τῷ λόγῳ. Πᾶν γὰρ πάθος βιαστικόν ἐστιν, ὥς καὶ πολλάκις ὁρῶντας τοὺς ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντας ὅτι συμφέρει τὸδε οὐ ποιεῖν, ὑπὸ τῆς σφοδρότητος ἐκφερομένους, καθάπερ ὑπὸ τινος ἀπειθοῦς ἱπποῦ, ἀνάγεσθαι πρὸς τὸ ποιεῖν αὐτό, παρ' ὃ καὶ πολλάκις τινὰς ἐξομολογεῖσθαι λέγοντας τὸ θρυλούμενον τοῦτο,

Γνώμην δ' ἔχοντά μ' ἡ φύσις βιάζεται ¹⁵⁷.

γνώμην γὰρ λέγει νῦν τὴν εἰδήσιν καὶ γνώσιν τῶν ὁ-

θῶν πραγμάτων. Καὶ τὸ παρὰ φύσιν δ' εἴρηται ¹⁵⁸ ἐν τῇ τοῦ πάθους ὑπογραφῇ, ὡς συμβαίνοντος παρὰ τὸν ὁρθὸν καὶ κατὰ φύσιν λόγον. Πάντες δ' οἱ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες ἀποστρέφονται τὸν λόγον, οὐ παραπλησίως δὲ τοῖς ἐξηπατημένοις ἐν ὁρωῦν, ἀλλ' ἰδιαζόντως. Οἱ μὲν γὰρ ἡπατημένοι, λόγου χάριν περὶ τὰς ἀτόμους ἀρχὰς εἶναι, διδαχθέντες ὅτι οὐκ εἰσὶν, ἀφίστανται τῆς κρίσεως οἱ δ' ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες, κὰν μάθωσι, κὰν μεταδιδάχθωσιν ὅτι οὐ δεῖ λυπεῖσθαι ἢ φοβεῖσθαι, ἢ ὅλως ἐν τοῖς πάθεσιν εἶναι τῆς ψυχῆς, ὁμως οὐκ ἀφίστανται τούτων, ἀλλ' ἄγονται ὑπὸ τῶν παθῶν εἰς τὸ ὑπὸ τῆς τούτων κρατεῖσθαι τυραννίδος. Τὴν μὲν οὖν ἐπιθυμίαν ¹⁵⁹ λέγουσιν ὁρεῖν εἶναι ἀπειθῇ λόγῳ· αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν ἀγαθὸν ἐπιφέρεισθαι, οὐ παρόντος εὖ ἀπαλλάττομεν, τῆς δόξης αὐτῆς ἐχούσης τὸ ἀτάκτως κινήτικόν καὶ πρόσφατον. Φόβον δ' εἶναι ἐκκλίσιν ἀπειθῇ λόγῳ, αἴτιον δ' αὐτοῦ τὸ δοξάζειν κακὸν ἐπιφέρεισθαι, τῆς δόξης τὸ κινήτικόν καὶ πρόσφατον ἐχούσης τοῦ ὄντως αὐτὸ φευκτὸν εἶναι. Λύπην δ' εἶναι συστολὴν ψυχῆς ἀπειθῇ λόγῳ, αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφατον κακὸν παρῆναι, ἐφ' ᾧ καθήκει συστῆλθαι. Ἠδονὴν δ' εἶναι ἑπαρσιν ψυχῆς ἀπειθῇ λόγῳ, αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφατον ἀγαθὸν παρῆναι, ἐφ' ᾧ καθήκει ἐπαίρεσθαι. Ὑπὸ μὲν οὖν τὴν ἐπιθυμίαν ὑπάγεται ¹⁶⁰ τὰ τοιαῦτα· ὀργὴ καὶ τὰ εἶδη αὐτῆς, (θυμός, καὶ χόλος καὶ μῆνις, καὶ κότος, καὶ πικρία, καὶ τὰ τοιαῦτα,) ἔρωτες σφοδροί, καὶ πόθοι, καὶ ἡμεροί, καὶ φιληδοναί, καὶ φιλοπλουσίαι, καὶ φιλοδοξίαι, καὶ τὰ ὅμοια· ὑπὸ δὲ τὴν ἡδονὴν ¹⁶¹ ἐπιχειρεκακία, καὶ ἀσμενισμοί, καὶ γοητεῖαι, καὶ τὰ

quatenus sunt assensionis causae. Quoniam autem affectus quaedam est appetitus species, deinceps de affectibus dicamus.

Affectum iudicant appetitionem nimiam nec rationi duci obtemperantem; aut animi motum naturae repugnantem, (esse autem omnes affectus in universum animi;) ideoque omnem etiam perturbationem affectum esse et omnem affectum perturbationem. Quae quum ita sint, existimandum est, alios affectus primos ac principes esse, alios ad hos referri. Primos genere esse quatuor, cupiditatem, metum, dolorem, voluptatem. Cupiditatem igitur et metum antecedere, illam versus bonum apparens, hunc versus malum apparens. Subsequi autem voluptatem et dolorem, voluptatem quidem, si ea assequimur quae cupimus, vel vitamus quae metuebamus; dolorem vero, quum vel sperata non assequimur, vel in formidolosa incidimus. In omnibus vero animi affectionibus opinionem locum relinquunt, opinionem pro imbecilla opinione accipi volentes, recentem autem opinionem pro re quae animi, adversante ratione, vel contractionem efficiat vel elationem. Porro a recta ratione aversam et naturae repugnantem non in universum vocant, sed irrationalem, quatenus rationi non paret. Omnis enim affectio vim affert, ita ut saepenumero etiam homines affectibus occu-

pati, quamvis videant satius esse hoc non facere, tamen affectuum violentia abrepti, quasi ab equo contumaci, transversim agantur atque id ipsum faciant, ideoque frequenter nonnulli de peccato confitentes vulgatum illud in ore habeant:

sed natura mihi alta mente praedito vim infert:

mentem enim vocat scientiam et cognitionem ejus quod rectum est. Quia etiam illud praeter naturam in affectus descriptione dictum est, quod affectus ejurata recta ratione et cum natura conveniente accidat. Nimirum omnes commotionibus agitati aversantur rationem, non eorum quidem instar qui decepti in quacunque re sunt, sed peculiari modo. Etenim decepti, qui verbi causa atomos rerum principia esse opinantur, meliora edocti sententiam mutant; qui autem affectibus laborant, etiamsi meliore doctrina percepta discant, nec dolendum nec timendum, neque omnino animi affectionibus indulgendum esse, tamen ab iis non desistunt, sed istis affectibus abrepti sub eorum quasi jugum mittuntur. Cupiditatem igitur dicunt appetitum esse rationi non obtemperantem, ejus autem causam haberi opinionem de bono consecuturo, quo praesente felices erimus, ipsa opinione mirum quantum ad appetendam rerum novitatem impellente.

ἄμοια· ὑπὸ δὲ τὸν φόβον¹⁶², ὄκνοι καὶ ἀγωνία, καὶ αἰσγύναι καὶ θόρυβοι, καὶ ἐκπλήξεις, καὶ δεισιδαιμονίαι, καὶ δέος, καὶ δέϊματα· ὑπὸ δὲ τὴν λύπην¹⁶³, φθόνος, ζῆλος, ζηλοτυπία, ἔλεος, πένθος, ἄχθος, ἄγος, ἀνία, ὀδύνη, ἄση. Ὅργη¹⁶⁴ μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιθυμία τιμωρήσασθαι τὸν δοκοῦντα ἡδίκηκέναι παρὰ τὸ προσήκον· θυμὸς¹⁶⁵ δὲ ὄργη ἐναρχομένη· χόλος¹⁶⁶ δὲ, ὄργη διοιδουσα· μῆνις¹⁶⁷ δὲ, ὄργη εἰς παλαιώσιν ἀποτιθεμένη ἢ ἐναποκειμένη· κότος δὲ, ὄργη ἐπιτροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· πικρία δὲ, ὄργη παρχρῆμα ἐκρηγνυμένη· ἔρωις¹⁶⁸ δὲ, ἐπιβολὴ φιλοποιίας διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον· πάθος δὲ, ἐπιθυμία τοῦ ἔτι¹⁶⁹ ἀπόντος· ἡμερος δὲ, ἐπιθυμία φίλου ἀπόντος ἑμιλλίας· φιληθονία δὲ, ἐπιθυμία ἡδονῶν· φιλοπλουτία δὲ, πλούτου· φιλοδοξία δὲ, δόξης· ἐπιχαιρεκακία δὲ, ἡδονὴ ἐπ' ἄλλοις κακοῖς· ἀσμενισμὸς δὲ, ἡδονὴ ἐπὶ ἀπροσδοκῆτοισι· γοητεία δὲ, ἡδονὴ δι' ὀφείας κατ' ἀπάτην· ὄκνος δὲ, φόβος μελλούσης ἐνεργείας· ἀγωνία δὲ, φόβος διαπτώσεως, καὶ ἐτέρως, φόβος ἥττης· ἐκπλήξις δὲ, φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· αἰσγύνη δὲ, φόβος ἀδόξιας· θόρυβος δὲ, φόβος μετὰ φωνῆς κατεσπείγων¹⁷⁰· δεισιδαιμονία δὲ, φόβος θεῶν καὶ δαιμόνων· δέος δὲ, φόβος δεινοῦ· δέϊμα¹⁷¹ δὲ, φόβος ἐκ λόγου· φθόνος δὲ, λύπη ἐπ' ἄλλοις ἀγα-

θοῖς· ζῆλος δὲ, λύπη ἐπὶ τῷ ἑτερον ἐπιτυχᾶναι ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ, αὐτὸν δὲ μὴ λέγεσθαι δὲ καὶ ἐτέρως ζῆλον, μακαρισμοῦ ἔνδειαν, ἥτοι ἄλλου μίμησιν ὡς ἂν κρείττονος· ζηλοτυπία¹⁷² δὲ, λύπην ἐπὶ τῷ ἑτερον ἐπιτυχᾶναι ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ· ἔλεος δὲ, λύπην ἐπὶ τῷ δοκοῦντι ἀναξίως κακοπαθεῖν· πένθος δὲ, λύπην ἐπὶ θανάτῳ αἰώρῳ· ἄχθος δὲ, λύπην βαρύνουσαν· ἄγος δὲ, λύπην ἀφωρίαν ἐμποιοῦσαν· ἀνία δὲ, λύπην κατὰ διαλογισμὸν· ὀδύνην δὲ, λύπην εἰσδύνουσαν καὶ καθικνουμένην· ἄσην δὲ, λύπην μετὰ ῥιπτασμοῦ· Τούτων δὲ τῶν παθῶν τὰ μὲν ἐμφαίνειν τὸ ἐφ' ᾧ γίγνεται, ὅσον ἔλεον, φθόνον ἐπιχαιρεκακίαν, αἰσγύνην· τὰ δὲ τὴν ιδιότητα τῆς κινήσεως, ὅσον ὀδύνην, δέϊμα.

Εὐεμπτωσίαν δ' εἶναι εὐκαταφορίαν εἰς πάθος, ὡς ἐς τι τῶν παρὰ φύσιν ἔργων, ὅσον ἐπιλυτίαν, ὀργιλότητα, φθονερίαν, ἀχροχολίαν, καὶ τὰ ἕμοια. Γίγνεσθαι δὲ εὐεμπτωσίας καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τῶν παρὰ φύσιν, ὅσον εἰς κλοπὰς, καὶ μοιχείας, καὶ ὕβρεις, καθ' ἃς κλέπται τε καὶ ὕβρισταὶ καὶ μοιχοὶ λέγονται. Νόημα δ' εἶναι δόξαν ἐπιθυμίας ἐβδουχίαν εἰς ἕξιν, καὶ ἐνεσκιρῶμένην, καθ' ἣν ὑπολαμβάνουσι τὰ μὴ αἰρετὰ σφόδρα αἰρετὰ εἶναι, ὅσον φιλογυνίαν, φιλοινίαν, φιλαργυρίαν· εἶναι δὲ τινα καὶ ἐναντία τούτοις τοῖς νοήμασι

Contra metum esse devitationem rationi non obtemperantem, causam autem ejus statui opinionem instantis mali, opinione ipsa ad vitandam mali illius novitatem impellente. Tristitiam vero esse contractionem animi rationi non obsecundantem, cujus causa sit opinio recens malum adesse, propter quod demitti contrahique animo conveniat. At lætitiā esse animi elationem rationi non obedientem, cujus causa sit opinio boni recentis ac præsentis, in quo efferrī deceat. Jam vero sub cupiditatem subjiçuntur ira et species ejus, (excandescencia, item bilis, porro odium, nec non simulas, acerbitas et quæ sunt hujusmodi;) præterea amor acer, aviditas, desiderium, voluptatum denique, divitiarum, gloriæ similitudine rerum cupiditas: sub lætitiā autem cadunt malevolentia, gaudium, præstigiæ atque alia hujus generis: at metui subjacent ignavia, trepidatio, pudor, sollicitudo, consternatio, superstitio, angor, timor: dolori denique subsunt invidentiā, æmulatio, obrectatio, misericordia, luctus, ærumna, mœror, tristitia, molestia, fastidium. Ira igitur est libido puniendi ejus qui videtur læsisse injuria; excandescencia, ira incipiens; bilis, ira intumescens; porro odium, ira inveterata vel reposita; præterea simulas, ira ulciscendi occasionem captans; insuper acerbitas, ira confestim erumpens; amor autem, amicitia propter conspicuam pulchritudinem conjungendæ conatus; desiderium vero, cupiditas ejus qui adhuc absit videndi; appetentiā, cupiditas consuetudinis absentis amici; verum voluptatum, divitiarum, gloriæ cupiditates ipso nomine explicantur; malevolentia, voluptas ex alienis malis percepta; gaudium, voluptas ex rebus inopinatis; præstigiæ, volu-

ptas oculorum per dolum; at ignavia, metus futuræ actionis; trepidatio, metus offensionis, vel aliis verbis, metus causæ inferioris; consternatio, metus viso insueto objectu conceptus; pudor, metus ignominia; sollicitudo, metus ingens cum voce; superstitio, reverentia adversus deos et genios; angor, metus mali alicujus; timor, metus cum ratione conjunctus; denique invidentiā, ægritudo suscepta propter alterius res secundas; æmulatio, ægritudo si eo quod quis concupierit alius potiatur, ipse careat; constat tamen dici æmulationem et alio sensu, ut sit alterius et superioris quidem imitatio ad consequendam beatitudinis prædicationem necessaria; obrectationem autem, ægritudinem ex eo quod alter potiatur eo quod ipse concupierit; misericordiam vero, ægritudinem ex alterius miseria qua immerito videtur premi; luctum contra, ægritudinem ex alterius morte immatura; ærumnam, ægritudinem ingravescentem; mœrorem, ægritudinem quæ facit ut obmutescamus; tristitiam autem, ægritudinem cum ratiocinatione; molestiam, ægritudinem in animo insidentem atque inhærentem; fastidium denique ægritudinem cum fluctuatione. Horum autem affectuum alios nomine naturam suam indicare, ut misericordiam, invidentiā, malevolentiam, pudorem, alios vero commotionis proprietatem, ut molestiam, timorem. Proclivitatem autem esse facilitatem incidendi in affectus, ut in aliquid quod præter naturam est, cujusmodi esse perhibentur mœstitia, iracundia, livor, animus in iram præceps, et similia. Pertinere vero proclivitatem ad alias quoque res naturæ repugnantes, velut furta, adulteria, injurias, quatenus earum rerum auctores fures, injuriosi, adulteri vocantur. Mor-

κατὰ προσκοπήν¹⁷³ γινόμενα, ὅον μισογυνίαν, μισοινίαν, μισανθρωπίαν. Τὰ δὲ νοσήματα μετ' ἀσθενείας συμβαίνοντα, ἀβρῶσθήματα καλεῖσθαι. Κατόρθωμα δ' εἶναι λέγουσι καθήκον, πάντας ἐπέχον τοὺς ἀριθμούς, ἢ καθάπερ προεῖπομεν, τέλειον καθήκον· ἁμάρτημά τε, τὸ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττόμενον, ἢ ἐν ᾧ παραλείπεται τι καθήκον ὑπὸ λογικοῦ ζῴου. Τὰ τε ἀγαθὰ πάντα τῶν σπουδαίων εἶναι λέγουσι, καὶ δὲ καὶ τὸν ὠφελοῦντά τινα τῶν πλησίων καὶ ἑαυτὸν ὠφελῖν. Τήν τε ὁμόνοιαν ἐπιστήμην εἶναι κοινῶν ἀγαθῶν, δι' ὃ καὶ τοὺς σπουδαίους πάντας ὁμονοεῖν ἀλλήλοις, διὰ τὸ συμφωνεῖν ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον τοῖς δὲ φαύλους διαφωνούτας πρὸς ἀλλήλους, ἐχθροὺς εἶναι καὶ κακοποιητικούς ἀλλήλων καὶ πολεμίους. Τό τε δίκαιόν φασί φύσει εἶναι καὶ μὴ θέσει. Ἐπόμενον δὲ τούτοις ὑπάρχειν καὶ τὸ πολιτεῦσθαι τὸν σοφὸν καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τοιαύταις πολιτείαις ταῖς ἐμφαινουσῶσαις τινὰ προσκοπήν πρὸς τὰς τελευταίας πολιτείας¹⁷⁴, καὶ τὸ νομοθετεῖν δέ, καὶ τὸ παιδεύειν ἀνθρώπους, ἔτι δὲ συγγράφειν τὰ δυνάμενα ὠφελεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς γράμμασιν, οἰκεῖον εἶναι τοῖς σπουδαίοις, καὶ τὸ συγκαταβαίνειν καὶ εἰς γάμον καὶ εἰς τεκνογονίαν, καὶ αὐτοῦ χάριν καὶ τῆς πατρίδος, καὶ ὑπομένειν περὶ ταύτης, ἢ ἢ μέτρια, καὶ πόνους καὶ θάνατον. Παρακεῖσθαι δὲ τούτοις φαῦλα, τὸ τε δημοκοπεῖν καὶ τὸ σοφιστεῦν, καὶ τὸ συγγράφειν ἐπὶ βλάβῃ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἅπερ εἰς σπουδαίους οὐκ ἂν πέσοι.

Τριχῶς δὲ λεγομένης τῆς φιλίας, καὶ ἓνα μὲν τρό-

πον τῆς κοινῆς ἕνεκα χρείας, καὶ ἢ φίλοι εἶναι λέγονται, ταύτην μὲν οὐ φασὶ τῶν ἀγαθῶν εἶναι, διὰ τὸ μηδὲν ἐκ διεσθηκότων ἀγαθῶν εἶναι κατ' αὐτούς· τὴν δὲ κατὰ τὸ δεύτερον σημαίνονμενον λεγομένην φιλίαν, κατὰ σχέσιν οὖσαν φιλικὴν πρὸς τὸν πέλας, τῶν ἐκτὸς λέγουσιν ἀγαθῶν· τὴν δὲ περὶ αὐτὸν φιλίαν, καὶ ἢ φίλος ἐστὶ τῶν πέλας, τῶν περὶ ψυχὴν ἀποφαίνουσιν ἀγαθῶν. Εἶναι δὲ καὶ καὶ ἕτερον τρόπον κοινὰ τὰ ἀγαθὰ. Πάντα γὰρ τὸν ὄντιον ὠφελοῦντα ἴσην ὠφέλειαν ἀπολαμβάνειν νομίζουσι παρ' αὐτὸ τοῦτο, μηδένα δὲ φαῦλον μῆτε ὠφελείσθαι μῆτε ὠφελῖν. Εἶναι γὰρ τὸ ὠφελῖν ἴσχειν κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ ὠφελείσθαι, κινεῖσθαι κατ' ἀρετὴν. Οἰκονομικὸν δ' εἶναι μόνον λέγουσι τὸν σπουδαῖον καὶ ἀγαθὸν οἰκονόμουν. Ἐτι δὲ χρηματιστικόν. Τὴν μὲν γὰρ οἰκονομικὴν εἶναι θεωρητικὴν ἔξιν καὶ πρακτικὴν τῶν οἴκῳ συμφερόντων· τὴν δ' οἰκονομίαν, διάταξιν περὶ ἀναλωμάτων καὶ ἔργων, καὶ ἑκτέσεως ἐπιμέλειαν, καὶ τῶν κατ' ἀγρὸν ἐργαζομένων. Τὴν δὲ χρηματιστικὴν, ἐμπειρίαν περιποίησεως χρημάτων ἀφειδῶς, καὶ ἔξιν δημολογουμένως ἀναστρέφεσθαι ποιῶσαν ἐν συναγωγῇ χρημάτων, καὶ τηρήσει, καὶ ἀναλώσει πρὸς εὐπορίαν· τὸ δὲ χρηματίζεσθαι τινὲς μὲν μέσον εἶπον εἶναι, τινὲς δ' ἀστέιον. Φαῦλον δὲ μηδένα προστάτην ἀγαθὸν οἴκου γίνεσθαι, μηδὲ δύνασθαι οἰκίαν εὖ οἰκονομεῖν. Μόνον δὲ τὸν σπουδαῖον ἀνδρὰ χρηματιστικὸν εἶναι, γινώσκοντα ἅπ' ὧν χρηματιστέον, καὶ πότε, καὶ πῶς, καὶ μέχρι πότε. Φασὶ δὲ μηδέποτε συγγνώμην ἔχειν,

bum autem esse cupiditatis opinionem in habitum mutam ac penitus inisitam, qua ducti non eligenda pro valde eligendis habent, ut mulierositatem, ebriositatem, avaritiam; nec non his morbis contraria reperiri quæ offensione aliqua oriuntur, ut odium mulierum, vini, hominum. Morbos vero cum imbecillitate conjunctos agrotationes vocari. Cæterum recte factum esse affirmant officium omnibus numeris absolutum, vel quemadmodum supra diximus perfectum; peccatum contra, quod præter rectam rationem fit, vel in quo officii aliquid prætermissum est ab animali ratione prædito. Omnia præterea bona proborum hominum esse ajunt, quatenus qui alteri prosit se ipsum quoque juvet. Concordiam vero appellari scientiam bonorum communium, ideoque etiam probos homines cunctos inter se concordias vinculo colligatos esse, quum in his quæ ad vitam pertinent, consentiant; pravos contra inter se discordes, mutuo esse inimicos et hostium instar invicem nocere. Jus vero dicunt natura esse, non constitutione. Sequi autem inde ut sapiens rempublicam quoque capessat, et maxime quidem in tali civitate quæ ad perfectam quodammodo accedere videatur, porro leges ferre et instituere homines ac litteris mandare ingenii monumenta quæ legentibus prodesse possint, probè hominis proprium existimari; nec non ad nuptias et liberorum procreationem sese demittere, tum sui ipsius tum patriæ

causa, pro qua, si res postulet, labores etiam mortemque ferre non dubitet. Finitima autem his esse prava, ut populo blandiri, sophistam agere, inutilia conscribere et legentibus nocitura; quæ nunquam cadant in homines probos.

Amicitia autem quum trifariam accipitur, primum videlicet communis utilitatis causa, qua ducti amici nominantur, hanc quidem bonis non annumerant, quoniam nullum prorsus bonum de eorum sententia ex diversis rebus constet: at quæ altero sensu dicitur amicitia e naturali in alios inclinatione orta, hanc bonis externis annumerant: tertiam denique amicitiam speciem, qua illius ipsius causa, quem diligit, alter alteri amicus est, in animi bonis ducunt. Sed alio quoque modo bona judicant esse communia. Etenim qui alterum juvat, eum ex hac ipsa re non minus utilitatis capere arbitrantur; improbum vero neminem nec juvari nec juvare. Etenim juvare esse nihil aliud quam monstrare studium virtutis, juvari autem moveri cum virtute. Porro privatæ vitæ rationem solum tenere contendunt bonum et peritum rerum domesticarum dispensatorem. Item querendæ pecuniæ artificem. Quippe privatæ vitæ rationem esse animi habitum tam activum quam contemplativum tuendæ rei familiari intentum; sed rei domesticæ administrationem nominari impensarum et operum descriptionem curamque tum possessionum tum

μηδὲ νομίζειν ¹⁷⁵ τὸν ἡμαρτηχότα μὴ παρ' αὐτὸν ἡμαρτηχέναι, πάντων ἡμαρτανόντων παρὰ τὴν ἰδίαν κακίαν ¹⁷⁶. δι' ὃ καὶ δεόντως λέγεσθαι τὸ μηδὲν συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἡμαρτάνουσιν. Οὐδ' ἐπεικῇ φασιν ¹⁷⁷ εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, τὸν γὰρ ἐπεικῇ παραιτητικὸν εἶναι τῆς κατ' ἀξίαν κολάσεως, καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶναι ἐπεικῇ τε εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν τὰς ἐκ τοῦ νόμου τεταγμένας κολάσεις τοῖς ἀδικοῦσι σκληροτέρας εἶναι, καὶ τὸ ἡγεῖσθαι παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπονέμειν τὰς κολάσεις τὸν νομοθέτην. Τὸν τε νόμον σπουδαῖόν εἶναι φασί, λόγον ὁρῶν ὄντα προστακτικὸν μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸν δὲ τῶν οὐ ποιητέων. Τοῦ δὲ νόμου ἀστέιου ὄντος, καὶ ὁ νόμιμος ἀστέιος ἀνὴρ· νόμιμον μὲν γὰρ εἶναι ἄνδρα τὸν ἀκολουθητικὸν τῷ νόμῳ καὶ πρακτικὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσταττομένων· νομικὸν δέ, τὸν ἐξηγητικὸν τοῦ νομίμου. Μηδὲνα δὲ τῶν φαύλων μῆτε νόμιμον εἶναι μῆτε νομικόν.

Ἔτι δὲ τῶν ἐνεργημάτων φασὶ τὰ μὲν εἶναι κατορθώματα, τὰ δὲ ἁμαρτήματα, τὰ δ' οὐδέτερα. Κατορθώματα μὲν τὰ τοιαῦτα· φρονεῖν, σωφρονεῖν, δικαιοπραγεῖν, χαίρειν, εὐεργετεῖν, εὐφραίνεσθαι, φρονίμως περιπατεῖν, πάνθ' ὅσα κατὰ τὸν ὁρὸν λόγον πράττεται· ἁμαρτήματα δ' εἶναι, τό τε ἀφραίνειν, καὶ τὸ ἀκολασταίνειν, καὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ τὸ λυπεῖσθαι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ τὸ κλέπτειν, καὶ καθόλου ὅσα παρα τὸν ὁρὸν λόγον πράττεται· οὔτε δὲ κατορθώματα οὔτε

ἁμαρτήματα, τὰ τοιαῦτα· λέγειν, ἔρωτᾶν, ἀποκρίνεσθαι, περιπατεῖν, ἀποδημεῖν, καὶ τὰ τοῖτοις παραπλήσια. Πάντα δὲ τὰ κατορθώματα δικαιοπραγήματα εἶναι, καὶ εὐνοήματα, καὶ εὐτακτήματα, καὶ εὐεπιτηδεύματα, καὶ εὐτυχήματα, καὶ εὐδαιμονήματα, καὶ εὐκαιρήματα, καὶ εὐσχημονήματα· οὐκ ἔτι μέντοι γε φρονιμήματα ¹⁷⁸, ἀλλὰ μόντα τὰ ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, εἰ καὶ μὴ ὠνόμασται, οἷον σωφρονήματα μὲν τὰ ἀπὸ σωφροσύνης· δικαιοήματα δέ, τὰ ἀπὸ δικαιοσύνης. Τὰ δὲ ἁμαρτήματα ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἀδικοπραγήματα, καὶ ἀνοήματα καὶ ἀτακτήματα. Διαφέρειν ¹⁷⁹ δὲ λέγουσιν, ὥσπερ αἰρετὸν καὶ αἰρετέον, οὕτω καὶ ὀρεκτὸν καὶ ὀρεκτέον, καὶ βουλητὸν καὶ βουλητέον, καὶ ἀποδεκτὸν καὶ ἀποδεκτέον. Αἰρετὰ μὲν γὰρ εἶναι καὶ βουλητά, καὶ ὀρεκτά καὶ ἀποδεκτά τὰ ἀγαθὰ· αἰρετέα δὲ καὶ βουλητέα, καὶ ὀρεκτέα, καὶ ἀποδεκτέα δὲ κατηγορήματα ὄντα παρακείμενά ἐστι τοῖς ἀγαθοῖς. Αἰρεῖσθαι μὲν γὰρ ἡμῶς τὰ αἰρετέα καὶ βούλεσθαι τὰ βουλητέα, καὶ ὀρέγεσθαι τὰ ὀρεκτέα. Κατηγορημάτων γὰρ αἷ τε αἰρέσεις καὶ ὀρέξεις καὶ βουλήσεις γίνονται, ὥσπερ καὶ αἱ ὁρμαὶ ἔχουν μέντοι αἰρούμεθα, καὶ βουλόμεθα, καὶ ὁμοίως ὀρεγόμεθα τὰγαθὰ, διὸ καὶ αἰρετὰ καὶ βουλητά καὶ ὀρεκτά ἀγαθὰ ἐστί. Τὴν γὰρ φρόνησιν αἰρούμεθα ἔχειν, καὶ τὴν σωφροσύνην· οὐ μὰ Δία τὸ φρονεῖν καὶ σωφρονεῖν, ἀσώματα ὄντα καὶ κατηγορήματα. Λέ-

eorum qui opus rusticum faciunt. At meritum artificum dici peritiam opum large comparandarum et habitum qui efficit ut apte in negotiis versemur simul ad divitias parandas, simul ad conservandas et impendendas cum quaestu. Verum pecuniam quaerere alii medium, alii honestum esse dixerunt. Caeterum improbum neminem recte familiae praesesse, nec domum bene administrare posse. Solum videlicet virum bonum quaerendae pecuniae artificem esse, quippe qui sciat unde parandae sint divitiae et quando et quomodo et quousque. Nunquam etiam volunt ignoscere probum, nec credere eum qui peccavit non sua sponte peccasse, quia omnes suo vitio peccent ideoque recte eum dici nunquam peccantibus veniam dare. Nec clementem esse ajunt virum bonum quod clemens justum supplicium deprecatur atque ejusdem sit et clementem esse et poenas legibus constitutas, quibus peccantes compescantur, credere justo duriores esse ac propterea existimare legislatorem haudquaquam meritis poenas constituisse. Praeterea legem bonam judicant, quia sit recta ratio imperans ea quae facienda sunt prohibensque contraria. Quum autem lex bona sit, vir aequus etiam bonus erit: aequum enim esse virum qui obtemperet legibus faciatque quae jura moresque praescribunt; legis peritum vero, qui quid sit legitimum exponat. Neminem autem improborum neque aequum esse neque legis peritum.

Praeterea functiones dicunt partim esse recte facta, partim peccata, partim neutra. Recte facta judicari haec:

sapere, temperantem esse, juste agere, gaudere, benefacere, letari, prudenter ambulare, denique omnia quae recta ratione ducuntur fiunt; peccata autem esse, desipere, libidinari, injuste agere, item dolere, porro timere, praeterea furari atque omnino quaecunque praeter rectam rationem fiunt; denique neque recte facta neque peccata haberi talia: dicere, interrogare, respondere, ambulare, peregrinari et similia. Omnia vero recte facta esse etiam juste et cogitate et ordine et laudabili studio et prospero successu et feliciter et tempestive et decore facta; nec tamen ideo etiam prudenter facta, sed tantum prudentiae congrua, pariterque in caeteris virtutibus, quamvis nominibus careant, verbi causa facinora pudica pudicitiae congrua, item juste facta justitiae congrua. At peccata ex oppositis nominari injuste, imprudenter, petulanter facta. Differre autem dicunt sicut electum et eligendum, ita appetitum quoque et appetendum, et desideratum et desiderandum, et acceptum et accipiendum. Electa enim esse et desiderata et appetita et accepta bona: eligenda vero et desideranda et appetenda et accipienda, quae ut attributa proxime ad bona accedant. Eligere enim nos eligenda, desiderare desideranda, appetere appetenda. Electiones enim, appetitus ac desideria cupiditatum insular circa attributa sunt; habere vero volumus ac desideramus pariterque appetimus bona, et idcirco tum electa, tum desiderata, tum appetita sunt bona. Prudentiam enim ac temperantiam habere cupimus; non hercle sapere et nobis

γουςι δὲ ὁμοίως καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα εἶναι ὑπομενετά καὶ ἐμμενετά, καὶ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰρετῶν, εἰ καὶ μὴ κατωνόμασται· τὰ δ' ὠφέλιμα πάντα ὑπομενετέα καὶ ἐμμενετέα, καὶ τὰ δμοιοι. Ὡσαύτως δὲ διαφέρειν ὑπολαμβάνουσι καὶ τὰ εὐλαβητὰ καὶ τὰ εὐλαβητέα, καὶ ἀνυπομενετά καὶ ἀνυπομενετέα. Τῶν δ' ἄλλων τῶν κατὰ τὰς κακίας δ' αὐτὸς λόγος. Πάντα δ' τὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα τέλειον εἶναι λέγουσι, διὰ τὸ μηδεμιᾶς ἀπολείπεσθαι ἀρετῆς· τὸν δὲ φαῦλον τούναντιον ἀτελεῖ, διὰ τὸ μηδεμιᾶς μετέχειν ἀρετῆς. Δι' ὃ καὶ πάντως εὐδαιμονεῖν αἰετῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ φαύλους κακοδαιμονεῖν· καὶ τὴν ἐκείνων εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μὴδὲ τὴν ἀμεριμνίαν δ' Χρῦσιππος φησὶ διαφέρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας, κατὰ μὴδὲν γὰρ αἰρετωτέραν εἶναι μήτε καλλίω μήτε σεμνωτέραν τὴν τοῦ Διὸς εὐδαιμονίαν τῆς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν. Ἀρέσκει γὰρ τῷ τε Ζήνωνι καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ Στωϊκοῖς φιλοσόφοις δύο γένη τῶν ἀνθρώπων εἶναι, τὸ μὲν τῶν σπουδαίων, τὸ δὲ τῶν φαύλων· καὶ τὸ μὲν τῶν σπουδαίων διὰ παντός τοῦ βίου χρῆσθαι ταῖς ἀρεταῖς, τὸ δὲ τῶν φαύλων ταῖς κακίαις. Ὅθεν τὸ μὲν αἰετὶ κατ' ὁρθεῖν ἐν ἀπασιν ὅς προτίθεται, τὸ δὲ ἀμαρτάνειν· καὶ τὸ μὲν σπουδαῖον ταῖς περὶ τὸν βίον ἐμπειρίαις χρώμενον ἐν τοῖς πραττομένοις ὑπ' αὐτοῦ

πάντ' εὖ ποιεῖν, καθάπερ φρονίμως, καὶ σωφρόνως, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετάς· τὸ δὲ φαῦλον κατὰ τούναντιον, κακῶς. Καὶ τὸ μὲν σπουδαῖον μέγα εἶναι, καὶ ἀδρόν, καὶ ὑψηλόν, καὶ ἰσχυρόν· μέγα μὲν, ὅτι δύναται ἐφικνεῖσθαι τῶν κατὰ προαίρεσιν ὄντων αὐτῷ καὶ προκειμένων· ἀδρόν δὲ, ὅτι ἐστὶν ὑψηλόμενον πάντοθεν· ὑψηλὸν δὲ, ὅτι μετεβίησε τοῦ ἐπιβάλλοντος ἔφους ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ σοφῷ· καὶ ἰσχυρόν δὲ ὅτι τὴν ἐπιβάλλουσαν ἰσχὺν περιπεποίηται, ἀήττητος ὢν ¹⁸⁰ καὶ ἀκαταγώνιστος, παρ' ὃ καὶ οὐτε ἀναγκάζεται ὑπὸ τινος οὐτε ἀναγκάζει τινά, οὐτε κωλύεται οὐτε κωλύει, οὐτε βιάζεται ὑπὸ τινος οὐτ' αὐτὸς βιάζει τινά, οὐ δεσπόζει οὐτε δεσπόζεται, οὐτε κακοποιεῖ τινά οὐτ' αὐτὸς κακοποιεῖται, οὐτε κακοῖς περιπίπτει ¹⁸¹, οὐτε ἀπατᾶται, οὐτε ἐξαπατᾷ ἄλλον, οὐτε διαψεύει οὐτε διαψεύδεται ¹⁸², οὐτε ἀγνοεῖ, οὐτε λανθάνει ἑαυτόν, οὐτε καθόλου ψεύδους ὑπολαμβάνει, εὐδαιμῶν δ' ἐστὶ μέγιστα καὶ εὐτυχής, καὶ μακάριος, καὶ ὀλβιος, καὶ εὐσεδής, καὶ θεοφιλής, καὶ ἀξιωματικός, βασιλικός τε καὶ στρατηγικός, καὶ πολιτικός καὶ οἰκονομικός, καὶ χρηματιστικός· τοὺς δὲ φαύλους ἅπαντα τούτοις ἐναντία ἔχειν. Καθόλου δὲ τοῖς μὲν σπουδαίοις πάντα τὰγαθὰ ὑπάρχειν, τοῖς δὲ φαύλοις πάντα τὰ κακὰ. Οὐ νομίστεον δὲ λέγειν αὐτοὺς οὕτως, ὥς εἰ τινὰ ἐστὶν ἀγαθὰ,

temperare, quippe quæ incorporea sint et attributa. Similiter etiam bona omnia tolerabilia esse dicunt et servabilia, ac pari ratione in reliquis electis, quamvis nominibus careant: utilia autem omnia toleranda et constanter sorvanda et similia. Sic quoque differre arbitrantur tum cauta et cavenda, tum intolerabilia atque intoleranda. Reliquorum vero quæ ad vitia pertinent eadem est ratio. Prorsus autem virum bonum et honestum perfectum esse dicunt, quod nulla virtute destitutus sit; malum contra imperfectum, quod nullam virtutem habeat. Quamobrem omnino perpetua felicitate uti viros bonos, malos vero infelices existimari; atque illorum quidem felicitatem a divina beatitudine non differre, neque eorum securitatem a Jovis beatitudine diversam esse ait Chrysippus, siquidem Jovis beatitudo, utpote nec præclarior neque honestior, nihilo magis expetenda sit quam sapientium virorum felicitas. Placet enim Zenoni cæterisque qui ab eo profecti sunt Stoicis, duo esse genera hominum, alterum bonorum, alterum malorum, quorum illud per totam vitam virtutes colat, hoc vitiis obrutum et contaminatum sit. Quocirca illud semper recte agere in omnibus quæ sibi proponat, hoc peccare; et bonum quidem genus vite usu imbutum in rebus gerendis cuncta bene facere, ut prudenter, temperanter et ad alias virtutes accommodare; improbum vero e contrario male. Ac bonum quidem esse magnum et amplum et excelsum et validum; magnum quidem, quod destinata ac proposita assequi possit; amplum vero, quod undique sit auctum; excelsum, quia in altitudinem viro generoso et sapienti convenientem excre-

scat; validum autem, quia justas vires collegerit, quippe quod invictum sit atque inexsuperabile, ideoque neque a quoquam cogatur neque quemquam cogat, nec prohibeatur nec prohibeat, nec superetur ab altero, nec superet alterum, neque imperet nec pareat, neque injuriam inferat nec accipiat, neque in mala incidat, neque decipiat nec decipiat alium, nec fallat nec fallatur, neque ignoret nec lateat se ipsum, neque omnino falcum admittat, sed præcipue beatum, felix, fortunatum, opulentum et piwm, diis gratum, dignitate præditum, regium, muneris imperatorii peritum, rerum civilium gnarum, tuendæ rei familiaris intentum et quæstuosum; malum vero omnibus instructum esse quæ illis contraria sint. Omnino autem probis hominibus omnia bona, improbis omnia mala contingere. Non tamen putandum est eos dicere, si qua sint bona, illa abunde probis hominibus obtingere, eandemque esse malorum rationem; sed illos tot habere bona, ut nihil iis desit ad bene beateque vivendum, hos tot tantaque mala, ut vita eorum imperfecta et misera sit. Virtutem vero multis nominibus appellant. Vocant enim primo eam bonum, quod nos ad rectam vitam adducat, deinde rem placitam, quod sine suspitione placeat; tum magni æstimandam, quod dignitas ejus superari nequeat; præterea probabilem, quia magno studio appetenda sit; ad hæc laudabilem, quia merito quis eam laudet; insuper honestam, quod quasi ad se allicit et attrahat illos qui sequuntur ipsam; nec non commodam, conferre enim multum ad bene vivendum; utilem etiam, quia in necessitate usui sit; porro optabilem atque eligendam quia ab ea oriantur

ἐκείνα ὑπάρχει τοῖς σπουδαίοις, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν· ἀλλ' οὕτω τοὺς μὲν τοσαῦτα ἔχειν ἀγαθὰ ὥστε μὴδὲν ἑλλείπειν εἰς τὸ τέλειον αὐτοῖς εἶναι τὸν βίον, τοὺς δὲ τοσαῦτα κακὰ, ὥστε τὸν βίον ἀτελῆ εἶναι καὶ κακοδαίμονα. Τὴν δ' ἀρετὴν πολλοῖς ὀνόμασι προσαγορεύουσιν. Ἀγαθόν τε γὰρ λέγουσιν αὐτήν, ὅτι ἀγεί ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ὀρθὸν βίον· καὶ ἀρεστόν, ὅτι δοκιμαστόν ἐστὶν ἀνυπόπτως· καὶ πολλοῦ ἀξίον, ὅτι ἀνυπέβλητον ἔχει τὴν ἀξίαν· καὶ σπουδαῖον, ἀξίον γὰρ εἶναι πολλῆς σπουδῆς· καὶ ἐπαινετόν, εὐλόγως γὰρ ἂν τις αὐτὴν ἐπαινοῖ· καὶ καλόν, ὅτι πρὸς ἐαυτὴν καλεῖν¹⁸³ πέφυκε τοὺς ὀρεγομένους αὐτῆς· καὶ συμφέρον, φέρειν γὰρ τοιαῦτα ἃ συντείνει· πρὸς τὸ εὖ ζῆν· καὶ χρήσιμον, ὅτι ἐν τῇ χρεῖᾳ ὠφελιμὸν ἐστί· καὶ αἰρετόν, συμβαίνει γὰρ ἀπ' αὐτῆς ἃ εὐλόγως ἐστὶν αἰρεῖσθαι· καὶ ἀναγκαῖον, ὅτι παροῦσά τε ὠφελεῖ, καὶ μὴ παρούσης οὐκ ἐστὶν ὠφελεῖσθαι· καὶ λυσitelές, τὰς γὰρ ἀπ' αὐτῆς ὠφελείας κρείττους εἶναι τῆς πραγματείας τῆς εἰς ταύτας συντεινούσης· καὶ αὐτάρκης, ἐξαρκεῖν γὰρ τῷ ἔχοντι· καὶ ἀνευδές, ὅτι ἐνδείας ἀπαλλάττει πάσης· καὶ ἀποχρῶν, διὰ τὸ ἐν τῇ χρήσει ἱκανὸν εἶναι, καὶ διατείνειν εἰς πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν βίον χρεῖαν. Τῶν τε ἀγαθῶν μηδενὸς μετέχειν τοὺς φαῦλους, ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν ἀρετὴ ἐστίν, ἥ τὸ¹⁸⁴ μετέχον ἀρετῆς, τὰ τε παρακείμενα τοῖς ἀγαθοῖς, ἅπερ ἐστίν, ὧν χρὴ ὠφελήματα ὄντα,

μόνοις τοῖς σπουδαίοις συμβαίνειν· καθάπερ καὶ τὰ παρακείμενα τοῖς κακοῖς, ἅπερ ἐστὶν ὧν οὐ χρὴ, μόνοις τοῖς κακοῖς· βλάμματα γὰρ εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ἀβλαβεῖς πάντας εἶναι κατ' ἀμφοτέρω, οὔτε βλάπτειν οἷους τε ὄντας, οὔτε βλάπτεσθαι, τοὺς δὲ φαῦλους κατὰ τοῦναντίον. Τὸν δὲ κατ' ἀλήθειαν πλοῦτον ἀγαθὸν εἶναι λέγουσι, καὶ τὴν κατ' ἀλήθειαν πενίαν, κακόν. Καὶ τὴν μὲν κατ' ἀλήθειαν ἐλευθερίαν, ἀγαθόν, τὴν δὲ κατ' ἀλήθειαν δουλείαν, κακόν. Δι' ὃ δὴ καὶ τὸν σπουδαῖον εἶναι μόνον πλούσιον καὶ ἐλεύθερον, τὸν δὲ φαῦλον τοῦναντίον πένητα, τῶν εἰς τὸ πλουτεῖν ἀφορμῶν ὑστερημένον, καὶ δούλον, διὰ τὴν ὑποπτικὴν ἐν αὐτῷ διάθεσιν· τὰ δ' ἀγαθὰ πάντα κοινὰ εἶναι τῶν σπουδαίων, τῶν δὲ φαύλων τὰ κακὰ. Δι' ὃ καὶ τὸν ὠφελουντά, τινα καὶ ἑαυτὸν¹⁸⁵ ὠφελεῖν, τὸν δὲ βλάπτοντα καὶ ἑαυτὸν βλάπτειν. Πάντας δὲ τοὺς σπουδαίους ὠφελεῖν ἀλλήλους, οὔτε φίλους ὄντας ἀλλήλων πάντως, οὔτε εὖνους, οὔτε εὐδοκίμους, οὔτε ἀποδεχομένους, παρὰ τὸ μήτε μεταλαμβάνεσθαι¹⁸⁶ μήτε ἐν ταύτῳ κατοικεῖν τόπῳ, εὐνοητικῶς μέντοι γε πρὸς ἀλλήλους διακείσθαι, καὶ φιλικῶς, καὶ δοκιμαστικῶς, καὶ ἀποδεκτικῶς, τοὺς δ' ἄφρονας ἐν τοῖς ἐναντίοις τούτων ὑπάρχειν. Τοῦ δὲ νόμου ὄντος σπουδαίου, καθάπερ εἵπομεν, ἐπειδὴ λόγος ὁρθός ἐστι¹⁸⁷ προστακτικὸς μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν

quæ recte quis eligat; item necessariam, quando et præsens prosit et ea absente infructuosa omnia videantur; ad hoc frugiferam, quatenus utilitates ex ea captae talis rei consecratione potiores sint; ultro sufficientem, quoniam habentis sufficit; ad id copiosam quia omni inopia liberet homines; denique abundantem, quod in usu sufficiat atque ad vitæ commoda omnibus numeris absoluta pertineat. Cæterum boni nullius participes esse improbos, quoniam bonum aut virtus sit aut quidquid virtute ornatum sit, quæque cum bonis cohæreant, quæ quum rerum necessariorum adjumenta sint, solis bonis obtingere convenit; quemadmodum etiam quæ malis adjuncta sunt, quæ sunt rerum supervacaneorum, solis improbis accidere par est; ease enim hæc incommoda, ideoque in bonos omnes non cadere noxam, duplici quidem sensu, quum detrimentum neque importent, neque accipiant; improbos autem e contrario se habere. Veras autem divitias bonum esse affirmant, et veram paupertatem malum. Præterea veram libertatem bonum, at veram servitutem malum esso. Idcirco etiam hominem probum solum esse divitem et liberum, improbum vero e contrario pauperem, utpote opum acquirendarum occasione privatum, ac servum propter summissam animi affectionem; at bona omnia communia esse proborum hominum, improborum vero mala. Quocirca tum eum qui alteri prosit, sibi ipsi prodesse, tum qui noceat alteri, sibi quoque nocere. Porro omnes homines probos invicem juvare, quamvis omnino nec amicitia, nec benevolentia, nec famæ celebritate, neque hospitio conjuncti sint, quum

nec commercium inter se habeant, neque eodem loco habitent, sed quod benevole, amice et quasi approbatorum ac simul hospitem animis inter se affecti sint; stultos autem in vitiis harum virtutum contrariis esse. Lex vero quum bona sit, ut diximus, siquidem recta ratio est imperans ea quæ faciendi sunt prohibensque contraria, solum etiam sapientem legitimum existimant, quippe qui cuncta ex legis præscripto agat solumque ejus interpretem esse censent, quia solus legis peritus sit, stultos autem e contrario se habere. Insuper viris honestis etiam imperium assignant vel præfecturam ejusque species, regnum, præturam, summam imperii maritimi et his similia. Hac igitur ratione solus vir probus imperat, ut non omnino re vera, ita omnino animi affectione. Quid? quod vir probus solus parere scit, ut qui magistratui obtineat. At vero stultorum nemo talis est; siquidem homo stultus neque imperare potest neque parere, quoniam superbus et intracabilis est. Quin etiam omnia sapiens recte facit, quia prudenter et moderate et modeste et composite, rerum usu continenter adhibito, agit; contra improbus, recti usus imperitus, omnia male facit dum in actionibus suam animi affectionem sequitur, quippe qui inconstans sit atque unius cujusque rei pœnitentiam agat. Esse vero pœnitentiam perceptum e rebus male gestis dolorem, miserum ac turbulentum animi affectum; quoniam quantum evenitis dolet is quem peccatorum suorum pœnitet, tantum sibi tanquam illarum rerum auctori irascitur; atque idcirco omnem hominem improbum inhonoratum etiam esse sta-

οὐ ποιητέον, μόνον τὸν σοφὸν εἶναι λέγουσι νόμιμον, πρακτικὸν ὄντα τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου προσταττομένων, καὶ μόνον ἐξηγητικὸν τούτου, διότι¹⁸⁸ καὶ νομικὸν εἶναι, τοὺς δὲ ἡλιθίους ἐναντίως ἔχειν. Ἀστέριος δ' ἔτι καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπονέμουσιν¹⁸⁹ ἢ ἐπιστασίαν καὶ τὰ ταύτης εἶδη, βασιλείαν, στρατηγίαν, ναυαρχίαν, καὶ τὰς ταύταις παραπλησίους. Κατὰ τοῦτο δὴ καὶ μόνος δ σπουδαῖος ἄρχει, καὶ εἰ μὴ πάντως κατ' ἐνέργειαν, κατὰ διάθεσιν δὲ καὶ πάντως. Καὶ πειθαρχικὸς μόνος δ σπουδαῖος ἐστίν, ἀκολουθητικὸς ὢν ἄρχοντι. Τῶν δ' ἀφρόνων οὐδεὶς τοιοῦτος· οὔτε γὰρ ἄρχειν οὔτε ἄρχεσθαι οἷός ἐστιν ὁ ἀφρων, αὐθάδης τις ὢν, καὶ ἀνάγωγος. Πάντα τε εὖ ποιεῖ ὁ νοῦν ἔχων, καὶ γὰρ φρονίμως καὶ ἐγκρατῶς καὶ κοσμίως καὶ εὐτάκτως ταῖς περὶ τὸν βίον ἐμπειρίαις χρώμενος συνεῶς· ὁ δὲ φαῦλος, ἄπειρος ὢν τῆς ὀρθῆς χρήσεως, πάντα κακῶς ποιεῖ καθ' ἣν ἔχει διάθεσιν ἐνεργῶν, εὐμετάπτωτος ὢν, καὶ παρ' ἑκάστη μεταμελείᾳ συνεχόμενος. Εἶναι δὲ τὴν μεταμέλειαν, λύπην ἐπὶ πεπραγμένοις ὡς παρ' αὐτοῦ ἡμαρτημένοις, κακοδαιμονικὸν τι πάθος ψυχῆς καὶ στασιῶδες· ἐφ' ὅσον γὰρ ἀχθεται τοῖς συμβεβηκόσιν ὁ ἐν ταῖς μεταμελείαις ὢν, ἐπὶ τοσούτων ἀγανακτεῖ πρὸς ἑαυτόν, ὡς αἴτιον γεγονότα τούτων· διὸ καὶ ἄτιμον εἶναι πάντα φαῦλον, μήτε τιμῆς ἄξιον ὄντα, μήτε τίμιον ὑπάρχοντα. Τὴν γὰρ τιμὴν εἶναι γέρας ἀξίωσιν, τὸ δὲ γέρας ἄλλοι ἀρετῆς εὐεργετικόν. Τὸ οὖν ἀρετῆς ἀμέτοχον, ἄτιμον δικαίως λέγεσθαι. Λέγουσι δὲ καὶ φυγάδα πάντα

φαῦλον εἶναι, καθ' ὅσον στέρεται νόμου καὶ πολιτείας κατὰ φύσιν ἐπιβαλλούσης. Τὸν γὰρ νόμονεῖναι, καθάπερ εἵπομεν, σπουδαῖον, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν πόλιν. Ἰκανὸς δὲ καὶ Κλεάνθης¹⁹⁰ περὶ τὸ σπουδαῖον εἶναι τὴν πόλιν λόγον ἠρώτησε τοιοῦτον· εἰ πόλις μὲν ἐστὶ δικαστηρίου κατασκευάσμα, εἰς δὲ καταφεύγοντάς ἐστι δίκην δοῦναι καὶ λαθεῖν, οὐκ ἀστείον δὴ πόλις ἐστίν; ἀλλὰ μὴν τοιοῦτόν ἐστιν ἡ πόλις δικαστήριον· ἀστείον ἄρ' ἐστὶν ἡ πόλις. Τριχῶς δὲ λεγομένης τῆς πόλεως¹⁹¹, τῆς τε κατὰ τὸ οἰκητήριον, καὶ τῆς κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τρίτον τὸ κατ' ἀμφοτέρω τούτων, κατὰ δύο σημαινόμενα λέγεσθαι τὴν πόλιν ἀστείαν, κατὰ τε τὸ σύστημα τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ τὸ συναμφοτέρον, διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας ἀναφοράν¹⁹².

Φασὶ δὲ καὶ ἄγροικον εἶναι πάντα φαῦλον, τὴν γὰρ ἄγροικίαν ἀπειρίαν εἶναι τῶν κατὰ πόλιν ἐθῶν καὶ νόμων· καὶ πάντα φαῦλον ἐνοχον ὑπάρχειν· εἶναι δὲ καὶ ἄγριον, ἐναντιωτικὸν ὄντα τῇ κατὰ νόμον διεξαγωγῇ, καὶ θηριώδη καὶ βλαπτικὸν ἀνθρώπων. Τὸν δ' αὐτὸν τοῦτον καὶ ἀνήμερον ὑπάρχειν καὶ τυραννικόν, οὕτως διακείμενον ὥστε δεσποτικὰ ποιεῖν, ἔτι δὲ ὠμὰ, καὶ βίαια, καὶ παράνομα, καιρῶν ἐπιλαβόμενον. Εἶναι δὲ καὶ ἀχάριστον, οὔτε πρὸς ἀνταπόδοσιν χάριτος οἰκείως ἔχοντα, οὔτε πρὸς μετάδοσιν, διὰ τὸ μηδὲ κοινῶς τι ποιεῖν, μηδὲ φιλικῶς, μηδ' εὐμελετήτως. Μηδὲ φιλόλογον εἶναι τὸν φαῦλον, μηδὲ φιλήκοον,

tuent, utpote qui honore neque dignus sit, neque afficiatur. Esse enim honorem dignationem existimationis, existimationem vero salutare virtutis primum. Quare quod virtutis expers sit, id etiam jure inhonoratum vocari. Exulem quoque dicunt quemvis esse improbum, quatenus lege et civitate careat, pro hujus ipsum attinentis natura. Legem enim, ut diximus, bonam esse pariter ac civitatem. Aptē etiam Cleanthes bonam esse civitatem concludere tali interrogatione voluit : si civitas est quasi justitiæ sedes, ad quam confugientibus licet vel pœnas dare vel jus suum obtinere, nonne honestum quid civitas est? atqui tale tribunal civitas est; ergo honestum, quid civitas est. Quum autem tribus modis civitas dicatur, primum ut domicilium, deinde ut cœtus hominum, denique ut utriusque notionis conjunctio : duplici sensu civitatem appellari honestam, quatenus cœtus hominum sit et quatenus incolarum respectu tam domos quam homines complectatur.

Rusticum quoque perhibent quemvis hominem improbum, contententes rusticitatem esse imperitiam morum et legum in urbe vigentium; porro omnem improbum esse reum, præterea ferocem, quum vitam e legum præscripto agere nolit, et ferum et noxium hominem. Eundem vero hunc et immitem esse et tyrannicum et ita animatum, ut tum imperiose agat, tum crudelia et violenta et legibus velita, nactus occasionem, perpetret. Quin etiam ingra-

tum esse, utpote neque ad referendam gratiam accommodatum neque ad bene faciendum, quod neque communis utilitatis, neque amicitiae causa, neque intenta cura quidquam faciat. Insuper improbum hominem neque discendi neque audiendi cupidum esse, quia minime sit scitorum sermonum propter imprudentiam e perversitate ortam capax, quatenus improborum nemo neque ad virtutem incitetur neque incitet alios; qui enim ipse incitetur vel incitet alios quum ad philosophandum debeat esse paratus, paratus autem non impediatur, neminem stultorum talem esse. Non enim tam qui attente audiat quæ dicuntur a philosophis eaque in commentarios referat, paratum esse ad philosophandum, quam qui philosophiæ præcepta ad usum actionemque convertere vitamque ad talem normam dirigere velit. At improborum neminem ita se habere, qui vitiorum decretis sit præoccupatus. Si enim homo improbus incitatus esset, a vitio etiam avocaretur. Etenim homo scelestus nemo ad virtutem incitatur, ut neque ægrotus ad sanitatem. At solum sapientem incitari solumque incitare posse, stultorum neminem, quia vita e sapientiæ præceptis acta in stultos non cadat. Neque virum doctum esse, sed potius loquacem, qui inanibus verbis contentus virtutis orationem factis non confirmet. Neque enim quemquam improborum esse industrium, propterea quod industria animorum habitus sit sine suspitione propositum suscepto labore peragens, improborum autem nemo sine suspitione

παρὰ τὸ μὴδ' ἀρχὴν παρεσκευάσθαι πρὸς τὴν ὁρθῶν λόγων παραδοχὴν, διὰ τὴν ἀποδῶσαν ¹⁹³ ἐκ τῆς διαστροφῆς ἀφροσύνην, παρὰ τὸ μῆτε προτετράφθαι τινὰ τῶν φαύλων μῆτε προτρέπειν πρὸς ἀρετὴν· τὸν γὰρ προτετραμμένον ἢ προτρεπόμενον ἐτέρους ἐτοιμον εἶναι δεῖ πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν, τὸν δὲ ἐτοιμον ἀνεμποδίστως ἔχειν, μηδὲνα δὲ τῶν ἀφρόνων εἶναι τοιοῦτον. Οὐ γὰρ τὸν προθύμως ἀκούοντα καὶ ὑπομνηματιζόμενον τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν φιλοσόφων ἐτοιμον εἶναι πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐτοιμῶς ἔχοντα πρὸς τὸ τὰ διὰ τῆς φιλοσοφίας παραγγελλόμενα μεταφέρειν ἐπὶ τὰ ἔργα, καὶ κατ' αὐτὰ βιοῦν. Οὐδὲνα δὲ τῶν φαύλων τοιοῦτον εἶναι, προκατελιγμένον τοῖς τῆς κακίας δόγμασιν. Εἰ γὰρ προετέτραπτό τις τῶν φαύλων, καὶ ἀπὸ τῆς κακίας ἀπετέτραπτο. ¹⁹⁴ Οὐδεὶς δὲ ἔχων τὴν κακίαν πρὸς ἀρετὴν τέτραπται, ὡς οὐδὲ νόσον πρὸς ὑγίειαν. Μόνον δὲ προτετράφθαι τὸν σοφόν, καὶ μόνον προτρέπειν δύνασθαι, τῶν δ' ἀφρόνων μηδὲνα· κατὰ γὰρ παραγγέλματα βιοῦν μηδὲνα τῶν ἀφρόνων· μὴδ' εἶναι φιλόλογον, λογιόφιλον δὲ μᾶλλον, μέχρι λαλιᾶς ἐπιπολαίου προβαίνοντα, μηκέτι δὲ καὶ τοῖς ἔργοις ἐκβεβαιούμενον τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον· μὴδὲ γὰρ φιλόπονόν τινα τῶν φαύλων εἶναι· τὴν γὰρ φιλοπονίαν διάθεσιν ἐξεργαστικὴν εἶναι τῶν ἐπιβαλλόντων ἀνυπόπτως διὰ πόνου, οὐδὲνα δὲ τῶν φαύλων ἀνυπόπτως ἔχειν πρὸς τὸν πόνον. Μηδὲ γὰρ τὴν κατ' ἀξίαν ποιεῖσθαι δόσιν τῆς ἀρετῆς τῶν φαύλων τινά, σπουδᾶχιον μὲν γὰρ εἶναι τὴν δόσιν, ἐπιστήμην οὖσαν, καθ' ἣν ἀξιολογόν τι ἡγούμεθα περιποιεῖσθαι. Τῶν δὲ σπουδαίων μηδὲν

εἰς φαύλους πίπτειν, ὥστε μὴδὲ τὴν ἀξίαν τῆς ἀρετῆς δόσιν ποιεῖσθαι τινὰ τῶν φαύλων. Εἰ γὰρ τὴν κατ' ἀξίαν τις ἐποιεῖτο δόσιν τῶν ἀφρόνων τῆς ἀρετῆς, ἐφ' ὅσον ἐτίμα ταύτην, ἀπωκονομεῖτο ἂν τὴν κακίαν. Πᾶς δέ τε ἀφρων σύνεστιν ἡδέως τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ. Σκοπεῖν γὰρ δεῖ μὴ τὸν ἐξώφορον αὐτῶν λόγον, φαύλον ὄντα, ἀλλὰ τὸν τῶν πράξεων. Ἐκ τούτων γὰρ ἀπελέγχονται μὴ περὶ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα παρωρημένοι, ἀλλὰ περὶ τὰς ἀνδραποδῶδεις ἀμέτρους ἀπολαύσεις. Ἀρέσκει δὲ καὶ πᾶν ἀμάρτημα ἀσέβημα εἶναι. Τὸ γὰρ παρὰ τὴν βούλησιν τι πράττεσθαι τοῦ θεοῦ, ἀσεβείας εἶναι τεκμήριον. Τῶν γὰρ θεῶν οἰκειομένων μὲν τῇ ἀρετῇ καὶ τοῖς ταύτης ἔργοις, ἀλλοτριουμένων δὲ τῇ κακίᾳ καὶ τοῖς ἀπὸ ταύτης συντελουμένοις, τοῦ δ' ἀμαρτήματος ὄντος ἐνεργήματος κατὰ κακίαν, κατεφαίνεται πᾶν ἀμάρτημα ἀπαρεστὸν θεοῖς ὑπάρχον, (τοῦτο δ' ἐστὶν ἀσέβημα,) καὶ καὶ ἕκαστόν γε ἀμάρτημα ὁ φαῦλος ἀπαρεστὸν τι ποιεῖ θεοῖς. Ἐτι δὲ, ἐπεὶ πᾶς φαῦλος ὅσα ποιεῖ κατὰ κακίαν ποιεῖ, καθάπερ ὁ σπουδαῖος κατ' ἀρετὴν, καὶ ὁ μὴν ἔχων κακίαν πάσας ἔχει. Ἐν δὲ ταύταις ὁρᾶσθαι καὶ τὴν ἀσέβειαν, οὐ τὴν τεταγμένην κατὰ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν τῇ εὐτελεῖα ἐναντίαν ἔξιν. Τὸ δὲ κατ' ἀσέβειαν πεπραγμένον ἀσέβημα εἶναι, πᾶν οὖν ἀμάρτημα ἀσέβημα εἶναι. Ἐτι δ' ἀρέσκει αὐτοῖς, καὶ πάντ' εἶναι τὸν ἀφρονα θεοῖς ἐχθρόν· τὴν γὰρ ἔχθραν ἀσυμφωνίαν εἶναι τῶν κατὰ τὸν βίον καὶ διχόνοιαν, ὥσπερ καὶ τὴν φιλίαν συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν. Διαφωνοῦσι δ' οἱ φαῦλοι πρὸς τοὺς θεοὺς περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον,

laborem subeat. Quippe ne rectam quidem virtutis donationem improborum facere quemquam, quoniam bonum sit donatio, scientia videlicet, qua freti laudabile quid consequi nobis videmur. Bonorum autem nihil in improbos cadere; ideoque neminem improborum recte virtutis donationem facere. Si quis enim stultorum pro rerum dignitate virtutis donationem faceret, quatenus hanc cole-ret, eatenus a vitio sese abstineret. Omnes vero stulti delectantur vitio suo. Nimirum non dicta nullius pretii quæ in alios ingerunt, sed facta eorum spectari oportet. His enim convincuntur omni animi impetu non ad honesta et laudabilia ferri, sed ad pravas et immoderatas voluptates. Placet etiam sapientibus omne peccatum impium factum esse. Nam invitis diis aliquid facere, impietatis signum haberi. Quum autem dii virtutem omnemque actionem honestam quasi pro sua agnoscant, a vitio malisque facinoribus abhorreant, peccatum vero factum improbum sit, apparet omne peccatum diis injucundum esse, (est autem hoc impium factum,) atque ideo homo nequam in quovis certe peccato facit aliquid diis ingratum. Præterea quum improbi omnes quæcumque faciunt prave faciant, ut probi omnes recte, simul etiam uno vitio laborantem omnibus laborare necesse est. Cæterum in his impietatem quoque cerni, non quidem in actione positam,

PHILOSO. GRÆC. II.

sed pietati contrarium habitum. Atqui quidquid impie commissum sit, esse impium factum, ergo omne peccatum impium factum appellant. Porro iis placet, omnes etiam stultos diis inimicos esse, quia inimicitia sit vitæ discordia ac dissensio, sicut amicitia concordia et consensio. Improbi vero a diis de vitæ degendæ ratione dissentiunt, ideoque omnes stulti diis inimici judicantur, quoniam si cuncti illos qui ipsis contrarii sunt pro inimiciis habent, viro bono autem malus contrarius est, bonus vero deus est, malus diis inimicus sit oportet. Quid? quod peccata omnia æqualia esse dicunt, non tamen similia. Nimirum ab uno vitio tanquam fonte profluere solent, iudicio de omnibus peccatis eodem manente; sed per externam causam, indifferentibus quibus iudicia accommodantur mutatis, dissimilia pro qualitate fieri peccata. Quin etiam perspicuam rei quam illustramus imaginem animo concipies, ubi hocce reputaveris. Omne mendacium sine discrimine mendacium est, neque enim aliud alio magis esse falsum potest. Quippe noctem esse (dies quum sit) non minus falsum est, quam vivere hippocentaurum; neque alterum altero magis falsum vocare licet. Sed quamquam omne mendacium æque mendacium est, non tamen omnes qui decipiuntur, eodem modo decipiuntur. Adde quod magis vel minus peccare non licet, quandoquidem omne

διόπερ πᾶς ἄφρων θεοὺς ἐχθρὸς ἐστίν, ἐπεὶ εἰ πάντες τοὺς ἐναντίους αὐτοῖς ἐχθροὺς εἶναι νομίζουσι, τῷ δὲ σπουδαίῳ δὲ φαῦλός ἐστιν ἐναντίος, καὶ σπουδαῖός ἐστιν ὁ θεός, δὲ φαῦλος θεοὺς ἐστίν ἐχθρός. Ἰσα τε πάντα λέγουσιν εἶναι τὰ ἁμαρτήματα, οὐ μέντοι γ' ὁμοία ¹⁰⁵. Καθάπερ γὰρ ἀπὸ μιᾶς τινος πηγῆς, τῆς κακίας, φέρεσθαι πέφυκε, τῆς κρίσεως οὐσης ἐν πᾶσι τοῖς ἁμαρτήμασι τῆς αὐτῆς παρὰ δὲ τὴν ἔξωθεν αἰτίαν, τῶν ἐφ' οἷς αἱ κρίσεις ἀποτελοῦνται μέσων ¹⁰⁶ διαλλακτῶντων, διάφορα κατὰ ποιότητα γίνεσθαι τὰ ἁμαρτήματα. Λάθος δ' ἂν εἰκόνα σαφῆ τοῦ δηλουμένου τῶνδ' ἐπιστήσῃ. Πᾶν γὰρ τὸ ψεῦδος ἐπ' ἴσης ψεύδος συμβέβηκεν, οὐ γὰρ εἶναι ἕτερον ἑτέρου μάλλον διεψευσμένον· τό τε γὰρ νύκτα εἶναι ψευδός ἐστι, καθάπερ τὸ ἵπποκένταυρον ζῆν καὶ οὐ μάλλον εἰπεῖν ἔστι ψεύδος εἶναι θάτερον θατέρου. Ἄλλ' εἰ γε τὸ ψεῦδος ἐπίσης ψευδός ἐστιν, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ διεψευσμένοι ἐπίσης εἰσὶ διεψευσμένοι. Διαμαρτάνειν δὲ μάλλον καὶ ἥττον οὐκ ἔστι, πᾶσαν γὰρ ἁμαρτίαν κατὰ διάψευσιν πράττεσθαι. Ἐτι οὐχὶ κατόρθωμα μὲν μεῖζον καὶ ἑλαττον γίνεσθαι, ἁμαρτήματα δὲ μεῖζον ἢ ἑλαττον οὐ γίνεσθαι, πάντα γὰρ ἐστὶ τέλεια, διόπερ οὐτ' ἑλλείπειν οὐθ' ὑπερέχειν δύναται ἂν ἀλλήλων. Ἰσα τε νῦν ἐστὶ πάντα τὰ ἁμαρτήματα. Περὶ δὲ εὐφροῦς, ἔτι δὲ εὐγενοῦς οἱ μὲν τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως ἐπηνέχθησαν ἐπὶ τὸ λέγειν πάντα σοφὸν τοιοῦτον εἶναι, οἱ δ' οὐ. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται, οὐ μόνον εὐφρεῖς γίνεσθαι πρὸς ἀρετὴν ἐκ φύσεως, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ κατασκευῆς, καὶ τὸ ἐν ταῖς παροίμαις λεγόμενον τοῦτο ἀπεδέξαντο, « μελέτη χρονισθεῖς » εἰς φύσιν καθίσταται. » Τὸ δ' ὁμοιον καὶ περὶ εὐγε-

νείας ὑπέλαβον, ὥστε εὐφραν μὲν εἶναι κοινῶς ἔξιν ἐκ φύσεως ἢ ἐκ κατασκευῆς, οἰκίαν πρὸς ἀρετὴν, ἢ ἔξιν, καθ' ἣν εὐανθλητοὶ ἀρετῆς εἰσὶ τινες· τὴν δ' εὐγένειαν, ἔξιν ἐκ γένους ἢ ἐκ κατασκευῆς, οἰκίαν πρὸς ἀρετὴν. Τὸν δὲ σπουδαῖον, διμηλικτὸν ὄντα, καὶ ἐπιδέξιν, καὶ προτρεπτικόν, καὶ θηρευτικόν διὰ τῆς διμιλίας εἰς εὐνοίαν καὶ φιλίαν, καὶ ὡς δυνατόν εὐάρμοστον εἶναι πρὸς τὸ πλῆθος ἀνθρώπων, παρ' ὃ καὶ ἐπαφρόδιτον εἶναι, καὶ ἐπίχαριν, καὶ πιθάνον, ἔτι δὲ αἰμύλον, καὶ εὐστοχον, καὶ εὐκαιρον, καὶ ἀγγίχον, καὶ ἀφελῆ, καὶ ἀπεριεργον, καὶ ἄπλοῦν καὶ ἀπλαστον τὸν δὲ φαῦλον ἐνοχον πᾶσι τοῖς ἐναντίοις. Τὸ δ' εἰρωνεύεσθαι φαῦλων εἶναι φασιν, οὐδένα γὰρ ἐλεύθερον καὶ σπουδαῖον εἰρωνεύεσθαι ὁμοίως δὲ καὶ τὸ σαρκάζειν, δὲ ἐστὶν εἰρωνεύεσθαι μετ' ἐπισυρμού τινός. Ἐν μόνοις τε τοῖς σοφοῖς ἀπολείπουσι φιλίαν, ἐπεὶ ἐν μόνοις τοῖς τοῖς ὁμόνοια γίνεται περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον· τὴν δ' ὁμόνοιαν εἶναι κοινῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην. Φιλίαν γὰρ ἀληθινήν καὶ μὴ ψευδώνυμον αὐδαντον χωρὶς πίστεως καὶ βεβαιότητος ὑπάρχειν· ἐν δὲ τοῖς φαῦλοις, ἀπίστοις καὶ ἀβεβαιοῖς οὐαὶ καὶ δόγματα πολεμικὰ κεκτημένοις, οὐκ εἶναι φιλίαν, ἑτέρας δὲ τινὰς ἐπιπολέας καὶ συνδέσεις ἔξωθεν ἀνάγκαις καὶ δοχαῖς κατεχομένας γίνεσθαι. Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἀγαπᾶν καὶ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν μόνον εἶναι τῶν σπουδαίων. Καὶ μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα τε καὶ βασιλικόν, τῶν δὲ φαῦλων μηδένα· τὴν γὰρ βασιλείαν ἀρχὴν ἀνυπεύθυνον ¹⁰⁷ εἶναι καὶ τὴν ἀνωτάτω καὶ τὴν ἐπὶ πάσαις. Λέγουσι δὲ καὶ ἀριστον αὐτοῦ ἱατρὸν εἶναι τὸν σπουδαῖον ἄνδρα· ἐπιμηλῆ γὰρ ὄντα τῆς ἰδίας φύσεως πα-

peccatum mendacio constat. Ad hæc non quidem recte factum majus minusve est altero, peccatum autem majus minusve altero non est; siquidem omnia ista perfecta sunt atque idcirco invicem nec cedere nec superare possint. Itaque æqualia omnia peccata sunt. Jam de ingenioso ac nobili quidam Stoicam sectam professi ita judicarunt, ut dicerent omnem sapientem talem esse, alii negarunt. Sunt enim qui credant, ingeniosos non solum nasci ad virtutem, sed etiam institutione formari, et quod proverbii loco dici solet, usum inveteratum in naturam vertere, id approbarunt. Similiter etiam de nobilitate existimarunt, ita ut ingenii solertia sit in universum habitus naturæ vel institutionis ad virtutem aptus, sive habitus, quo nonnulli virtutis capaces judicantur; nobilitas vero habitus generis vel institutionis ad virtutem aptus. Probum quoque hominem ajunt, quum affabilis atque elegans sit et bonus adhortator, et colloquio suo incitans tum ad benevolentiam tum ad amicitiam, quam maxime ad tractandos multitudinis animos esse idoneum, ideoque venustum, jucundum, blandum, præterea festivum, acutum, opportunum, perspicacem, simplicem, apertum, candidum, denique minime fictum: improbum autem contrariis omnibus vitiis teneri. Dissimulatione in sermo-

nibus uti improborum esse ajunt, quia homo ingenuus et probus nemo ea utatur; idem vero judicium etiam de irrisione, quæ est dissimulatio cum ludificatione alicujus, faciunt. Ad hoc amicitiam sapientibus duntaxat relinquunt, quoniam in his solis de vitæ institutis animadvertatur consensio; esse autem consensionem illam communium honorum scientiam. Quum enim amicitia vera ac sincera sine fide et constantia permanere nequeat: in improbis hominibus, simul infidis et inconstantibus, simul hostilia dogmata habentibus amicitiam non inesse, sed alias quasdam tum familiaritates tum sodalitates quæ externis necessitatibus et opinionibus inter se contineantur. Ajunt etiam diligere et salutare et amare proborum duntaxat hominum esse. Accedit quod solum sapientem regem et regium esse affirmant, improborum autem neminem: esse enim regium imperium rationi reddendæ non obnoxium ac summum et postremum. Insuper medicinam optime sibi adhibere virum probum contendunt, quia diligens naturæ suæ observator rerumque corpori salubrium gnarus sit. Præterea negant fieri posse ut vir prudens inebrietur, quum ebrietas propensionem ad peccandum contineat atque in vino stultiloquium sit, nulla vero in re homo probus peccet ideoque cuncta ad virtutem et quæ inde pro-

κατηρητὴν ὑπάρχειν καὶ τῶν πρὸς ὑγίειαν ἐπιστήμονα συμφερόντων. Οὐχ οἷόν τε δὲ μεθυσθήσεσθαι τὸν νοῦν ἔχοντα· τὴν γὰρ μέθην ἀμαρτητικὸν περιέχειν, λήρησιν τε εἶναι περὶ τὸν οἶνον, ἐν μηδενὶ δὲ τὸν σπουδαῖον ἀμαρτάνειν, δι' ὃ πάντα κατ' ἀρετὴν ποιεῖν καὶ τὸν ἀπὸ ταύτης ὀρθὸν λόγον. Τρεῖς δὲ προηγούμενους εἶναι βίους, τὸν τε βασιλικόν, καὶ τὸν πολιτικόν, καὶ τρίτον τὸν ἐπιστημονικόν· ὁμοίως δὲ καὶ χρηματισμούς τρεῖς προηγούμενους, τὸν τε ἀπὸ τῆς βασιλείας, καθ' ὃν ὁ αὐτὸς βασιλεύσει ¹⁹⁸ καὶ μοναρχικῶς χρημάτων εὐπορήσει· δεύτερον δέ, τὸν ἀπὸ τῆς πολιτείας, πολιτεύεσθαι γὰρ κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον· καὶ γὰρ γαμήσειν, καὶ παιδοποιήσεσθαι, ἀκολουθεῖν γὰρ ταῦτα τῇ τοῦ λογιστικοῦ ζῆσι καὶ κοινωνικοῦ καὶ φιλαλλήλου φύσει. Χρηματισμοὶ οὖν καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας, καὶ ἀπὸ τῶν φίλων, τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων. Περὶ δὲ τοῦ σοφιστεῦν καὶ ἀπὸ σοφιστείας εὐπορήσειν χρημάτων, διέστησαν οἱ ἀπὸ τῆς αἰρέσεως κατὰ τὸ σημαίνον· τὸ μὲν γὰρ χρηματισθῆναι ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν παιδείαν, καὶ μισθοῦ ποτε λήψεσθαι παρὰ τῶν φιλομαθούντων, διωμολογήσαντο· περὶ δὲ τὸ σημαίνον ἐγένετο τις ἐν αὐτοῖς ἀμφισβήτησις, τῶν μὲν αὐτὸ τοῦτο λεγόντων σοφιστεῦν, τὸ ἐπὶ μισθῷ μεταδιδόναι τῶν τῆς φιλοσοφίας δογμάτων, τῶν δ' ὑποτοπῆσαντων ἐν τῷ σοφιστεῦν περιέχεσθαι τι φῶλον, οἷονεὶ λόγους καπηλεύειν, οὐ φαιμένον δεῖν ἀπὸ παιδείας παρὰ τῶν ἐπιτυχόντων χρηματίζεσθαι, καταδεέστερον γὰρ εἶναι τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ χρηματισμοῦ τοῦ τῆς φιλοσοφίας ἀξιώματος. Φασὶ δὲ ποτε καὶ τὴν ἐξαγωγήν ¹⁹⁹ τὴν ἐκ τοῦ βίου τοῖς σπουδαίοις καθηκόντως κατὰ πολλοὺς τρόπους γίνεσθαι,

τοῖς δὲ φαύλοις μὴδὲ τὴν μονὴν ἐν τῷ ζῆν, εἰ μὴ μάλιν ἐσεσθαι σοφοί, οὔτε γὰρ τὴν ἀρετὴν κατέχειν ἐν τῷ ζῆν, οὔτε τὴν κακίαν ἐκβάλλειν· τοῖς δὲ καθήκουσι καὶ τοῖς παρὰ τὸ καθῆκον μετρεῖσθαι τὴν τε ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Λέγουσι δὲ καὶ τὸν σοφὸν ἀνύβριστον εἶναι, οὐθ' ὑβρίζεσθαι γὰρ οὐθ' ὑβρίζειν, διὰ τὸ τὴν ὕβριν ἀδικίαν εἶναι καταισχύνουσαν καὶ βλάβην· μήτε δὲ ἀδικεῖσθαι μήτε βλάπτεσθαι τὸν σπουδαῖον, ἀδικητικῶς μέντοι γέ τινας αὐτῷ προσφέρεσθαι καὶ ὑβριστικῶς, καὶ κατὰ τοῦτο δὲ δικαιοπραγεῖν, πρὸς τε τὸ μὴδὲν ἀποδῆσαν ²⁰⁰ ἀδικίαν εἶναι τὴν ὕβριν, ἀλλὰ καταισχύνουσαν καὶ ὑβριστικὴν οὖσαν. Ἀπερίπτωτον δ' ὑπάρχειν τὸν νοῦν ἔχοντα ταύτης ²⁰¹, καὶ μηδαμῶς καταισχύνεσθαι, ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἔχειν τὸ ἀγαθόν καὶ τὴν θεῖαν ἀρετὴν, δι' ὃ καὶ πάσης ἀπληλᾶσθαι κακίας καὶ βλάβης. Καὶ βασιλεύσειν τέ ποτε τὸν νοῦν ἔχοντα, καὶ βασιλεῖ συμδιώσεσθαι, καὶ εὐφυᾶ ἐφαίνοντι καὶ φιλομάθειαν. Ἔφαμεν δ' ὅτι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον οἷόν ἐστι, μὴ πολιτεύεσθαι δὲ ἂν τι ²⁰² ἐμπόδιμα ᾗ τοῦ διοικεῖν τὴν πόλιν καὶ μάλιστα μὴδὲν ὠφελειν μέλλῃ τὴν πατρίδα, κινδύνους δὲ παρακολουθεῖν ὑπολαμβάνῃ μεγάλους καὶ χαλεπούς ἐκ τῆς πολιτείας. Λέγεσθαι δέ, μὴ ψεύδεσθαι τὸν σοφόν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἀληθεύειν· οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν τι ψεῦδος τὸ ψεῦδεσθαι ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν τῷ διαψευστῶς τὸ ψεῦδος λέγειν, καὶ ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν πλησίων. Τῷ μὲντοι ψεῦδει ποτὲ συγχρησασθαι νομίζουσιν αὐτὸν κατὰ πολλοὺς τρόπους ἀνευ συγκαταθέσεως· καὶ γὰρ κατὰ στρατηγίαν πρὸς ²⁰³ τοὺς ἀντιπάλους, καὶ κατὰ τὴν τοῦ συμφερόντος πρόορσιν, καὶ κατ' ἄλλας οἰκονομίας τοῦ βίου πολλὰς. Ψεῦδος ²⁰⁴ δὲ

sciscitur reclam rationem referat. Jam vero tria ponunt præcipua vitæ genera, regium, civile et philosophicum, ac immittit tres præcipuos pecuniæ quærendæ modos, unum pro regno, quo idem simul regnat simul regis opibus abundat; alterum publicis negotiis, siquidem sapientem quoque accedere ad rempublicam e præcedentibus efficitur, euntemque uxorem ducturum et liberos procreaturum, quoniam hæc naturæ animantis tum ratione præditi, tum ad itæ communitatem mutuamque amorem nati convenient. Imapropter lucra eum facturum esse partim e republica, artim e negotiis quæ cum amicis fortuna superioribus abet. De sophistica autem arte pecuniaque inde facienda toici secundum notionem inter se dissenserunt. Ut enim e opibus doctriinæ beneficio acquirendis ac mercede a ludiosis aliquando exigenda consenserunt: ita de notione uacillam fuit inter illos dissensio, quum alii hoc ipsum esse lecerent sophistam agere, accepta mercede philosophiæ præcepta tradere, alii rem illam improbum quid contine re arbitrantur, quasi literarum studia lucro prosti nere, neque decere existimarent a quibuslibet hominibus stitutionis prælium poscere, quia hæc pecuniæ colligendæ tio a philosophiæ dignitate abhorreret. Ajunt aliquando

etiam excessum e vitæ probis hominibus rite multis modis patere, improbos contra ne mansionem quidem in vitâ decere, nisi sapientes fieri velint, quum nec virtutem in vitâ habeant, nec vitium fugiant; porro officiis eorumque contrariis vitam et mortem definiri. Quin etiam injuria sapientem carere volunt, quippe qui eam nec patiatur neque faciat, quod injuria sit injustitia dedecora et damna abis; præterea neque offendi neque lædi virum bonum, atque accidere quidem interdum ut nonnulli injuriose et contumeliose eum tractent, sed illum vel sic in officio manere, injustitiarumque ac nihilum rectactam esse injuriam, alios potius dedecorantem qui eam inferunt. Liberrum autem ab ea esse sapientem qui dehonestari omnino nequeat; quoniam in se ipso habeat bonum ac divinam virtutem et idcirco vacuus sit ab omni vitio et noxa. Regnaturum quoque aliquando ajunt sapientem et cum regibus victurum, qui bonam indolem ac discendi cupiditatem præ se ferant. Diximus autem præcedenti explicationi convenienter civitatem etiam a sapiente regi posse, at non posse regi si qua res ipsi esset impedimento ad rempublicam administrandam, maximeque si patriæ nihil utilitatis allaturus e sua publicorum negotiorum gestione magna duraque pericula

ὕπολαμβάνειν οὐδέποτε φασὶ τὸν σοφόν, οὐδὲ τὸ παρὰ πᾶν ἀκαταλήπτῳ τινὶ συγκατατίθεσθαι, διὰ τὸ μὴ δόξάζειν αὐτόν, μὴδ' ἀγνοεῖν μὴδέν. Τὴν γὰρ ἀγνοίαν μεταπτωτὴν εἶναι, συγκατάθεσιν δὲ ἀσθενῇ. Μὴδὲν δ' ὑπολαμβάνειν ἀσθενῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως, δι' ὃ καὶ μὴδὲ δόξάζειν τὸν σοφόν. Διττὰς γὰρ εἶναι δόξας, τὴν μὲν ἀκαταλήπτων συγκατάθεσιν, τὴν δ' ὑπόληψιν ἀσθενῇ· ταύτας δ' ἄλλοτρίας εἶναι τῆς τοῦ σοφοῦ διαθέσεως, διότι καὶ ²⁰⁵ τὸ προπίπτειν πρὸ καταλήψεως, καὶ συγκατατίθεσθαι κατὰ τὸν προπετῇ, φαύλου εἶναι, καὶ μὴ πίπτειν εἰς τὸν εὐφυῇ καὶ τέλειον ἄνδρα καὶ σπουδαῖον. Οὐδὲ λανθάνειν δὲ αὐτόν τι, τὴν γὰρ ἀγνωσίαν ²⁰⁶ εἶναι ψεύδους ὑπόληψιν ἀποφαντικὴν πράγματος. Τούτοις δ' ἀκολουθῶς οὐκ ἀπιστεῖν, τὴν γὰρ ἀπιστίαν εἶναι ψεύδους ὑπόληψιν, τὴν δὲ πίστιν ἀστείον ὑπάρχειν, εἶναι γὰρ ὑπόληψιν ἰσχυράν, βεβαιούσαν τὸ ὑπολαμβανόμενον. Ὅμοίως δὲ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου· διὰ ταῦτά φασὶ μῆτε ἐπίστασθαι τὴν φαῦλον μῆτε πιστεύειν. Ἐξομεινῶς δὲ τούτων ²⁰⁷ οὕτε πλεονάζεσθαι τὸν σοφόν, οὕτε βουκολεῖσθαι, οὕτε διαπατᾶσθαι, οὕτε παρρησιάζεσθαι, οὕτε ὑπ' ἑτέρου παρρησιάζεσθαι, ταῦτα γὰρ πάντα τὴν ἀπάτην περιέχειν, καὶ τοῖς κατὰ τὸν τόπον ψεύδεις πρόσθεσιν. Οὐδένα δὲ τῶν ἀστειῶν οὐδ' ὁδοῦ διαμαρτάνειν, οὐτ' οἰκίας, οὐτε σκοποῦ· ἀλλ' οὐδὲ παρορθεῖν ²⁰⁸ οὐδὲ παρακούειν νομίζουσι τὸν σοφόν, οὐδὲ τὸ σύνολον παραπαλεῖν κατὰ τὴν αἰσθητηρίω,

καὶ γὰρ τούτων ἕκαστον ἔχεισθαι νομίζουσι τῶνδε τῶν ψευδῶν ²⁰⁹ συγκαταθέσθαι. Οὐδ' ὑπονοεῖν δὲ φασὶ τὸν σοφόν, καὶ γὰρ τὴν ὑπόνοιαν ἀκαταλήπτων ²¹⁰ εἶναι τῷ γένει συγκατάθεσιν, οὐδὲ μετανοεῖν δ' ὑπολαμβάνουσι τὸν νοῦν ἔχοντα, καὶ γὰρ τὴν μετάνοιαν ἔχεισθαι ψεύδους συγκατάθεσιν, ὥς ἂν προδιαπεπτωκότος. Οὐδὲ μεταβάλλεσθαι δὲ κατ' οὐδένα τρόπον, οὐδὲ μετατίθεσθαι, οὐδὲ σφαλλεσθαι· ταῦτα γὰρ εἶναι πάντα τῶν τοῖς δόγμασι μεταπιπτόντων, ὅπερ ἄλλότριον εἶναι τοῦ νοῦν ἔχοντος. Οὐδὲ δοκεῖν αὐτῷ τί φασὶ, παραπλησίως τοῖς εἰρημένοις. Γίγνεσθαι δὲ καὶ διαλεληθότα τινὰ σοφόν νομίζουσι, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, οὕτε ὀρεγόμενόν τινας, οὕτε ἐπιποθεῖν βουλόμενον ἐν τῇ τῶν ἐν τοῖς βουλευτοῖς ἰδικῶν ὄντων, ²¹¹ διὰ τὸ μὴ κρίνειν τὴν αὐτῷ ἀπεινὰ ὥν χρητῇ. Οὐ μόνον δ' ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τὰς τοιαύτας ἔσεσθαι διαλήψεις. Ἐπὶ πάντων τε τῶν ἀμαρτημάτων ἴσων ὄντων καὶ τῶν κατορθωμάτων, καὶ τοὺς ἀφρονάς ἐπίστως πάντας ἀφρονάς εἶναι, τὴν αὐτὴν καὶ ἴσῃν ἔχοντας διαίθεσιν. Ἰσῶν δὲ ὄντων τῶν ἀμαρτημάτων, εἶναι τινὰς ἐν αὐτοῖς διαφοράς, καθ' ὅσον τὰ μὲν αὐτῶν ἀπὸ σωτηρίας καὶ δυσίατου διαθέσεως γίγνεται, τὰ δ' οὐ. Καὶ τῶν σπουδαίων δὲ ἄλλους ἄλλων προτρεπτικωτέρους γίγνεσθαι καὶ πιστικωτέρους, ἐπὶ δὲ καὶ ἀγχίνουστέρους, κατὰ τὰ μέσα τὰ ἐμπεριλαμβανόμενα τῶν ἐπιτάσεων συμβαινουσῶν. Εὐτεχνεῖν δὲ μόνον τὸν ἀστείον, εἰ-

oritura esse putaret. Dici insuper sapientem non mentiri, sed per omnia veracem esse; neque enim: in eo quod falsum est dicendo mendacium cerni, sed in rebus nugatoriis fallaciter ad decipiendos alios venditandis. Mendacio tamen eum interdum variis modis sine assensu uti posse arbitrantur, verbi gratia in ductando exercitu, adversus hostes, et ubi videat profuturum, et in aliis plurimis rei familiaris negotiis. At mendacium nunquam credere contendunt sapientem neque omnino rem incomprehensam approbare, propterea quod neque opinetur, neque ignoret quidquam. Ignorantiam enim esse mutabilem, assensum autem imbecillum. Nihil vero imbecille credere sapientem, sed omnia potius firmiter et constanter, atque hanc ex causam eum neque opinari. Duplicem enim: esse opinionem, alteram rerum non perceptarum approbationem, alteram levem existimationem; utramque vero alienam esse a sapientis spiritu, quod et ante intellectum ruere, et præpropere assentiri pravi tantum hominis sit, non autem cadat in virum ingeniosum, perfectum et probum. Neque latere eum quidquam, quia ignoratio sit falsa persuasio, qua rem ita se habere simpliciter affirmamus vel negamus. Sed his rationibus congruenter eum non diffidere, idcirco quia diffidentia falsa opinio appelletur, quum fides contra honesta dicatur, siquidem firma sententia est, confirmans creditum. Similiter scientiam quoque verbis mutari non posse arbitrantur; quamobrem pravi hominem neque scire quid-

quam neque credere defendunt. Hinc patet neque insolescentem sapientem, neque delentem, neque decipi, neque fraudulentam numerationem aut fallere aut ab alio falli, quoniam hæc omnia fraudem contineant atque in singulis rebus falsorum comprobationem. Neminem vero honestorum hominum neque a via aberrare, neque a domo, neque a scopo; sed neque parum videre neque audijus gravitate laborare sapientem existimant, neque omnino ullum sensum habere hebetiorem, propterea quod hæc singula cum falso ideo assensu cohaereant. Neque vero suspicari volunt sapientem, quum suspicio sit rerum generis incomprehensum comprobatio; neque hominem intelligentem penitentiam agere putant, quoniam penitentia cum falso assensu conjuncta hominis sit autem, ut fieri solet, per errorem lapsa. Ad hoc sapientem ideo neque mutare sententiam ullo pacto neque retractare dicta, neque errare, quia hæc omnia eorum sint qui ab institutione sua desciscant, quod a sapientis dignitate abhorreat. Neque videri quidquam ei concedunt, id quod ante dictis simile est. Sed ignotum quoddam sapientem primis etiam temporibus exstitisse credunt, qui neque expeteret quidquam, neque desideraret vellet ullam rem ex iis, quas peculiariter homines requirere consueverunt, quia nihil rerum necessariarum ei deesse judicaret. Cæterum non modo de prudentia, verum etiam de reliquis artibus tales fore disputationes. Præterea quum omnia peccata non secus atque omnia

τι μὴν πάντα, δεῖν γὰρ τὸν εὐτεχνουῦντα, ἀστεία τέκνα ἔχοντα, χρῆσθαι αὐτοῖς ὡς τοιούτοις. Εὐ-
γρηρεῖν τε μόνον καὶ εὐθανатеῖν τὸν σπουδαῖον· εὐγρη-
ρεῖν γὰρ εἶναι τὸ μετὰ ποιῶ ἡρώς διεξάγειν κατ'
ἀρετὴν, εὐθανатеῖν δὲ τὸ μετὰ ποιῶ θανάτου κατ'
ἀρετὴν τελευτᾶν. Καὶ τὰ τε ὑγίεινά καὶ νοσερὰ πρὸς
ἄνθρωπον λέγεσθαι, καὶ ὡς τροφίμα καὶ τὰ λυτικά,
καὶ στατικά, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ὑγίεινά
μὲν γὰρ εἶναι τὰ εὐζυῶς ἔχοντα πρὸς τὸ περιποιεῖν
ὑγίειαν ἢ συνέχειν· νοσερὰ δὲ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τού-
τοις. Παραπλήσιον δὲ εἶναι καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ἄλλων λό-
γον. Καὶ μαντικὸν δὲ μόνον εἶναι τὸν σπουδαῖον, ὡς
ἂν ἐπιστήμην ἔχοντα διαγνωστικὴν σημειῶν τῶν ἐκ
θεῶν ἢ δαιμόνων πρὸς ἀνθρώπινον βίον ταῖνόντων. Δι'
ὅ καὶ τὰ εἶδη τῆς μαντικῆς εἶναι περὶ αὐτόν, τὸ τε ὄνει-
ροκριτικόν, καὶ τὸ οἰωνοσκοπικόν, καὶ θυτικόν, καὶ εἴ
τινα ἄλλα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια. Ἀδστηρὸν τε λέγε-
σθαι τὸν σπουδαῖον καθ' ὅσον οὔτε προσφέρει τι οὔτε
προσίσταται τὸν πρὸς χάριν λόγον. Κυνεῖν τε τὸν σοφὸν
λέγουσιν, ἔτοιμον ²¹² ἐπιμένειν τῷ κυνισμῷ, οὐ μὴν
σοφὸν ὄντα ἐνάρξασθαι τοῦ κυνισμοῦ. Τὸν δ' ἐρωτᾷ
φασιν ἐπιβολὴν εἶναι φιλοποιίας διὰ κάλλος ἐμφαινόμε-
νον νέων ὥραιων. Δι' ὅ καὶ ἐρωτικὸν εἶναι τὸν σοφόν,
καὶ ἐρασθήσεσθαι τῶν ἀξιεράστων, εὐγενῶν ὄντων καὶ
εὐφυῶν. Λέγουσι δὲ μηδὲ παρὰ τὴν ὄρεξιν, μηδὲ

παρὰ τὴν ὁρμήν, μηδὲ παρὰ τὴν ἐπιβολὴν ²¹³ γίγνε-
σθαι τι περὶ τὸν σπουδαῖον, διὰ τὸ μετ' ὑπεξαίρεσως
πάντα ποιεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ μηδὲν αὐτῷ τῶν ἐναν-
τιουμένων ἀπρόληπτον προσπίπτειν. Εἶναι δὲ καὶ
πρῶτον, τῆς πράσσεως οὕσης ἕξως καθ' ἣν πρῶτος
ἔχουσι πρὸς τὸ ποιεῖν τὰ ἐπιβάλλοντα ἐν πᾶσι, καὶ
μὴ ἐκφέρεσθαι εἰς ὀργὴν ἐν μηδενί. Καὶ ἡσύχιον δὲ
καὶ κόσμιον εἶναι· τῆς κοσμιότητος οὕσης ἐπιστήμης
κινήσεων πρεπουσῶν, ἡσυχίτητος δὲ εὐταξίας περὶ τὰς
κατὰ φύσιν κινήσεις καὶ μονὰς ψυχῆς καὶ σώματος,
τῶν ἐναντίων τούτοις περὶ πάντα φαῦλον γιγνομένων.
Ἀδιάβολον δ' εἶναι πάντα τὸν καλὸν ἀγαθόν, ἀπαρά-
δεκτον ὄντα διαβολῆς, ὅθεν καὶ ἀδιάβολον εἶναι κατὰ
τε τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ τῷ μὴ διαβάλλειν ἕτερον.
Εἶναι δὲ τὴν διαβολὴν διάστασιν φαινομένων φίλων
ψευδεῖ λόγῳ· τοῦτο δὲ μὴ γίγνεσθαι περὶ τοὺς ἀγαθοὺς
ἄνδρας, μόνους δὲ τοὺς φαύλους καὶ διαβάλλεσθαι
καὶ διαβάλλειν, δι' ὅ καὶ τοὺς μὲν κατ' ἀλήθειαν φί-
λους μῆτε διαβάλλειν μῆτε διαβάλλεσθαι, τοὺς δὲ δο-
κοῦντας καὶ φαινομένους. Οὐδ' ἀναβάλλεσθαι δέ ποτε
τὸν σπουδαῖον οὐδέν, εἶναι γὰρ τὴν ἀναβολὴν ὑπέρθε-
σιν ἐνεργείας δι' ὅκνον, ὑπερτίθεσθαι δὲ τινα μόνον
ἀνεγκλήτου τῆς ὑπερθέσεως οὕσης. Ἐπὶ γὰρ τοῦ
ἀναβάλλεσθαι τὸν Ἡσίοδον ²¹⁴ ταῦτ' εἰρηκέναι· «Μηδ'
ἀναβάλλεσθαι ἐς τ' αὖριον, ἐς τε ἐνῆρι·» καὶ, «Αἰεὶ,

recte facta aequalia sint, stultos quoque omnes eadem
ratione desipere, utpote pari atque eodem modo affectos.
Quamvis autem aequalia sint peccata, interesse tamen ali-
quid inter ea, quatenus quaedam eorum a dura et insana-
bili affectione proficiscantur, alia non item. Et vero bono-
rum hominum alios aliis efficaciores vel adhortatores esse vel
suasores, praeterea etiam ingeniosiores, ex indifferentium
quibus excellunt natura singulis incrementa capientibus.
Porro honestos homines solos magnam praestantium libe-
rorum progeniem habere, nec tamen omnes; oportere
enim egregiae prolis parentem liberis quos procreavit ge-
nerosis ut ingenio abundantibus uti. Nec non beatam
senectutem placidamque mortem unice in bonum hominem
cadere; esse enim beatam senectutem ultimos vitae annos
honeste actos, placidam vero mortem honestum e vita ex-
cessum. Quia etiam, hominum ratione habita, alia sa-
lubria, alia morbida nominari, ut tum nutritibilia, tum
quae alvo solvendae vel astringendae utilia habentur, atque
horum similia. Salubria enim iudicari quae accommodata
sint ad secundam valetudinem qua praestanda qua tuen-
dam; morbida vero quae haece contraria sint. Similem reli-
quorum quoque esse rationem. Ad haec virum bonum solum
esse vatem, utpote talium rerum percepta scientia ad digno-
scenda signa valentem quae a diis vel geniiis ad humanam
vitam pertinentia ostendantur. Quapropter etiam divi-
nationis species in eo esse, simul somniorum interpreta-
tionem, simul augurationem, simul haruspicinam aliasque
eius generis formas. Accedit quod austerum dicunt virum

bonum, quatenus neque assentatur neque assentatores ad-
mittit. Quid? quod Cynicam sectam sapientem profesu-
rum esse ajunt, paratum in Cynicorum sententia permanere,
non tamen quum jam sapiens sit, in illas transiturum.
Amorem definiunt conatum amicitiae faciendae ex specie
pulchritudinis adolescentium. Quamobrem sapientem etiam
amori indulgere amaturumque amabiles adolescentes et
ingenuos et bona indole praeditos. Caeterum affirmant
virum bonum nihil neque ab appetitu suo neque a cupi-
ditate neque ab impetu alienum agere, quod ejusmodi res
posthabitis reliquis omnibus faciat, neque quidquam illi
adversari praeter opinionem accidere. Mansuetum quoque
perhibent, quum mansuetudo sit habitus, quo mansuete
ad officium semper faciendum impelluntur, nec ad ira-
cundiam unquam adducuntur. Insuper tranquillum esse
et modestum, quum modestia sit scientia decentium motio-
num, tranquillitas vero ordo naturalium animi corporisque
motionum stationumque, contrariis omni homini improbo
accidentibus. Calumnia quoque vacare omnem hominem
probum et honestum, quippe qui calumniam non admittat
atque idcirco hac ratione calumniae expers sit, et quod
alium non calumniatur. Quum autem calumnia fictorum
amicorum ex mendacio ortum dissidium sit: id non con-
venire in viros bonos, sed malos tantum homines calumniis
petere et peti; atque hanc ob causam veros amicos neque
falso insimulare neque falsis criminibus insimulari, sed
falsos duntaxat et fictos. Neque unquam bonum hominem
quidquam differre, quum dilatio sit functionis per igna-

δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει· » τῆς δὲ ἀναβολῆς ἐκπτώσιν τινα τῶν προσηκόντων ἔργων ἐμποιοῦσης.

Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Περὶ γὰρ πάντων τῶν παραδόξων δογμάτων ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις δ' Χρυσίππος διελέχθη, ἀτὰρ καὶ ²¹⁵ ἐν τῇ περὶ δογμάτων, καὶ ἐν τῇ ὑπογραφῇ ²¹⁶ τοῦ λόγου, καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς τῶν κατὰ μέρος συγγραμμάτων. Ἐγὼ δὲ ἐπὶ πρὸς πρὸς ἐπελθεῖν ἐν κεφαλῇ τῶν ἠθικῶν δογμάτων κατὰ τὴν τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ἀρεσιν διελήλυθὼς ἱκανῶς, ἤδη τοῦτον τὸν ὑπομνηματισμὸν αὐτόθι καταπαύσω.

Ἀριστοτέλους ²¹⁷ καὶ τῶν λοιπῶν Περιπατητικῶν περὶ τῶν ἠθικῶν δόγματα.

Τὸ μὲν οὖν ἦθος τοῦνομα λαβεῖν ²¹⁸ φησὶν ἀπὸ τοῦ ἔθους· ὧν γὰρ ἐκ φύσεως ἀρχὰς ἔχομεν καὶ σπέρματα, τούτων τὰς τελειότητας περιποιεῖσθαι τοῖς ἔοσι καὶ ταῖς ὀρθαῖς ἀγωγαῖς· δι' ἃ καὶ τὴν ἠθικὴν ἔθικην εἶναι, καὶ περὶ μόνᾳ τὰ ζῶα γίνεσθαι, καὶ μάλιστα περὶ ἀνθρώπων. Τὰ μὲν γὰρ λοιπὰ ²¹⁹ ἐθισθέντα οὐ λόγῳ ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ γίνεσθαι ποιά ἄντα, τὸν δ' ἀνθρώπον, τῷ λόγῳ πλαττόμενον, ἐκ τοῦ ἐθισμοῦ μέρους τῆς ψυχῆς λόγου διακειμένου κατὰ τὸν λόγον. Ἄλογον δὲ λέγεσθαι ψυχῆς μέρος οὐ τὸ καθάπαξ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ οἷόν τε πείθεσθαι λόγῳ, ὅποιόν ἐστι τὸ παθητικόν, τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς δεκτικόν. Τῆς γὰρ ψυχῆς τὸ μὲν εἶναι λογικόν, τὸ δ' ἄλογον·

λογικὸν μὲν τὸ κριτικόν, ἄλογον δὲ τὸ ὀρμητικόν. Τοῦ δὲ λογικοῦ τὸ μὲν περὶ τὰ αἰδία ²²⁰ καὶ τὰ θεῖα θεωρητικόν, ἐπιστημονικὸν καλεῖσθαι· τὸ δὲ περὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ πρακτικά, βουλευτικόν. Καὶ τοῦ ἀλόγου τὸ μὲν ὀρεκτικόν τῶν ἐν ἡμῖν, ἐπιθυμητικόν· τὸ δὲ πρὸς τοὺς πλησίον οἷον ἀμυντικόν, θυμικόν. Ὡστε διττὸν εἶναι καὶ τῶν ἀρετῶν τὸ εἶδος, ²²¹ τὸ μὲν λογικόν, τὸ δ' ἄλογον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα πέφυκε μὲν κατὰ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, ὅθεν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν οὐκ εἶναι μὲν ἐπιστήμην, προαιρετικὴν δὲ τῶν καλῶν ὑπάρχειν. Ἐκ τῶν δὲ συμβεβηκέναι τὴν ἀρετὴν τελειοῦσθαι, φύσει, ἔθους, λόγου. Τὸν γὰρ ἀνθρώπον, διαφέροντα κατὰ τε σῶμα καὶ ψυχὴν τῶν ἄλλων ζώων, διὰ τὸ, μεταξὺ τῶν ἀθανάτων ὄντα καὶ τῶν θνητῶν, κοινωνίαν ἐξῆρθαι πρὸς ἄμφω, πρὸς μὲν τὰ λογικά, τῇ κατὰ τὴν ψυχὴν θεῖᾳ, πρὸς δὲ τὰ ἄλογα, τῇ κατὰ τὸ σῶμα θνητῷ, κατὰ λόγον ἀμφοῖν τῆς τελειότητος ἐφίεσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν ὀρέγεσθαι τοῦ εἶναι ²²² φύσει γὰρ ὥκειώσθαι πρὸς ἑαυτόν, δι' ἃ καὶ προσηκόντως μὲν ἀσμενίζειν ²²³ ἐπὶ τοῖς κατὰ φύσιν, δυσχεραίνειν δὲ ἐπὶ τοῖς παρὰ φύσιν. Τὴν τε γὰρ ὑγίειαν περιποιεῖσθαι σπουδάζειν, καὶ τῆς ἡδονῆς πόθον ἔχειν, καὶ τοῦ ζῆν ἀντιποιεῖσθαι, τῷ ταῦτα μὲν εἶναι κατὰ φύσιν, καὶ αὐθαίρετα καὶ ἀγαθὰ. Κατὰ δὲ τὰναντία τὴν νόσον καὶ τὴν ἀλγηδὸν καὶ τὴν φθορὰν διακρούεσθαι καὶ παρακλίνειν ²²⁴, τῷ παρὰ φύσιν ὑπάρχειν, καὶ διὰ ταῦτα φευκὰ καὶ κακὰ. Φίλιν γὰρ εἶναι ἡμῖν ²²⁵ τὸ σῶμα, φίλιν δὲ τὴν ψυχὴν, φίλα δὲ τὰ τούτων μέρη, καὶ τὰς δυνάμεις, καὶ τὰς

viam omissio; sed procrastinare tantum nonnulla, propterea quod procrastinatio non sit vituperanda. Nam de dilatione hæc dixisse Hesiodum: « ne vero differas in crastinum vel in perendinum » et « semper autem dilator operum cum damnis luctatur; » quia dilatio debitorum operum prætermissionem efficit.

Atque hæc quidem hactenus. Namque de mirabilibus omnibus decretis cum in multis aliis Chrysippus egit, tum in libro de placitis, et in descriptione sermonis, atque in plurimis aliis singulis scriptis. Ego vero, quum quæcumque mihi propositum erat summam attingere Stoicorum de morali philosophia præcepta, plane explicaverim, finem jam huic commentario hoc loco imponam.

Aristotelis et reliquorum Peripateticorum de morali philosophia decreta.

Mores nominatos esse ex more ait Aristoteles; quorum enim naturæ beneficio principia ac semina in nobis sunt, ea more et recta institutione perfici, ideoque moralem philosophiam vere moratam esse, solisque animantibus et maxime hominibus convenire. Reliqua enim assuefacta non rationi, sed necessitati certo quodam modo fingi, hominem autem ratione formatum, irrationali animi parte ex consuetudine rationem sequente, consummari. Irratio-

nalem vero animi partem vocari, non quæ prorsus ratione careat, sed quæ rationi parere possit; quinque hujusmodi esse affectuum domicilium, quod etiam virtutem admittit. Animi enim partem alteram esse ratione præditam, alteram rationis expertem; atque illam quidem judicandi facultatem, hanc appetitum continere. Porro prioris alteram partem quæ in rerum æternarum divinarumque contemplatione versetur, scientiam vocari; alteram quæ humanæ negotia et actiones spectet, prudentiam. Posterioris vero unam esse speciem appetentem eorum quæ optabilia nobis videntur, sive cupiditatem; alteram, injurias ab aliis illatas propulsantem, sive iram. Quamobrem duplex etiam virtutum genus esse, alterum cum ratione conjunctum, alterum ab ea aversum, quoniam utrumque tam in contemplando quam in agendo cernatur ideoque morum virtus non sit scientia, sed in eligendis rebus honestis consistat. Cæterum contingere, ut tribus rebus virtus perficiatur, natura, more, ratione. Homo enim quum a reliquis animalibus tum corpore tum animo differat, quia interpositus tam immortalibus quam mortalibus cum utrisque societate conjunctus sit, cum rationalibus animi divinitate, cum irrationalibus corporis mortalitate, apta utriusque cura perfectionis laudem consequi studet. Ac primum quidem vitæ desiderio flagrat, propterea quod sibi ipsi

ἐνεργείας, ὧν κατὰ τὴν πρόνοιαν τῆς σωτηρίας τὴν ἀρχὴν γίνεσθαι τῆς ὁρμῆς, καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἢ μὲν γὰρ περὶ τὰς τῶν εἰρημένων αἰρέσεις καὶ φυγὰς μηδεμίαν συνέβαινε πλάνην καθάπαξ, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀγαθῶν ἐπήβολοι, τῶν δὲ κακῶν ἀμειροὶ διεστελόμενοι ὄντες, οὐδέποτε ἂν τὴν ὁρτὴν καὶ ἀπαιστον ἐν τούτοις ἐπεξητήσαμεν ἐκλογὴν. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις δι' ἄγνοιαν περὶ τὰς αἰρέσεις καὶ φυγὰς ἀπατώμεθα, καὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ παραπέμπομεν, τοῖς κακοῖς δ' ὡς ἀγαθοῖς ἐντυχάνομεν, ἀναγκαιῶς τὴν τῆς ἐπικρίσεως βέβαιον εἰδησιν ἐπεξητήσαμεν, ἣν καὶ συνωδὸν εὐρόμενοι τῇ φύσει, διὰ τὸ τῆς ἐνεργείας μεγαλοπρεπέως, ἀρετὴν προσηγορεύσαμεν, καὶ μόνην ²²⁶, ὡς θαυμάσαντες, ἐπετιμήσαμεν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Τὰς γὰρ πράξεις ἀπὸ τε τῆς τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῆς καὶ ἀπεκλογῆς τῶν παρὰ φύσιν τὰς ἀρχὰς ἔχειν συμβέβηκε, καὶ τὰ λεγόμενα καθήκοντα δι' ὃ καὶ τὰς τε κατορθώσεις καὶ τὰς ἀμαρτίας ἐν τούτοις καὶ περὶ ταῦτα γίνεσθαι. Σχεδὸν γὰρ τὴν ὅλην τῆς αἰρέσεως ὑπογραφὴν ἀπὸ τούτων ὠρμήσθαι ²²⁷, καθάπαρ ἐπιδείξω διὰ βραχυτάτων. Ὅτι γὰρ οὐ μόνον αἰρετὰ τὰ τέκνα τοῖς γεγαυμένοις ἐστὶ διὰ τὰς χρείας, ἀλλὰ καὶ δι' ἑαυτὰ, γινώριμον ἐκ τῆς ἐνεργείας. Οὐδένα γοῦν οὕτως ὥμῶν εἶναι καὶ θηριώδη τὴν φύσιν, ὃς οὐκ ἂν σπουδάζοι μετὰ τὴν ἑαυτοῦ τε-

λευτὴν εὐδαιμονεῖν τὰ τέκνα, καὶ καλῶς ἐπανάγειν μᾶλλον ἢ τοῦναντίον. Ἀπὸ ταύτης γοῦν τῆς φιλοστοργίας καὶ διαθήκας τελευτᾶν μέλλοντας διατίθεσθαι, καὶ τῶν ἐτι κυοφορουμένων φροντίζειν, ἐπιτρόπους ἀπολιπόντας καὶ κηδεμόνας, καὶ τοῖς φιλάτοις παρατιθεμένους, καὶ παρακαλοῦντας ἐπικουρεῖν αὐτοῖς, καὶ τινὰς μὲν ἀποθνήσκουσι τοῖς τέκνοις συναποθνήσκειν. Τῶν δὲ τέκνων οὕτως ἀγαπωμένων κατὰ τὸ αὐθαίρετον, ἀναγκαῖον καὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὴν τοῦ λέχους κοινωνόν, καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ πολλὰς, ὥς δι' αὐτοὺς φιλίας τυγχάνειν ἔχειν γὰρ ἐκ φύσεως ἡμᾶς καὶ πρὸς τούτους τινὰς οἰκειότητα· φιλάλληλον γὰρ εἶναι καὶ κοινωνικὸν ζῶον τὸν ἄνθρωπον. Εἰ δὲ τῶν φιλῶν τὰς μὲν εἶναι πόρῳ συμβέβηκε, τὰς δὲ προσεχεῖς ἡμῖν, οὐκ ἔστιν ἐπὶ πρὸς ἐπὶ πᾶσαν γὰρ δι' αὐτὴν αἰρετὴν ὑπάρχειν, καὶ μὴ μόνον διὰ χρείας. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς πολίτας φιλίαν δι' αὐτὴν αἰρετὴν, ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὴν πρὸς δημονεῖς καὶ δημοφύλους, ὥστε καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀνθρώπους. Καὶ γὰρ δὴ πάντας τοὺς σώζοντας οὕτως ἔχειν πρὸς τοὺς πλεσίον, ὥστε μὴ κατὰ γρήσεις, ἀλλὰ κατὰ τὸ διαυθαίρετον τὰ πλεῖστα δρᾶν. Τίνα γὰρ οὐκ ἂν ἐξελέσθαι θεασάμενον ἄνθρωπον ὑπὸ θηρίου καταδυναστευόμενον, εἰ δύνατο; τίνα δ' οὐκ ἂν ὁδὸν πλανωμένῳ μηνύσειν; τίνα δ' οὐκ ἂν ἐπαρξέσθαι ὑπ'

natura duce benevolus factus est atque hanc ob causam decenter in iis quæ secundum naturam sunt acquiescit, contraria gravatur. Namque magnam curam in valetudine tuenda adhibet ac voluptatis cupiditatem habet simulque vitam retinere laborat, quando hæc secundum naturam sint et per se expetenda et bona. Morbum contra, dolorem et interitum vitare ac declinare vult, quod ea contra naturam atque idcirco fugienda et mala sint. Carum enim nobis esse corpus, carum animum, caras quoque utriusque partes, et facultates et functiones; ita vero natura comparatum esse, ut ex horum salutis cura principium appetitus, officii et virtutis nascatur. Etenim si nullo prorsus errore in rebus de quibus diximus expetendis vel fugiendis duceremur, verum et bonorum participes et malorum expertes perpetuo essemus: nunquam in his rectam et justam electionem desideraremus. Quum autem sæpe per ignorantiam in expetendis et fugiendis decipiamur, et bona prætermittamus, mala vero pro bonis accipiamus, necessario intelligentis iudicii constantiam requisivimus, quam etiam naturæ convenienter nacti, virtutem propter functionis maiestatem nominavimus, ac solam quasi admiratione capti præ cæteris omnibus celebravimus. Namque contingit, ut et actiones et quæ dicuntur officia tum ex electione rerum naturæ junctarum, tum e rejectione illarum quæ ab ea abhorrent, nascantur; quare et recte facta et peccata in his rebus et circa eas versantur. Fere enim omnem electionis rationem ex his pendere par est, id quod quam paucissimis docebo. Nimirum liberos

parentibus non solum, sui commodi causa, sed etiam per sese expetendos esse, singulorum actiones indicant. Quippe neminem adeo immitibus et feris moribus esse, ut non post mortem liberos suos felicitate florere studeat, ac potius beate vivere quam secus. Hæc certe amore impulsos et testamenta facere homines imminente morte, et eorum qui nondum nati sunt curam agere, tutoribus et curatoribus carissimorum orbitati institutis et relictis atque illorum infantie adiutoribus datis; quin etiam reperiri qui liberis morientibus socios se addant. Quum autem liberi sic ut per se expetendi amentur, necesse est parentes quoque, fratres, tori consortem, cognatos ac reliquos familiares et cives tanquam propter ipsos diligere a nobis, quoniam cum his etiam naturali quadam societate conjuncti simus: esse enim hominem animal mutuo amore incensum et ad congregationem communitatemque natum. Quamvis enim familiaritates nostras alias aliis conjunctiores esse conveniat, nihil tamen hoc ad rem: quum omnis amicitia per se sit expetenda, non tantum propter usum. Sin autem cum civibus amicitia per sese expetenda sit, necessario etiam cum popularibus et gentilibus ideoque cum omnibus hominibus amicitiam esse per se expetendam. Etenim omnes qui aliis prosunt ita sunt erga eos animati, ut non solum propter usum, sed ipsius officii causa plurima faciant. Quis enim hominem conspiciat a fera oppressum non eripiat, si possit? quis erranti viam non commonstret? quis est qui non summa omnium rerum inopia periculi opituletur? quis in solitudine aquarum experte

ἐνδείας ἀπολλυμένοι; τίνα δ' οὐκ ἂν ἐπ' ἐρημίας ἀνύδρου νάμασι περιτυχόντα γνωρίσμασι διαδηλώσειν τοῖς τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζουσι; τίνα δ' οὐ τῆς μετὰ τὸν βίον εὐφρημίας πολλὴν ποιῆσθαι λόγον; τίνα δ' οὐκ ἀποστεινύν τὰς τοιαύτας φωνάς, ὡς παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην οὖσας φύσιν ²²⁸,

Ἐμοῦ θανόντος; γαῖα μυχθῆτω πυρί.
Οὐδὲν μέλει μοι, τὰμὰ γὰρ καλῶς ἔχει.

Φανερόν οὖν ὅτι πρὸς πάντας ἐστὶν ἡμῖν εὐνοια φυσική καὶ φιλία, τὸ διαυθαίρετον ἐμπαίνουσα καὶ τὸ κατὰ λόγον. « Ἐν γὰρ ἀνδρῶν ²²⁹, ἐν θεῶν γένος ἐκ μιᾶς δὲ πειόμεν ματρὸς ἀμφοτέροι », τῆς φύσεως. Ἐπεὶ δὲ κοινὴ τις ἡμῖν ὑπάρχει φιλανθρωπία, πολλὸ μᾶλλον πρὸς τοὺς ἐν συνηθείᾳ φίλους τὸ διαυθαίρετον φανερώτερον· εἰ δ' ὁ φίλος δι' αὐτὸν αἰρετός, καὶ ἡ φιλία, καὶ ἡ εὐνοια, καὶ ἡ παρὰ πάντων τῶν τοῦ βίου κοινωνούντων, καὶ παρὰ τῶν πλείστων ἀνθρώπων, ὥστε καὶ τὸν ἔπαινον εἶναι δι' αὐτὸν αἰρετόν, οἰκτιροῦσθαι γὰρ ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἐπαινοῦντας. Εἰ δὲ ὁ ἔπαινος δι' αὐτὸν αἰρετός, καὶ ἡ εὐδοξία· καὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον τὴν εὐδοξίαν κατὰ τὴν ὑπογραφὴν παρελήφαμεν, εἰ μὴ τὸν παρὰ πολλῶν ἔπαινον· ὥστε ²³⁰ ταύτῃ μὲν τὰ λεγόμενα τῶν ἔξω ἀγαθῶν ὅτι διαυθαίρετα πέφυκεν ἐπιδεδείχθαι σαφῶς· πῶς οὖν οὐ πολλὸ μᾶλλον τὰ περὶ ἡμᾶς καὶ ἐν ἡμῖν; λέγω δὴ τὰ περὶ σώμα· τε καὶ ψυχῇ. Εἰ γὰρ ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτὸν αἰρετός, καὶ τὰ μέρη τοῦ ἀνθρώπου δι' αὐτὰ ἂν εἴη αἰρετά ²³¹. Μέρη δ' ἐστὶν ἀνθρώπου ὁλοσχερέστατα σῶμα καὶ ψυχὴ. Ὡστε καὶ τὸ σῶμα δι' αὐτὸ ἂν αἰρετόν εἴη. Πῶς γὰρ τὸ μὲν τοῦ πλησίον σῶμα δι' αὐτὸ αἰρετόν ἐστιν ἡμῖν, τὸ δ' ἡμέτερον οὐκ ἔτι; ἢ πῶς ὁ μὲν πλησίον ἀν-

θρώπος δι' αὐτὸν ἐστὶν αἰρετός, οὐχὶ δὲ καὶ ἕκαστος ἡμῶν αὐτῷ δι' αὐτὸν αἰρετός; ἢ πῶς τοῦτο μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ μέρη τὰ τοῦ σώματος, καὶ αἱ τῶν μερῶν ἀρεταὶ καὶ αἱ τοῦ ὅλου σώματος ἂν εἴεν αἰρεταί ²³²; Ὡστε δι' αὐτὰ αἰρετά ἡμῖν εἶναι τὴν ὑγίειαν, τὴν ἰσχύν, τὸ κάλλος, τὴν ποδωκείαν, τὴν εὐεξίαν, τὴν εὐαισθησίαν, καθόλου πάσας ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀρετάς ²³³. Καὶ γὰρ ἄλλως οὐδεὶς ἂν εὔφρονῶν δέξαιτο ἀμορφος καὶ λελωθημένος εἶναι κατὰ τὸ εἶδος, κἂν εἰ μηδεμία μέλλοι δυσχρηστία τὸ παράπαν ἐπακολουθεῖν διὰ τὴν τοιαύτην εἰδέχθειαν. Ὡστε καὶ δίχα τῆς δυσχρηστίας εὐλογον φυγὴν φαίνεσθαι τοῦ αἰσχύος. Εἰ δὲ δι' αὐτὸ φευκτὸν ἐστὶ τὸ αἰσχρὸν, καὶ τὸ κάλλος οὐ μόνον διὰ τὴν χρείαν αἰρετόν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτό. Ὅτι γὰρ ἐξ αὐτοῦ προσκλητικόν τι ἔχει τὸ κάλλος ²³⁴, ἐμφανές. Πάντας γοῦν φυσικῶς οἰκτιροῦσθαι τοῖς καλοῖς χωρὶς πάσης χρείας, καὶ γὰρ πρὸς τὸ εὔποιεῖν αὐτοὺς καὶ εὐεργετεῖν ἐτόιμους ἔχειν, ὅθεν δὴ καὶ δοκεῖν εὐνοίας εἶναι παρασκευαστικόν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον τὸ μὲν κάλλος τῶν δι' αὐτὸ αἰρετῶν ὑπάρχειν· τὸ δὲ αἰσχρὸν, τῶν δι' αὐτὸ φευκτῶν. Τὸν δ' αὐτὸν λόγον καὶ περὶ ὑγείας εἶναι καὶ νόσου, καὶ ἰσχύος καὶ ἀσθενείας, καὶ ποδωκείας καὶ βραδυτήτος, καὶ αἰσθήσεως καὶ πηρώσεως. Ὡστε εἰ καὶ τὰ σωματικὰ τῶν ἀγαθῶν δέδεικται διαυθαίρετα, καὶ τὰναντία τούτων κακὰ δι' αὐτὰ φευκτά, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἀναγκαῖον μέρη διαυθαίρετα ὑπάρχειν, καὶ τὰς ἀρετάς αὐτῶν καὶ τῆς ὁλης ψυχῆς. Τὴν γὰρ εἰσοδὸν ἡ ἀρετὴ λαβοῦσα, καθάπερ ὑπεδείχσαμεν, ἀπὸ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέψασα καὶ θεασαμένη ²³⁵ διότι αὐτῇ τὰ κατὰ ψυχὴν πολλὸ μᾶλλον τῶν τοῦ σώματος ἀγαθῶν ὥκειώθη, οὕτως ὥκειώθη

fontem in quem forte incidit hominibus idem iter facientibus signis quibusdam datis indicare recuset? quis est qui non bonam post mortem famam magni faciat? Contra quis est qui non huiusmodi voces, ut humanæ naturæ repugnantes, avertetur?

Me mortuo igne terra conflaret licet.
Nil ista caro; res habent bene se mex.

Apparet igitur, erga omnes nobis inesse naturalem benevolentiam et amicitiam, officii rationisque speciem habentem. Est enim unum deorum hominumque genus, atque una matre natura utrique geniti spiramus. Quum autem communis nobis insit humanitas, multo magis debita amicis quibus familiariter ultimur officia comparent: sin autem amicus per se expetendus est, simul et amicitia et benevolentia per se expetenda sit oportet, tum eorum qui vita fruuntur omnium, tum plerorumque hominum; atque hanc ob causam laus quoque per se expetenda est, siquidem laudantibus conciliamur. Quodsi laus per se expetenda est, huiusmodi etiam gloria erit: quoniam descriptionem secuti gloriam nihil aliud esse accepimus quam laudem alicui a multis tributam: quum igitur ea ratione

bona quoque quæ externa appellantur per se expetenda esse perspicue demonstraverimus; quidni multo magis quæ circa nos atque in nobis sunt, animis dico et corpori bona, expetentur? Si enim homo ipse per se expetendus est, partes etiam hominis per se expetendæ erunt. Partes autem hominis præcipuæ corpus sunt atque animus. Quare corpus quoque per se expetendum fuerit. Cur enim alterius corpus per se nobis carum sit, nostrum non item? Aut cur alter per se nobis carus sit, at unusquisque nostrum sibi ipsi non item? Aut si hoc concedas, nonne etiam corporis partes, et partium atque adeo totius corporis vires per se caræ? Quocirca per se expetuntur a nobis sanitas, robur, pulchritudo, pedum pernecitas, bonus corporis habitus, sensuum integritas, denique omnino omnia corporis bona. Etenim nemo prudens temere deformis ac mutilus videri velit, etiamsi forte nulla prorsus ex huiusmodi deformitate incommoditas exoritur sit. Quamobrem vel sine ulla incommoditate vultus sceditatem par est fugiendam nobis videri. Sin autem propter se fugienda est deformitas, pulchritudo quoque non tantum propter usum, sed etiam propter se erit expetenda.

πρὸς ἑαυτήν, ὥσπερ δι' αὐτὴν αἰρετήν, καὶ μᾶλλον γε πρὸς ἑαυτήν, ἢ πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἀρετάς· ὥστε παρὰ πολὺ τιμιωτέρας εἶναι τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς. Οὐ μὴν ἄλλα καὶ ἀπὸ τῶν προσφωδευμένων τοῦτ' ἂν τις ἐπιλογίσαιτο. Εἰ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ὑγίεια αἰρετὴ δι' αὐτήν, καὶ πολὺ μᾶλλον ἡ τῆς ψυχῆς· ὑγίεια δὲ ψυχῆς σωφροσύνη, τῆς σφοδρότητος ἀπολύουσα τῶν παθῶν ἡμᾶς. Καὶ εἰ ἰσχύς ἡ σωματικὴ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ, πολὺ μᾶλλον ἡ ψυχικὴ δι' αὐτὴν ἂν εἴη αἰρετὴ καὶ ἀγαθόν. Ψυχῆς δ' ἐστὶν ἰσχὺς ἀνδρεία καὶ καρτερία, εὐρώστους τὰς ψυχὰς κατασκευάζουσα· διόπερ ἂν εἴη καὶ ἡ ἀνδρεία δι' αὐτὴν αἰρετὴ καὶ ἡ καρτερία. Κατὰ τὸ ἀνάλογον εἰ τὸ κάλλος τὸ σωματικὸν δι' αὐτὸ αἰρετόν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος εἴη ἂν δι' αὐτὸ αἰρετόν, κάλλος δὲ ψυχῆς ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, τὸ γὰρ μηθὲν ἀδικεῖν καὶ καλοὺς ἡμᾶς ποιεῖ ²³⁸.

Ὅτι τὰ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν, τὰ περὶ σώματα, τὰ περὶ ψυχὴν, τὰ ἐκτός, ἀναλογίαν πρὸς ἄλληλα ἔχει, καίτοι διαφέροντα.

Τὸν παραπλήσιον δ' εἶναι λόγον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, διὰ τὸ δοκεῖν τὰ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν ἐκ πλείστης διαφορᾶς τῆς ἐν ἀλλήλοις ὁμῶς ἔχειν τινὰ πρὸς τὸν λόγον ἀναλογίαν, ἣν καὶ δὴ πειράσσομαι δηλῶσαι σαφῶς. Ὅπερ μὲν οὖν ἐν σώματι φαμεν ὑγίειαν, τοῦτ' ἐν τῇ ψυχῇ καλεῖσθαι σωφροσύνην, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός πλοῦτον, περιστέλλει γὰρ τὰ πολλὰ τῶν ἀμαρτημάτων. Κατὰ τοῦτο δέ, ὅπερ ἐν τῇ σωματι ἰσχύ, τοῦτ' ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ἀνδρείαν, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός τὴν ἀρχήν· ὅπερ δ' ἐν τῇ σωματι εὐαισθησίαν, τοῦτ' ἐν τῇ

ψυχῇ φρόνησιν, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός εὐτυχίαν· ὅτι δ' ἐν σώματι κάλλος, τοῦτ' ἐν ψυχῇ δικαιοσύνην, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός φιλίαν· ὥστε τρία γένη τῶν ἀγαθῶν διαυθαίρετα ὑπάρχειν, τὰ τε περὶ ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἐκτός· καὶ μακρῶι αἰρετώτερα τὰ περὶ ψυχὴν τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ καὶ ἡγεμονικώτερον καὶ αἰρετώτερον ψυχῇ σώματος. Δῆλον οὖν ὅτι τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν καὶ τῶν ἐκτός αἰ τῆς ψυχῆς ὑπάρχουσιν αἰρετώτεροι, ὑπεροχὴν ὁμοίως φερόμεναι· στογάζονται δὲ καὶ τῶν ἄλλων πρῶτον μὲν ὡς διαυθαίρετων, ἐπειθ' ὡς χρησίμων πρὸς τε τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸν θεωρητικόν. Παραμετρεῖσθαι γὰρ τὸν βίον ταῖς πολιτικαῖς καὶ ταῖς κοινωνικαῖς πράξεσι καὶ ταῖς θεωρητικαῖς. Οὐ γὰρ φιλαυτον εἶναι τὴν ἀρετὴν κατὰ τὴν ἀρεσιν ταύτην, ἀλλὰ κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν. Τούτοις δ' ἀκολουθεῖν καὶ τὰς μονὰς τὰς ἐν τῷ ζῆν παραμετρεῖσθαι ταῖς κοινωνικαῖς καὶ πολιτικαῖς καὶ θεωρητικαῖς πράξεσι, καὶ τὰς ἀφόδους ἐκ τῶν ἐναντίων. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ἑαυτὴν ὥκειώσθαι μάλιστα πάντων ἐφαμεν τὴν ἀρετήν, ὅτλον ὡς καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιστήμην ἀναγκαιῶς ὥκειώσθαι φυσικῶς αὐτήν· ὥστε καὶ τοῖς σοφοῖς εὐλογον ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν θεωρεῖσθαι, καὶ τοῖς φαύλοις εὐλογον ἐν τῷ ζῆν μονήν· τοῖς γὰρ ἐκτελεῖν δυναμένοις τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις καὶ θεωρητικὰς καὶ τῶν σπουδαίων καὶ τῶν φαύλων, εὐλογον ἐν τῷ ζῆν εἶναι μονήν· τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις εὐλογον ἐκ τοῦ ζῆν ἀπαλλαγὴν. Ἐπειδὴ ²³⁷ μεγάλη τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ὑπεροχὴ κατὰ τε τὸ ποιητικόν, καὶ κατὰ τὸ διαυθαίρετον παρὰ τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ἔξωθεν ἀγαθὰ, κατὰ

Pulchritudinem enim per se blandum quid habere, perspicuum est. Omnes certe natura pulchris etiam sine ullo usu conciliamur, siquidem bene de iis merere iisque bene facere cupimus, ita ut benevolentiam pulchritudo illa genere videatur. Quamobrem hac quoque ratione pulchritudo e rebus per se expetendis est: turpitudine ad res per se fugiendas pertinet. Neque alia sanitatis et morbi, roboris et infirmitatis, pedum pernicitatis et tarditatis, sensus integri aut amissi ratio est. Quocirca si corporis bona per se expetenda esse demonstravimus, mala autem quae illis contraria sunt per se fugienda, animi quoque partes earumque et totius animi virtutes necesse est eodem modo per se expelli. Namque a corporis et externis bonis initium sumens, ut ostendimus, virtus, atque ad se ipsam conversa vidensque ea quae ad animum spectant multo magis sibi convenire quam corporis bona: ita sibi ipsa conciliatur, ut per se eligenda, et magis quidem ipsa sibi, quam corporis virtutibus, ut adeo multo honoratiores sint animi virtutes. Enimvero hoc etiam ex iis quae antea persecuti sumus facile quis collegerit. Etenim si corporis sanitas per se habetur expetenda, multo etiam magis animi: est autem animi sanitas temperantia, quae perturbationum magnitudine nos liberat. Et si corporis

robur inter bona numeratur, multo magis animi robur per se sit expetendum et bonum. Caeterum animi robur fortitudo et patientia est, quae robustos reddit animos; quare tam fortitudo quam patientia per se sit expetenda. Pari ratione si corporis pulchritudo per se expetitur, simul etiam animi pulchritudo per se expetenda erit; est vero animi pulchritudo iustitia, quoniam nihil iniuste faciendo pulchri quoque honestique erimus.'

Tria bonorum genera tum corporis, tum animi, tum externa, quamvis diversa sint, tamen rationis similitudinem inter se habere.

Similis quoque virtutum ratio est, quum tria honorum genera in maximo quod inter singula est discrimine, tamen quandam cum ratione necessitudinem habere videantur, quam dilucide explicare tentabo. Quod igitur in corpore dicimus sanitatem, id in animo temperantiam vocari ajunt, in externis autem divitias, quippe quae multa peccata legant. Ita quod in corpore robur, in animo esse fortitudinem, in externis imperium; quod in corpore sensuum integritas, in animo esse prudentiam, in externis felicitatem; denique quod in corpore pulchritudo, id in animo esse iustitiam, in externis amicitiam, adeo ut tria

τὸν λόγον οὐκ εἶναι συμπλήρωμα τὸ τέλος ἐκ τῶν σωματικῶν καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν, οὐδὲ τὸ τυγχάνειν αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν ἐν τοῖς περὶ σῶμα καὶ τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις καὶ κυριωτάτοις. Ὅθεν ἐνέργειαν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν κατ' ἀρετὴν ἐν πράξεσι προηγουμέναις κατ' εὐχὴν τὰ δὲ περὶ σῶμα καὶ τὰ ἔξωθεν ἀγαθὰ ποιητικὰ λέγεσθαι τῆς εὐδαιμονίας, τῷ συμβάλλεσθαι τι παρόντα ²³⁸. τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὰ συμπληροῦν τὴν εὐδαιμονίαν ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ μὲν εὐδαιμονία βίος ἐστίν, ὁ δὲ βίος ἐκ πράξεως συμπληρῶνται. Τῶν δὲ σωματικῶν καὶ τῶν ἑκτὸς ἀγαθῶν οὐδὲν οὔτε πρᾶξιν εἶναι καθ' ἑαυτό, οὐθ' ὅλως ἐνέργειαν. Τούτων δὲ τοῦτον τὸν λόγον ἐχόντων ἢ τε εὐεργεσία συστήσεται, καὶ ἡ χάρις, καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ φιλανθρωπία καὶ φιλοτεχνία καὶ φιλαδελφία, καὶ πρὸς ταύταις ὅ τε φιλόπατρις, καὶ φιλοπάτωρ, καὶ φιλοκυεῖος, καὶ κατὰ τὸ προσήκον ἢ τ' εὐκοινωνησία καὶ ἡ εὖνοια, καὶ ἡ φιλία, καὶ ἡ ἰσότης καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀρετῶν θεῖος χορὸς, οὗ τοὺς κα-

τολιγώρησαντας ἁμαρτάνειν ψνερῶς περὶ τε τὰς αἰρέσεις τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰς φυγὰς τῶν κακῶν, καὶ περὶ τὴν κτῆσιν καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν, ὁμολογουμένως τε διασάλλεσθαι περὶ μὲν τὴν αἵρεσιν παρὰ τὴν κρίσιν, περὶ δὲ τὴν κτῆσιν παρὰ τὸν τρόπον, περὶ δὲ τὴν χρῆσιν παρὰ τὴν ἀμαθίαν. Παρὰ μὲν οὖν τὴν αἵρεσιν ἁμαρτάνειν, ὅταν τὸ μὴδ' ὅλως ἀγαθὸν αἰρῶνται, ἢ τὸ ἥττον σφοδρότερον ἢ δεῖ. Τοῦτο δὲ περὶ τοὺς πλείστους ὑπάρχειν, τὸ μὲν ἡδὺ τοῦ συμφέροντος, τὸ δὲ συμφέρον τοῦ καλοῦ προκρίνοντας, καὶ τῆς ὁμῆς ἀμέτρως προεκφοιτῶντας. Παρὰ δὲ τὴν κτῆσιν, ὅταν μῆτε ὄθεν, μῆθ' ὅπως, μῆτ' ἐπ' ὅσον χρὴ περιποιεῖσθαι, ταῦτα προδιαλάβωσι. Παρὰ δὲ τὴν χρῆσιν, ἐπεὶ πᾶσα χρῆσις ἢ πρὸς αὐτὴν ἔχει τὴν ἀναφοράν, ἢ πρὸς ἕτερον, ἐν μὲν τῇ πρὸς ἑαυτήν, ὅταν μὴ προσφέρωνται τοῖς πράγμασι συμμέτρως· ἐν δὲ τῇ πρὸς ἕτερον, ὅταν τὸ κατ' ἀξίαν μὴ φυλάττωσι τοῦ πρέποντος. Εἰ δὲ περὶ αὐτὰ ἁμαρτάνουσιν οἱ φαῦλοι, περὶ τὰ ἐναντία πάντως κατορθοῦσιν οἱ σπουδαῖοι, καθηγεμόνα

bonorum genera sint per se expetenda, quæ circa animum, circa corpus ac circa externa versantur; longe tamen præferenda esse cæteris animi bona, quoniam animus ipse longe nobilior sit et corpori præferendus. Apparet igitur corporis virtutibus et externis animi virtutes præoptandas esse ac similiter his præstare; sed cæterarum etiam virtutum studio tenentur homines, primum quod per se expetendæ sint, tum quod utilitatem in vita non minus civili et communi, quam contemplativa afferant. Definiri enim vitam actionibus civilibus et communibus et contemplativis, quum non sit sui amans virtus secundum hanc sectam, sed communis et civilis. His convenienter mansionem quoque in vita definiri communibus, civilibus, denique contemplativis actionibus, et excessum e vita contrariis. Quum enim virtutem unam omnium maxime sibi conciliatam esse diximus, perspicuum est, necessario eam natura ad veritatis cognitionem ferri; ita ut tum sapientibus probabilis e vita excessus videatur, tum pravis hominibus probabilis in vita mansio; nimirum qui communibus actionibus vacare, in reipublicæ administratione versari et rerum contemplatione frui possunt, sive boni viri sint sive mali, his probabilem esse in vita mansionem; qui non possint, illis probabilem esse e vita discessum. Quum autem magna sit virtutis ut rerum effectricis et per se expetendæ excellentia, qua simul corporis bonis simul externis superior est, convenit finem i. e. felicitatem non impleri corporis bonis et externis, neque eorum adaptionem esse finem, sed potius vitam honeste actam in corporis externorumque bonorum vel omnium vel plerorumque et præcipuorum abundantia. Quare felicitatem esse functionem honestam, quæ in actionibus ex sententia succedentibus versatur; at corporis bona et externa beatitudinis efficientia dici, quod ad eam

aliquid conferant, si adsint; qui autem credunt illis consummari felicitatem, eos nescire, felicitatem sitam esse in vita degenda, vitam vero constare actionibus. Cæterum corporis bonorum et externorum nihil neque actionem per se esse, neque omnino functionem. Quæ quum ita sint, beneficentia prodibit et gratia et memor in bene meritos animus et humanitas, porro liberorum et fratrum amor, nec non patriæ, parentum, familiæ caritas, præterea, ut decet, comitas, benevolentia, amicitia, æquitas, iustitia, postremo universus ille divinus virtutum chorus, quem qui negligunt hos non magis in expetendis bonis et fugiendis malis quam in comparatione et usu bonorum peccare apertum est, niquidem constat eos tum in electione bonorum iudicio, tum in comparatione eorum ratione et modo, in usu denique ignorantia labi. Atque in electione quidem delinquere eos perspicuum est, quum vel quod haudquaquam bonum est eligunt, vel quod deterius habetur paulo vehementius expetunt. Hoc enim plerisque accidere qui jucundum utili aut utile honesto præferunt atque in appetendo modum excedunt. In parandis bonis autem, quum nec unde, nec quo pacto, nec quatenus paranda sint, antea dijudicant. In usu denique, quum quia omnis usus vel ad ipsum refertur vel ad alium, in priori genere extra modum rebus student, in posteriori, pro rerum dignitate decorum non servant. Jam vero si in his improbi peccant, in rebus contrariis omnino recte se gerunt homines probi, qui actionum suarum ducem virtutem sequuntur. Namque omnium virtutum commune videtur esse iudicium, communis etiam electio et actio. Quippe neque iudicium, neque consilium, neque actionem in virtute desiderari; veruntamen prudentiam, quum primum quasi locum obtineat, ducem esse et eorum quæ per se et quæ propter cæteras vel eligenda sint vel fugienda, vel

τῶν πράξεων ἔχοντες τὴν ἀρετὴν. Πάσαις γοῦν ὡς εἰκοι ταῖς ἀρεταῖς κοινὸν ὑπάρχειν τὸ τε κρίνειν, καὶ προαίρεισθαι, καὶ πράττειν. Οὕτε γὰρ ἀκρίτον, οὐτ' ἀπροαίρετον, οὐτ' ἀπρακτον εἶναι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ τὴν μὲν φρόνησιν ἐξάγειν, ὥσπερ ἡγεμονικὴν οὖσαν, καὶ τῶν δι' ἑαυτὴν καὶ τῶν διὰ τὰς ἄλλας ²³⁹ αἰρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ πρακτῶν καὶ οὐ πρακτῶν, καὶ τῶν μᾶλλον καὶ ἥττον τῶν δ' ἄλλων ἐκάστην ἀποτεμνεσθαι μόνα τὰ καθ' ἑαυτὴν.

Ἀρετὴν δ' ὀνομάζεσθαι τὴν ἀρίστην διάθεσιν, ἣ καθ' ἣν ἀρίστα διακρίνεται τὸ ἔχον. Τοῦτο δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς δῆλον· σκυτοτόμου γὰρ ἀρετὴν λέγεσθαι καθ' ἣν ἀποτελεῖν ἀρίστον ὑπόδημα δύναται, καὶ οἰκοδόμου, καθ' ἣν ἀρίστα διακρίνεται πρὸς οἰκοδόμησιν οἰκίας καλῆς. Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀρίστα διατεθῆναι ἐστὶν ἀρετὴ, ὁμολογούμενόν ἐστι. Δύο δ' ὥσπερ ἀρχαί τῶν ἀρετῶν ὑπάρχειν, τὸν λόγον καὶ τὸ πάθος· ταῦτα δὲ ὅτε μὲν ἀλλήλοις ὁμονοητικῶς συμφωνεῖν, ὅτε δὲ στασιαστικῶς διαφωνεῖν τὴν δ' ἀντίταξιν αὐτῶν γίγνεσθαι δι' ἡδονὰς καὶ λύπας. Τὴν μὲν οὖν τοῦ λόγου νίκην ἀπὸ τοῦ κράτους παρωνύμως ἐγκράτειαν ἐπωνυμίαν ἔχειν, τὴν δὲ τοῦ ἀλόγου, διὰ τὸ τῆς ὁρμῆς ἀπειθές, ἀκρασίαν· τὴν δ' ἀμφοῖν ἀρμονίαν καὶ συμφωνίαν, ἀρετὴν· τοῦ μὲν ἀγνοῦντος ἐφ' ὃ δεῖ, τοῦ δ' ἐπομένου πειθηνίως.

Αἰρετὸν δὲ λέγεσθαι, τὸ ὁρμὴν ἐφ' ἑαυτὸ κινεῖν, φευκτὸν δὲ, τὸ ἀφ' αὐτοῦ, ὅταν ὁ λόγος σύμψηφος ᾖ. Καθάπερ γὰρ τὸ βουλευτὸν κατὰ τὴν βούλησιν ἔχειν τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, οὕτως καὶ τὸ αἰρετὸν κατὰ

τὴν αἵρεσιν. Τὸ δὲ αἰρετὸν καὶ ἀγαθὸν ταυτὸν ἐδόκει τοῖς ἀρχαίοις ²⁴⁰ εἶναι. Τὸ γοῦν ἀγαθὸν ὑπογράφοντες, οὕτως ἀνωρίζοντο· ἀγαθὸν ἐστὶν οὐ πάντ' ἐφίεται ²⁴¹. Τῶν δ' ἀγαθῶν ἔλεγον τὰ μὲν δι' ἡμᾶς αἰρετὰ ὑπάρχειν, τὰ δὲ διὰ τοὺς πλησίον· τῶν δὲ δι' ἡμᾶς τὰ μὲν καλὰ, τὰ δ' ἀναγκαῖα· καλὰ μὲν, τὰς τε ἀρετάς, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ἀπ' αὐτῶν, φρόνησιν τε, καὶ τὸ φρονεῖν, καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ δικαιοπραγεῖν, καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἀναγκαῖα δὲ τὸ τε ζῆν καὶ τὰ πρὸς τοῦτο συντείνοντα, καὶ τὴν τῶν ποιητικῶν ἔχοντα χώραν, ὅσον τὸ τε σῶμα καὶ τὰ τοῦτου μέρη καὶ τὰς αὐτῶν καλὰς χρήσεις· καὶ τῶν ἐκτὸς λεγομένων, εὐγένειαν, πλοῦτον, δόξαν, εἰρήνην, ἐλευθερίαν, φιλίαν, τούτων γὰρ ἕκαστον συμβάλλεσθαι τι πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς χρῆσιν.

Τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ τῶν καλῶν γίγνεσθαι καὶ προηγουμένων πράξεων· δι' ὃ καὶ δι' ὧν εἶναι καλῆν, καθάπερ καὶ τὴν ἐν τοῖς αἰσίοις ἐνέργειαν δι' ὧν ἐντεχνον. Οὐ γὰρ ἐκδιβάλλειν τὴν παραλήψιν τῶν ὀλικῶν τῆς εὐκρινείας τοῦ καλοῦ τὴν εὐδαιμονίαν, ὡς οὐδὲ τὴν τῆς ἱατρικῆς ἐντεχνον δι' ὧν ἐνέργειαν τὴν τῶν ὀργάνων χρῆσιν. Πᾶσαν μὲν γὰρ πρᾶξιν ἐνέργειαν εἶναι τινα ψυχῆς. Ἐπεὶ δ' ὁ πρᾶττων συγχρῆται τισι πρὸς τὴν τελειότητα τῆς προθέσεως, μέρη ταῦτα οὐ χρῆ νομίζειν τῆς ἐνεργείας, καίτοι γε ἐπιζητούσης ἑκατέρας τῶν εἰρημένων τὸ τοιοῦτον ²⁴², οὐ μὴν ὡς μέρος, ὡς δὲ ²⁴³ ποιητικὸν τῆς τέχνης. Τὰ γὰρ ὧν ἀνευ πράττειν ὅτι οὐν ἀδύνατον, μέρη τῆς ἐνεργείας λέγειν οὐκ ὀρθόν. Τὸ μὲν γὰρ μέρος ἐπινοεῖσθαι κατὰ τὸ

facienda vel omittenda, et quæ magis minusve; e cæteris singulas sibi apta tantum curare.

Virtutem autem nominari optimam affectionem, quæ quod præditum est optime se habet. Colligitur vero hoc per inductionem; siquidem et auctoris virtus dicitur, quæ ad optimum calceum conficiendum valet, et architecti, quæ pulchrum ædificium optime exstruere potest. Atque optimam quidem affectionem virtutem dici, omnes concedunt. Duo autem tanquam principia virtutum statuuntur, ratio et affectus, quæ nunc concordant et consentiunt inter se, nunc discordant ac dissentiunt; quum utriusque repugnantia a voluptatibus et doloribus oritur. Rationis igitur victoriam a tenendo ducto nomine continentiam vocari, affectus autem, ratione carentis victoriam, propter appetitionis contumaciam, incontinentiam appellari; utriusque vero concentum et concordiam virtutem esse, altera ducis partes recte agente, altero obedenter sequente.

Expendendum autem dici quod appetitum ad se attrahat; fugiendum, quod a se repellat, quando consentiat ratio. Quemadmodum enim appetendum ab appetitione nomen trahit, sic eligendum ab electione. Expendendum porro et bonum idem esse veteribus videbatur. Nam bonum de-

scripturi ita fere definire solebant: bonum est quod omnes appetunt. Bonorum vero alia propter nos dixerunt esse expetenda, alia propter alios; atque eorum quidem quæ propter nos expetenda sunt quædam honesta, alia necessaria vocarunt; honesta scilicet virtutes earumque exercitationes, ut prudentiam et sapere, iustitiam et juste agere, parique ratione in cæteris. Contra necessaria vivere et quæ ad vitam pertinent, quæque efficientium locum tenent, ut corpus ejusque partes rectumque earum usum; ex illis denique rebus quæ externæ vocantur, nobilitatem, divitias, gloriam, pacem, libertatem, amicitiam, siquidem horum singula nonnihil ad virtutis usum conferunt.

Felicitatem autem ex honestis et præpositis actionibus constare, adeo ut omnino sit honesta, quemadmodum tibiarum usus prorsus est artificiosus. Neque enim assumptis materiæ viribus segregari felicitatem ab honestatis sinceritate, ut neque medendi actionis omnino artificiosæ gloriam instrumentorum usus minuit. Quippe omnem actionem quandam esse animi industriam. Quum vero agens quibusdam utatur ad incepta exsequenda, non statim ea partes functionis existimari convenit, quamvis ntraque earum quarum mentio facta est artium tale quid requiratur, non tamen ut partem, sed ut causam efficientem

διόπερ πᾶς ἄφρων θεοὺς ἐξθρόος ἐστίν, ἐπεὶ εἰ πάντας τοὺς ἐναντίους αὐτοῖς ἐχθροὺς εἶναι νομίζουσι, τῷ δὲ σπουδαίῳ δὲ φαῦλός ἐστιν ἐναντίος, καὶ σπουδαῖός ἐστιν ὁ θεός, ὁ φαῦλος θεοὺς ἐστίν ἐχθρός. Ἰσα τε πάντα λέγουσιν εἶναι τὰ ἀμαρτήματα, οὐ μέντοι γ' ὅμοια ¹⁹⁵. Καθάπερ γὰρ ἀπὸ μιᾶς τινος πηγῆς, τῆς κακίας, φέρεσθαι πέφυκε, τῆς κρίσεως οὐσῆς ἐν πᾶσι τοῖς ἀμαρτήμασι τῆς αὐτῆς· παρὰ δὲ τὴν ἔξωθεν αἰτίαν, τῶν ἐφ' οἷς αἱ κρίσεις ἀποτελοῦνται μέσων ¹⁹⁶ διαλλαττόνων, διάφορα κατὰ ποιότητα γίνεσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Λάβοις δ' ἂν εἰκόνα σαφῆ τοῦ δηλουμένου τῷδ' ἐπιστήσας. Πᾶν γὰρ τὸ ψεῦδος ἐπ' ἴσης ψεύδος συμβέβηκεν, οὐ γὰρ εἶναι ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον διεψευσμένον· τὸ τε γὰρ νύκτα εἶναι ψεῦδος ἐστὶ, καθάπερ τὸ ἵπποκένταυρον ζῆν· καὶ οὐ μᾶλλον εἰπεῖν ἔστι ψεῦδος εἶναι θάτερον θατέρου. Ἀλλ' εἰ γε τὸ ψεῦδος ἐπίσης ψεῦδος ἐστίν, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ διεψευσμένοι ἐπίσης εἰσὶ διεψευσμένοι. Διαμαρτάνειν δὲ μᾶλλον καὶ ἤττον οὐκ ἐστὶ, πᾶσαν γὰρ ἀμαρτίαν κατὰ διάψευσιν πράττεσθαι. Ἐτι οὐχὶ κατόρθωμα μὲν μείζον καὶ ἑλαττον γίνεσθαι, ἀμαρτίμα δὲ μείζον ἢ ἑλαττον οὐ γίνεσθαι, πάντα γὰρ ἐστὶ τέλεια, διόπερ οὐτ' ἑλλείπειν οὐδ' ὑπερέχειν δύναται ἂν ἀλλήλων. Ἰσα τε νῦν ἐστὶ πάντα τὰ ἀμαρτήματα. Περὶ δὲ εὐφροσύνης, ἔτι δὲ εὐγενοῦς οἱ μὲν τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως ἐπηγέχθησαν ἐπὶ τὸ λέγειν πάντα σοφὸν τοιοῦτον εἶναι, οἱ δ' οὐ. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται, οὐ μόνον εὐφρεῖς γίνεσθαι πρὸς ἀρετὴν ἐκ φύσεως, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ κατασκευῆς, καὶ τὸ ἐν ταῖς παροιμιαῖς λεγόμενον τοῦτο ἀπεδέξαντο, « μελέτη χρονισθεῖς » εἰς φύσιν καθίσταται. » Τὸ δ' ὅμοιον καὶ περὶ εὐγε-

νείας ὑπέλαβον, ὥστε εὐφραίνεσθαι μὲν εἶναι κοινῶς ἐξ ἑκ φύσεως ἢ ἐκ κατασκευῆς, οἰκείαν πρὸς ἀρετὴν, ἢ ἐξ ἑκ, καθ' ἣν εὐανδρήτοι ἀρετῆς εἰσὶ τινες· τὴν δ' εὐγένειαν, ἐξ ἑκ γένους ἢ ἐκ κατασκευῆς, οἰκείαν πρὸς ἀρετὴν. Τὸν δὲ σπουδαῖον, διμλητικὸν ὄντα, καὶ ἐπιδέξιον, καὶ προτρεπτικόν, καὶ θηρευτικὸν διὰ τῆς διμιλίας εἰς εὐνοίαν καὶ φιλίαν, καὶ ὡς δυνατόν εὐάρμοστον εἶναι πρὸς τὸ πλῆθος ἀνθρώπων, παρ' ὃ καὶ ἐπαφρόδιτον εἶναι, καὶ ἐπιχαριν, καὶ πιθανόν, ἔτι δὲ αἰμύλον, καὶ εὐστοχόν, καὶ εὐκαιρον, καὶ ἀγχνίον, καὶ ἀφελῆ, καὶ ἀπερίεργον, καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀπλαστον· τὸν δὲ φαῦλον ἐνοχόν πᾶσι τοῖς ἐναντίοις. Τὸ δ' εἰρωνεύεσθαι φαῦλων εἶναι φασιν, οὐδένα γὰρ ἐλεύθερον καὶ σπουδαῖον εἰρωνεύεσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ σαρκαίνειν, ὃ ἐστὶν εἰρωνεύεσθαι μετ' ἐπισυρμού τινός. Ἐν μόνους τε τοῖς σοφοῖς ἀπολείπουσι φιλίαν, ἐπεὶ ἐν μόνους τοῖς ὁμόνοια γίνεσθαι περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον· τὴν δ' ὁμόνοιαν εἶναι κοινῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην. Φιλίαν γὰρ ἀληθινήν καὶ μὴ ψευδώνυμον ἀδύνατον χωρὶς πίστεως καὶ βεβαιότητος ὑπάρχειν· ἐν δὲ τοῖς φαύλοις, ἀπίστοις καὶ ἀβεβαίοις οὔσι καὶ δόγματα πολεμικὰ κεκτημένοις, οὐκ εἶναι φιλίαν, ἐτέρας δὲ τινὰς ἐπιπλοκάς καὶ συνδέσεις ἔξωθεν ἀνάγκαις καὶ δόξαις κατεχομένας γίνεσθαι. Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἀγαπᾶν καὶ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν μόνων εἶναι τῶν σπουδαίων. Καὶ μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα τε καὶ βασιλικόν, τῶν δὲ φαύλων μηδένα· τὴν γὰρ βασιλείαν ἀρχὴν ἀνυπεύθυνον ¹⁹⁷ εἶναι καὶ τὴν ἀνωτάτω καὶ τὴν ἐπὶ πάσαις. Λέγουσι δὲ καὶ ἀρίστον αὐτοῦ ἱατρὸν εἶναι τὸν σπουδαῖον ἄνδρα· ἐπιμελῆ γὰρ ὄντα τῆς ἰδίας φύσεως πα-

peccatum mendacio constat. Ad hæc non quidem recte factum majus minusve est altero, peccatum autem majus minusve altero non est; siquidem omnia ista perfecta sunt atque idcirco invicem nec cedere nec superare possint. Itaque æqualia omnia peccata sunt. Jam de ingenioso ac nobili quidam Stoicam sectam professi ita judicarunt, ut dicerent omnem sapientem talem esse, alii negarunt. Sunt enim qui credant, ingeniosos non solum nasci ad virtutem, sed etiam institutione formari, et quod proverbii loco dici solet, usum inveteratum in naturam vertere, id approbarunt. Similiter etiam de nobilitate existimarunt, ita ut ingenii sollertia sit in universum habitus naturæ vel institutionis ad virtutem aptus, sive habitus, quo nonnulli virtutis capaces judicantur; nobilitas vero habitus generis vel institutionis ad virtutem aptus. Probum quoque hominem ajunt, quum affabilis atque elegans sit et bonus adhortator, et colloquio suo incitans tum ad benevolentiam tum ad amicitiam, quam maxime ad tractandos multitudinis animos esse idoneum, ideoque venustum, jucundum, blandum, præterea festivum, acutum, opportunum, perspicacem, simplicem, apertum, candidum, denique minime fictum: improbum autem contrariis omnibus vitiis teneri. Dissimulatione in sermo-

nibus uti improborum esse ajunt, quia homo ingenuus et probus nemo ea utatur; idem vero judicium etiam de irrisione, quæ est dissimulatio cum ludificatione alicujus, faciunt. Ad hoc amicitiam sapientibus duntaxat relinquunt, quoniam in his solis de vitæ institutis animadvertatur consensus; esse autem consensionem illam communium honorum scientiam. Quum enim amicitia vera ac sincera sine fide et constantia permanere nequeat: in improbis hominibus, simul infidis et inconstantibus, simul hostilia dogmata habentibus amicitiam non inesse, sed alias quasdam tum familiaritates tum sodalitates quæ externis necessitatibus et opinionibus inter se contineantur. Ajunt etiam diligere et salutare et amare proborum duntaxat hominum esse. Accedit quod solum sapientem regem et regium esse affirmant, improborum autem neminem: esse enim regium imperium rationi reddendæ non obnoxium ac summum et postremum. Insuper medicinam optime sibi adhibere virum probum contendunt, quia diligens naturæ suæ observator rerumque corpori salubrium gnarus sit. Præterea negant fieri posse ut vir prudens inebrietur, quum ebrietas propensionem ad peccandum contineat atque in vino stultiloquium sit, nulla vero in re homo probus peccet ideoque cuncta ad virtutem et quæ inde pro-

κατηρητὴν ὑπάρχειν καὶ τῶν πρὸς ὑγίειαν ἐπιστήμονα συμπερόντων. Οὐχ οἷόν τε δὲ μεθυσθῆσθαι τὸν νοῦν ἔχοντα· τὴν γὰρ μέθην ἀμαρτητικὸν περιέχειν, λήρησιν τε εἶναι περὶ τὸν οἶνον, ἐν μηδενὶ δὲ τὸν σπουδαῖον ἀμαρτάνειν, δι' ὃ πάντα κατ' ἀρετὴν ποιεῖν καὶ τὸν ἀπὸ ταύτης ὀρθὸν λόγον. Τρεῖς δὲ προηγουμένους εἶναι βίους, τὸν τε βασιλικόν, καὶ τὸν πολιτικόν, καὶ τρίτον τὸν ἐπιστημονικόν· ὁμοίως δὲ καὶ χρηματισμοὺς τρεῖς προηγουμένους, τὸν τε ἀπὸ τῆς βασιλείας, καθ' ὃν ὁ αὐτὸς βασιλεύσει ¹⁹⁸ καὶ μοναρχικῶς χρημάτων εὐπορήσει· δεύτερον δὲ, τὸν ἀπὸ τῆς πολιτείας, πολιτεύεσθαι γὰρ κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον· καὶ γὰρ γαμήσειν, καὶ παιδοποιήσασθαι, ἀκολουθεῖν γὰρ ταῦτα τῇ τοῦ λογιστικοῦ ζῶου καὶ κοινωνικοῦ καὶ φιλαλλήλου φύσει. Χρηματίζεισθαι οὖν καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας, καὶ ἀπὸ τῶν φίλων, τῶν ἐν ὑπεροχαῖς ὄντων. Περὶ δὲ τοῦ σοφιστεῖν καὶ ἀπὸ σοφιστείας εὐπορήσειν χρημάτων, διέστησαν οἱ ἀπὸ τῆς αἰρέσεως κατὰ τὸ σημαίνον· τὸ μὲν γὰρ χρηματίζεισθαι ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν παιδείαν, καὶ μισθοῦ ποτε λήψεσθαι παρὰ τῶν φιλομαθούντων, διωμολογήσαντο· περὶ δὲ τὸ σημαίνον· ἐγένετό τις ἐν αὐτοῖς ἀμφισβήτησις, τῶν μὲν αὐτὸ τοῦτο λεγόντων σοφιστεῖν, τὸ ἐπὶ μισθῷ μεταδίδόναι τῶν τῆς φιλοσοφίας δογμάτων, τῶν δ' ὑποτοπῆσάντων ἐν τῷ σοφιστεῖν περιέχεσθαι τὸ φαῦλον, ὁνοεὶ λόγους καπηλεύειν, οὐ φεμένους δεῖν ἀπὸ παιδείας παρὰ τῶν ἐπιτυχόντων χρηματίζεισθαι, καταλείπετον γὰρ εἶναι τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ χρηματισμοῦ τοῦ τῆς φιλοσοφίας ἀξιώματος. Φασὶ δὲ ποτε καὶ τὴν ἐξαγωγήν ¹⁹⁹ τὴν ἐκ τοῦ βίου τοῖς σπουδαίοις καθηκόντως κατὰ πολλοὺς τρόπους γίνεσθαι,

τοῖς δὲ φαύλοις μὴδὲ τὴν μόνην ἐν τῷ ζῆν, εἰ μὴ ἐμλοιοιεν ἔσεσθαι σοφοί, οὔτε γὰρ τὴν ἀρετὴν κατέχειν ἐν τῷ ζῆν, οὔτε τὴν κακίαν ἐκβάλλειν· τοῖς δὲ καθήκουσι καὶ τοῖς παρὰ τὸ καθήκον μετρεῖσθαι τὴν τε ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Λέγουσι δὲ καὶ τὸν σοφὸν ἀνύβριστον εἶναι, οὐδ' ὑβρίζεσθαι γὰρ οὐδ' ὑβρίζειν, διὰ τὸ τὴν ὕβριν ἀδικίαν εἶναι καταισχύνουσαν καὶ βλάβην· μήτε δὲ ἀδικεῖσθαι μήτε βλάπτεσθαι τὸν σπουδαῖον, ἀδικητικῶς μέντοι γὰρ τινὰς αὐτῷ προσφέρεσθαι καὶ ὑβριστικῶς, καὶ κατὰ τοῦτο δὲ δικαιοπραγεῖν, πρὸς τε τὸ μηδὲν ἀποῤῥᾶσαν ²⁰⁰ ἀδικίαν εἶναι τὴν ὕβριν, ἀλλὰ καταισχύνουσαν καὶ ὑβριστικὴν οὖσαν. Ἀπερίπτωτον δ' ὑπάρχειν τὸν νοῦν ἔχοντα ταύτης ²⁰¹, καὶ μηδαμῶς καταισχύνεσθαι, ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἔχειν τὸ ἀγαθόν καὶ τὴν θείαν ἀρετὴν, δι' ὃ καὶ πάσης ἀπληγάθαι κακίας καὶ βλάβης. Καὶ βασιλεύειν τί ποτε τὸν νοῦν ἔχοντα, καὶ βασιλεῖ συμδιώσεσθαι, καὶ εὐφραν ἑμφαίνοντι καὶ φιλομάθειαν. Ἐφαμεν δ' ὅτι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον οἷόν ἐστι, μὴ πολιτεύεσθαι δὲ ἐάν τι ²⁰² ἐμπόδισμα ᾗ τοῦ διοικεῖν τὴν πόλιν καὶ μάλιστα μὴδὲν ὥφελειν μέλλῃ τὴν πατρίδα, κινδύνους δὲ παρακολουθεῖν ὑπολαμβάνῃ μεγάλους καὶ χαλεπούς ἐκ τῆς πολιτείας. Λέγεσθαι δὲ, μὴ ψεύδεσθαι τὸν σοφόν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἀληθεύειν· οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν τι ψεύδος τὸ ψεύδεσθαι ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν τῷ διαψεύστω τὸ ψεύδος λέγειν, καὶ ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν πλησίων. Τῷ μὲντοι ψεύδει ποτὲ συγγρησασθαι νομίζουσιν αὐτὸν κατὰ πολλοὺς τρόπους ἀνευ συγκαταθέσεως· καὶ γὰρ κατὰ στρατηγίαν πρὸς ²⁰³ τοὺς ἀντιπάλους, καὶ κατὰ τὴν τοῦ συμφέροντος προόρασιν, καὶ κατ' ἄλλας οἰκονομίας τοῦ βίου πολλὰς. Ψεύδος ²⁰⁴ δὲ

ficiscitur rectam rationem referat. Jam vero tria ponunt præcipua vitæ genera, regium, civile et philosophicum, ac similiter tres præcipuos pecuniæ querendæ modos, unum ipso regno, quo idem simul regnat simul regis opibus abundat; alterum publicis negotiis, siquidem sapientem quoque accedere ad rempublicam e præcedentibus efficitur, eundemque uxorem ducturum et liberos procreaturum, quoniam hæc naturæ animantis tum ratione præditi, tum ad vitæ communitalatem mutuumque amorem uati convenient. Quapropter lucra eum facturum esse partim e republica, partim e negotiis quæ cum amicis fortuna superioribus habet. De sophistica autem arte pecuniarie inde faciendâ Stoici secundum notionem inter se dissenserunt. Ut enim de opibus doctrinæ beneficio acquirendis ac mercede a studiosis aliquando exigenda consenserunt: ita de notione quædam fuit inter illos dissensio, quum alii hoc ipsum esse dicerent sophistam agere, accepta mercede philosophiæ præcepta tradere, alii rem illam improbum quid continere arbitrantur, quasi literarum studia lucro prostituere, neque decere existimarent a quibuslibet hominibus institutionis pretium poscere, quia hæc pecuniæ colligendæ ratio a philosophiæ dignitate abhorreret. Ajunt aliquando

etiam excessum e vita probis hominibus rite multis modis patere, improbos contra ne mansionem quidem in vita decere, nisi sapientes fieri velint, quum nec virtutem in vita habeant, nec vitium fugiant; porro officis eorumque contrariis vitam et mortem defuiri. Quin etiam injuria sapientem carere volunt, quippe qui eam nec patiatur neque faciat, quod injuria sit injustitia dedecora et damna a his; præterea neque offendi neque lædi virum bonum. atque accidere quidem interdum ut nonnulli injuriose et contumeliose eum tractent, sed illum vel sic in officio manere, injustitiamque ad nihilum retractam esse injuriam, alios potius dedecorantem qui eam inferunt. Librum autem ab ea esse sapientem qui dehonestari omnino nequeat; quoniam in se ipso habeat bonum ac divinam virtutem et idcirco vacuus sit ab omni vitio et noxa. Regnaturum quoque aliquando ajunt sapientem et cum regibus victurum, qui bonam indolem ac discendi cupiditatem præ se ferant. Diximus autem præcedenti explicationi convenienter civitatem etiam a sapiente regi posse, at non posse regi si qua res ipsi esset impedimento ad rempublicam administrandam, maximeque si patriæ nihil utilitatis allaturus e sua publicorum negotiorum gestione magna duraque pericula

ὑπολαμβάνειν οὐδέποτε φασὶ τὸν σοφόν, οὐδὲ τὸ παρὰ πᾶν ἀκαταλήπτῳ τινὶ συγκατατίθεσθαι, διὰ τὸ μηδὲ δοξάζειν αὐτόν, μηδ' ἀγνοεῖν μηδέν. Τὴν γὰρ ἄγνοϊαν μεταπτωτῶν εἶναι, συγκατάθεσιν δὲ ἀσθενῆ. Μηδὲν δ' ὑπολαμβάνειν ἀσθενῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως, δι' ὃ καὶ μηδὲ δοξάζειν τὸν σοφόν. Διττὰς γὰρ εἶναι δοξας, τὴν μὲν ἀκαταλήπτων συγκατάθεσιν, τὴν δ' ὑπόληψιν ἀσθενῆ· ταύτας δ' ἄλλοτρίας εἶναι τῆς τοῦ σοφοῦ διαθέσεως, διότι καὶ ²⁰⁵ τὸ προπίπτειν πρὸ καταλήψεως, καὶ συγκατατίθεσθαι κατὰ τὸν προπετῇ, φαύλου εἶναι, καὶ μὴ πίπτειν εἰς τὸν εὐφυῆ καὶ τέλειον ἄνδρα καὶ σπουδαῖον. Οὐδὲ λανθάνειν δὲ αὐτόν τι, τὴν γὰρ ἀγνοσίαν ²⁰⁶ εἶναι ψεύδους ὑπόληψιν ἀποφαντικὴν πράγματος. Τούτοις δ' ἀκολουθῶς οὐκ ἀπιστεῖν, τὴν γὰρ ἀπιστίαν εἶναι ψεύδους ὑπόληψιν, τὴν δὲ πίστιν ἀστέιον ὑπάρχειν, εἶναι γὰρ ὑπόληψιν ἰσχυράν, βεβαιούσαν τὸ ὑπολαμβανόμενον. Ὅμοιως δὲ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου· διὰ ταῦτά φασὶ μήτε ἐπίστασθαι τι τὸν φαῦλον μήτε πιστεύειν. Ἐχομένως δὲ τούτων ²⁰⁷ οὔτε πλεονάζεσθαι τὸν σοφόν, οὔτε βουκολεῖσθαι, οὔτε διαπατᾶσθαι, οὔτε παρριθμεῖν, οὔτε ὑφ' ἑτέρου παρριθμεῖσθαι, ταῦτα γὰρ πάντα τὴν ἀπάτην περιέχειν, καὶ τοῖς κατὰ τὸν τόπον ψεύδει προσθεῖναι. Οὐδένα δὲ τῶν ἀστέων οὐθ' ὁδοῦ διτμαρτάνειν, οὔτ' οἰκίας, οὔτε σκοποῦ· ἀλλ' οὐδὲ παρορᾶν ²⁰⁸ οὐδὲ παρακούειν νομίζουσι τὸν σοφόν, οὐδὲ τὸ σύνολον παραπαίειν κατὰ τι τῶν αἰσθητηρίων,

καὶ γὰρ τούτων ἕκαστον ἔχεσθαι νομίζουσι τῶνδε τῶν ψευδῶν ²⁰⁹ συγκαταθέσεων. Οὐδ' ὑπονοεῖν δὲ φασὶ τὸν σοφόν, καὶ γὰρ τὴν ὑπόνοιαν ἀκαταλήπτων ²¹⁰ εἶναι τῷ γένει συγκατάθεσιν, οὐδὲ μετανοεῖν δ' ὑπολαμβάνουσι τὸν νοῦν ἔχοντα, καὶ γὰρ τὴν μετάνοιαν ἔχεσθαι ψεύδους συγκαταθέσεως, ὥς ἂν προδιαπεπτικότητος. Οὐδὲ μεταβάλλεσθαι δὲ κατ' οὐδένα τρόπον, οὐδὲ μετατίθεσθαι, οὐδὲ σφαλῆσθαι· ταῦτα γὰρ εἶναι πάντα τῶν τοῖς δόγμασι μεταπιπτόντων, ὅπερ ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦν ἔχοντος. Οὐδὲ δοκεῖν αὐτῷ τί φασὶ, παραπλησίως τοῖς εἰρημένους. Γίγνεσθαι δὲ καὶ διαλεληθότα τινὰ σοφόν νομίζουσι, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, οὔτε ὀρεγόμενόν τινας, οὔτε ἐπιποθεῖν βουλόμενον ἐν τι τῶν ἐν τοῖς βουλευτοῖς ἰδικῶν ὄντων, ²¹¹ διὰ τὸ μὴ κρίνειν αὐτῷ ἀπείναι ὦν γρή. Οὐ μόνον δ' ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τὰς τοιαύτας ἔσεσθαι διαλήψεις. Ἐτι, πάντων τε τῶν ἀμαρτημάτων ἴσων ὄντων καὶ τῶν κατορθωμάτων, καὶ τοὺς ἀφρονας ἐπίσης πάντας ἀφρονας εἶναι, τὴν αὐτὴν καὶ ἴσην ἔχοντας διαθέσιν. Ἰσων δὲ ὄντων τῶν ἀμαρτημάτων, εἶναι τινὰς ἐν αὐτοῖς διαφοράς, καθ' ὅσον τὰ μὲν αὐτῶν ἀπὸ σκληρᾶς καὶ δυσιάτου διαθέσεως γίγνεται, τὰ δ' οὐ. Καὶ τῶν σπουδαίων δὲ ἄλλους ἄλλων προτρεπτικωτέρους γίγνεσθαι καὶ πιστικωτέρους, ἔτι δὲ καὶ ἀγγινουστέρους, κατὰ τὰ μέσα τὰ ἐμπεριλαμβανόμενα τῶν ἐπιτάσεων συμβαίνουσῶν. Εὐτεκνεῖν δὲ μόνον τὸν ἀστέιον, οὐ-

oritura esse putaret. Dici insuper sapientem non mentiri, sed per omnia veracem esse; neque enim: in eo quod falsum est dicendo mendacium cerni, sed in rebus nugatoriis fallaciter ad decipiendos alios venditandis. Mendacio tamen eum interdum variis modis sine assensu uti posse arbitrantur, verbi gratia in ductando exercitu, adversus hostes, et ubi videat profuturum, et in aliis plurimis rei familiaris negotiis. At mendacium nunquam credere contendunt sapientem neque omnino rem incomprehensam approbare, propterea quod neque opinetur, neque ignoret quidquam. Ignorantiam enim esse mutabilem, assensum autem imbecillum. Nihil vero imbecille credere sapientem, sed omnia potius firmiter et constanter, atque hanc ob causam eum neque opinari. Duplicem enim esse opinionem, alteram rerum non percepturam approbationem, alteram levem existimationem; ultramque vero alienam esse a sapientis spiritu, quod et ante intellectum ruere, et præpropere assentiri pravi tantum hominis sit, non autem cadat in virum ingeniosum, perfectum et probum. Neque latere eum quidquam, quia ignoratio sit falsa persuasio, qua rem ita se habere simpliciter affirmamus vel negamus. Sed his rationibus congruenter eum non diffidere, idcirco quia diffidentia falsa opinio appelletur, quum fides contra honesta dicatur, siquidem firma sententia est, confirmans creditum. Similiter scientiam quoque verbi mutari non posse arbitrantur; quamobrem pravum hominem neque scire quid-

quam neque credere defendunt. Hinc patet neque insolescere sapientem, neque deleniri, neque decipi, neque fraudulentam numerationem aut fallere aut ab alio falli, quoniam hæc omnia fraudem contineant atque in singulis rebus falsorum probationem. Neminem vero honestorum hominum neque a via aberrare, neque a domo, neque a scopo; sed neque parum videre neque audijus gravitate laborare sapientem existimant, neque omnino ullum sensum habere hebetiorem, propterea quod hæc singula cum falso isto assensu cohæreant. Neque vero suspicari volunt sapientem, quum suspicio sit rerum generis incomprehensi comprobatio; neque hominem intelligentem penitentiam agere putant, quoniam penitentia cum falso assensu conjuncta hominis sit antea, ut fieri solet, per errorem lapsi. Ad hoc sapientem ideo neque mutare sententiam ullo pacto neque retractare dicta, neque errare, quia hæc omnia eorum sint qui ab institutione sua desciscant, quod a sapientis dignitate abhorreat. Neque videri quidquam ei contendunt, id quod ante dictis simile est. Sed ignotum quendam sapientem primis etiam temporibus existisse credunt, qui neque expeteret quidquam, neque desiderare vellet ullam rem ex iis, quas peculiariter homines requirere consueverunt, quia nihil rerum necessarium sibi deesse judicaret. Cæterum non modo de prudentia, verum etiam de reliquis artibus tales fore disputationes. Præterea quum omnia peccata non secus atque omnia

τι μὴν πάντα, δεῖν γάρ τὸν εὐτεκνοῦντα, ἀστεία τέκνα ἔχοντα, χρῆσθαι αὐτοῖς ὡς τοιούτοις. Εὐγηρεῖν τε μόνον καὶ εὐθανатеῖν τὸν σπουδαῖον· εὐγηρεῖν γάρ εἶναι τὸ μετὰ ποιοῦ γήρως διεξάγειν κατ' ἀρετὴν, εὐθανатеῖν δὲ τὸ μετὰ ποιοῦ θανάτου κατ' ἀρετὴν τελευτᾶν. Καὶ τὰ τε ὑγιεινὰ καὶ νοσερὰ πρὸς ἄνθρωπον λέγεσθαι, καὶ ὡς τροφίμα καὶ τὰ λυτικά, καὶ στατικά, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ὑγιεινὰ μὲν γάρ εἶναι τὰ εὐρυῶς ἔχοντα πρὸς τὸ περιποιεῖν ὑγιειαν ἢ συνέχειν· νοσερὰ δὲ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τούτοις. Παραπλήσιον δὲ εἶναι καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ἄλλων λόγον. Καὶ μαντικὸν δὲ μόνον εἶναι τὸν σπουδαῖον, ὡς ἂν ἐπιστήμην ἔχοντα διαγνωστικὴν σημείων τῶν ἐκ θεῶν ἢ δαιμόνων πρὸς ἀνθρώπινον βίον τεινόντων. Δι' ὅ καὶ τὰ εἶδη τῆς μαντικῆς εἶναι περὶ αὐτόν, τό τε δνειροκριτικόν, καὶ τὸ ὀλωνοσκοπικόν, καὶ θυτικόν, καὶ εἴ τινα ἄλλα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια. Αὐστηρὸν τε λέγεσθαι τὸν σπουδαῖον καθ' ὅσον οὔτε προσφέρει τι οὔτε προσίεται τὸν πρὸς χάριν λόγον. Κυνεῖν τε τὸν σοφὸν λέγουσιν, ἔτοιμον ²¹² ἐπιμένειν τῷ κυνισμῷ, οὐ μὴν σοφὸν ὄντα ἐνάρξασθαι τοῦ κυνισμοῦ. Τὸν δ' ἔρωτά φασιν ἐπιβολὴν εἶναι φιλοποίας διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον νέων ὥραιον. Δι' ὅ καὶ ἐρωτικὸν εἶναι τὸν σοφόν, καὶ ἐρασθῆσθαι τῶν ἀξιεράστων, εὐγενῶν ὄντων καὶ εὐφυῶν. Λέγουσι δὲ μηδὲ παρὰ τὴν ὀρεξιν, μηδὲ

παρὰ τὴν ὁρμήν, μηδὲ παρὰ τὴν ἐπιβολὴν ²¹³ γίγνεσθαι τι περὶ τὸν σπουδαῖον, διὰ τὸ μεθ' ὑπεξαίρέσεως πάντα ποιεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ μηδὲν αὐτῷ τῶν ἐναντιουμένων ἀπρόληπτον προσπίπτειν. Εἶναι δὲ καὶ πρᾶον, τῆς πραότητος οὐσης ἕξεως καθ' ἣν πρᾶως ἔχουσι πρὸς τὸ ποιεῖν τὰ ἐπιβάλλοντα ἐν πᾶσι, καὶ μὴ ἐκφέρεσθαι εἰς ὀργὴν ἐν μηδενί. Καὶ ἡσύχον δὲ καὶ κόσμιον εἶναι· τῆς κοσμιότητος οὐσης ἐπιστήμης κινήσεων πρεπουσῶν, ἡσυχιότητος δὲ εὐταξίας περὶ τὰς κατὰ φύσιν κινήσεις καὶ μονὰς ψυχῆς καὶ σώματος, τῶν ἐναντίων τούτοις περὶ πάντα φαῦλον γιγνομένων. Ἀδιάβολον δ' εἶναι πάντα τὸν καλὸν καγαθόν, ἀπαράδεκτον ὄντα διαβολῆς, θεν καὶ ἀδιάβολον εἶναι κατὰ τε τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ τῷ μὴ διαβάλλειν ἕτερον. Εἶναι δὲ τὴν διαβολὴν διάστασιν φαινομένων φίλων ψευδεὶ λόγῳ· τοῦτο δὲ μὴ γίγνεσθαι περὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, μόνους δὲ τοὺς φαύλους καὶ διαβάλλεσθαι καὶ διαβάλλειν, δι' ὅ καὶ τοὺς μὲν κατ' ἀληθειαν φίλους μῆτε διαβάλλειν μῆτε διαβάλλεσθαι, τοὺς δὲ δοκοῦντας καὶ φαινομένους. Οὐδ' ἀναβάλλεσθαι δὲ ποτε τὸν σπουδαῖον οὐδέν, εἶναι γάρ τὴν ἀναβολὴν ὑπέρθεσιν ἐνεργείας δι' ὅκνον, ὑπερτίθεσθαι δὲ τινα μόνον ἀνεγκλήτου τῆς ὑπερθέσεως οὐσης. Ἐπὶ γάρ τοῦ ἀναβάλλεσθαι τὸν Ἡσίοδον ²¹⁴ ταῦτ' εἰρηκέναι· «Μηδ' ἀναβάλλεσθαι ἐς τ' αὔριον, ἕς τε ἑνῆρ·» καὶ, «Αἰεὶ,

recte facta aequalia sint, stultos quoque omnes eadem ratione desipere, utpote pari atque eodem modo affectos. Quamvis autem aequalia sint peccata, interesse tamen aliquid inter ea, quatenus quaedam eorum a dura et insaniabili affectione proficiuntur, alia non item. Et vero bonorum hominum alios aliis efficaciores vel adhortatores esse vel suadores, praeterea etiam ingeniosiores, ex indifferentium quibus excellunt natura singulis incrementa capientibus. Porro honestos homines solos magnam praestantium liberorum progeniem habere, nec tamen omnes; oportere enim egregiae prolis parentem liberis quos procreavit generosis ut ingenio abundantibus uti. Nec non beatam senectutem placidamque mortem unice in bonum hominem cadere; esse enim beatam senectutem ultimos vitae annos honeste actos, placidam vero mortem honestum e vita excessum. Quia etiam, hominum ratione habita, alia salubria, alia morbida nominari, ut tum nutribilia, tum quae alvo solvendae vel astringendae utilia habentur, atque horum similia. Salubria enim iudicari quae accommodata sint ad secundam valetudinem qua praestanda quia tuenda; morbida vero quae haece contraria sint. Similem reliquorum quoque esse rationem. Ad haec virum bonum solum esse vatem, utpote talium rerum percepta scientia ad dignoscenda signa valentem quae a diis vel genis ad humanam vitam pertinentia ostenduntur. Quapropter etiam divinationis species in eo esse, simul somniorum interpretationem, simul augurationem, simul haruspicinam aliasque ejus generis formas. Accedit quod austerum dicunt virum

bonum, quatenus neque assentatur neque assentatores admittit. Quid? quod Cynicam sectam sapientem professurum esse ajunt, paratum in Cynicorum sententiis permanere, non tamen quum jam sapiens sit, in illas transiture. Amorem definiunt conatum amicitiae faciendae ex specie pulchritudinis adolescentium. Quamobrem sapientem etiam amori indulgere amaturumque amabiles adolescentes et ingenuos et bona indole praeditos. Ceterum affirmant virum bonum nihil neque ab appetitu suo neque a cupiditate neque ab impetu alienum agere, quod ejusmodi res posthabitis reliquis omnibus faciat, neque quidquam illi adversi praeter opinionem accidere. Mansuetum quoque perhibent, quum mansuetudo sit habitus, quo mansuete ad officium semper faciendum impelluntur, nec ad iracundiam unquam adducuntur. Insper tranquillum esse et modestum, quum modestia sit scientia decentium motionum, tranquillitas vero ordo naturalium animi corporisque motionum stationumque, contrariis omni homini improbo accidentibus. Calumnia quoque vacare omnem hominem prohum et honestum, quippe qui calumniam non admittit atque idcirco hac ratione calumniis expers sit, et quod alium non calumniatur. Quum autem calumnia fictorum amicorum ex mendacio ortum dissidium sit: id non convenire in viros bonos, sed malos tantum homines calumniis petere et peti; atque hanc ob causam veros amicos neque falso insimulare neque falsis criminibus insimulari, sed falsos duntaxat et fictos. Neque unquam bonum hominem quidquam differre, quum dilatio sit functionis per igna-

δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἀτῆσι παλαίει· » τῆς δὲ ἀναβολῆς ἐκπῶσιν τινα τῶν προσήκοντων ἔργων ἐμποιοῦσης.

Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Περὶ γὰρ πάντων τῶν παραδόντων δογμάτων ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ὁ Χρυσίππος διελέχθη, ἀτὰρ καὶ ²¹⁵ ἐν τῷ περὶ δογμάτων, καὶ ἐν τῇ ὑπογραφῇ ²¹⁰ τοῦ λόγου, καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς τῶν κατὰ μέρος συγγραμμάτων. Ἐγὼ δὲ ἐπόσα προῦθεμην ἐπελθεῖν ἐν κεφαλῇ τῶν ἠθικῶν δογμάτων κατὰ τὴν τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων αἵρεσιν διεληλυθὼς ἱκανῶς, ἤδη τοῦτον τὸν ὑπομνηματισμὸν αὐτόθι καταπαύσω.

Ἀριστοτέλους ²¹⁷ καὶ τῶν λοιπῶν Περιπατητικῶν περὶ τῶν ἠθικῶν δόγματα.

Τὸ μὲν οὖν ἦθος τούνομα λαβεῖν ²¹⁸ φησιν ἀπὸ τοῦ ἔθους· ὧν γὰρ ἐκ φύσεως ἀρχὰς ἔχομεν καὶ σπέρματα, τούτων τὰς τελειότητας περιποιεῖσθαι τοῖς ἔθεσι καὶ ταῖς ὁρμαῖς ἀγωγαῖς· δι' ὃ καὶ τὴν ἠθικὴν ἔθικην εἶναι, καὶ περὶ μόνα τὰ ζῶα γίνεσθαι, καὶ μάλιστα περὶ ἀνθρώπων. Τὰ μὲν γὰρ λοιπὰ ²¹⁹ ἐθισθέντα οὐ λόγῳ ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ γίνεσθαι ποιά ἄττα, τὸν δ' ἀνθρώπων, τῷ λόγῳ πλαττούμενον, ἐκ τοῦ ἐθισμοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἀλόγου διακαιμένου κατὰ τὸν λόγον. Ἄλογον δὲ λέγεσθαι ψυχῆς μέρος οὐ τὸ καθάπαξ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ οἷον τε πείθεσθαι λόγῳ, ὁποῖόν ἐστι τὸ παθητικόν, τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς δεκτικόν. Τῆς γὰρ ψυχῆς τὸ μὲν εἶναι λογικόν, τὸ δ' ἄλογον·

λογικὸν μὲν τὸ κριτικόν, ἄλογον δὲ τὸ ὁρμητικόν. Τοῦ δὲ λογικοῦ τὸ μὲν περὶ τὰ αἰδία ²²⁰ καὶ τὰ θεῖα θεωρητικόν, ἐπιστημονικὸν καλεῖσθαι· τὸ δὲ περὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ πρακτικά, βουλευτικόν. Καὶ τοῦ ἀλόγου τὸ μὲν ὁρεκτικόν τῶν ἐν ἡμῖν, ἐπιθυμητικόν· τὸ δὲ πρὸς τοὺς πλησίον οἷον ἀμυντικόν, θυμικόν. Ὡστε διττὸν εἶναι καὶ τῶν ἀρετῶν τὸ εἶδος, ²²¹ τὸ μὲν λογικόν, τὸ δ' ἄλογον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα πέφυκε μὲν κατὰ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, ὅθεν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν οὐκ εἶναι μὲν ἐπιστήμην, προαιρετικὴν δὲ τῶν καλῶν ὑπάρχειν. Ἐκ τριῶν δὲ συμβεβηκέναι τὴν ἀρετὴν τελειοῦσθαι, φύσεως, ἔθους, λόγου. Τὸν γὰρ ἀνθρώπον, διαφέροντα κατὰ τὸ σῶμα καὶ ψυχὴν τῶν ἄλλων ζώων, διὰ τὸ, μεταξὺ τῶν ἀθανάτων ὄντα καὶ τῶν θνητῶν, κοινωνίαν ἐξῆφθαι πρὸς ἄμφω, πρὸς μὲν τὰ λογικά, τῷ κατὰ τὴν ψυχὴν θείῳ, πρὸς δὲ τὰ ἄλογα, τῷ κατὰ τὸ σῶμα θνητῷ, κατὰ λόγον ἀμφοῖν τῆς τελειότητος ἐφίσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν ὀρέγεσθαι τοῦ εἶναι ²²² φύσει γὰρ ὠκεῖωσθαι πρὸς ἑαυτὸν, δι' ὃ καὶ προσσηκόντως μὲν ἀσμενίζειν ²²³ ἐπὶ τοῖς κατὰ φύσιν, δυσχεραίνειν δὲ ἐπὶ τοῖς παρὰ φύσιν. Τὴν τε γὰρ ὑγιεῖαν περιποιεῖσθαι σπουδάζειν, καὶ τῆς ἡδονῆς πόθον ἔχειν, καὶ τοῦ ζῆν ἀντιποιεῖσθαι, τῷ ταῦτα μὲν εἶναι κατὰ φύσιν, καὶ αὐθαίρετα καὶ ἀγαθὰ. Κατὰ δὲ τὰναντία τὴν νόσον καὶ τὴν ἀληθδύνα καὶ τὴν φθοράν διακρούεσθαι καὶ παρακλίνειν ²²⁴, τῷ παρὰ φύσιν ὑπάρχειν, καὶ διὰ ταῦτα φευκτὰ καὶ κακὰ. Φίλον γὰρ εἶναι ἡμῖν ²²⁵ τὸ σῶμα, φίλην δὲ τὴν ψυχὴν, φίλα δὲ τὰ τούτων μέρη, καὶ τὰς δυνάμεις, καὶ τὰς

viam omissio; sed procrastinare tantum nonnulla, propterea quod procrastinatio non sit vituperanda. Nam de dilatione hæc dixisse Hesiodum : « ne vero differas in crastinum vel in perendinum » et « semper autem dilator operum cum damnis luctatur; » quia dilatio debitorum operum prætermissionem efficiat.

Atque hæc quidem hæcenus. Namque de mirabilibus omnibus decretis cum in multis aliis Chrysippus egit, tum in libro de placitis, et in descriptione sermonis, atque in plurimis aliis singulis scriptis. Ego vero, quum quæcumque mihi propositum erat summam attingere Stoicorum de morali philosophia præcepta, plane explicaverim, finem jam huic commentario hoc loco imponam.

Aristotelis et reliquorum Peripateticorum de morali philosophia decreta.

Mores nominatos esse ex more ait Aristoteles; quorum enim naturæ beneficio principia ac semina in nobis sunt, ea more et recta institutione perfici, ideoque moralem philosophiam vere moratam esse, solisque animantibus et maxime hominibus convenire. Reliqua enim assuefacta non rationi, sed necessitati certo quodam modo fingi, hominem autem ratione formatum, irrationali animi parte ex consuetudine rationem sequente, consummari. Irratio-

nalem vero animi partem vocari, non quæ prorsus ratione careat, sed quæ rationi parere possit; quippe huiusmodi est affectuum domicilium, quod etiam virtutem admittit. Animi enim partem alteram esse ratione præditam, alteram rationis expertem; atque illam quidem iudicandi facultatem, hanc appetitum continere. Porro prioris alteram partem quæ in rerum æternarum divinarumque contemplatione versetur, scientiam vocari; alteram quæ humana negotia et actiones spectet, prudentiam. Posteriori vero unam esse speciem appetentem eorum quæ optabilia nobis videntur, sive cupiditatem; alteram, injurias ab aliis illatas propulsantem, sive iram. Quamobrem duplex etiam virtutum genus esse, alterum cum ratione conjunctum, alterum ab ea aversum, quoniam utrumque tam in contemplando quam in agendo cernatur ideoque morum virtus non sit scientia, sed in eligendis rebus honestis consistat. Cæterum contingere, ut tribus rebus virtus perficiatur, natura, more, ratione. Homo enim quum a reliquis animalibus tum corpore tum animo differat, quia interpositus tam immortalibus quam mortalibus cum utrisque societate conjunctus sit, cum rationalibus animi divinitate, cum irrationalibus corporis mortalitate, apta utriusque cura perfectionis laudem consequi studeat. Ac primum quidem vitæ desiderio flagrat, propterea quod sibi ipsi

ἐνεργείας, ὧν κατὰ τὴν πρόνοιαν τῆς σωτηρίας τὴν ἀρχὴν γίνεσθαι τῆς ὁρμῆς, καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἢ μὲν γὰρ περὶ τὰς τῶν εἰρημένων αἰρέσεις καὶ φυγὰς μηδεμία συνέβαινε πλάνη καθάπασι, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀγαθῶν ἐπήβολοι, τῶν δὲ κακῶν ἀμοιροὶ διστελοῦμεν ὄντες, οὐδέποτε ἂν τὴν ὁρτὴν καὶ ἀπαιστον ἐν τούτοις ἐπεζητήσαμεν ἐκλογὴν. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις δι' ἄνοιαν περὶ τὰς αἰρέσεις καὶ φυγὰς ἀπατώμεθα, καὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ παραπέμπομεν, τοῖς κακοῖς δ' ὡς ἀγαθοῖς ἐντυχάνομεν, ἀναγκαιῶς τὴν τῆς ἐπικρίσεως βέβαιον εἰδήσιν ἐπεζητήσαμεν, ἣν καὶ συνωδὸν εὐρόμενοι τῇ φύσει, διὰ τὸ τῆς ἐνεργείας μεγαλοπρεπείας, ἀρετὴν προσηγορούσαμεν, καὶ μόνην ²²⁶, ὡς θαυμάσαντες, ἐπετιμήσαμεν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἰὰς γὰρ πράξεις ἀπὸ τε τῆς τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῆς καὶ ἀπεκλογῆς τῶν παρὰ φύσιν τὰς ἀρχὰς ἔχειν συμβέβηκε, καὶ τὰ λεγόμενα καθήκοντα δι' ὃ καὶ τὰς τε κατορθώσεις καὶ τὰς ἀμαρτίας ἐν τούτοις καὶ περὶ ταῦτα γίνεσθαι. Συγχεδὸν γὰρ τὴν ὅλην τῆς αἰρέσεως ὑπογραφὴν ἀπὸ τούτων ὁρμηθεῖν ²²⁷, καθάπερ ἐπιδείξω διὰ βραχυτάτων. Ὅτι γὰρ οὐ μόνον αἰρετὰ τὰ τέκνα τοῖς γειναμένοις ἐστὶ διὰ τὰς χρείας, ἀλλὰ καὶ δι' ἑαυτά, γινώριμον ἐκ τῆς ἐνεργείας. Οὐδένα γοῦν οὕτως ὥμων εἶναι καὶ θηριώδη τὴν φύσιν, ὃς οὐκ ἂν σπουδάζοι μετὰ τὴν ἑαυτοῦ τε-

λευτὴν εὐδαιμονεῖν τὰ τέκνα, καὶ καλῶς ἐπανάγειν μᾶλλον ἢ τούναντιον. Ἀπὸ ταύτης γοῦν τῆς φιλοστοργίας καὶ διαθήκας τελευτᾶν μέλλοντας διατίθεσθαι, καὶ τῶν ἐτι κυοφορουμένων φροντίζειν, ἐπιτρόπους ἀπολιπόντας καὶ κηδεμόνας, καὶ τοῖς φιλάτοις παρατιθεμένους, καὶ παρακαλοῦντας ἐπικουρεῖν αὐτοῖς, καὶ τινὰς μὲν ἀποθνήσκουσι τοῖς τέκνοις συναποθνήσκειν. Τῶν δὲ τέκνων οὕτως ἀγαπωμένων κατὰ τὸ αὐθαίρετον, ἀναγκαῖον καὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὴν τοῦ λέχους κοινωνόν, καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ πολίτας, ὥς δι' αὐτοὺς φιλίας τυγχάνειν· ἔχειν γὰρ ἐκ φύσεως ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς τινὰς οἰκειότητας φιλάλληλον γὰρ εἶναι καὶ κοινωνικὸν ζῶον τὸν ἄνθρωπον. Εἰ δὲ τῶν φιλῶν τὰς μὲν εἶναι πόρρω συμβέβηκε, τὰς δὲ προσεχεῖς ἡμῖν, οὐθὲν πρὸς ἑπὶ πᾶσαν γὰρ δι' αὐτὴν αἰρετὴν ὑπάρχειν, καὶ μὴ μόνον διὰ χρείας. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς πολίτας φιλίαν δι' αὐτὴν αἰρετὴν, ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὴν πρὸς δημονεῖς καὶ δημοφύλους, ὥστε καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀνθρώπους. Καὶ γὰρ δὴ πάντας τοὺς σῶζοντας οὕτως ἔχειν πρὸς τοὺς πλεσίον, ὥστε μὴ κατὰ γῆρας, ἀλλὰ κατὰ τὸ διαυθαίρετον τὰ πλεῖστα δρᾶν. Τίνα γὰρ οὐκ ἂν ἐξελέσθαι θεασάμενον ἄνθρωπον ὑπὸ θηρίου καταδυναστευόμενον, εἰ δύναιτο; τίνα δ' οὐκ ἂν ὀδὸν πλανωμένῳ μηνύσειν; τίνα δ' οὐκ ἂν ἐπαρκέσειν ὑπ'

natura duce benevolus factus est atque hanc ob causam decenter in iis quæ secundum naturam sunt acquiescit, contraria gravatur. Namque magnam curam in valetudine tuenda adhibet ac voluptatis cupiditatem habet simulque vitam retinere laborat, quando hæc secundum naturam sint et per se expetenda et bona. Morbum contra, dolorem et interitum vitare ac declinare vult, quod ea contra naturam atque idcirco fugienda et mala sint. Carum enim nobis esse corpus, carum animum, caras quoque utriusque partes, et facultates et functiones; ita vero natura comparatum esse, ut ex horum salutis cura principium appetitus, officii et virtutis nascatur. Etenim si nullo prorsus errore in rebus de quibus diximus expetendis vel fugiendis duceremur, verum et bonorum participes et malorum expertes perpetuo essemus: nunquam in his rectam et justam electionem desideraremus. Quum autem sæpe per ignorantiam in expetendis et fugiendis decipiamur, et bona prætermittamus, mala vero pro bonis accipiamus, necessario intelligentis iudicii constantiam requisivimus, quam etiam naturæ convenientem nacti, virtutem propter functionis maiestatem nominavimus, ac solam quasi admiratione capti præ cæteris omnibus celebravimus. Namque contingit, ut et actiones et quæ dicuntur officia tum ex electione rerum naturæ junctarum, tum e rejectione illarum quæ ab ea abhorrent, nascantur; quare et recto facta et peccata in his rebus et circa eas versantur. Fere enim omnem electionis rationem ex his pendere par est, id quod quam paucissimis docebo. Nimirum liberos

parentibus non solum, sui commodi causa, sed etiam per sese expetendos esse, singulorum actiones indicant. Quippe neminem adeo immitibus et feris moribus esse, ut non post mortem liberos suos felicitate florere studeat, ac potius beate vivere quam secus. Hæc certe amore impulsos et testamenta facere homines imminente morte, et eorum qui nondum nati sunt curam agere, tutoribus et curatoribus carissimorum orbitali institutis et relictis atque illorum infantie adiutoribus datis; quin etiam reperiri qui liberis morientibus socios se addant. Quum autem liberi sic ut per se expetendi amentur, necesse est parentes quoque, fratres, tori consortem, cognatos ac reliquos familiares et cives tantquam propter ipsos diligi a nobis, quoniam cum his etiam naturali quadam societate conjuncti simus: esse enim hominem animal mutuo amore incensum et ad congregationem communitatemque natum. Quamvis enim familiaritates nostras alias aliis conjunctiores esse conveniat, nihil tamen hoc ad rem: quum omnis amicitia per se sit expetenda, non tantum propter usum. Sin autem cum civibus amicitia per sese expetenda sit, necessario etiam cum popularibus et gentilibus ideoque cum omnibus hominibus amicitiam esse per se expetendam. Etenim omnes qui aliis prosunt ita sunt erga eos animati, ut non solum propter usum, sed ipsius officii causa plurima faciant. Quis enim hominem conspiciat a fera oppressum non eripiat, si possit? quis erranti viam non commonstret? quis est qui non summa omnium rerum inopia perenti opituletur? quis in solitudine aquarum experte

ἐνδείας ἀπολλυμένῳ; τίνα δ' οὐκ ἂν ἐπ' ἐρημίας ἀνύδρου νάμασι περιτυχόντα γνωρίσματος διαδηλώσαιν τοῖς τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζουσι; τίνα δ' οὐ τῆς μετὰ τὸν βίον εὐφημίας πολλὴν ποιεῖσθαι λόγον; τίνα δ' οὐκ ἀποστυγεῖν τὰς τοιαύτας φωνάς, ὥς παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην οὐσας φύσιν²²⁸,

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Οὐδὲν μέλει μοι, τὰμὰ γὰρ καλῶς ἔχει.

Φανερόν οὖν ὅτι πρὸς πάντας ἐστὶν ἡμῖν εὐνοια φυσική καὶ φιλία, τὸ διαυθαίρετον ἐμφανίζουσα καὶ τὸ κατὰ λόγον. « Ἐν γὰρ ἀνδρῶν²²⁹, ἐν θεῶν γένος » ἐκ μιᾶς δὲ πνεόμεν ματρὸς ἀμφοτέροι, τῆς φύσεως. Ἐπει δὲ κοινὴ τις ἡμῖν ὑπάρχει φιλανθρωπία, πολὺ μᾶλλον πρὸς τοὺς ἐν συνθειᾷ φίλους τὸ διαυθαίρετον φανερώτερον· εἰ δ' ὅ φίλος δι' αὐτὸν αἰρετός, καὶ ἡ φιλία, καὶ ἡ εὐνοια, καὶ ἡ παρὰ πάντων τῶν τοῦ βίου κοινωνούντων, καὶ παρὰ τῶν πλείστων ἀνθρώπων, ὥστε καὶ τὸν ἔπαινον εἶναι δι' αὐτὸν αἰρετόν, οἰκτιροῦσθαι γὰρ ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἐπαινοῦντας. Εἰ δὲ ὁ ἔπαινος δι' ἑαυτὸν αἰρετός, καὶ ἡ εὐδοξία· καὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον τὴν εὐδοξίαν κατὰ τὴν ὑπογραφὴν παρελήφαμεν, εἰ μὴ τὸν παρὰ πολλῶν ἔπαινον· ὥστε²³⁰ ταύτῃ μὲν τὰ λεγόμενα τῶν ἑξω ἀγαθῶν ὅτι διαυθαίρετα πέφυκεν ἐπιδεδείχθαι σαφῶς· πῶς οὖν οὐ πολλὸ μᾶλλον τὰ περὶ ἡμᾶς καὶ ἐν ἡμῖν; λέγω δὴ τὰ περὶ σώμα τε καὶ ψυχῇ. Εἰ γὰρ ὁ ἀνθρώπος δι' αὐτὸν αἰρετός, καὶ τὰ μέρη τοῦ ἀνθρώπου δι' αὐτὰ ἂν εἴη αἰρετά²³¹. Μέρη δ' ἐστὶν ἀνθρώπου ὁλοσχερέστατα σῶμα καὶ ψυχὴ. Ὅστε καὶ τὸ σῶμα δι' αὐτὸ ἂν αἰρετόν εἴη. Πῶς γὰρ τὸ μὲν τοῦ πλησίον σῶμα δι' αὐτὸ αἰρετόν ἐστὶν ἡμῖν, τὸ δ' ἡμέτερον οὐκ ἐστὶ; ἢ πῶς ὁ μὲν πλησίον ἀν-

θρωπος δι' αὐτὸν ἐστὶν αἰρετός, οὐχὶ δὲ καὶ ἕκαστος ἡμῶν αὐτῷ δι' αὐτὸν αἰρετός; ἢ πῶς τοῦτο μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ μέρη τὰ τοῦ σώματος, καὶ αἱ τῶν μερῶν ἀρεταὶ καὶ αἱ τοῦ ὅλου σώματος ἂν εἴεν αἰρεταὶ²³²; Ὅστε δι' αὐτὰ αἰρετά ἡμῖν εἶναι τὴν ὑγίειαν, τὴν ἰσχύν, τὸ κάλλος, τὴν ποδωκείαν, τὴν εὐεξίαν, τὴν εὐαισθησίαν, καθόλου πάσας ὥς ἔπος εἰπεῖν ἀρετάς.²³³ Καὶ γὰρ ἄλλως οὐδεὶς ἂν εὖ φρονῶν δέξαιτο ἀμορφος καὶ λελωθμένος εἶναι κατὰ τὸ εἶδος, κἂν εἰ μηδεμίαν μέλλοι δυσχρηστίαν τὸ παράπαν ἐπακολουθεῖν διὰ τὴν τοιαύτην εἰδέχθειαν. Ὅστε καὶ δίχα τῆς δυσχρηστίας εὐλογον φυγὴν φαίνεσθαι τοῦ αἰσχους. Εἰ δὲ δι' αὐτὸ φευκτόν ἐστι τὸ αἰσχρὸν, καὶ τὸ κάλλος οὐ μόνον διὰ τὴν χρείαν αἰρετόν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτό. Ὅτι γὰρ ἐξ αὐτοῦ προσκλητικόν τι ἔχει τὸ κάλλος²³⁴, ἐμφανές. Πάντας γοῦν φυσικῶς οἰκτιροῦσθαι τοῖς καλοῖς χωρὶς πάσης χρείας, καὶ γὰρ πρὸς τὸ εὖ ποιεῖν αὐτοὺς καὶ εὐεργετεῖν ἐτοιμῶς ἔχειν, ὅθεν δὴ καὶ δοκεῖν εὐνοίας εἶναι παρασκευαστικόν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον τὸ μὲν κάλλος τῶν δι' αὐτὸ αἰρετῶν ὑπάρχειν· τὸ δὲ αἶσχος, τῶν δι' αὐτὸ φευκτῶν. Τὸν δ' αὐτὸν λόγον καὶ περὶ ὑγείας εἶναι καὶ νόσου, καὶ ἰσχύος καὶ ἀσθενείας, καὶ ποδωκείας καὶ βραδυτῆτος, καὶ αἰσθησεως καὶ πηρώσεως. Ὅστ' εἰ καὶ τὰ σωματικὰ τῶν ἀγαθῶν δέδεικται διαυθαίρετα, καὶ τάναντία τούτων κακὰ δι' αὐτὰ φευκτά, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἀναγκαῖον μέρη διαυθαίρετα ὑπάρχειν, καὶ τὰς ἀρετάς αὐτῶν καὶ τῆς ὅλης ψυχῆς. Τὴν γὰρ εἰσοδὸν ἡ ἀρετὴ λαβοῦσα, καθάπερ ὑπεδείκνυμεν, ἀπὸ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἑξωθεν ἀγαθῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέψασα καὶ θεασαμένη²³⁵ ὁμοίαν αὐτῇ τὰ κατὰ ψυχὴν πολλὸ μᾶλλον τῶν τοῦ σώματος ἀγαθῶν ὠκείωθη, οὕτως ὠκείωθη

fontem in quem forte incidit hominibus idem iter facientibus signis quibusdam datis indicare recuset? quis est qui non bonam post mortem famam magni faciat? Contra quis est qui non huiusmodi voces, ut humanæ naturæ repugnant, averseletur?

Me mortuo igne terra conflagret licet.
Nil ista curo; res habent bene se mex.

Apparet igitur, erga omnes nobis inesse naturalem benevolentiam et amicitiam, officii rationisque speciem habentem. Est enim unum deorum hominumque genus, atque una matre natura utrique geniti spiramus. Quum autem communis nobis insit humanitas, multo magis debita amicis quibus familiariter utimur officia comparent: sin autem amicus per se expetendus est, simul et amicitia et benevolentia per se expetenda sit oportet, tum eorum qui vita fruuntur omnium, tum plerorumque hominum; atque hanc ob causam laus quoque per se expetenda est, siquidem laudantibus conciliamur. Quodam laus per se expetenda est, huiusmodi etiam gloria erit: quoniam descriptionem secuti gloriam nihil aliud esse accepimus quam laudem alicui a multis tributam: quum igitur ea ratione

bona quoque quæ externa appellantur per se expetenda esse perspicue demonstraverimus; quidni multo magis quæ circa nos atque in nobis sunt, animis dico et corpori bona, expetentur? Si enim homo ipse per se expetendus est, partes etiam hominis per se expetendæ erunt. Partes autem hominis præcipuæ corpus sunt atque animus. Quare corpus quoque per se expetendum fuerit. Cur enim alterius corpus per se nobis carum sit, nostrum non item? Aut cur alter per se nobis carus sit, at unusquisque nostrum sibi ipsi non item? Aut si hoc concedas, nonne etiam corporis partes, et partium atque adeo totius corporis vires per se caræ? Quocirca per se expetuntur a nobis sanitas, robur, pulchritudo, pedum pernecitas, bonus corporis habitus, sensuum integritas, denique omnino omnia corporis bona. Etenim nemo prudens temere deformis ac mutilus videri velit, etiamsi forte nulla propter ex huiusmodi deformitate incommoditas exoritura sit. Quamobrem vel sine ulla incommoditate vultus sceditatem par est fugiendam nobis videri. Sin autem propter se fugienda est deformitas, pulchritudo quoque non tantum propter usum, sed etiam propter se erit expetenda.

πρὸς ἑαυτήν, ὥσπερ δι' αὐτὴν αἰρετήν, καὶ μᾶλλον γε πρὸς ἑαυτήν, ἢ πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἀρετάς· ὥστε παρὰ πολὺ τιμιωτέρας εἶναι τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προεφωδευμένων τοῦτ' ἂν τις ἐπιλογίσαιτο. Εἰ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ὑγίεια αἰρετὴ δι' αὐτήν, καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τῆς ψυχῆς· ὑγίεια δὲ ψυχῆς σωφροσύνη, τῆς σφοδρότητος ἀπολύουσα τῶν παθῶν ἡμᾶς. Καὶ εἰ ἰσχύς ἡ σωματικὴ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ, πολὺ μᾶλλον ἢ ψυχικὴ δι' αὐτὴν ἂν εἴη αἰρετὴ καὶ ἀγαθόν. Ψυχῆς δ' ἐστὶν ἰσχύς ἀνδρεία καὶ καρτερία, εὐρώστους τὰς ψυχὰς κατασκευάζουσα· διόπερ ἂν εἴη καὶ ἡ ἀνδρεία δι' αὐτὴν αἰρετὴ καὶ ἡ καρτερία. Κατὰ τὸ ἀνάλογον εἰ τὸ κάλλος τὸ σωματικὸν δι' αὐτὸ αἰρετόν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος εἴη ἂν δι' αὐτὸ αἰρετόν, κάλλος δὲ ψυχῆς ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, τὸ γὰρ μὴθὲν ἀδικεῖν καὶ καλοὺς ἡμᾶς ποιεῖ ²³⁶.

*Οτι τὰ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν, τὰ περὶ σώματα, τὰ περὶ ψυχὴν, τὰ ἐκτός, ἀναλογίαν πρὸς ἀλλήλα ἔχει, καίτοι διαφέροντα.

Τὸν παραπλήσιον δ' εἶναι λόγον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν, διὰ τὸ δοκεῖν τὰ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν ἐκ πλείστης διαφορᾶς τῆς ἐν ἀλλήλοις ὁμῶς ἔχειν τινὰ πρὸς τὸν λόγον ἀναλογίαν, ἣν καὶ δὴ πειράσσομαι δηλῶσαι σαφῶς. Ὅπερ μὲν οὖν ἐν σώματι φαμεν ὑγίειαν, τοῦτ' ἐν τῇ ψυχῇ καλεῖσθαι σωφροσύνην, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός πλουτοῖν, περιστέλλει γὰρ τὰ πολλὰ τῶν ἀμαρτημάτων. Κατὰ τοῦτο δέ, ὅπερ ἐν τῇ σώματι ἰσχύς, τοῦτ' ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ἀνδρείαν, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός τὴν ἀρχήν· ὅπερ δ' ἐν τῇ σώματι εὐαίσθησίαν, τοῦτ' ἐν τῇ

ψυχῇ φρόνησιν, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός εὐτυχίαν· ὅτι δ' ἐν σώματι κάλλος, τοῦτ' ἐν ψυχῇ δικαιοσύνην, ἐν δὲ τοῖς ἐκτός φιλίαν· ὥστε τρία γένη τῶν ἀγαθῶν διαυθαίρετα ὑπάρχειν, τὰ τε περὶ ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καὶ τὰ ἐκτός· καὶ μακρῶν αἰρετώτερα τὰ περὶ ψυχὴν τῶν ἄλλων, ἐπειδὴ καὶ ἡγεμονικώτερον καὶ αἰρετώτερον ψυχῇ σώματος. Ἀπὸ οὖν τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν καὶ τῶν ἐκτός αἰ τῆς ψυχῆς ὑπάρχουσιν αἰρετώτεραι, ὑπεροχὴν ὁμοίως φερόμεναι· στοχάζονται δὲ καὶ τῶν ἄλλων πρῶτον μὲν ὡς διαυθαίρετων, ἐπειθ' ὡς χρησίμων πρὸς τε τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸν θεωρητικόν. Παραμετρεῖσθαι γὰρ τὸν βίον ταῖς πολιτικαῖς καὶ ταῖς κοινωνικαῖς πράξεσι καὶ ταῖς θεωρητικαῖς. Οὐ γὰρ φιλαυτον εἶναι τὴν ἀρετὴν κατὰ τὴν αἴρεσιν ταύτην, ἀλλὰ κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν. Τούτοις δ' ἀκολουθῶν καὶ τὰς μονὰς τὰς ἐν τῷ ζῆν παραμετρεῖσθαι ταῖς κοινωνικαῖς καὶ πολιτικαῖς καὶ θεωρητικαῖς πράξεσι, καὶ τὰς ἀφόδους ἐκ τῶν ἐναντιῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ἑαυτὴν ὤκειώσθαι μάλιστα πάντων ἔφαμεν τὴν ἀρετὴν, δῆλον ὡς καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιστήμην ἀναγκαίως ὤκειώσθαι φυσικῶς αὐτήν· ὥστε καὶ τοῖς σοφοῖς εὐλογον ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν θεωρεῖσθαι, καὶ τοῖς φαύλοις εὐλογον ἐν τῷ ζῆν μόνην· τοῖς γὰρ ἐκτελεῖν δυναμένοις τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις καὶ θεωρητικὰς καὶ τῶν σπουδαίων καὶ τῶν φαύλων, εὐλογον ἐν τῷ ζῆν εἶναι μόνην· τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις εὐλογον ἐκ τοῦ ζῆν ἀπαλλαγὴν. Ἐπειδὴ ²³⁷ μεγάλη τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ὑπεροχὴ κατὰ τε τὸ ποιητικόν, καὶ κατὰ τὸ διαυθαίρετον παρὰ τὰ σωματικά καὶ τὰ ἐξωθεν ἀγαθὰ, κατὰ

Pulchritudinem enim per se blandum quid habere, perspicuum est. Omnes certe natura pulchris etiam sine ullo usu conciliamur, siquidem bene de his merere iisque bene facere cupimus, ita ut benevolentiam pulchritudo illa genere videatur. Quamobrem hac quoque ratione pulchritudo e rebus per se expetendis est: turpitudine ad res per se fugiendas pertinet. Neque alia sanitatis et morbi, roboris et infirmitatis, pedum pernecitatis et tarditatis, sensus integri aut amissi ratio est. Quocirca si corporis bona per se expetenda esse demonstravimus, mala autem quae illis contraria sunt per se fugienda, animi quoque partes earumque et totius animi virtutes necesse est eodem modo per se expeti. Namque a corporis et externis bonis initium sumens, ut ostendimus, virtus, atque ad se ipsam conversa vidensque ea quae ad animum spectant multo magis sibi convenire quam corporis bona: ita sibi ipsa conciliatur, ut per se eligenda, et magis quidem ipsa sibi, quam corporis virtutibus, ut adeo multo honoratiores sint animi virtutes. Enimvero hoc etiam ex his quae antea persecuti sumus facile quis collegerit. Etenim si corporis sanitas per se habetur expetenda, multo etiam magis animi: est autem animi sanitas temperantia, quae perturbationum magnitudine nos liberat. Et si corporis

robur inter bona numeratur, multo magis animi robur per se sit expetendum et bonum. Caeterum animi robur fortitudo et patientia est, quae robustos reddit animos; quare tam fortitudo quam patientia per se sit expetenda. Pari ratione si corporis pulchritudo per se expetitur, simul etiam animi pulchritudo per se expetenda erit; est vero animi pulchritudo iustitia, quoniam nihil iniuste faciendo pulchri quoque honestique erimus.

Tria bonorum genera tum corporis, tum animi, tum externa, quamvis diversa sint, tamen rationis similitudinem inter se habere.

Similis quoque virtutum ratio est, quum tria honorum genera in maximo quod inter singula est discrimine, tamen quandam cum ratione necessitudinem habere videantur, quam dilucide explicare tentabo. Quod igitur in corpore dicimus sanitatem, id in animo temperantiam vocari ajunt, in externis autem divitias, quippe quae multa peccata tegant. Ita quod in corpore robur, in animo esse fortitudinem, in externis imperium; quod in corpore sensuum integritas, in animo esse prudentiam, in externis felicitatem; denique quod in corpore pulchritudo, id in animo esse iustitiam, in externis amicitiam, adeo ut tria

τὸν λόγον οὐκ εἶναι συμπλήρωμα τὸ τέλος ἐκ τῶν σωματικῶν καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν, οὐδὲ τὸ τυγχάνειν αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν ἐν τοῖς περὶ σῶμα καὶ τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις καὶ κυριωτάτοις. Ὅθεν ἐνέργειαν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν κατ' ἀρετὴν ἐν πράξει προηγουμέναις κατ' εὐχὴν· τὰ δὲ περὶ σῶμα καὶ τὰ ἔξωθεν ἀγαθὰ ποιητικὰ λέγεσθαι τῆς εὐδαιμονίας, τῷ συμβάλλεσθαι τι παρόντα ²³⁸. τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὰ συμπληροῦν τὴν εὐδαιμονίαν ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ μὲν εὐδαιμονία βίος ἐστίν, ὃ δὲ βίος ἐκ πράξεως συμπληρῶται. Τῶν δὲ σωματικῶν καὶ τῶν ἔκτος ἀγαθῶν οὐδὲν οὕτε πρᾶξιν εἶναι καθ' ἑαυτό, οὐθ' ὅπως ἐνέργειαν. Τούτων δὲ τοῦτον τὸν λόγον ἔχόντων ἢ τε εὐεργεσία συστήσεται, καὶ ἡ χάρις, καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ φιланθρωπία καὶ φιλοτεχνία καὶ φιλαδελφία, καὶ πρὸς ταύταις ὃ τε φιλόπατρις, καὶ φιλοπάτωρ, καὶ φιλοικεῖος, καὶ κατὰ τὸ προσῆκον ἢ τ' εὐκοινωνησία καὶ ἡ εὐνοία, καὶ ἡ φιλία, καὶ ἡ ἰσότης καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ πᾶς ὃ τῶν ἀρετῶν θεῖος χορός, οὗ τοὺς κα-

τολιγώρησαντας ἀμαρτάνειν φανερώς περὶ τε τὰς αἰρέσεις τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰς φυγὰς τῶν κακῶν, καὶ περὶ τὴν κτῆσιν καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν, δημολογουμένως τε διασφάλλεσθαι περὶ μὲν τὴν αἵρεσιν παρὰ τὴν κρίσιν, περὶ δὲ τὴν κτῆσιν παρὰ τὸν τρόπον, περὶ δὲ τὴν χρῆσιν παρὰ τὴν ἀμαθίαν. Παρὰ μὲν οὖν τὴν αἵρεσιν ἀμαρτάνειν, ὅταν τὸ μὴδ' ὅπως ἐν ἀγαθὸν αἰρῶνται, ἢ τὸ ἥττον σφοδρότερον ἢ δεῖ. Τοῦτο δὲ περὶ τοὺς πλείστους ὑπάρχειν, τὸ μὲν ἡδὺ τοῦ συμφέροντος, τὸ δὲ συμφέρον τοῦ καλοῦ προκρίνοντας, καὶ τῆς δρμῆς ἀμέτρως προεκφοιτῶντας. Παρὰ δὲ τὴν κτῆσιν, ὅταν μῆτε ὅθεν, μὴθ' ὅπως, μῆτ' ἐφ' ὅσον χρῆ περιποιεῖσθαι, ταῦτα προδιαλάβωσι. Παρὰ δὲ τὴν χρῆσιν, ἐπεὶ πᾶσα χρῆσις ἢ πρὸς αὐτὴν ἔχει τὴν ἀναφοράν, ἢ πρὸς ἕτερον, ἐν μὲν τῇ πρὸς αὐτήν, ὅταν μὴ προσφέρωνται τοῖς πράγμασι συμμέτρως· ἐν δὲ τῇ πρὸς ἕτερον, ὅταν τὸ κατ' ἀξίαν μὴ φυλάττωσι τοῦ πρέποντος. Εἰ δὲ περὶ αὐτὰ ἀμαρτάνουσιν οἱ φαῦλοι, περὶ τὰ ἐναντία πάντως κατορθοῦσιν οἱ σπουδαῖοι, καθηγεμόνα

bonorum genera sint per se expetenda, quæ circa animum, circa corpus ac circa externa versantur; longe tamen præferenda esse cæteris animi bona, quoniam animus ipse longe nobilior sit et corpori præferendus. Apparet igitur corporis virtutibus et externis animi virtutes præoptandas esse ac similiter illis præstare; sed cæterarum etiam virtutum studio tenentur homines, primum quod per se expetendæ sint, tum quod utilitatem in vita non minus civili et communi, quam contemplativa afferant. Definiri enim vitam actionibus civilibus et communibus et contemplativis, quum non sit sui amans virtus secundum hanc sectam, sed communis et civilis. His convenienter mansionem quoque in vita definiri communibus, civilibus, denique contemplativis actionibus, et excessum e vita contrariis. Quum enim virtutem unam omnium maxime sibi conciliatam esse diximus, perspicuum est, necessario eam natura ad veritatis cognitionem ferri; ita ut tum sapientibus probabilis e vita excessus videatur, tum pravis hominibus probabilis in vita mansio; nimirum qui communibus actionibus vacare, in reipublicæ administratione versari et rerum contemplatione frui possunt, sive boni viri sint sive mali, his probabilem esse in vita mansionem; qui non possint, illis probabilem esse e vita discessum. Quum autem magna sit virtutis ut rerum effectricis et per se expetendæ excellentia, qua simul corporis bonis simul externis superior est, convenit finem i. e. felicitatem non impleri corporis bonis et externis, neque eorum ademptionem esse finem, sed potius vitam honeste actam in corporis externorumque bonorum vel omnium vel plerorumque et præcipuorum abundantia. Quare felicitatem esse functionem honestam, quæ in actionibus ex sententia succedentibus versatur; at corporis bona et externa beatitudinis efficientia dici, quod ad eam

aliquid conferant, si adsint; qui autem credunt illis consummari felicitatem, eos nescire, felicitatem sitam esse in vita degenda, vitam vero constare actionibus. Cæterum corporis bonorum et externorum nihil neque actionem per se esse, neque omnino functionem. Quæ quum ita sint, beneficentia prodibit et gratia et memor in bene meritos animus et humanitas, porro liberorum et fratrum amor, nec non patriæ, parentum, familiæ caritas, præterea, ut decet, comitas, benevolentia, amicitia, æquitas, iustitia, postremo universus ille divinus virtutum chorus, quem qui negligunt hos non magis in expetendis bonis et fugiendis malis quam in comparatione et usu bonorum peccare apertum est, siquidem constat eos tum in electione bonorum iudicio, tum in comparatione eorum ratione et modo, in usu denique ignorantia labi. Atque in electione quidem delinquere eos perspicuum est, quum vel quod haudquaquam bonum est eligunt, vel quod deterius habetur paulo vehementius expetunt. Hoc enim plerisque accidere qui jucundum utili aut utile honesto præferunt atque in appetendo modum excedunt. In parandis bonis autem, quum nec unde, nec quo pacto, nec quatenus paranda sint, antea dijudicant. In usu denique, quum quia omnis usus vel ad ipsum refertur vel ad alium, in priori genere extra modum rebus student, in posteriori, pro rerum dignitate decorum non servant. Jam vero si in his improbi peccant, in rebus contrariis omnino recte se gerunt homines probi, qui actionum suarum ducem virtutem sequuntur. Namque omnium virtutum commune videtur esse iudicium, communis etiam electio et actio. Quippe neque iudicium, neque consilium, neque actionem in virtute desiderari; veruntamen prudentiam, quum primum quasi locum obtineat, ducem esse et eorum quæ per se et quæ propter cæteras vel eligenda sint vel fugienda, vel

τῶν πράξεων ἔχοντες τὴν ἀρετὴν. Πάσαις γοῦν ὡς εἴκοιαι ταῖς ἀρεταῖς κοινὸν ὑπάρχειν τὸ τε κρίνειν, καὶ προαιρεῖσθαι, καὶ πράττειν. Οὕτε γὰρ ἀκρίτον, οὐτ' ἀπροαίρετον, οὐτ' ἀπρακτόν εἶναι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ τὴν μὲν φρόνησιν ἐξάρχειν, ὥσπερ ἡγεμονικὴν οὖσαν, καὶ τῶν δι' αὐτὴν καὶ τῶν διὰ τὰς ἄλλας ²³⁹ αἰρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ πρακτῶν καὶ οὐ πρακτῶν, καὶ τῶν μᾶλλον καὶ ἥττον· τῶν δ' ἄλλων ἐκάστην ἀποτεμνεσθαι μόνα τὰ καθ' αὐτήν.

Ἀρετὴν δ' ὀνομάζεσθαι τὴν ἀρίστην διάθεσιν, ἣ καθ' ἣν ἀρίστα διάκειται τὸ ἔχον. Τοῦτο δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς δῆλον· σκυτοτόμου γὰρ ἀρετὴν λέγεσθαι καθ' ἣν ἀποτελεῖν ἀρίστον ὑπόδημα δύναται, καὶ οἰκοδόμου, καθ' ἣν ἀρίστα διάκειται πρὸς οἰκοδόμησιν οἰκίας καλῆς. Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀρίστα διατεθῆναι ἐστὶν ἀρετὴ, ὁμολογούμενόν ἐστι. Δύο δ' ὥσπερ ἀρχαὶ τῶν ἀρετῶν ὑπάρχειν, τὸν λόγον καὶ τὸ πάθος· ταῦτα δὲ ὅτε μὲν ἀλλήλοις ὁμοιοσητικῶς συμφωνεῖν, ὅτε δὲ στασιαστικῶς διαφωνεῖν· τὴν δ' ἀντίταξιν αὐτῶν γίνεσθαι δι' ἡδονὰς καὶ λύπας. Τὴν μὲν οὖν τοῦ λόγου νίκην ἀπὸ τοῦ κράτους παρωνύμως ἐγκράτειαν ἐπωνυμίαν ἔχειν, τὴν δὲ τοῦ ἀλόγου, διὰ τὸ τῆς ὀρμῆς ἀπειθές, ἀκρασίαν· τὴν δ' ἀμφοῖν ἀρμονίαν καὶ συμφωνίαν, ἀρετὴν· τοῦ μὲν ἄγοντος ἐφ' ὃ δεῖ, τοῦ δ' ἐπομένου πειθητικῶς.

Αἰρετὸν δὲ λέγεσθαι, τὸ ὁρμὴν ἐφ' αὐτὸ κινεῖν, φευκτὸν δέ, τὸ ἀφ' αὐτοῦ, ὅταν ὁ λόγος σύμψηφος ᾖ. Καθάπερ γὰρ τὸ βουλευτὸν κατὰ τὴν βούλησιν ἔχειν τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, οὕτως καὶ τὸ αἰρετὸν κατὰ

τὴν αἴρεσιν. Τὸ δὲ αἰρετὸν καὶ ἀγαθὸν ταυτὸν ἐδόκει ταῖς ἀρχαῖς ²⁴⁰ εἶναι. Τὸ γοῦν ἀγαθὸν ὑπογράφοντες, οὕτως ἀφωρίζοντο· ἀγαθὸν ἐστὶν οὐ πάντ' ἐφίεται ²⁴¹. Τῶν δ' ἀγαθῶν ἔλεγον τὰ μὲν δι' ἡμᾶς αἰρετὰ ὑπάρχειν, τὰ δὲ διὰ τοὺς πλησίον· τῶν δὲ δι' ἡμᾶς τὰ μὲν καλὰ, τὰ δ' ἀναγκαῖα· καλὰ μὲν, τὰς τε ἀρετάς, καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ἀπ' αὐτῶν, φρόνησιν τε, καὶ τὸ φρονεῖν, καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ δικαιοπραγεῖν, καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἀναγκαῖα δὲ τὸ τε ζῆν καὶ τὰ πρὸς τοῦτο συντείνοντα, καὶ τὴν τῶν ποιητικῶν ἔχοντα χώραν, ὅλον τὸ τε σῶμα καὶ τὰ τοῦτο μέρη καὶ τὰς αὐτῶν καλὰς χρήσεις· καὶ τῶν ἐκτὸς λαγομένων, εὐγένειαν, πλοῦτον, δοξάν, εἰρήνην, ἐλευθερίαν, φιλίαν, τούτων γὰρ ἕκαστον συμβάλλεσθαι τι πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς χρῆσιν.

Τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ τῶν καλῶν γίνεσθαι καὶ προηγουμένων πράξεων· δι' ὃ καὶ δι' ὧν εἶναι καλὴν, καθάπερ καὶ τὴν ἐν τοῖς αἰσίοις ἐνεργεῖαν δι' ὧν ἐντεχνον. Οὐ γὰρ ἐκδιδάχειν τὴν παραλήψιν τῶν ὀλικῶν τῆς εἰλικρινείας τοῦ καλοῦ τὴν εὐδαιμονίαν, ὥς οὐδὲ τὴν τῆς ἱατρικῆς ἐντεχνον δι' ὧν ἐνεργεῖαν τὴν τῶν ὀργάνων χρῆσιν. Πᾶσαν μὲν γὰρ πρᾶξιν ἐνεργεῖαν εἶναι τινα ψυχῆς. Ἐπεὶ δ' ὁ πράττων συγχρῆται τισι πρὸς τὴν τελειότητα τῆς προθέσεως, μέρη ταῦτα οὐ χρῆ νομίζει τῆς ἐνεργείας, καίτοι γε ἐπικητούσης ἐκατέρωθεν τῶν εἰρημένων τὸ τοιοῦτον ²⁴², οὐ μὴν ὡς μέρος, ὡς δὲ ²⁴³ ποιητικὸν τῆς τέχνης. Τὰ γὰρ ὧν ἀνευ πράττειν ὀτιοῦν ἀδύνατον, μέρη τῆς ἐνεργείας λέγειν οὐκ ὀρθόν. Τὸ μὲν γὰρ μέρος ἐπινοεῖσθαι κατὰ τὸ

facienda vel omittenda, et quæ magis minusve; e cæteris singulas sibi apta tantum curare.

Virtutem autem nominari optimam affectionem, quæ quod præditum est optime se habet. Colligitur vero hoc per inductionem; siquidem et sutoris virtus dicitur, quæ ad optimum calceum conficiendum valet, et architecti, quæ pulchrum ædificium optime exstruere potest. Atque optimam quidem affectionem virtutem dici, omnes concedunt. Duo autem tanquam principia virtutum statuuntur, ratio et affectus, quæ nunc concordant et consentiunt inter se, nunc discordant ac dissentiunt; quum utriusque repugnantia a voluptatibus et doloribus oriatur. Rationis igitur victoriam a tenendo ducto nomine continentiam vocari, affectus autem, ratione carentis victoriam, propter appetitionis contumaciam, incontinentiam appellari; utriusque vero contumetiam et concordiam virtutem esse, altera ducis partes recte agente, altero obedienter sequente.

Expetendum autem dici quod appetitum ad se attrahat; fugiendum, quod a se repellat, quando consentiat ratio. Quemadmodum enim appetendum ab appetitione nomen traxit, sic eligendum ab electione. Expetendum porro et bonum idem esse veteribus videbatur. Nam bonum de-

scripturi ita fere definire solebant: bonum est quod omnes appetunt. Bonorum vero alia propter nos dixerunt esse expetenda, alia propter alios; atque eorum quidem quæ propter nos expetenda sunt quædam honesta, alia necessaria vocarunt; honesta scilicet virtutes earumque exercitationes, ut prudentiam et sapere, iustitiam et iuste agere, parique ratione in cæteris. Contra necessaria vivere et quæ ad vitam pertinent, quæque efficientium locum tenent, ut corpus ejusque partes rectumque earum usum; ex illis denique rebus quæ externæ vocantur, nobilitatem, divitias, gloriam, pacem, libertatem, amicitiam, siquidem horum singula nonnihil ad virtutis usum conferunt.

Felicitatem autem ex honestis et præpositis actionibus constare, adeo ut omnino sit honesta, quemadmodum libiarum usus prorsus est artificiosus. Neque enim assumptis materiæ viribus segregari felicitatem ab honestatis sinceritate, ut neque medendi actionis omnino artificiosæ gloriam instrumentorum usus minuit. Quippe omnem actionem quandam esse animi industriam. Quum vero agens quibusdam utatur ad incepta exsequenda, non statim ea partes functionis existimari convenit, quamvis intraque earum quarum mentio facta est artium tale quid requiratur, non tamen ut partem, sed ut causam efficientem.

συμπληρωτικὸν εἶναι τοῦ θλου, τὰ δ' ὧν οὐκ ἄνευ, κατὰ τὸ ποιητικόν, τῷ φέρειν καὶ συνεργεῖν εἰς τὸ τέλος.

Διαιρεῖσθαι ²⁴⁴ δὲ τὰγαθὸν εἰς τε τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ συμφέρον καὶ εἰς τὸ ἡδύ· καὶ τῶν μὲν κατὰ μέρος πράξεων τούτους εἶναι σκοπούς· τὸ δ' ἐκ πάντων αὐτῶν, εὐδαιμονίαν. Εὐδαιμονίαν δ' εἶναι χρῆσιν ἀρετῆς τελείας ἐν βίῳ τελείῳ προηγουμένην, ἣ ζωῆς τελείας ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν, ἣ χρῆσιν ἀρετῆς ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἀνεμπόδιστον. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ τέλος ὑπάρχειν. Εἰ δὲ τὸ μὲν εὐδαιμονεῖν τέλος, ἣ δ' εὐδαιμονία λέγεται σκοπός, καὶ ὁ μὲν πλοῦτος ἀγαθός, τὸ δὲ πλουτεῖν, ὧν χρῆ, τοῖς μὲν οὕτω διορίζουσι τῆς ἀκριβείας τῶν ὀνομάτων χάριν. Ἀκολουθητέον μέντοι τῇ τῶν ἀρχαίων συνθηκῇ, καὶ λεκτέον τέλος εἶναι οὐ χάριν πάντα πράττομεν, αὐτὸ δὲ οὐδενός, ἣ τὸ ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν, ἣ τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν ἐν ἀγαθοῖς τοῖς περὶ τὸ σῶμα καὶ τοῖς ἔξωθεν, ἣ πᾶσιν, ἣ τοῖς πλείστοις καὶ κυριωτάτοις. Τούτο δὲ μέγιστον ὂν τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον, ἐκ τῶν ἄλλων ἀπάντων υπηρετεῖσθαι. Τὰ μὲν γὰρ συμβαλλόμενα πρὸς αὐτὸ τῶν ἀγαθῶν ὁμολογουμένως χρῆ λέγειν, τὰ δὲ ἐναντιούμενα, τῶν οὐτ' ἀγαθῶν οὔτε κακῶν, ἀλλὰ τῶν ἀδιαφόρων. Οὐ πᾶσαν δὲ καλὴν πρᾶξιν εὐδαιμονικὴν ὑπάρχειν. Τελείας δ' εἶπον ἀρετῆς χρῆσιν τὴν εὐδαιμονίαν, ὅτι τῶν ἀρετῶν τὰς μὲν ἔλεγον εἶναι τελείας, τὰς δ' ἀτελεῖς· τελείας μὲν, τὴν τε δικαιοσύνην καὶ

τὴν καλοκαγαθίαν· ἀτελεῖς δέ, τὴν εὐφραν καὶ τὴν προκοπὴν· τῷ δὲ τελείῳ τὸ τέλειον ἀρμόττειν. Τέλος οὖν εἶναι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς ἐνέργειαν, ἥς οὐθὲν ἄπεστι μέρος. Καὶ τὸ ἐν βίῳ δὲ τελείῳ προσέθεσαν, ἐνδεῖξασθαι βουλευθέντες, ὅτι περὶ τοὺς ἡδὴ προήκοντας ἀνδρας ἡ εὐδαιμονία γίνεσθαι· τὸ γὰρ μειράκιον ἀτελές καὶ ὁ τούτου βίος, δι' ὃ οὐκ ἂν γενέσθαι περὶ τοῦτ' εὐδαιμονίαν, οὐδ' ὅλως ἐν ἀτελεῖ χρόνῳ, ἀλλ' ἐν τῷ τελείῳ. Τέλειον δ' εἶναι τοῦτον, ὅσον ὥρισεν ἡμῖν πλείστον ὁ θεός, ὥρισε δὲ κατὰ πλάτος, καθάπερ καὶ τὸ τοῦ σώματος μέγεθος. Ὡς οὖν ἓνα στίχον μὴ ἂν συστήσαιν ὑπόκρισιν, μηδὲ μίαν χειρὸς ἔκτασιν ὄρχησιν, μηδὲ μίαν χελιδόνα ²⁴⁵ ποιήσαιν ἔαρ, οὕτως μηδὲ βραχὺν χρόνον εὐδαιμονίαν. Τελείαν γὰρ εἶναι δεῖν τὴν εὐδαιμονίαν ἐκ τελείου συνεστῶσαν ἀνδρός, καὶ χρόνου, καὶ δαίμονος. Προηγουμένην δὲ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαν, διὰ τὸ πάντως ἀναγκαῖον ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἀγαθοῖς ὑπάρχειν, ἐπεὶ καὶ ἐν κακοῖς ἀρετῇ χρῆσαιτ' ἂν καλῶς ὁ σπουδαῖος, οὐ μὴν γε μακάριος ἔσται, καὶ ἐν αἰχλαῖς ἀποδείξαιτ' ἂν τὸ γενναῖον, οὐ μὴν εὐδαίμων ἔσται. Αἴτιον δέ, ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ καλῶν μόνον ἐστὶν ἀπεργαστικὴ καθ' ἑαυτήν, ἣ δ' εὐδαιμονία καὶ καλῶν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ ἐγκαρτερεῖν βούλεται τοῖς δεινοῖς, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύειν, πρὸς τῷ καὶ σώζειν τὸ ἐν κοινωνίᾳ δίκαιον, καὶ μῆτε ἀποστερεῖν ἑαυτὴν τῶν ἐν τῇ θεωρίᾳ καλῶν, μῆτε τῶν κατὰ τὸν βίον ἀναγκαίων.

artis. Namque ea sine quibus agi quidpiam non potest, partes operis non recte nominantur.

Pars enim consideratur, quatenus ad totum complendum facit : contra ea sine quibus aliquid fieri nequit, pro causa efficiente habentur, ut quæ ad finem ferant ac prosint. — Dividi autem bonum in honestum, utile et jucundum : ac singularum quidem actionum hos esse scopos, ex omnibus vero istis oriri beatitudinem. Cæterum beatitudinem esse præcipuam virtutis perfectæ in vita perfecta exercitationem, vel honestam vitæ perfectæ industriam, vel usum virtutis in rebus naturæ consentaneis minime impeditum. Idem etiam finem esse. Sin autem felicem esse finis, felicitas vero scopus dicitur, eos qui sic distinguunt nominum vim sequentes divitias quoque in bonis ac divitem esse in rebus necessariis numerare oportet. Veruntamen veterum consuetudo sequenda potius est, dicendumque finem esse cuius causa omnia facimus, ipsum autem nullius causa, sive ultimum expetendorum, sive vitam in corporis externorumque bonorum vel omnium vel plerorumque et præcipuorum abundantia honeste actam. Id autem quum maximum sit bonum et absolutissimum, reliquorum utitur ministerio. Ut enim quæ ad illud conferunt pro bonis habenda esse omnes concedimus : ita quæ resistunt nec bonis nec malis, sed indifferentibus annumerari convenit. At non omnem actionem honestam ad felicitatem pertinere. Perfectæ vero virtutis usum felicitatem

tem appellavi, quod ex virtutibus alias perfectas, alias imperfectas esse dixorunt, perfectas iustitiam et probitatem, imperfectas contra ingenii sollertiam et progressus ; perfecto autem perfectum convenire. Finem igitur talis virtutis esse functionem, cui nulla pars desit. In vita vero perfecta addiderunt, ut ostenderent viris ætate jam provecctis beatitudinem contingere, siquidem adolescens imperfectus est ejusque vita, atque hanc ob causam ei non esse felicitatem, neque omnino imperfecto sed perfecto tempore eam locum habere. Perfectum autem esse tempus, quod plurimorum annorum spatio circumscriptum nobis constituit deus et satis laxum quidem constituit, quemadmodum etiam corporis magnitudinem. Quare ut nec unus versus pronantius histrioniam conficiat, nec una manus porrectio saltationem, nec una hirundo ver : ita nec breve tempus felicitatem. Etenim necessario perfectam esse felicitatem, quæ ex perfecto tum viro tum tempore tum fortuna constet. Virtutis autem functionem præcipuam, quod omnino necesse sit in bonis quæ secundum naturam sunt vitam agi, quandoquidem virum bonum etiam in malis versantem recte quidem uti posse virtute censent, nec tamen beatum fore, atque in cruciatu quoque animi nobilitatem ostensurum, non tamen futurum esse felicem. Ut enim virtus per se honestorum tantum efficiens est : ita felicitas et honestorum et bonorum causa habetur. Non enim tam in malis perseverare, quam bo-

ἥδιον γάρ τι καὶ κάλλιστον εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, οὕτω δ' ἐπιτείνεσθαι καθάπερ τέχνην ὀργάνων πλήθει καὶ παρασκευῇ· οὕτε τὴν αὐτὴν εἶναι θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, οὕτε γὰρ τὴν ἀρετὴν ἀναπόδλητον ἐπὶ τῶν σπουδαίων τὸ παράπαν, δύνασθαι γὰρ ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ μεγέθους ἀφαιρεθῆναι κακῶν. Ὅθεν ἐνδοιάσειεν ἂν τις, μήποτε οὐδὲ κυρίως εὐδαιμονιστέον τὸν ἐτιζῶντα, διὰ τὸ τῆς τύχης ἄδηλον. Τὸ γὰρ τοῦ Σόλωνος εὖ ἔχειν²⁴⁶ τέλος δρα μακροῦ βίου. Μαρτυρεῖν δὲ τοῦτο καὶ τὸν βίον, εὐδαιμονίζοντα τοὺς ἀνθρώπους, ἥνικ' ἂν θήσκωσι. Τὸν δ' ἀφαιρεθέντα τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ εἶναι κακοδαίμονα, καθάπερ μὴδὲ τὸν δλωσέοντα ταύτην, ἀλλ' ἐστ' ὅτι μέσον. Βιοῦν γὰρ ποτε καὶ σοφὸν καὶ μὴ σοφὸν τὸν μέσον λεγόμενον βίον, τὸν μῆτε εὐδαίμονα μῆτε κακοδαίμονα. Περὶ δὲ τοὺς κοιμωμένους οὐκ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ οὐκ ἐντελέθειαν γε. Τὴν μὲν γὰρ ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς περὶ τὴν ἐγρήγορσιν εἶναι, ταύτῃ δὲ δεῖ προστίθεσθαι τὸ κατὰ φύσιν, διὰ τὸ μὴ πᾶσαν τὴν ἐγρήγορσιν τῶν σπουδαίων τελείας εἶναι χρῆσιν ἀρετῆς, ἀλλὰ τὴν κατὰ φύσιν. Ταύτην δ' εἶναι τὴν τοῦ μὴ μαινομένου, μὴδ' ἐξεστηκότος, ἐπεὶ τὴν γε μανίαν καὶ τὴν ἔκστασιν καὶ τὸν ὕπνον ἐξιστάνει αὐτὸν ταύτης τῆς χρήσεως, τάχα δὲ καὶ τῆς τοῦ λόγου, καὶ ποιεῖν θηρίον. Οἷς γὰρ λογικόν ἐστι τὸ ζῆν, τούτοις καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν ὑπάρχειν· οὐκ αἰεὶ δὲ οὐδὲ τούτοις, ἀλλὰ τοῦτο εἰ

προηγούμενον ἔχοιεν τὸ ζῆν. Ὡς δὲ τὴν εὐδαιμονίαν λέγεσθαι χρῆσιν ἀρετῆς, οὕτως καὶ τὴν κακοδαίμονίαν χρῆσιν κακίας· οὐ μὴν ὡς τὴν κακίαν αὐτάρκη πρὸς κακοδαίμονίαν, οὕτως καὶ τὴν ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν. Ὡς δὲ τὸν σπουδαῖον τάχαθ' ἔχειν, καὶ αὐτῷ συμφέρειν καὶ τοῖς ἄλλοις. Φευκτὸν δὲ τὸν βίον γίνεσθαι τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐν ταῖς ἀγαν ἀτυχίαις, τοῖς δὲ κακοῖς καὶ ἐν ταῖς ἀγαν εὐτυχίαις. Πλεῖον γὰρ ἀμαρτάνειν· δι' ὃ καὶ μὴδὲ κυρίως εὐτυχεῖς εἶναι τοὺς φαύλους.

Ἐπειδὴ δ' εὐδαιμονία τὸ μέγιστον ἀγαθόν, διαίρετόν ποσαχῶς λέγεται τὸ ἀγαθόν. Τριχῶς δὲ φασὶ λέγεσθαι, τό τε γὰρ πᾶσι τοῖς οὖσι σωτηρίας αἴτιον, καὶ τὸ κατηγορούμενον παντός ἀγαθοῦ, καὶ τὸ διαυθαίρετον· ὧν τὸ μὲν δεῖν θεὸν εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ δὲ πᾶν γένος²⁴⁷ τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ τέλος, ἐφ' ὃ πάντα ἀναφέρομεν, ὅπερ ἐστὶν εὐδαιμονία. Καὶ τὸ διαυθαίρετον δὲ τριχῶς λέγεσθαι, ἢ οὐ χάριν τινὰ πράττομεν ὡς ἐσχάτου ἢ οὐ χάριν πάντα ἢ τρίτον δὲ μέρος γίνεταί τούτων. Τῶν δὲ διαυθαίρετων τὰ μὲν εἶναι τελικά, τὰ δὲ ποιητικά. Τελικά μὲν τὰς κατ' ἀρετὴν προηγούμενας πράξεις· ποιητικά δὲ τὰ ὕλικα τῶν αἰρετῶν. Τῶν δ' ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τίμια, τὰ δὲ ἐπαινετά, τὰ δὲ δυνάμεις, τὰ δὲ ὠφέλιμα. Τίμια μὲν, οἷον θεόν, ἀρχοντα, πατέρα· ἐπαινετά δέ, οἷον δικαιοσύνην, φρόνησιν· δυνάμεις δέ, οἷον πλοῦτον, ἀρχήν,

nls frui vult beatitudo, præterquam quod in vitæ societate singulorum iura servare ac neque philosophiæ contemplativæ bonis, neque rebus ad vitam necessariis privari vult. Etenim quum jucundissimum quid et pulcherrimum sit beatitudo, artis instar crescit multitudine et apparatu instrumentorum; neque eandem esse in deo et homine arbitrantur, quia nec proborum hominum virtus prorsus sit stabilis, sed malorum copia et magnitudine tolli possit. Quocirca dubitare licet, num omnino qui adhuc vivit proprie beatus in hac tanta fortunæ mobilitate appellari possit. Splenis enim illud, quo longæ vitæ finem spectare jubemur, recte se habere. Id vero genus humanum etiam testari, quoniam beatos prædicet homines sua morte defunctos. Privatum autem felicitate non ideo statim infelicem esse, hominis instar omnino ea carentis, sed quodammodo esse medium. Quippe homines tam sapientes quam insipientes aliquando mediam quæ dicitur vitam degere, neque felicem neque infelicem. Dormientes vero beatitudine non frui, saltem non perfecta. Etenim functionem animi esse tantum in vigilia manentis, quæ ut prosit ad felicitatem simul naturalis esse dehet; quia non omnis proborum hominum vigilia perfectæ virtutis usus habeatur, sed ea duntaxat quæ secundum naturam est. Esse autem hanc nec insanientis, nec furiosi, propterea quod insania et furor et somnus eum hujus usu, forsitan etiam ratione privet atque efferet. Qui enim vitam ad rationis normam dirigunt, eos etiam felicitate florere,

quamquam ne hi quidem perpetuo prosperæ fortunæ flatu utantur, sed hoc iis contingere, si vitæ splendore alios superent. Quemadmodum vero beatitudo dicitur virtutis usus, sic miseria vitii; neque tamen ut pravitas sufficit ad miseriam, ita virtus quoque ad felicitatem. Existimant autem, si vir probus bonis abundet, hoc tum ipsi tum cæteris prodesse. At viris bonis nimia miseria pressis e vita excedendum esse, sicut malis hominibus molliter ac jucunde viventibus. Nimirum plura eos tum peccare, atque hanc ob causam proprie et vere felices dici non posse.

Quoniam vero beatitudinem maximum bonum esse censemus, quot modis bonum dicatur, declarabimus. Trifariam igitur accipi volunt, primum quod omnibus salutis causa est, deinde quod de omni bono dicitur, denique quod per se est expetendum: e quibus primum deus sit oportet, alterum omne genus bonorum, tertium finis ad quem cuncta referimus, id est beatitudo. Jam quod per se expetendum est trifariam etiam accipi, vel cujus causa facimus quædam, utpote quod ultimum sit; vel cujus causa omnia fiunt; vel denique quod horum pars est. Porro per se expetendorum alia sunt ad ultimum pertinentia, alia efficientia. Atque ad ultimum quidem pertinere actiones honestas easque præcipuas; efficientia vero haberi ex omni expetendorum numero materiæ simulacra. Præterea bona alia honesta sunt, alia laudanda, alia facultates, alia utilia. Honestas quidem, ut deus, princeps, parens; laudanda vero, ut iustitia, prudentia; ad hæc fa-

ἐξουσίαν ὠφέλιμα δέ, τὰ ποιητικὰ τούτων καὶ φυλακτικά, ὅσον ὑγίειαν καὶ εὐεξίαν. Ἐτι τῶν αἰρετῶν καὶ ἀγαθῶν τὰ μὲν καθ' ἑαυτὰ εἶναι αἰρετά, τὰ δὲ δι' ἕτερα. Τὰ μὲν γὰρ τίμια καὶ ἐπαινετά, καὶ τὰς δυνάμεις καθ' αὐτά· (καὶ γὰρ τὰς δυνάμεις ὑπάρχειν τῶν καθ' αὐτὰ ἀγαθῶν, ὅσον πλοῦτον καὶ ἀρχάς, οἷς ἂν χρῆσταιτο καὶ ἄς ζητήσκειν ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ· καὶ οἷς δύναιται εὖ χρῆσθαι, ἀγαθὰ, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ πεφυκεῖναι, ὥσπερ ὑγίειν, ἃ καὶ ζητήσκειν ἂν ὁ ἱατρός, καὶ δύναιτο χρῆσθαι) τὰ δὲ ὠφέλιμα δι' ἕτερα· τῷ γὰρ ποιεῖν ἕτερα, καὶ σώζειν, τῶν αἰρετῶν ὑπάρχειν. Ἄλλη διαίρεσις, τῶν καθ' αὐτὰ ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τέλη, τὰ δ' οὐ τέλη, ὅσον δικαιοσύνην μὲν, καὶ ἀρετὴν, καὶ ὑγίειαν, τέλη, καὶ ἀπλῶς, ὅσα ἐκ τῶν καθ' ἑκάστα γενομένων καὶ κεφαλαιούμενα ὑπάρχει, ὥσπερ τὴν ὑγίειαν, οὐ μὴν τὸ τε ὑγιαίνειν, οὐδὲ τὴν θεραπείαν τοῦ κάμνοντος. Εὐφυῖαν δέ, καὶ ἀναμνήσεις, καὶ μαθήσεις, οὐ τέλη.

Ἄλλη διαίρεσις, τῶν τελῶν τὰ μὲν παντὶ ἀγαθὰ εἶναι, τὰ δ' οὐ παντί. Τὴν μὲν ἀρετὴν καὶ φρόνησιν παντὶ ἀγαθὰ, ὅτω γὰρ ἂν παραγένηται ὠφελεῖν· πλοῦτον δὲ καὶ ἀρχάς καὶ δυνάμεις οὐ παντί. Πῶς οὖν ἀγαθὰ; Καθ' ὅσον ἀφώρισται τὸ εἶναι ἀγαθὰ τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς χρήσει. Φαίνεται δὲ ταῦτα καὶ ζητητέα εἶναι²⁴⁸ καὶ χρωμένους ὠφελεῖν. Οἷς δὲ τὸν ἀγαθὸν εὖ χρῆσθαι, τούτοις τὸν κακὸν κακῶς ὥσπερ οἷς ἂν εὖ τὸν μουσικόν, τούτοις τὸν ἀμουσον κακῶς. Ἄμα δὲ κακῶς χρωμένον βλάπτεσθαι, καθάπερ ἰπ-

πον ἀγαθὸν ὄντα τὸν μὲν ἱππικὸν ὠφελεῖν, βλάπτειν δὲ τὸν ἀριππον οὐ ματρίως.

Ἐτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν²⁴⁹, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δ' ἐκτός. Περὶ ψυχὴν μὲν, ὅσον εὐφυῖαν τε καὶ τέχνην, καὶ ἀρετὴν, καὶ σοφίαν, καὶ φρόνησιν, καὶ ἡδονήν· περὶ σῶμα δέ, ὑγίειαν, καὶ εὐαισθησίαν, καὶ κάλλος, καὶ ἰσχύον, καὶ ἀρτιότητα, καὶ πάντα τὰ μόρια σὺν ταῖς δυνάμεισι καὶ ἐνεργείαις· ἐκτός δέ, πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ εὐγένειαν, καὶ δυναστείαν, καὶ φίλους, καὶ συγγενεῖς, καὶ πατρίδα. Τῶν δὲ περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν τὰ μὲν αἰεὶ φύσει παρεῖναι, καθάπερ δὴ²⁵⁰ δξύτητα, καὶ μνήμην, τὸ τε θλον εὐφυῖαν· τὰ δ' ἐξ²⁵¹ ἐπιμελείας περιγίγνεσθαι, ὡς τὰς τε προπαιδεύσεις καὶ διαίτας ἐλευθερίους· τὰ δ' ἐκ τελειότητος ὑπάρχειν, ὅσον φρόνησιν, δικαιοσύνην, τελευταῖον δὲ σοφίαν.

Ἐτι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἡμᾶς καὶ κτήσασθαι καὶ ἀποβαλεῖν, ὡς πλοῦτον· τὰ δὲ κτήσασθαι μὲν, ἀποβαλεῖν δ' οὐ, ὡς εὐτυχίαν, ἀθανασίαν· τὰ δὲ ἀποβαλεῖν μὲν, κτήσασθαι δ' οὐ, ὡς αἰσθησιν, ὡς τὸ ζῆν· τὰ δ' οὔτε κτήσασθαι οὔτ' ἀποβαλεῖν, ὡς εὐγένειαν.

Ἐτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι διαυθαίρετα μόνον, ὡς ἡδονὴν καὶ ἀσχλησίαν· τὰ δὲ ποιητικὰ μόνον, ὡς πλοῦτον· τὰ δὲ ποιητικὰ καὶ διαυθαίρετα, ὡς ἀρετὴν, φίλους, ὑγίειαν. Καὶ ἄλλως δὲ πολλαχῶς διαιρεῖσθαι τὰ ἀγαθὰ, διὰ τὸ μὴ ἐν εἶναι γένος αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὰς δέκα λέγεσθαι κατηγορίας· ἐν ὁμωνυμίᾳ γὰρ ἐκφέ-

culitates, ut divitiæ, imperium, potestas; utilia denique quæ hæc procreant et conservant, ut sanitas et bona corporis habitudo. Adde quod ex bonis et expetendis alia per se sunt expetenda, alia propter alia. Honesta enim, et laudanda, et facultates, per se; (nam facultates ad res per se bonas pertinere, velut divitiæ et magistratus, quibus rebus etiam vir probus utatur et quas quærat; item quibus recte uti potest, bona et per se quidem bona esse, ut salutaria, quæ et quærat medicus et ad depellendos morbos adhibere valet;) utilia vero propter alia, quæ quod efficiant alia et conservent ex eligendis sint. Alia divisio eo reddit, ut bonorum per se quædam sint fines, alia non fines, verbi causa iustitia, virtus, sanitas fines habeantur, atque omnino, quæcumque e singulis composita reperiuntur, ut sanitas, non tamen quidquid salubre est, neque cura ægrotantis. At bona indoles, bona memoria, disciplina non fines.

Alia divisio ita comparata est, ut finium quidam omnibus boni sint, alii non omnibus. Virtutem autem et prudentiam res omnibus bonas esse ajunt, prodessæ enim cuicunque adsint; divitiæ contra, magistratus et facultates non omnibus. Quomodo igitur bona sunt? Quatenus eorum bonitas bonorum virorum usu confirmata est. Videri tamen hæc quoque quærenda atque utentibus utilia esse. Quibus autem vir bonus bene utitur, iisdem homo malus

male; ut quibus bene musicus, iisdem male musicæ imperitus. At quisquis male utitur, eo simul læditur, ut equus bonus equitandi peritum juvat, imperitum non leviter lædit.

Præterea alia bona esse animi, alia corporis, alia denique externa. Animi esse verbi gratia bonam indolem, artem, virtutem, sapientiam, prudentiam, voluptatem; corporis autem sanitatem, sensum vigorem, pulchritudinem, robur, integritatem atque omnes partes cum facultatibus et functionibus; externa denique divitiæ, gloriam, nobilitatem, imperium, amicos, cognatos, patriam. Porro animi bonorum quædam semper adesse natura, velut acumen, memoriam atque omnino bonam indolem; alia contra studio comparari, ut artes liberales vitæque rationem et institutionem; alia vero in perfectione tantum cerni, ut prudentiam, justitiam ac postremo sapientiam.

Porro bonorum alia nos et acquirere et amittere, ut divitiæ, alia acquirere quidem, non autem amittere, ut felicitatem et immortalitatem; alia amittere quidem, sed non acquirere, ut sensum et vitam; alia denique neque acquirere neque amittere, ut nobilitatem.

Insuper bonorum alia esse tantum per se expetenda, ut voluptatem et molestiarum vacuitatem; alia modo efficientia, ut divitiæ; alia simul efficientia simul per se expetenda, ut virtutem, amicos, sanitatem. Et aliis quoque multis modis dividi bona, quod non unum eorum genus

ρεσθαι τάγαθόν, τὰ τε τοιαῦτα πάντα ὄνομα κοινὸν ἔχειν μόνον, τὸν δὲ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος λόγον ἔτερον ²⁵².

Τούτων δὲ δὴ διωρισμένων, ἐπελθεῖν ἀκριβέστερον ἀναγκαῖον τὰ περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς λεγόμενα. Ταύτην γὰρ ὑπολαμβάνουσι περὶ τὸ ἄλογον μέρος γίνεσθαι τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ διμερῇ πρὸς τὴν παρούσαν θεωρίαν ὑπέθετο τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικόν, τὸ δ' ἄλογον ²⁵³. Καὶ περὶ μὲν τὸ λογικὸν τὴν καλοκαγαθίαν γίνεσθαι, καὶ τὴν φρόνησιν, καὶ τὴν ἀγχινοίαν, καὶ σοφίαν, καὶ εὐμάθειαν, καὶ μνήμην, καὶ τὰς ὁμοίας· περὶ δὲ τὸ ἄλογον, σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν, καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἠθικὰς καλουμένας ἀρετάς. Ταύτας δὲ φασιν ὑπ' ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι. Πρὸς δὲ τὴν ἐνδείαν τούτου, τοῖς ἐκ τῶν αἰσθήσεων μαρτυρίαις χρῶνται, βουλόμενοι τῶν ἀφάνων τῇ ἐκ τῶν φανερῶν παρέχουσαι πίστιν. Αὐτίκα ²⁵⁴ γὰρ ὑπὸ τῶν γυμνασίων, πλειόνων τε γενομένων ἢ ἐλαττόνων, φθείρεσθαι τὴν ἰσχύ· καὶ ἐπὶ τῶν ποτῶν καὶ σιτίων ὡσαύτως· πλειόνων ²⁵⁵ γὰρ προσφερομένων ἢ ἐλαττόνων φθείρεσθαι τὴν ὑγίειαν, συμμέτρων ²⁵⁶ δὲ τῶν εἰρημένων ὄντων, σύζεσθαι τὴν τε ἰσχύν καὶ τὴν ὑγίειαν· παραπλησίως οὖν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης, καὶ ἀνδρείας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἴδὼν μὲν γὰρ τοιοῦτον ὄντα τὴν φύσιν, ὥστε μὴδὲ τὸν κεραυνὸν φοβεῖσθαι, μαινόμενον, ἀλλ' οὐκ ἀνδρεῖον εἶναι· τὸν δ' ἐμπάλιν πάντα φοβοῦμενον, ὥστε καὶ τὴν σκιάν, ἀγεννῆ καὶ δειλὸν ἀνδρεῖον δ' ὁμολογουμένως, τὸν μῆτε πάντα μῆτε μὴδὲν φοβοῦμενον. Ταῦτ' ἄρα καὶ αὖξιν καὶ φθείρειν τὴν ἀρετὴν, ὥστε τοὺς μὲν μετρίους φόβους αὖξιν τὴν ἀνδρείαν,

τοὺς δὲ μελίζοντας ἢ ἐλάττοντας φθείρειν. Ὅμοιως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὰς μὲν οὕσας γὰρ κατὰ πάντα ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις φθείρειν φασίν ²⁵⁷. τὰς δὲ μετρίότητας αὖξιν. Οὐ μόνον δὲ τούτοις ἀφορίζεσθαι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ ἡδονῇ καὶ λύπῃ ²⁵⁸. Διὰ γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττειν ἡμᾶς, διὰ δὲ τὴν λύπην ἀπέχεσθαι τῶν καλῶν· οὐκ εἶναι δὲ λαβεῖν οὐτ' ἀρετὴν οὐτε κακίαν ἀνευ λύπης καὶ ἡδονῆς. Τὴν οὖν ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ὑπάρχειν. Πρὸς δὲ τὸ σαφῶς δηλῶσαι τὰ περὶ τούτων, ἀναγκαῖον ἡγοῦντο τὰ περὶ ψυχὴν γιγνόμενα προσλαβεῖν τῷ λόγῳ· ταῦτα δὲ φασιν ὑπάρχειν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις ²⁵⁹. Πάθη δ' εἶναι ὀργήν, φόβον, μῖσος, πόθον, ζῆλον, ἔλεον, τὰ παραπλήσια τούτοις, οἷς καὶ παρακολουθεῖν ἡδονὴν καὶ λύπην· δυνάμεις δέ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων εἶναι λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς ὀργιζόμεθα, φοβοῦμεθα, ζηλοῦμεν, τῶν τοιούτων ὁτιοῦν πεπόνθαμεν· ἕξεις δέ, καθ' ἃς πρὸς ταῦτα πῶς ἔχομεν, καὶ ἀφ' ὧν ἡ τούτων ἐνέργεια εὖ ἢ κακῶς ἀποτελεῖται. Δι' ὅ, εἰ μὲν οὕτως τις ὀργίζοιτο βραδίως, ὥστε ἐπὶ παντί, καὶ πάντως, τὴν ἔξιν ἂν ἔχον φανείη τὴν τῆς ὀργιλότητος· εἰ δὲ οὕτως, ὥστε μὴθὲν, μὴδὲ ²⁶⁰ ἐφ' ὁποῦν, τὴν τῆς βραθυμίας· ἀμφοτέρας δ' εἶναι ψεκτάς, ἐπαινουμένην δὲ ἔξιν ὑπάρχειν τὴν πραότητα, καθ' ἣν ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὧς δεῖ, ὀργιζόμεθα. Διόπερ ἕξεις εἶναι τὰς ἀρετάς, ἀφ' ὧν τὰς ἐν τοῖς πάθεσιν ἐνεργείας ἐπαινεῖσθαι συμβέβηκεν. Ἐπεὶ οὖν ἡ ἀρετὴ τῶν πρακτικῶν, πᾶσαν δὲ πρᾶξιν ἐν συνεχείᾳ θεωρεῖσθαι συμβέβηκε, παντὸς δὲ συνεχῶς ὥσπερ ἐν τοῖς μεγέθεσιν εἶναι τινα ὑπερβολὴν καὶ ἐλλείψιν καὶ μεσότητα, καὶ

sit, sed secundum decem categorias distinguantur : communis enim vocabulo bona quidem ea appellari, sed etsi talia communi tantum nomine afficiantur, tamen eorum rationem naturamque nominis communione esse diversam.

His igitur explicatis ea quæ ad ethicam virtutem pertinent accuratius pertractanda sunt. Hanc enim circa animi partem ratione carentem versari arbitrantur, quoniam bipartitum ad eam disquisitionem animum ponunt, ratione præditum et ea carentem. Atque in rationali quidem parte inesse volunt probitatem, prudentiam, sagacitatem, sapientiam, docilitatem, memoriam et reliquas res similes ; in irrationali vero temperantiam, iustitiam, fortitudinem et cæteras virtutes quas ethicas nominant. Eas autem inopia et abundantia perire ajunt. Ad quod demonstrandum sensuum testimonio utuntur, ut ex manifestis obscura comprobent. Quum enim verbi gratia corporis exercitiis justo vel majoribus vel minoribus corrumpatur robur, eademque cibi et potus ratio sit, quia, si nimium aut parum cibi potionisque sumitur, amittitur valetudo, sin modicum cibum et potum adhibemus, conservatur robur et valetudo : eodem pacto in temperantia, fortitudine et reliquis virtutibus rem se habere. Ut

enim eum qui tali natura sit, ut ne fulmen quidem timeat, insanum vocamus, ac non fortem, contra qui omnia ipsamque umbram, ignavum ac timidum : sic ex confesso fortem qui neque omnia neque nihil reformidet. Hæc igitur virtutem et augere et exstinguere, ita ut modici quidem timores fortitudinem angeant, majores autem ac minores exstinguant. Similiter etiam in reliquis virtutibus, quarum veram vim abundantia quidem et inopia penitus frangi, mediocritate vero augeri contendunt. Non tamen his modo definiri virtutem, sed voluptate quoque ac dolore. Quippe ob voluptatem multa nequiter nos facere constat et propter dolorem honesta fugere ; at neque virtutem neque vitium sine dolore aut voluptate capere et consequi nos posse ; ideoque virtutem circa voluptates et dolores versari. Sed ut philosophi locum qui est de his rebus perspicue exponerent, ea quæ ad animum pertinent disputationi adjungenda esse existimabant, tria hæc affirmantes in hominum animis cerni, affectus, facultates, habitus. Et affectus quidem esse iram, metum, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam atque horum similia, quibus voluptas et dolor comites adhæreant ; facultates vero, quibus præditi his perturbationibus incitari

ταῦτα ἢ πρὸς ἀλλήλα ὑπάρχειν ἢ πρὸς ἡμᾶς, ἐν πᾶσι δὲ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον, τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἑπερ²⁶¹ ἢ ἐπιστήμη κελεύει καὶ ὁ λόγος (τὸ γὰρ μέσον οὐ τὸν τοῦ ποσοῦ τόπον ὀρίζειν, ἀλλὰ τὸν ποιού, δι' ὃ καὶ τέλειον εἶναι τῷ οὕτω καὶ ἄκρως ἔχειν· τὰ δ' ἐναντία πως καὶ ἀλλήλοις ἀντικείμεθα καὶ τῷ μέσῳ ἐναντία δ' εἶναι τὴν τ' ἑλλείψιν καὶ τὴν ὑπερβολήν, τὸ δὲ μέσον πρὸς ἑκάτερον ἔχειν, ἑπερ τὸ ἴσον πρὸς τὸ ἀνισον πέπονθε, τοῦ μὲν ἐλάττονος πλείον ὄν, τοῦ δὲ πλείονος ἐλάττον). Τὸ οὖν πρὸς ἡμᾶς μέσον ἀριστον, ὁλόν φησιν ὁ Θεόφραστος ἐν τοῖς περὶ Εὐτυχίας, ὅδι μὲν πολλὰ διελθὼν καὶ μακρῶς ἀδολεσχήσας, ὅδι δ' ὀλίγα μὲν οὐδὲ τἀναγκαῖα, οὗτος δὲ αὐτὰ ἅ ἔδει, μὴδὲ τὸν καιρὸν λαβὼν. Αὕτη μεσότης πρὸς ἡμᾶς, αὕτη γὰρ ὅφ' ἡμῶν ὠρίσται τῷ λόγῳ. Δι' ὃ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν²⁶² ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Εἴτα παραθέμενος τινὰς συζυγίας, ἀκολουθῶς τῷ ἡγηγητῇ, σκοπεῖν ἔπειτα καθ' ἕκαστα ἐπάγων ἐπειράθη τὸν τρόπον τοῦτον. Ἐλήφθησαν δὲ παραδειγματῶν χάριν αἶδε· σωφροσύνη, ἀκολασία, ἀναισθησία· πραότης, ὀργιλότης, ἀναλγησία· ἀνδρεία, θρασύτης, δειλία· δικαιοσύνη²⁶³, ἐλευθεριότης, ἀσωτία, ἀνελευθερία· μεγαλοφυΐα, μικροφυΐα, χαυνότης· μεγαλοπρέπεια, μικροπρέπεια, σαλακωνία. Τούτων δὴ τῶν ἔξων αἱ

μὲν τῷ ὑπερβάλλειν ἢ ἐλλείπειν περὶ πάθη φαῦλαι εἰσιν, αἱ δὲ σπουδαῖαι, τῷ μεσότητες εἶναι δηλονότι. Σώφρονά τε γὰρ εἶναι, οὔτε τὸν καθάπαξ ἀνεπιθύμητον, οὔτε τὸν ἐπιθυμητικόν (τὸν μὲν γὰρ λίθου δίκην μὴδὲ τῶν κατὰ φύσιν ὀρέγεσθαι, τὸν δὲ τῷ ὑπερβάλλειν ταῖς ἐπιθυμίαις ἀκόλαστον εἶναι· τὸν δὲ μέσον τούτων δ' δεῖ²⁶⁴, καὶ ὁπότε, καὶ ὁπόσον ἐπιθυμοῦντα, καὶ τῷ λόγῳ κατὰ τὸ προσήκον ὀρίζοντα καθάπερ κανόνι, σώφρονα λέγεσθαι τε καὶ κατὰ φύσιν εἶναι) πρᾶόν τε, οὔτε τὸν ἐπὶ παντὶ ὀργιζόμενον καὶ μικρότατον ἢ²⁶⁵, οὔτε τὸν ἐπὶ μὴδενὶ ὀργιζόμενον, ἀλλὰ τὸν τὴν μέσῃ ἔχοντα ἔξιν· ἀνδρείον τε, οὔτε τὸν μὴδὲν φοβούμενον, καὶ ἢ θεὸς δ' ἐπιών, οὔτε τὸν πάντα, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον τὴν σκιά· δικαίον δέ, οὔτε τὸν τὸ πλείον ἑαυτῷ νέμοντα, οὔτε τὸν τὸ ἐλάττον, ἀλλὰ τὸν τὸ ἴσον· τὸ δ' ἴσον τὸ κατὰ τὸ ἀνάλογον, οὐ κατ' ἀριθμόν· ἐλευθερίον τε, οὔτε τὸν προετικὸν ὅπως ἔτυγεν, οὔτε τὸν μὴδὲν δαπανῶντα, ἀλλὰ τὸν μὴδὲν ἀπροαιρέτως²⁶⁶· μεγαλόψυχόν τε, οὔτε τὸν μεγάλων πάντων ἀξιοῦντα ἑαυτόν, οὔτε τὸν μὴδενὸς ὅμως, ἀλλὰ τὸν τὸ δέον ἀφ' ἑκάστου λαμβάνοντα, καὶ εἰς τὸ κατ' ἄξίαν· μεγαλοπρεπῆ τε, οὔτε τὸν πάντοτε καὶ ἐνθα μὴ δεῖ λαμπρόν, οὔτε τὸν μὴδαμῶ, ἀλλὰ τὸν κατὰ καιρὸν ἀρμόττοντα εἰς ἕκαστον. Τοιοῦτο μὲν τὸ τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν εἶδος παθητικόν, καὶ κατὰ μεσότητα θεω-

perhibemur, ut verbi gratia irascamur vel timeamus vel æmulemur, vel simili quodam modo afficiamur; habitus vero, quorum ope ad perturbationes quodammodo propensi sumus et per quos harum functio bene vel male codit. Quare si quis tam præcepte in iram sit, ut qualibet causa et plane irritetur, eum iracundiae habitum gerere appareat; sin ita sit affectus, ut neque omnino irascatur neque ulla causa irritetur, in eo socordiam habitum inesse; quumque utrumque sit vituperandum, laudari mansuetudinis habitum, cui convenienter iusto et tempore et modo et cui succensere oportet irascimur. Habitus igitur esse virtutes, quarum beneficio functiones in affectibus laudari constat. Quum igitur virtus in agendo cernatur, actionem autem omnem continuam esse conveniat, omnem vero continuitatem æque ac magnitudinem nimium, parum et medium habere par sit, quæ vel inter se comparentur vel ad nos referantur, medium ad nos relatum in omnibus esse optimum scientia et ratio statuere nos cogit; quod enim nobis medium est, id non quantitatis sed qualitatis locum obtinere, quare et perfectum esse, quod sic etiam præstantissimum sit. At contraria quodammodo et inter se et cum medio pugnare, esse autem contraria parum ac nimium, medium vero ad utrumque eandem habere rationem, quam æquale ad inæquale, quum sit tum minore majus, tum maiore minus. Quod igitur nobis medium est, id optimum esse liquet, quale etiam Theophrastus esse vult in libro de Fortuna, homo partim verbosus et loquax, partim brevis minusque quam

necessarium est dicendo obscurus, quum Aristoteles alieno loco ea quæ dicenda erant dixerit. Ita hoc nobis medium est quod jam definivimus. Quamobrem virtus vocatur habitus electionis, in eo quod nobis medium est sita, simul superiori disputatione nostra, simul, quemadmodum vir prudens statuere potest, definita. Tum Theophrastus positis aliquot copulationibus ad magistri doctrinam accommodare deinceps singula quæ adjicit hoc modo spectare tentavit. Cæterum exempla ab eo allata sunt hæc: temperantia, intemperantia, torpor; mansuetudo, iracundia, stupor; fortitudo, audacia, timiditas; [justitia], liberalitas, profusio, sordes; magnanimitas, animi contractio, fastus; magnificentia, tenacitas, prodigalitas. Ex his igitur habitibus alii propter abundantiam vel inopiam circa affectus vitiosi sunt, alii probi, quod videlicet mediocritates judicentur. Neque enim temperantem esse qui prorsus vacuus cupiditate sit, neque qui ad concupiscendum sit propensus, quum alter lapidis instar ne naturalia quidem appetat, alter nimia cupiditate reddatur intemperans; sed qui mediocritatem quæ est inter nimium et parum tenendo id quod decet et quando decet et quantum decet concupiscit, ac ratione velut regula recte omnia definit, temperantem hunc dici et esse secundum naturam; mansuetum porro nec qui omni, etiam minima sit, nec qui nulla de causa irascatur, sed qui medium habitum gerat; præterea fortem neque eum qui nihil timeat, etiam i deus ipsum aggrediatur, neque qui omnia et quod dici solet etiam umbram timeat; justum vero neque qui ni-

ρούμενον, ὃ δὴ καὶ ἀντακαλουθίαν ἔχει²⁶⁷, πλὴν οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ἢ μὲν φρόνησις ταῖς ἡθικαῖς κατὰ τὸ ἴδιον, αὐταὶ δ' ἐκείνη κατὰ συμβεβηκός. Ὅτι μὲν γὰρ δίκαιός ἐστι καὶ φρόνιμος, ὃ γὰρ τοῖσδε αὐτὸν λόγος εἰδοποιεῖ, οὐ μὴν ὅτι φρόνιμος καὶ δίκαιος κατὰ τὸ ἴδιον, ἀλλ' ὅτι τῶν καλῶν κατὰ κοινῶς πρακτικός, φαύλου δ' οὐδενός.

Τῶν δὲ παθῶν καὶ ὁρμῶν τὰ μὲν εἶναι ἀστεία, τὰ δὲ φαῦλα, τὰ δὲ μέσα. Ἀστεία μὲν, φιλίαν, χάριν, νέμεσιν, αἰδῶ, θάρσος, ἔλεον· φαῦλα δὲ, φθόνον, ἐπιχαιρεκακίαν, ὕβριν· μέσα δὲ, λύπην, φόβον, ὀργήν, ἡδονήν, ἐπιθυμίαν. Τούτων δὲ τὰ μὲν αἰρετέον καθάπαξ, τὰ δὲ ὀριστείον. Πᾶν δὲ πάθος περὶ ἡδονὴν συνίστασθαι καὶ λύπην, δι' ὃ καὶ περὶ ταύτας τὰς ἡθικὰς ἀρετὰς ὑπάρχειν. Φιλαργυρίαν δὲ, καὶ φιληθονίαν, καὶ ἐρωτομανίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἕξεις εἶναι ἀλλοίαις παρὰ τὰς κακίας. Ἐρωτα δ' εἶναι τὸν μὲν φιλίας, τὸν δὲ συνουσίας, τὸν δὲ ἀμφοῖν· δι' ὃ καὶ τὸν μὲν σπουδαῖον, τὸν δὲ φαῦλον, τὸν δὲ μέσον.

Τῆς φιλίας δ' εἶναι διαφορὰς τέσσαρας, ἐταιρικὴν, συγγενικὴν, ξενικὴν, ἐρωτικὴν· εἰ δὲ καὶ εὐεργετικὴν καὶ θαυμαστικὴν συγκαταριθμητέον, λόγου δέ. Ἀρχὴν δὲ τῆς μὲν ἐταιρικῆς εἶναι τὴν συνήθειαν, τῆς δὲ συγγενι-

κῆς, τὴν φύσιν, τῆς δὲ ξενικῆς τὴν χρεῖαν, τῆς δὲ ἐρωτικῆς τὸ πάθος, τῆς δὲ εὐεργετικῆς τὴν χάριν, τῆς δὲ θαυμαστικῆς τὴν δύναμιν. Πασῶν δὲ συλλήθδην εἶναι τέλη τρία, τὸ καλόν, τὸ συμφέρον, τὸ ἡδύ. Πάντα γὰρ τὸν ὁπασσοῦν πρὸς φιλίαν ἰόντα, διὰ τι τούτων ἢ διὰ πάντα τὴν φιλίαν αἰρεῖσθαι. Πρώτην μὲν οὖν, ὡς προέφην, εἶναι τὴν πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν, δευτέραν δὲ, τὴν πρὸς τοὺς γειναμένους· ἐφεξῆς δὲ, τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ ὀδνεῖους· δι' ὃ καὶ ἐν μὲν τῇ πρὸς ἑαυτὸν εὐλαβεῖσθαι δεῖ τὴν ὑπερβολήν, ἐν δὲ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους, τὴν ἔλλειψιν· τὸ μὲν γὰρ φιλαυτίας, τὸ δὲ φειδωλίας ἔχει διαβολήν.

Χάριν²⁶⁸ δὲ λέγεσθαι τριχῶς, τὴν μὲν ὑπουργίαν ὠφελίμου αὐτοῦ ἐκείνου ἔνεκα, τὴν δ' ἀμειψιν ὠφελίμου, τὴν δὲ μνήμην ὑπουργίας τοιαύτης. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τάσδε μόνας τρεῖς ὁ βίος κατηγρήμισε. Λέγεσθαι δὲ χάριν καὶ τὴν ἐν δόξει ἢ ἐν λόγοις, καθ' ἣν τὸν μὲν εὐχαρίαν ὀνομάζεσθαι, τὸν δ' ἐπίχαριν. Βίον δ' αἰρήσεσθαι τὸν σπουδαῖον τὸν μετ' ἀρετῆς, εἰτ' ἐφ' ἡγεμονίας ποτὲ γένοιτο, τῶν καιρῶν αὐτὸν προαγαγόντων, εἴτε βασιλεῖ δέοι συμβιοῦν²⁶⁹, εἴτε καὶ νομοθετεῖν, ἢ ἄλλως πολιτεύεσθαι. Τούτων δὲ μὴ τυγχάνοντα, πρὸς τὸ δημοτικὸν τραπήσεσθαι σχῆμα διαγω-

mium neque qui parum, sed qui æquam partem sibi tribuat, idque pro portione, non pro numero; insuper liberalem neque qui temere pecuniam profundat, neque qui nihil pecuniæ erogat, sed qui nihil inconsulte expendat; ad hæc magnanimum neque qui se ipsum omnibus ornamentis neque qui nullo se dignum putet, sed qui a singulis debitos sibi honores pro meritis haberi patiat; denique magnificum neque qui perpetuo, etiam quum non decet, neque qui nunquam nulloque loco splendidus sit, sed qui opportuno tempore sit liberalis. Tale igitur esse virtutum moralium genus perturbationibus obnoxium atque e mediocritate spectatum, quod etiam mutuo comitatur septum sit, non tamen similiter, quum prudentia virtutibus moralibus sua natura comes adhaereat, hæc vero illam temere et casu comitentur. Qui enim justus sit, eundem esse prudentem, siquidem hæc ejus formæ ratio est; non tamen qui prudens sit, eundem sua natura esse justum, verum justii nomine vocari qui in commune bene et honeste agat, sed omni dedecore sese abtineat.

Affectuum porro et appetituum alios esse honestos et rectos, alios pravos et turpes, alios medios. Honestos quidem, amicitiam, gratiam; indignationem, pudorem, confidentiam, misericordiam; turpes autem, invidiam, malevolentiam, superbiam; medios denique tristitiam, metum, iram, voluptatem, cupiditatem. Ex his autem quosdam omnino esse eligendos, alios definendos. Cæterum omnem affectum in voluptate ac dolore consistere, et ideo circa has quoque versari virtutes morales. At pecuniæ et voluptatum cupiditatem, item insanum amorem et similia habitus esse diversos a viitiis. Amorem autem esse alium

amicitiæ, alium consuetudinis, alium utriusque; quare unum esse bonum, alium malum, tertium medium.

Amicitia vero quattuor esse species, sodalium, cognatorum, hospitum, amantium; quibus num beneficiorum quoque et admirantium annumeranda sit, videndum est. Originem autem ducere sodalium amicitiam a consuetudine, cognatorum a natura, hospitum ab usu, amantium ab affectu, beneficiorum a gratia, admirantium a facultate. Verum omnium in universum tres esse fines, honestum, utile, jucundum. Omnes enim qui amicitiam utcumque expetant vel propter unam ex his rebus vel propter omnia ista sibi adjungere amicos. Primam igitur, ut supra dixi, esse amicitiam erga se ipsum, alteram autem erga parentes; deinde erga reliquos deinceps tum familiares tum externos; ideoque in amicitia erga se ipsum abundantiam amoris, in reliquis colendis defectum esse vitandum, quum altera res a calumniantibus pro cæco sui amore, altera pro parsimonia habeatur.

Gratiam autem dici tribus modis vel beneficium alterius juvandi causa datum, vel benevolentia remunerationem, vel accepti beneficii memoriam. Quapropter tres tantum Gratiæ mortales vulgo celebrant. Distingui porro gratiam vel formæ vel sermonis, qua qui excellunt vel venusti vel gratiosi appellantur. De reliquo probum virum vitam honestam ingressurum esse, sive tempore ad honores provectus magistratum aliquando gerat, sive cum regibus et versandum sit, sive leges scribendæ, aut alia reipublicæ pars administranda sit. Quos dignitatis gradus si non consequatur, eum vel populare vel contemplativum, vel quod medium inter utrumque est professorium vitæ genus ele-

γῆς, ἢ τὸ θεωρητικόν, ἢ μέσον παιδευτικόν. Προαιρῆσθαι μὲν γὰρ καὶ πράττειν καὶ θεωρεῖν τὰ καλὰ. Κωλύμενον δὲ περὶ ἄμφω γίνεσθαι διὰ καιρούς, θατέρῳ χρῆσθαι, προτιμῶντα μὲν τὸν θεωρητικὸν βίον, διὰ δὲ τὸ κοινωνικὸν ἐπὶ τὰς πολιτικὰς ὁρμῶντα πράξεις. Δι' ὃ καὶ γαμήσειν ²⁷⁰ καὶ παιδοποιήσεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι, καὶ ἐρασθήσεσθαι τὸν σῶφρονά ἔρωτα, καὶ μευσθήσεσθαι κατὰ συμπεριφοράς, κἂν εἰ μὴ προηγουμένως, καὶ καθόλου τὴν ἀρετὴν ἀσχοῦντα καὶ μένειν ἐν τῷ βίῳ, καὶ πάλιν εἰ δεοί ποτε δι' ἀνάγκας ἀπαλλαγῆσεσθαι, ταφῆς προνοήσαντα, κατὰ νόμον καὶ τὸ πάτριον ἔθος, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τοῖς κατοικομένοις ἐπιτελεῖν ὅσιον. Βίων ²⁷¹ δὲ τριττὰς ἰδέας εἶναι, πρακτικόν, θεωρητικόν, σύνθετον ἐξ ἀμφοῖν. Τὸν μὲν γὰρ ἀπολαυστικὸν ἢ ἥττονα κατ' ἀνθρώπων εἶναι, προκρίνεσθαι δὲ τῶν ἄλλων τὸν θεωρητικόν. Πολιτεύεσθαι τε τὸν σπουδαῖον προηγουμένως, μὴ κατὰ περίστασιν· τὸν γὰρ πρακτικὸν βίον τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ πολιτικῷ. Βίον δὲ κράτιστον μὲν τὸν κατ' ἀρετὴν, ἐν τοῖς κατὰ φύσιν· δεύτερον δὲ, τὸν κατὰ τὴν μέσῃν ἔξιν, τὰ πλείεστα καὶ κυριώτατα τῶν κατὰ φύσιν ἔχοντα· τούτους μὲν οὖν αἰρετούς, φευκτέον δὲ τὸν κατὰ κακίαν. Διαφέρειν δὲ τὸν εὐδαίμονα βίον τοῦ καλοῦ, καθ' ὅσον ὁ μὲν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν εἶναι βούλεται διὰ παντός, ὁ δὲ καὶ ἐν τοῖς παρὰ φύσιν· καὶ πρὸς δὴ μὲν οὐκ αὐτάρκης ἢ ἀρετὴ, πρὸς δὴ αὐτάρκης. Μέσον δὲ τίνα βίον εἶναι τὸν κατὰ τὴν μέ-

σιν ἔξιν, ἐν ᾧ καὶ τὰ καθήκοντα ἀποδίδοσθαι· τὰ μὲν γὰρ κατορθώματα ἐν τῷ κατ' ἀρετὴν εἶναι βίῳ, τὰ δ' ἁμαρτήματα ἐν τῷ κατὰ κακίαν, τὰ δὲ καθήκοντα ἐν τῷ μέσῳ καλουμένῳ βίῳ.

Τεθεωρημένων δὲ τούτων, καὶ ταῦτα διαλάβωμεν· εἶναι μὲν γὰρ τὴν ἡθικὴν ἀρετὴν κοινῶς ἔξιν προαιρετικὴν τῶν μέσων ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν, στοχαστικὴν τοῦ καλοῦ ἢ καλόν, τὴν δὲ κακίαν ὑπεναντίαν εἶναι αὐτῇ· κοινήν δὲ ὁξαστικὴς καὶ ἡθικῆς ἔξιν θεωρητικὴν, καὶ προαιρετικὴν, καὶ πρακτικὴν τῶν ἐν ταῖς πράξεσι καλῶν· τὴν δὲ τέχνην ²⁷² καὶ ἐπιστήμην καὶ τὸν νοῦν κοινήν ἀκρότητα λογικῆς κατασκευῆς εἶναι θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν· σοφίαν δὲ, ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτιῶν φρόνησιν δὲ, ἔξιν βουλευτικὴν καὶ πρακτικὴν ἀγαθῶν καὶ καλῶν ἢ καλὰ· ἀνδρείαν δὲ, ἔξιν ἐν θαρρόσει καὶ φόβοις τοῖς μέσοις ἀμεμπτὸν σωφροσύνην δὲ, ἔξιν ἐν αἰρέσει καὶ φυγῇ ἀμέμπτως ποιούσαν, δι' αὐτὸ τὸ καλόν· πραότητα δὲ, ἔξιν μέσῃν ὀργιλότητος καὶ ἀναληθισίας· ἐλευθεριότητα δὲ, μεσότητα ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας· μεγαλοψυχίαν δὲ, μεσότητα χαυνότητος καὶ μικροψυχίας· μεγαλοπρέπειαν ²⁷³ δὲ μεσότητα ἀλαζονείας καὶ μικροπρεπείας· νέμεσιν δὲ μεσότητα φθονερίας καὶ ἐπιχειρεκακίας· σεμνότητα δὲ μεσότητα αὐθαδείας καὶ ἀρεσκειας· αἰδῶ δὲ μεσότητα ἀναισχυντίας καὶ καταπληξείας· εὐτραπελίαν δὲ μεσότητα βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας· φιλίαν δὲ μεσότητα κολακείας ²⁷⁴ καὶ ἐχθρας· ἀλήθειαν δὲ μεσότητα εἰρωνείας

cturum esse. Ac praelaturum quidem eum aliis vitæ insitulis conjunctam honestarum rerum et actionem et contemplationem; sed si temporum iniquitate ab utraque occupationis ratione prohibeatur, altera eum usurum, præferentem quidem vitam contemplativam, sed tamen propter communis societatis amorem publica negotia non declinantem. Quocirca eum et uxorem ducturum et liberos procreaturum et ad rempublicam accessurum et honesto amore flagraturum, et vino in circumpotatione se obruiturum, elsi non consulto; atque omnino virtutem colendo tum in vita mansurum, tum rursus si quando oporteat necessitate coactum e vita excessurum esse, quum sepulturæ ex lege et ritu patrio justorumque quæ mortuis persolvenda sunt curam egerit. Vitarum autem tres esse species, activam, contemplativam atque ex utraque compositam. Namque ut vita voluptatibus dedita minor quam pro hominis dignitate judicetur, ita contemplativam reliquis præoptari. Cæteroqui rempublicam gesturum esse virum probum consulto, non pro ratione temporum; quoniam vita activa in regenda civitate cernatur. Præterea optimam vitam esse honestam in iis quæ naturæ conveniunt; proximam in medium habitum compositam, quæ in plurimis et gravissimis rebus ad naturæ normam dirigitur; atque has vitas expetendas, fugiendam vero flagitiosam. Differre autem vitam felici ab honesta, quatenus illa semper eo valeat, ut cum rebus naturæ consentaneis conjuncta sit,

hæc sæpe etiam ad res naturæ repugnantes inclinet; atque ad illam virtus non sufficiat, ad hanc sufficiat. Mediam autem quandam vitam esse in mediocritate positam, in qua etiam officia servantur; quippe recte facta cadere in vitam honestam, peccata in flagitiosam, officia denique in eam quæ media vocari solet.

Quibus ita consideratis hæc etiam exponi convenit, virtutem moralem in commune esse habitum mediocres voluptates et dolores expetentem, honestum qua honestum est sequentem; vitium vero illi contrarium statui; communem porro virtutis opinandi vi præditæ et moralis esse habitum contemplationis et electionis et actionis rerum honestarum; at artem et scientiam et mentem communi subtilis compositionis perfectione tam contemplativa quam activa cerni; sapientiam autem esse primarum causarum scientiam; contra prudentiam dici habitum simul deliberativum simul agentem bona atque honesta, quatenus honesta sunt; præterea fortitudinem habitum in confidentia et metu inculpatum; temperantiam, habitum in expetendo et fugiendo ob ipsam honestatem ab omni culpa vacuum; mansuetudinem, habitum medium inter iracundiam et stuporem; insuper liberalitatem, medium quiddam inter prodigalitatem et sordes; ad hæc magnanimitatem, rem medium inter fastum et animi contractionem; magnificentiam vero medium quiddam inter ostentationem et iniuniam parcimoniam interjectum; justam indignationem mediocritatem

καὶ ἀλαζονείας· δικαιοσύνην δὲ μεσότητα ὑπεροχῆς καὶ ἁλλείψεως, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. Πολλῶν δὲ καὶ ὀλίγων οὐσῶν ἀρετῶν, τῶν μὲν καθ' αὐτάς, τῶν δὲ ἐν εἰδεσι τῶν εἰρημένων (οἷον ὑπὸ μὲν τὴν δικαιοσύνην εὐσεβείας, δσιότητος, χρηστότητας, εὐκοινωνησίας, εὐσυναλλαγίας· ὑπὸ δὲ τὴν σωφροσύνην, εὐκοσμίας, εὐταξίας, αὐταρχείας,) ἐπιδραμεῖν οὐκ ἄτοπον καὶ τοὺς τούτων θρους. Εὐσέβειαν μὲν οὖν εἶναι ἔξιν θεῶν καὶ δαιμόνων θεραπευτικὴν, μεταξὺ οὖσαν ἀθεότητος καὶ δεισιδαιμονίας· δσιότητα δὲ, ἔξιν δικαίων τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ κατοικοιμένους τηρητικὴν, μεταξὺ ἀνοσιότητος οὖσαν καὶ ἀνωνύμου τινός· χρηστότητα δὲ, ἔξιν ἐκουσίως εὐποητικὴν ἀνθρώπων, αὐτῶν ἐκαίμων χάριν, μεταξὺ πονηρίας οὖσαν καὶ ἀνωνύμου· εὐκοινωνησίαν δὲ, ἔξιν ἀμέμπτους ἐν κοινωνίᾳ ²⁷⁵ παρεχομένην, μεταξὺ ἀκοινωνησίας οὖσαν καὶ ἀνωνύμου· εὐσυναλλομένην δὲ, ἔξιν εὐλαβητικὴν τῆς ἐν τοῖς συμβαλλομένοις ἀδικίας, μεταξὺ ἀσυναλλαγίας οὖσαν καὶ ἀνωνύμου, (τὴν δὲ ἀνωνύμον κατὰ τὸ ἀκροδίκαιον εἶναι πως)· εὐκοσμίαν δὲ, ἔξιν περὶ τε κινήσεις καὶ σχέσεις τηρητικὴν τοῦ πρέποντος, μεταξὺ οὖσαν ἀκοσμίας καὶ ἀνωνύμου· εὐταξίαν δὲ, ἔξιν στοχαστικὴν τοῦ περὶ τάξιν καλοῦ, μεταξὺ ἀταξίας οὖσαν καὶ ἀνωνύμου· αὐτάρκειαν δὲ, ἔξιν ἀρκουμένην τοῖς τυχοῦσι μετὰ ἐλευθεριότητος, μεταξὺ πτωχείας οὖσαν καὶ πολυτελείας· εὐψυχίαν δὲ, ἔξιν ἀήττητον ἐν δεινῶν

ὑπομοναῖς, μεταξὺ ἀψυχίας καὶ ἀρειμανιότητος· φιλοπονίαν δὲ, ἔξιν ἀνένδοτον πόνοις, ἐξεργαστικὴν τοῦ καλοῦ, μεταξὺ μαλακίας τε καὶ ματαιοπονίας. Τὴν δ' ἐκ πασῶν τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν συνεστηκυῖαν λέγεσθαι μὲν καλοκαγαθίαν, τελείαν δὲ ἀρετὴν εἶναι, τὰ τε ἀγαθὰ, ὠφέλιμα καὶ καλὰ ποιοῦσαν, τὰ τε καλὰ δι' αὐτὰ αἰρουμένην.

Διωρισμένων δ' ἱκανῶς τῶν περὶ τὰς ἀρετάς, καὶ σχεδὸν τῶν πλείστων ἀνειλημμένων κεφαλαιῶν τοῦ ἡθικοῦ τόπου, ἀναγκαῖον ἐρεξῆς καὶ περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ τε καὶ πολιτικοῦ διελθεῖν, ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ζῶον ἀνθρώπος. Πολιτεία δὲ πρώτη, σύνοδος ἀνδρῶς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον ἐπὶ τέκνων γενέσει καὶ βίῳ κοινωνία. Τοῦτο δὲ προσονομάζεται μὲν οἶκος, ἀρχὴ δὲ πόλεως ἐστὶ, περὶ οὗ δὴ καὶ λεκτέον. Μικρὰ γάρ τις οἶκεν εἶναι πόλις ὁ οἶκος, εἴγε κατ' εὐχὴν αὐτομένου τοῦ γάμου, καὶ τῶν παίδων ἐπιδιδόντων, καὶ συνδουαζομένων ἀλλήλοις, ἕτερος οἶκος ὑφίσταται, καὶ τρίτος οὕτω καὶ τέταρτος, ἐκ δὲ τούτων κώμη καὶ πόλις. Πλείωνων γὰρ γενομένων κωμῶν, πόλις ἀπετελέσθη. Δι' ὃ καὶ τὰ σπέρματα καθάπερ τῆς γενέσεως τῇ πόλει παρέσχεον ὁ οἶκος, οὕτω καὶ τῆς πολιτείας. Καὶ γὰρ βασιλείας ὑπογραφὴν εἶναι περὶ τὸν οἶκον, καὶ ἀριστοκρατείας, καὶ δημοκρατίας. Γονέων μὲν γὰρ πρὸς τέκνα κοινωνίας τὸ σχῆμα βασιλικόν· ἀνδρῶν δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀριστοκρατικόν· παίδων δὲ

invidentiæ et malevolentiae; gravitatem autem medium quiddam inter superbiam et comitatem; contra pudorem mediocritatem in confinio impudentiae et consternationis positam; ad hoc urbanitatem rem mediam inter scurrilitatem et rusticitatem; inimicitiam medium quiddam inter assentationem et amicitiam; veritatem rem mediam inter dissimulationem et jactantiam; denique justitiam medium locum inter abundantiam atque inopiam vel inter nimium et parum tenere. Quum autem multae aliae sint virtutes, tum quae per se subsistunt, tum quae superioribus continentur, ut justitiae subest pietas, sanctitas, probitas, facilitas, comitas; temperantiae vero decencia, modestia, frugalitas, harum quoque definitiones carptim perscribere non alienum erit. Pietatem igitur esse volut habitum ad colendos deos geniosque aptum eumque medium inter impietatem et superstitionem; sanctitatem, habitum officia diis et mortuis debita sequentem eumque medium inter id quod profanum est et aliud nomine vacans; probitatem vero, habitum sponte hominibus ipsorum causa bene facientem, atque inter improbitatem et rem nomine vacantem interjectum; facilitatem autem habitum innocentes in vita societate praestantem, atque inter morositatem et rem innominatam interjectum; porro comitatem, habitum in contractibus ab omni injustitia abhorrentem, atque inter naturam insociabilem et rem nullo nomine notatam interjectum, quam summum jns quodammodo vocare possis; praeterea decenciam, habitum in motibus et gestibus de-

cori servatorem, qui medius sit inter indecentiam et rem nullo vocabulo nuncupatam; modestiam, habitum ad honestatem in conservando ordine propensum, qui medium locum inter petulantiam et rem nomine carentem teneat; insuper frugalitatem, habitum rebus quibuslibet contentum, conjunctum cum liberalitate atque inter mendicitatem et magnificentiam interjectum; ad haec alacritatem, habitum invictum in ferendis rebus adversis atque inter timiditatem et pugnacitatem interjectum; denique industriam, habitum nullo labore languescentem ac praecclarorum operum fabricatorem, qui medius sit inter mollietatem et studium inane. At quae ex cunctis virtutibus moralibus composita sit virtus, eam morum integritatem dici ac perfectam esse virtutem, tum bene atque utiliter facientem, tum honeste agentem, honesta autem per se expetentem.

Quum vero satis jam explicatae sint virtutes et pleraque morum doctrinae capita pertractata, operae pretium est deinceps de privatae vitae ratione ac de rerum utilitarum rectione disserere, quoniam natura homo animal civile est. Prima autem societas viri est et feminae congressio legitima ad liberos procreandos et vitae communitatem. Quae quidem res ut familia vocatur, ita civilis initium est, de quo hic etiam disputandum videtur. Etenim parva quaedam civitas est familia, siquidem ad voluntatem succedentibus nuptiis et liberis pubescentibus atque inter se copulatis, altera nascitur familia, item tertia et quarta, ex his vero pagus ac civitas. Nimirum e pagorum numero paulatim

πρὸς ἀλλήλους, δημοκρατικόν. Συνέρχεται γὰρ τῷ θήλει τὸ ἄρρεν κατὰ πόθον τεκνώσεως, καὶ τῆς τοῦ γένους διαμονῆς· ἐφίεσθαι γὰρ ἑκάτερον γεννήσεως. Συνελθόντων δὲ καὶ συνεργόν τῆς κοινωνίας προσλαμβανομένων, εἴτε φύσει δούλον, (ἰσχυρὸν μὲν τῷ σώματι πρὸς ὑπηρεσίαν, νοθή δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀδύνατον διαζῆν ὅτ' ἄρχεσθαι συμφέροι,) εἴτε καὶ νόμῳ δούλον, ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνόδου, καὶ τῆς πάντων πρὸς ἓν συμφέρον προμηθείας, οἶκον συνίστασθαι. Τούτου δὲ τὴν ἀρχὴν κατὰ φύσιν ἔχειν τὸν ἄνδρα. Τὸ γὰρ βουλευτικὸν ἐν γυναικὶ μὲν χεῖρον, ἐν παισὶ δ' οὐδέπω, περὶ δούλους οὐδ' ὅλως τὴν δ' οἰκονομικὴν φρόνησιν, διοικητικὴν οὖσαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν κατ' οἶκον, οἰκείαν ἀνδρὸς ὑπάρχειν. Ταύτης δὲ τὸ μὲν εἶναι πατρικόν, τὸ δὲ γαμικόν, τὸ δὲ δεσποτικόν, τὸ δὲ χρηματιστικόν. Δεῖν γάρ, ὥσπερ στρατιᾷ μὲν παρασκευῆς, πόλει δὲ προσόδων, τέχνῃ δ' ὀργάνων, οὕτω καὶ οἴκῳ τῶν ἀναγκαίων. Διτὰ δὲ ταῦτα, πρὸς τε τὸ κοινότερον ζῆν, καὶ πρὸς τὸ εὖ. Τούτων γὰρ πρῶτον ἔχειν δεῖ πρόνοιαν τὸν οἰκονομικόν, ἢ τὰς προσόδους αὐξοῦντα διὰ πορισμῶν ἐλευθερίων, ἢ τὰ δαπανήματα συστήλλοντα· μέγιστον γὰρ τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῆς οἰκονομικῆς. Δι' ὃ καὶ πολλῶν ἐμπειρον εἶναι τὸν οἰκονομικόν, γεωργίας, προβατείας, μεταλλείας, ἵνα τοὺς λυσιτελεστάτους ἅμα καὶ δικαιοτάτους καρποὺς διαγιγνώσκῃ. Τῆς δὲ χρηματιστικῆς τὴν μὲν εἶναι κρείττω, τὴν δὲ χεῖρον. Κρείττω μὲν τὴν φύσει γιγνομένην, χεῖρῳ δὲ τὴν διὰ καπηλικῆς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς οἰκονομικῆς εἰρημένα ἀπόχρη²⁷⁶.

Περὶ δὲ πολιτικῆς ταῦτ' ἂν εἴη κεφάλαια· πρῶτον μὲν ὅτι συνέστησαν αἱ πόλεις τῇ μὲν διὰ τὸ φύσει κοινωνικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τῇ δὲ διὰ τὸ συμφέρον. Εἴτα ὅτι ἡ τελειοτάτη κοινωνία πόλις ἐστὶ, καὶ ὅτι πολιτὴς ἐστίν, ὃ μέτεστι πολιτικῆς ἀρχῆς²⁷⁷. Πόλις δὲ τὸ ἐκ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς. Τοῦ δὲ πλῆθους ὅρον εἶναι τοιοῦτον, ὥστε μῆτε τὴν πόλιν ἀσυμπαθῆ, μῆτ' εὐκαταφρόνητον ὑπάρχειν, παρεσκευάσθαι δὲ καὶ τὰ πρὸς τὴν ζωὴν ἀνευδεῶς, καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐπιόντας ἱκανῶς. Εἶναι γὰρ τῆς φρονήσεως τὸ μὲν οἰκονομικόν, τὸ δὲ νομοθετικόν, τὸ δὲ πολιτικόν, τὸ δὲ στρατηγικόν. Οἰκονομικὸν μὲν, ὡς εἶπον, τὸ διοικητικὸν αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ οἶκον, νομοθετικὸν δὲ, τὸ περὶ τὴν θέσιν καὶ τῶν νόμων, πολιτικὸν δὲ, τὸ τῆς πόλεως διοικητικόν, στρατηγικὸν δὲ, τὸ περὶ τὴν θεωρίαν καὶ διοίκησιν τῶν στρατοποδῶν συμφερόντων. Ἀρχεῖν δ' ἀναγκαῖον τῶν πόλεων ἢ ἓνα ἢ ὀλίγους ἢ πάντας. Τούτων δὲ ἕκαστον ὁρθῶς ἢ φαύλως ἔχειν. Ὅρθῶς μὲν, ὅταν οἱ ἄρχοντες τοῦ κοινῇ συμφέροντος στοχάζωνται· φαύλως δὲ, ὅταν τοῦ ἰδίου. Τὸ δὲ φαῦλον παρὰ βᾶσιν εἶναι τοῦ ὁρθοῦ. Βασιλεῖαν μὲν οὖν καὶ ἀριστοκρατίαν καὶ δημοκρατίαν ἐφίεσθαι τοῦ ὁρθοῦ· τυραννίδα δὲ καὶ ὀλιγαρχίαν καὶ ὀχλοκρατίαν τοῦ φαύλου. Γίγνεσθαι δὲ τινα καὶ μικτὴν ἐκ τῶν ὁρθῶν πολιτειῶν ἀρχήν. Μεταβάλλειν δὲ τὰς πολιτείας πολλὰκις πρὸς τὸ ἀμεινόν καὶ τὸ χεῖρον. Καθόλου δ' ἀρίστην εἶναι πολιτείαν τὴν κατ' ἀρετὴν διακεκοσμημένην, χειρίστην δὲ τὴν κατὰ κακίαν. Ἀρχεῖν δὲ καὶ βουλευεῖν καὶ δικάζειν

aucto civitas oritur. Quocirca quemadmodum e familia civitas, sic etiam respublica proseminata est. Cerni enim in familia quasi adumbrationem quandam non magis regni quam optimationum dominatus et popularis reipublicæ. Nam parentum quidem cum liberis societas regni speciem præbet, maritorum cum uxoribus optimationum civitatis, liberorum denique inter se rationis popularis. Quippe mas cum femina congregitur tum liberorum procreandorum tum generis propagandi causa, quoniam uterque gignendi cupiditate flagrat. Qui postquam congressi sunt atque in societatem assumerunt victus quotidiani administrum sive natura servum, (ut corpore ad ministerium valentem, ita propter ingenii tarditatem, quum per se vivere non possit, dominum requirentem,) sive etiam lege servum, ex hoc conventu omniumque rerum cura ad communem utilitatem relata conflari atque effici familiam. Hujus autem principatum secundum naturam virum obtinere, quia consilium mulier quidem deterius habeat, pueri autem nondum, servi vero nequaquam, et idcirco omnis privata vitæ ratio propria viri sit semet ipsum et rem familiarem tuentis. Eam porro partim esse paternam, partim nuptialem, partim herilem, partim quæstuosam. Nam quomodo exercitus apparatus, civitas vectigalia, ars instrumenta desideret, sic familiam rebus necessariis egere. Has

duplilis esse generis cum ad parce tum ad laute vivendum. Ilis videlicet primum prospicere debet bonus paterfamilias, vel ita ut redditus liberali quæstu amplifcet, vel ut sumtus circumcidat; siquidem hoc est caput scientiæ dispensandi res domesticas. Quocirca oportet peritum earum dispensatorem multas res habere cogitans, verbi gratia agriculturam, pecuariam, metallorum scrutationem, ut maximos diligentiae suæ fructus sine fraude percipiat. Ceterum pecuniæ quærendæ rationem alteram præstantiorem esse, alteram deteriolem; præstantiorem quæ natura duce exerceatur, deteriolem quæ institorio innitatur. Atque hæc quidem de rei domesticæ administratione dicta sufficiant.

De civili autem prudentia hæc præcipue notanda sunt: primum quidem civitates tum ob naturalem hominum ad societatem propensionem, tum utilitatis causa constitutæ esse: deinde perfectissimam societatem civitatem esse atque eum pro cive habendum qui magistratum gerat. Est vero civitas talium virorum ad vitam commode agendam justus numerus. Sed justum illum numerum ita definiri, ut civitas neque ab aliis adjuvandis abhorreat, neque contemnenda sit, verum satis et ad bene vivendum et ad hostes propulsandos valeat. Est enim alia privata vitæ ratio, alia legum latoris facultas, alia civilis prudentia,

ἐν μὲν ταῖς δημοκραταῖς ἐκ πάντων, ἢ αἰρέσει ἢ κλήρῳ· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχαῖς ἐκ τῶν εὐπόρων· ἐν δὲ ταῖς ἀριστοκραταῖς ἐκ τῶν ἀρίστων. Στάσεις δ' ἐν ταῖς πόλεσι γίνεσθαι τὰς μὲν κατὰ λόγον, τὰς δὲ κατὰ πάθος. Κατὰ λόγον μὲν, ὅταν οἱ ἴσοι ὄντες ἀνίστα ἔχειν ἀναγκάζωνται κατὰ πάθος δέ, διὰ τιμῇ, ἢ φιλαρχίαν, ἢ κέρδος, ἢ εὐπορίαν. Καταλύεσθαι δὲ τὰς πολιτείας διὰ δύο αἰτίας, ἢ βία, ἢ ἀπάτη. Μονιμωτέρας ²⁷⁸ δὲ γίνεσθαι τοῦ κοινῆ συμφέροντος ἐπιμελουμένας. Δικαστήρια δέ, καὶ βουλευτήρια, καὶ ἐκκλησίας, καὶ ἀρχὰς διωρίσθαι ταῖς πολιτεαῖς οἰκείως. Κοινοτάτας δ' ἀρχὰς εἶναι ἱερωσύνην θεῶν, στρατηγίαν, ναυαρχίαν, ἀγορανομίαν, γυμνασιαρχίαν, γυναικονομίαν, παιδονομίαν, ἀστυνομίαν, ταμιεῖαν, νομοφυλακίαν, πρακτορείαν. Τούτων δ' εἶναι τὰς μὲν κατὰ πόλεις, τὰς δὲ κατὰ πόλεμον, τὰς δὲ περὶ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἐμπορίας. Πολιτικῷ δ' ἀνδρὸς ἔργον εἶναι καὶ τὸ διορθῶσαι πολιτείαν, ὃ πολλὸ χαλεπώτερον φαίνεται τοῦ κτίσαι· καὶ τὸ διανεῖμαι τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρώπων τὸ μὲν πρὸς τὰναγκαῖα, τὸ δὲ πρὸς τὰ σπουδαῖα. Δημιουργοὺς μὲν γὰρ καὶ θῆτας ²⁷⁹ καὶ γεωργοὺς, καὶ ἐμπόρους, πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, ὑπρέ-

τας γὰρ εἶναι τοῖς πολιτικῷς τούτους· τὸ δὲ μάχιμον πᾶν καὶ βουλευτικὸν κυριώτερον εἶναι, διὰ τὸ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ περὶ τὰ καλὰ σπουδάζειν. Τούτων δὲ τὸ μὲν πρεσβύτερον προβουλεύειν, τὸ δὲ γεωραιότερον θεραπεύειν τὸ θεῖον, τὸ δὲ νέον ἅπαν προπολεμεῖν. Ταύτην δ' ἀρχαίαν εἶναι πάνυ τὴν διάταξιν, Αἰγυπτίῳ πρῶτον καταστησαμένῳ, πολιτικῶν δὲ καὶ τῶν ἄλλων οὐχ ἥττον· καὶ τὸ τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις ἰδρῶσθαι τόποις· καὶ τὸ τῆς τῶν ἰδιωτῶν χώρας τὸ μὲν ἕτερον πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς διατετάχθαι, τὸ δ' ἕτερον πρὸς τῇ πόλει, ἵνα δύο κλήρων ἐκάστῳ νεμηθέντων, ἀμφοτέρω τὰ μέρη τῆς χώρας εὐσύνοπτα ὑπάρχῃ. Χρήσιμον δὲ καὶ τὸ νομοθετεῖν συσσίτια ποιῆσθαι, καὶ τὸ περὶ τῆς κοινῆς παιδείας τῶν τέκνων σπουδάζειν· καὶ τὸ πρὸς τὴν Ῥώμην τῶν σωματίων καὶ τελειότητα δεῖν μῆτε νεωτέρων ἄγαν μῆτε πρεσβυτέρων τοὺς γάμους ποιῆσθαι, ἀτελῆ γὰρ γίνεσθαι καὶ ἀμφοτέρως τὰς ἡλικίας καὶ τελειῶς ἀσθενῆ καὶ ἔχονα. Καὶ τὸ νομοθετεῖν δὲ μηδὲν ἐκτρέφειν πεπηρωμένον, μηδ' ἐκτιθέναι τέλειον, μηδ' ἐξαμβλοῦν, συμφορώτατον δήπου. Καὶ τῶν μὲν πολιτικῶν τὰ κεφάλαια ταῦτα ²⁸⁰.

alia denique ars imperatoria. Ac privatae quidem, ut dixi, vitae ratio est suorum rerum et familiae cura, legum latioris facultas vero novarum legum sancientiarum scientia, contra civilis prudentia reipublicae administratio, denique ars imperatoria contemplatio et administratio rerum exercitui utilium. Est autem necesse vel unum vel paucos vel omnes civitatem gubernare, atque horum singula aut recte aut secus se habere. Recte quidem, quum principes communem spectant utilitatem, secus vero quum propriam; pravum autem esse recti violationem. Ac regnum quidem, optimatum dominatum et popularem rempublicam ad rectum tendere; tyrannidem vero, paucorum potentiam et plebis imperium sequi pravum. Quin etiam mixtum quoddam e bonis civitatis generibus imperium conflare. Porro mutari saepenumero respublicas in melius vel deterius. Omnino vero optimam esse civitatem quae honeste gubernetur, pessimam quae turpiter regatur. Magistratum autem gerere ac senatores et iudices esse in populari republica viros ex omni civium numero vel electione vel sorte ductos; in paucorum potentia homines ex divitum, in optimatum dominatu ex optimatum numero. Praeterea seditiones in civitatibus partim cum ratione, partim cum affectu concitari. Cum ratione quidem, quando aequales ad inaequalia rediguntur; cum affectu vero ab iis qui honorum, imperii, lucri, opum cupiditate trahuntur. Everti autem civitates duabus rationibus, aut vi aut dolo. Ex his diutius stare quae communi utilitati serviant. Iudicia vero, curias, conciones et magistratus pro reipublicae genere constitui. Caeterum frequentissimos magistratus esse sacerdotia deorum, praeturae, classis imperium, annonae praefecturam, gymnasii gubernationem, modestae matronalis curam, puerilem

institutionem, aedilitatem, quaesturam, legum custodiam, pecuniarum exactionem. Horum magistratum alios esse urbanos, alios militares, alios denique circa portus et mercaturam versari. Jam vero viri rempublicam capessentis esse emendare etiam civitatem, quod multo difficilius videatur quam eam condere; nec non alteram multitudinis partem ad necessaria, alteram ad honesta adducere. Opifices enim, mercenarios, agricolas, mercatores ad necessaria referri, quia hi multam operam et reipublicae utilem praebent; at milites omnes ac senatores primores civitatis haberi, quum et virtutem colant et rebus praeclearis studeant. Ex his senes quidem consulere, maiestate venerabiles diis immortalibus cultum adhibere, juvenes denique cunctos pro patriae salute propugnare. Verum cum hanc rerum publicarum constitutionem admodum antiquam esse eamque primum ab Aegyptiis profectam, tum reliquorum quoque quae ad civitatem spectant, verbi gratia, ut deorum templa clarissimis locis ponerentur, utque privatorum agri partim in extrema regione partim ad urbes locarentur, quo facilius binis unicuique tributis agri portionibus utraque regionis pars inspiceretur. Praeterea utile est lege sancire, ut sodalitia instituuntur et communis liberorum educationis cura agatur, nec non corporum roboris et perfectionis causa, ne justo iuniores neve seniores matrimonio jungantur, quod utriusque aetatis parentum proles imbecilla atque imperfecta fiat. Adde quod utique reipublicae maxime conducit cautum esse in legibus, ne vel mutili infantes tollantur atque educantur, vel integri et perfecti exponantur vel abortus fiant. Atque haec quidem de republica praecipue notanda esse arbitratus sum.

(Stobæus Eclog. lib. II cap. 7, p. 32 seqq. ed. Heeren. Universam de moribus doctrinam hoc capite complectitur Didymus, Academicorum, Peripateticorum et Stoicorum habita ratione. Quum autem ex cæteris philosophorum familiis Epicureos potissimum et Cyrenaicos multum de talibus rebus quævisse constet, existimamus eum de illis quoque disputasse, sed eorum placita a Stobæo in Septimii filii gratiam has qualescunque veterum reliquias colligente esse prætermissa. Ad Academicorum decreta cognoscenda eorumque summam proponendam sine dubio Didymus Speusippi, Xenocratis et reliquorum scripta adiit quæ jam pridem interciderunt. Cum hac vero disputationis parte contendenda sunt quæ Cicero in Academicis Quæstionibus iisdem de rebus disserit. De singulis locis pauca notabimus. — ¹ τὸ δρεκτικὸν μέρος legi convenit eum melioribus codd. pro τὸ δρεκτικὸν πάθος. Nam nemo est qui ignoret Platonem tres animæ partes esse voluisse, unam ratione præditam, τὸ λογικὸν μέρος, ac duas ratione vacantes, τὸ ἐπιθυμητικόν, et τὸ θυμικόν, quæ hic communè τοῦ δρεκτικοῦ comprehenduntur. — ² Scripserat Zeno teste Diog. Laert. lib. VII, 4 plures de morali philosophia libros, περὶ δρμῆς, περὶ παθῶν, περὶ τοῦ καθήκοντος et alios ex quibus hæc petita videntur. — ³ Vid. Aristot. Ethic. Nicom. lib. II, 4. Sed hanc ipsam definitionem conjicimus ab Aristotele in deperdito opere περὶ παθῶν vulgatam esse. Cf. Diog. Laert. lib. V, 23. — ⁴ Sic etiam Diogenes Laertius lib. VII, 63 : ἔστι δὲ αὐτὸ τὸ πάθος κατὰ Ζήνωνα ἢ ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν ψυχῆς κίνησις, ἢ δρμὴ πλεονάζουσα. — ⁵ Applicat se Didymus in exsequendis Academicorum scitis ad duos ejus philosophiæ magistros, Philonem Larissæum et Eudorum Alexandrinum, qui novæ Academicæ philosophiæ annumerantur. Fuit autem Philo Larissæus clarus Ciceronis ætate qui eum bello Mithridatico profugum Romæ audiverat summisque laudibus effert Quæst. Acad. lib. I, 4 et lib. IV, 4. Perierunt ejus libri, in quibus duas esse Academiæ negaverat. Vid. Cicero l. c. — ⁶ Philonem Clitomachi auditorem fuisse memoriæ prodit etiam Cicero Acad. lib. IV, 6. — ⁷ Scripsi ἀναλογίας rejecta codicum scriptura ἀναλογίαν. — ⁸ Posui τὸ προσάγειν ἔστι τὰ μὲν θεραπευτικὰ pro membranarum lectione τὸ προσάγειν ἔστι ταύτην τοῦ μὲν θεραπευτικοῦ. — ⁹ Rescripsi δὲ; codd. διὰ. Cæterum post νοσοποιεῖται τῆς ψυχῆς codices exhibent verba προσάγει λόγον quæ quia supervacanea erant a me ommissa sunt. — ¹⁰ Membranarum scripturam ἐφ' ὃν καὶ δι' ὃν mutavi in ἐφ' ὃν καὶ δι' ἄ. —

¹¹ ὅλον τὸ τίς ἀρίστη rescripsi; libri ὅλον ἐκ τοῦτίς ἀρίστη. — ¹² ἑξαμέρεια est divisio in sex partes sive locos. Continet enim δ προτρεπτικός λόγος duos locos, τὸν παρορμῶντα et τὸν ἀπελέγχοντα, porro δ θεραπευτικός duos item, τὸν ὑπεξαιρετικόν et τὸν ἐνθετικόν, denique δ περὶ τέλους duos, τὸν περὶ εὐδαιμονίας et τὸν περὶ βίων, qui etsi duabus partibus de vita tum privata tum publica constat, tamen posteriorem, quod latissime pateat, separatim tractari debere contendit. — ¹³ Eudori Alexandrini, qui tum Academicus fuit tum Pythagoricus. res atque in litteras merita attigi in dissertatione de Pythagoreis. — ¹⁴ Expositis variis τῆς θεωρίας locis transit ad ea quæ ἡ δρμὴ sive appetitus complectitur. — ¹⁵ ἀβρώστηματα, quæ Cicero Tusc. IV, 10 vocat ægrotationes, pertinent ad vitiosum animi statum ex affectuum imperio ortum. Quæ sequuntur Stoicorum doctrinam redolent. Stoici enim multi erant in affectuum cum morbis comparatione, ut ex iis quæ infra de eorum decretis dicentur patebit. — ¹⁶ Pergit scriptor ad caput tertium περὶ πράξεως, cujus singulos locos enumerat. — ¹⁷ Post παθολογικός desideramus divisionem locorum περὶ τῶν αἰτιῶν et περὶ τῆς ἀσκήσεως, quia plures utriusque partes fuerunt. Quamobrem librario- rum culpa hic quædam intercidisse arbitramur. — ¹⁸ Locorum qui ad πράξιν spectant repetitionem mancā esse, præcedentia docent. Deest enim locus προτρεπτικός. Insuper locus παθολογικός quum non differat a παραμυθητικῷ, liquet vocem παθολογικόν quam Heerenius uncis inclusit, vel delendam vel reponendum esse ἢ παθολογικόν, nisi potius ad plenam enumerationem efficiendam præferas παραμυθητικόν, προτρεπτικόν, περὶ ἀσκήσεως κτλ. — ¹⁹ Exposita moralis philosophiæ divisione transit auctor ad singulos hujus disciplinæ locos, ita ut primum de fine agat; quam rem a veteribus philosophis sæpe pertractatam fuisse ex Ciceronis de Finibus bonorum et malorum libris intelligitur; deinde vero super bonis et malis scribat. Quum autem præter Academicorum placita aliorum quoque philosophorum decreta memoret, sequentia neque ex Philone neque ex Eudoro a Didymo sumta esse statuimus. Cæterum initio variæ vocis τέλος significationes enumerantur. — ²⁰ Posui ἀτελής τις; codd. αὐτοτελής. — ²¹ Eadem leguntur apud Polluceum II, 3, qui, τέλειος, inquit, γάμος ἐλέγετο, ὡς τελειῶν πρὸς τὸν βίον τὸν ἄνθρωπον. Hinc et Jupiter τέλειος, ut nuptiarum præses, et Ἡρῆ τέλειος. — ²² Euripid. Bacch. vs. 385. — ²³ Homer. Iliad. lib. X, 479. — ²⁴ Cf. Lipsius Manud. Stoic. II, 13. — ²⁵ Scripsi ὑπὸ Κράττητος; codd. Κρατίνος.

Sed Cratinus non fuit philosophus. Similiter Cicero de Fin. lib. I cap. 9 : « Querimus igitur, quid sit extremum, quid ultimum bonorum; quod, omnium philosophorum sententia, tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam. » — ²⁶ ἐπ' οὐδέν reposui cum Lipsio Manud. Stoic. II, 13; codd. ἐπ' οὐδενός. — ²⁷ πρακτικόν rescripsi cum Heerenio; libri πρακτέον. — ²⁸ διατεθεῖσθαι exaravi cum Madvigio ad Cic. de Fin. p. 144; membranæ διατιθέναι. — ²⁹ ἀγούσης posui cum eodem pro membranarum scriptura ἀπάσης. — ³⁰ ἐπιβολῆς cum Heerenio edidi; libri ἐπιδουλῆς. — ³¹ Homer. Odys. lib. IX vs. 5, ubi τέλος usurpatur ut χρῆμα, non enim ego ullam puto rem gratiorem esse. Vide ibi Clarkium et Ernestum. — ³² Conf. Plat. Tim. p. 64 et Protag. p. 350. — ³³ ὑποτελὲς vocatur quod furi subjacet sive quo ad finem consequendum a natura instructi sumus. Est enim finis secundum Stoicos naturæ convenienter vivere, τὸ ὑποτελὲς autem complectitur quidquid ad conservationem naturæ nostræ pertinet, ac si sapiamus eo conferri potest, ut ejus ope ad summum bonum perveniamus. Quæ quum ita sint, τὸ ὑποτελὲς latine *indolem* vertimus. — ³⁴ εὐφύτα legendum cum melioribus libris pro membranarum quarundam scriptura εὐποιτα, sed alteram lectionem confirmat etiam Diogenes Laertius lib. VII, 61 : οἷον ἐπὶ μὲν τῶν ψυχικῶν, εὐφύταν, τέχνην κτλ. — ³⁵ Nonnulli τὸ ὑποτελὲς nominarunt ὑποτελίδα, velut Herillus teste Diogene Laertio lib. VII, 165 : διαφέρειν δὲ τέλος καὶ ὑποτελίδα, τῆς μὲν γὰρ καὶ τοὺς μὴ σοφοὺς στοχάζεσθαι, τοῦ δὲ μόνον τὸν σοφόν. — ³⁶ Homer. Odys. lib. IX, 5-6. — ³⁷ Homer. Odys. lib. V, 193. — ³⁸ Scripsi ἐπ' αὐτοῦ; codd. ἐπ' αὐτόν. — ³⁹ Posui ἀρμονικῶς cum Wytttenbachio ad Plutarch. lib. de ser. num. vind. p. 550, D, pro membranarum scriptura ἀρμονικῶς. — ⁴⁰ Rescripsi παρὰ Πλάτωνος; libri παρὰ Πλάτωνι. — ⁴¹ Plato de Leg. lib. IV p. 716. — ⁴² οὐ πολὺδοξον inserui e sequentibus cum Heerenio; in codd. hæc verba desiderantur. — ⁴³ εἰς δὲ ταῦτὸ scripsi cum eodem; libri εἰ δὲ ταῦτ. — ⁴⁴ Cf. Plat. Tim. p. 90. — ⁴⁵ κατὰ τὸ οὐνομα scripsi; codd. κατ' οὐνομα vel καὶ τ' οὐνομα. — ⁴⁶ In Platonis loco Stobæi membranæ exhibent ὁμοίως ἂν τὸ δὲ vel τάδε pro ὁμοιώσαντα δὲ et προστεθέντος pro προτεθέντος quæ ex Platone restitui. In iisdem membranis est πρὸς τε τὸν παρόντα καὶ τὸν μέλλοντα omissio χρόνον, quod ex Platone adjeci. Hic enim plene scripsit : πρὸς τε τὸν παρόντα καὶ τὸν ἐπείτα χρόνον. — ⁴⁷ Quæ sequuntur Aristotelis dogmata conveniunt quidem in universum cum iis

quæ Stagiritis in libris de Moribus ad Nicomachum, in primis lib. I cap. 5-9 exposuit, ubi finem hominis esse beatitudinem, hanc vero in virtute sive ἐν ἐνεργείᾳ κατ' ἀρετὴν positam esse demonstrat, nec tamen ex illo philosophi opere sumta videntur. Quum enim plura hic legantur quæ in Ethicis Nicomacheis non comparent neque verba utrobique eadem sint, arbitramur hunc locum e deperdito quodam Aristotelis libello esse petitum. Est autem verisimile eum in hunc modum philosophatum esse in commentariis quos de virtute (περὶ ἀρετῆς) ac de voluptate (περὶ ἡδονῆς) teste Diogene Laertio lib. V, 22-23 composuerat. — ⁴⁸ Conf. Aristot. Eth. Nic. lib. I, 13, qui tamen ibi non tria, quorum hic mentio sit, genera virtutis, sed duo tantum τὴν διανοητικὴν et τὴν ἡθικὴν statuit. — ⁴⁹ Quæ hic Aristoteli attribuitur felicitatis explicatio, apud Diogenem Laertium lib. V, 30 ad finem transfertur : τέλος δὲ ἐν ἐξέθετο, χρῆσιν ἀρετῆς ἐν βίῳ τελείῳ, quod tamen eodem reddit, quia apud Aristotelem felicitas pro ipso fine ponitur. Sic enim Ethic. lib. I cap. 10 : τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαιμόνα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα; et paulo post, τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντως. — ⁵⁰ Aristoteles l. c. tria ad beatitudinem requirit, primum χρῆσιν ἀρετῆς, deinde ἀρετῆς τελείας, denique ἐν βίῳ τελείῳ, ita ut exercitatio virtutis perfectæ in vita perfecta cernatur. Sed quartum illud quod hic adjicitur, ut sit χρῆσις προηγούμενη, desideratur apud Stagiriten. Itaque hoc aut e Stoicorum doctrina ductum est aut e rarior quodam Peripatetici philosophi incubratione, quæ jam pridem intercidit. Stoici τὰ προηγούμενα vel *producta* esse dicebant, quæ non quidem vera bona essent, sed tamen dignitatem quandam haberent. Hæc autem ab aliis bona corporis et externa vocari solent. De iisdem hoc loco agi intelligitur ex apposita interpretatione : προηγούμενην δέ, χάριν τοῦ τὴν χρῆσιν ἐν ἀγαθοῖς γίνεσθαι, μὴ ἐν κακοῖς. Quid? quod Peripatetici quoque corporis bona et externa pro bonis habentes his sublati perfectam felicitatem tolli affirmabant. Quapropter de fonte eorum quæ hic disseruntur non constat. Cæteroqui rejecta codicum scriptura προηγούμενους vel προηγούμενην reposui προηγούμενη. — ⁵¹ μετενηνεγμένον scripsi; codd. μετηγμένον. Est autem Platonis locus in Enthydemo p. 288. — ⁵² Vid. Aristot. Rhet. lib. I. — ⁵³ Aristot. Rhet. lib. I cap. 9, item cap. 11. — ⁵⁴ Plato Tim. p. 64. — ⁵⁵ Posui Νικομαχείων; codd. Νικομαχίων. — ⁵⁶ De hoc Eudoxi placito agit Aristoteles Ethic. Nicom. lib. X cap. 2. — ⁵⁷ Vide quæ

dixi de illo loco ad Democriti fragmenta moralia pag. 255 ed. Berol. — ⁵⁸ Plato de legg. lib. I p. 636. — ⁵⁹ διαφέρουσιν, quod refertur ad Democritum et Platonem, addidi cum Heerenio. In membranis tale verbum desideratur. — ⁶⁰ Quæ hic de bono traduntur maxime e Stoicorum scriptis petita sunt. Vid. Lipsium in Manud. Stoica Op. IV p. 484. Sed operæ pretium est cum iis comparare Aristotelis explicationes Rhet. lib. I cap. 6 propositas. — ⁶¹ Strato Lampsacenus, Peripateticus, teste Diogene lib. V, 58 tres de bono (περὶ τὰγαθού) conscripserat libros, e quibus hic locus sine dubio deprointus est. — ⁶² καθὼς κρατήσει τῶν μερῶν scripsi cum Heerenio; codd. καθοραθήσεται τῶν μερῶν vel τῶν κατὰ μέρος. Cf. Cicero de Fin. V, 10-12. — ⁶³ Plato de legg. I p. 361. — ⁶⁴ Vide bonorum divisionem de leg. I p. 361 expositam, quæ conferenda est cum præclaro Philebi loco pag. 55. — ⁶⁵ Quum tria sint bonorum genera, τὸ καλὸν non modo animi bonis convenire dicit, sed reliquis quoque duobus, quæ tum ad corpus tum ad externa pertinent. — ⁶⁶ Aristoteles de Moribus ad Nicomachum lib. I cap. 6, 8, et Magn. Moral. I, 3. — ⁶⁷ Hanc τοῦ καλοῦ originationem habet Plato Cratyl. p. 416. — ⁶⁸ Postquam de singulis locis egit scriptor ex quibus morum doctrina maxime pendebat atque in quibus illustrandis philosophi præcipue versabantur, transit ad Stoicorum de morali philosophiæ parte placita. Videtur autem Zenonis, Chrysippi et Cleanthis potissimum scrinia compilasse. Inter Zenonis scripta moralia eminebat olim opus περὶ ὁρμῆς memoratum Diogeni Laertio lib. VII, 4. Cf. Fabric. Bibl. Græc. vol. III, p. 581 ed. Harl. Cæterum initio adumbratur divisio rerum, quatenus vel bonæ vel malæ vel indifferentes sunt. Magnum enim in ea positum est momentum ad rerum omnium naturam e Stoicorum ratione apeririendam. — ⁶⁹ περιπάτησις hoc loco est *disputatio philosophica*, ut apud Diogenem Laertium lib. VII, 98. Vide Rossium in Comm. Laert. p. 138 seq. Cf. Henr. Stephanum in Thes. ling. græc. voc. περίπατος. — ⁷⁰ Similiter Diogenes Laertius lib. VII, 98: πᾶν δὲ ἀγαθὸν συμφέρον εἶναι καὶ δέον καὶ λυσιτελεῖς καὶ χρήσιμον καὶ εὐχρηστον καὶ καλὸν καὶ ὠφέλιμον καὶ αἰρετὸν καὶ δίκαιον, qui locus omnino cum hoc conferendus. — ⁷¹ Plinius hæc explicat Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 25, pag. 695 ed. Fabric: λέγεται γὰρ ἀγαθόν, φασί, καθ' ἓνα μὲν τρόπον τὸ ὑφ' οὗ ἢ ἀφ' οὗ ἐστὶν ὠφελεῖσθαι· δὲ δὴ ἀρχικώτατον ὑπάρχει καὶ ἀρετῇ· ἀπὸ γὰρ ταύτης ὥσπερ τινὸς πηγῆς πᾶσα πέφυκεν ἀνίσχιν ὠφέλεια. Καθ' ἕτερον δὲ τὸ καθ' ὃ συμβαίνει

ὠφελεῖσθαι· οὕτως οὐ μόνον αἱ ἀρεταὶ λεχθήσονται ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ αἱ κατ' αὐτὰς πράξεις, εἴπερ καὶ κατὰ ταύτας συμβαίνει ὠφελεῖσθαι. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον τρόπον λέγεται ἀγαθόν, τὸ οἷόν τε ὠφελεῖν, ἐμπεριλαμβανούσης τῆς ἀποδόσεως ταύτης τὰς τε ἀρετὰς καὶ τὰς ἐναρέτους πράξεις, καὶ τοὺς φίλους καὶ σπουδαίους ἀνθρώπους. Vide Lipsium Manud. Stoic. II p. 22; item Menagium ad Diog. Laert. lib. VII, 94. — ⁷² Scripsi καθ' ὃ; codd. καθ' οὗ. — ⁷³ Cf. Diog. Laert. lib. VII, 95. — ⁷⁴ Verba ξεις, τὰ δὲ quæ desunt in membranis addidit Bakius Posidon. p. 212 ex Diog. Laert. lib. VII, 98. — ⁷⁵ Inserui ξεις τὰ δὲ quæ excidisse videntur. — ⁷⁶ Reposui Heerenio præeunte τὰς γ' εὐκαταφορίας; codd. τὰς δ' εὐκαταφορίας. Diogenes Laertius VII, 115: καὶ ὡς ἐπὶ τοῦ σώματος εὐεμπνωσῆαι τινὲς λέγονται, ὅν κατάρρους καὶ διάρρροια· οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς εἰσιν εὐκαταφορίαι, ὅν φθονερίαι, ἀνελετημοσύνη, ἐριδεις καὶ τὰ παραπλήσια. Ad quem locum vide Menagium. Cf. Cicero Tuscul. IV, 12. — ⁷⁷ Diog. Laert. VII, 96. — ⁷⁸ Sequuntur eæ quæ olim in Stoicorum libris reperiebantur virtutum vitiorumque illis oppositorum definitiones. Quo nomine hic scriptor quem rerum frequentia crebrum esse omnes confitentur, longe præstat Diogeni Laertio pauciora de eodem argumento nos docenti. — ⁷⁹ φύσει πολιτικὸν ζῶον nominatur homo quem totius mundi incolam atque civem esse Stoici arbitrabantur eaque re a bestiis distingui affirmabant. Arrian. II, 10: ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου κτλ. — ⁸⁰ Inserui ἀδικίαν· δὲ ἄγνοιαν μὴ ἀπονεμητικὴν τῆς δίκης ἐκάστω, quæ verba desunt in membranis. — ⁸¹ A Zenone Didymum hasce virtutum explicationes mutuatum esse intelligitur ex Plutarch. de virt. morali cap. 2, vol. IX p. 392 ed. Hutten. — ⁸² Cf. Diog. Laert. VII, 90. — ⁸³ Scripsi ἄμα διαίρετικὴν καὶ ἀνακεφαλαιωτικὴν cum Wytenbachio ad Plutarch. II p. 103 A; codd. ἀνταναιρετικὴν καὶ μὴ κεφαλαιωτικὴν. — ⁸⁴ Diog. Laert. VII, 93: τὴν δὲ μεγαλοφυχίαν, ἐπιστήμην ἢ ξὺν ὑπεράνω ποιοῦσαν τῶν συμβαινόντων κοινῇ φαύλων τε καὶ σπουδαίων. — ⁸⁵ κατὰ τὸ σύμφωνον cum Heerenio edidi; codd. καὶ τὸ σύμφωνον. Etenim quadruplex fructus virtutis cuius hic mentio fit pertinet ad quatuor virtutes primarias; officii inventio ad prudentiam, appetitionum constantia ad temperantiam, resistendi vis ad fortitudinem, denique distributiones secundum concentum a natura constitutum ad iustitiam. — ⁸⁶ Iisdem prope verbis Cicero Tuscul. IV, 13: « ut enim corporis temperatio, cum ea congruunt inter se e quibus constamus, sanitas, sic animi dicitur cum ejus judicia opinionisque concordant. » Com-

parabant enim Stoici, maxime Chrysippus, corporis et animi statum atque utriusque morbos. Vide Cicer. Tuscul. IV, 10. Hunc autem philosophiæ locum fortasse pertractavit Chrysippus in quatuor libris de differentia virtutum vel in aliis scriptis quibus virtutis; officii, et bene vivendi disciplinam complexus est. Cf. Diogenes Laertius lib. VII, 202. — ⁸⁷ Posui καθιστάντων αὐτὸ; codd. καθεστῶτων αὐτῶ. — ⁸⁸ Rescripsi πρὸς τὸ δλον τε αὐτοῦ; membranæ πρὸς δλον τε αὐτοῦ. Davisius ad Cicer. Tuscul. IV, 13 legendum conjecerat αὐτὸν, quia pronomen ad λόγον refertur. Sed eam mutationem sententia non desiderat. — ⁸⁹ Reposui τοῦτευσαι; codd. ὑποτάξαι. — ⁹⁰ κατ' ἄλλην, scilicet δδόν, e melioribus codicibus edidi pro vulgata scriptura κατ' ἄλλον. — ⁹¹ Diogenem intelligit Babylonium, Panætii præceptorem. — ⁹² Virtutem corpoream esse Stoici censebant negantes eam differre a principe animi parte quæ et ipsa corporea est et recta ratio vocatur. Quum enim animum corporeum ac tractabilem existimarent, simul virtutes ad ejus substantiam referebant. Vid. Lips. Manud. III, 2. — ⁹³ Fuit hæc jam Zenonis de anima sententia, cui postea assensi sunt Antipater et Posidonius. Diog. Laert. VII, 157 : Ζήνων δὲ ὁ Κιτιεύς, καὶ Ἀντίπατρος ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, καὶ Ποσειδώνιος, πνεῦμα ἐνθερμον εἶναι τὴν ψυχὴν. — ⁹⁴ Edidi τὸν τῶν ἡμιμέδων; codd. τὸ τῶν ἡμιομβειάων. Sensus est perspicuus. Comparantur homines cum hemistichiis iambicis. Quamvis enim iambici illi versus ad unum omnes ex arte scribantur, tamen singulari artificio perfecti videntur dimetri acatalecti, at numeris suis non absoluti catalectici. Similiter inter homines ad honestatem natos virtutisque cultores perfecti sunt probi, imperfecti habentur improbi. De versuum genere lege Schol. ad Nicandri Ther. v. 377 et Hermann. Elem. doct. metr. pag. 391. 397. — ⁹⁵ Exaravi ὁ νοῦν ἔχων καὶ διαλεκτικῶς; codd. κατὰ νοῦν ἔχων καὶ διαδεκτικῶς. Nam Stoicorum judicium fuit, solos sapientes esse eloquentes. Huc spectant quæ infra leguntur μόνον τὸν σοφὸν διαλεκτικόν. Cf. Diog. Laert. lib. VII, 122. — ⁹⁶ Scripsi πρὸς τέρψιν οὔσαν τὴν ἐπ' ἀρετὴν; membranæ πρὸς τρέψιν [vel τρέψιν] ὡσαν ἐπὶ τὴν κατ' ἀρετὴν. Vocabulum τρέψις pro τροπῇ adhibuit etiam Diogenes Laertius VII, 117. Cum hoc loco conferendus Plutarchus Op. II p. 1073, B : θήρα γάρ τις, φασίν, ὁ ἔρωρ ἀτελοῦς μὲν εὐτελοῦς δὲ μεираχίου πρὸς ἀρετὴν. — ⁹⁷ In eandem sententiam Diogenes Laertius VII, 129 : καὶ ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν τῶν νέων, τῶν ἐμπαρινόντων διὰ τοῦ εἶδους τὴν πρὸς ἀρετὴν εὐφυΐαν, ὡς φησι Ζήνων ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ Χρύσιππος ἐν τῷ

πρώτῳ περὶ βίων, καὶ Ἀπολλόδωρος ἐν τῇ ἡθικῇ. De re ipsa vid. Lipsium Manud. Stoic. III, 16. — ⁹⁸ Similiter Diogenes VII, 113 et 130, ubi pro φιλευποιᾷ Menagius ex Stobæo reponi voluit φιλοποιᾷ. Compara etiam sequentia in quibus hæc amoris explicatio repetitur. — ⁹⁹ Vulgavi ἀπαιεῖ δηλονότι; libri ἀ ποιεῖ δῆλον. — ¹⁰⁰ Cf. Diog. Laert. VII, 125. — ¹⁰¹ Posui τῶ; codd. τὸ. — ¹⁰² Retinui Canteri lectionem τὸ; libri plerique τῶ. — ¹⁰³ Mutavi codicum lectionem καταλείπουσι in καταριθμοῦσι. — ¹⁰⁴ Edidi περιγράφουσι rejecta membranarum scriptura ἐπιγράφουσι. — ¹⁰⁵ Scripsi ἐπ' ἀρετὴν; codd. ἐπὶ κατ' ἀρετὴν. — ¹⁰⁶ Vid. Diog. Laert. VII, 119. — ¹⁰⁷ Scripsi συγκαταδῆναι; libri συγκαθηκέναι vel συγκαταθεικέναι. — ¹⁰⁸ Quæ Stobæus δι' αὐτὰ αἰρετὰ et ποιητικὰ vocat, ea apud Diogenem τελικὰ et ποιητικὰ appellantur. Sic enim Diogenes VII, 96 : ἐτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τελικὰ, τὰ δὲ ποιητικὰ. Addit tertium genus a Stobæo neglectum τὰ δὲ τελικὰ καὶ ποιητικὰ eaque omnia exemplis illustrat. — ¹⁰⁹ Dicendum etiam erat, quatenus bonum esset δοκιμαστόν. Quamobrem paucis hic excidisse conjicimus. — ¹¹⁰ Posui ὑπολαμβάνη; codd. καθυπολαμβάνει. — ¹¹¹ Bona videlicet quæ ex animi statu pendent, quatenus vel concitatus vel tranquillus est. — ¹¹² Mutavi membranarum scripturam ἐκλεκτὴν in ἐκλεκτικὴν. — ¹¹³ Opponebant primo Stoici scientiam sive certam cognitionem opiniononi (δόξη) eamque ex certa comprehensione (καταλήψει) vel e perceptionibus (φαντασίαις) recte assumtis oriri dicebant. Diogenes Laertius VII, 47 : αὐτὴν τε τὴν ἐπιστήμην φασίν ἢ καταλήψιν ἀσφαλῆ, ἢ εἶναι ἐν φαντασιῶν προσδέξει, ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου. Reliquas scientiæ definitiones solus habet Stobæus. — ¹¹⁴ Posui αὐτοῦ; codd. αὐτοῦ vel αὐτῶν. — ¹¹⁵ ἐν τόνῳ simpliciter dicit pro ἐν τῷ τῆς ψυχῆς τόνῳ. Fuit autem hæc Chrysippi doctrina. Qui quum in comparanda animi et corporis valetudine atque in utriusque similitudine explicanda studium consumeret, nervorum quoque firmitatem vel infirmitatem, ex qua corporis τόνος pendet, ad animum traduxit eique τόνον quendam sive vigorem, qui additus εὐτονίαν, demtus ἀτονίαν efficeret, tribuit. Hoc de Chrysippo prodit Galenus Op. IV p. 427, allatis ipsius philosophi verbis : ἐτι καὶ ὡς κατὰ τοὺς, οἱ ἐπὶ τοῦ σώματος λέγονται, τόνους ἀτονοὶ καὶ ἐντονοὶ ἐτμεν κατὰ τὸ νευρῶδες, τῷ δύνασθαι ἡμᾶς ἢ ἀδυνατεῖν ἐν τοῖς διὰ τούτων ἐπιτελουμένοις ἔργοις, καὶ ὁ ἐν τῇ ψυχῇ λέγεται τόνος, ὡς εὐτονία καὶ ἀτονία. Conf. Salmas. ad Simplic. in Epicet. Comm. p. 95. — ¹¹⁶ Cum Stoici persuasum haberent, sapientes cum iis tantum qui eodem

sapientiae studio delectarentur amicitiam gerere posse, de hoc humanæ vitæ vinculo copiose et magnifice disputare solebant. Cf. Arrian. in Epictet. III, 22. Quamobrem plures ejus species hic enumerantur. — ¹¹⁷ Scripsi γήρως; codd. γῆρα. — ¹¹⁸ Inserui verba ληπτὸν δὲ τὸ ἀξίαν ἔχον, quæ in membranis desiderantur. — ¹¹⁹ Diogenes Laertius VII, 87 : διόπερ πρῶτος ὁ Ζήνων ἐν τῷ περὶ ἀνθρώπου φύσεως τέλος εἶπε τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν. Vid. Lipsium Manud. Stoic. II, 14. — ¹²⁰ Plena constructio est τῶν μαγομένων ἑαυτοῖς ζῶων, sed pronomen brevitatis causa philosophus omisit. — ¹²¹ Edidi διαθροῦντες; codd. προσδιαθροῦντες. — ¹²² Cf. Diogenes Laertius VII, 87, qui Cleanthem citat ἐν τῷ περὶ ἡδονῆς. — ¹²³ Diogenes Laertius VII, 87 : πάλιν δ' ἴσον ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν τῷ κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαίνοντων ζῆν, ὥς φησι Χρυσίππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελῶν· μέρη γὰρ εἰσιν αἱ ἡμέτεραι φύσεις τῆς τοῦ ὅλου. — ¹²⁴ Diogenes Laertius VII, 88 : ὁ μὲν οὖν Διογένης τέλος φησὶ βῆτως, τὸ εὐλογιστεῖν ἐν τῇ τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογῇ. — ¹²⁵ Cf. Diogenes Laertius VII, 88. — ¹²⁶ Vulgavi καθ' αὐτόν; codd. κατ' αὐτόν vel κατ' αὐτήν. — ¹²⁷ Scripsi cum Wytttenbachio ad Bakii Posidonium p. 224 τῆς εὐδαιμονίας στοχαζομένους; libri τῆς εὐδαιμονίας σκεπτομένους, cuius loco Heerenius edidit περὶ τῆς εὐδαιμονίας σκεπτομένους. — ¹²⁸ Quæ subjiciuntur verba καὶ τῶν usque ad παραπλήσια pro parentesi haberi oportet. Hisce enim interpositis annectitur demum explicatio τοῦ τέλους, discrimine σκοποῦ et τέλους facto flagitata. — ¹²⁹ Rescripsi ἐτι, ὥς ταυτὸν ὄν; codd. ἐτι τοῦ ὄντος. — ¹³⁰ Diogenes Laertius VII, 28 : εἶναι δ' αὐτὸ τοῦτο τὴν τοῦ εὐδαιμονος ἀρετὴν, καὶ εὐροίαν· βίον, ὅταν πάντα πράττῃται κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ παρ' ἐκάστῳ δαίμονος πρὸς τὴν τοῦ ὅλου διοικητοῦ βούλησιν, ubi vid. Menag. — ¹³¹ Edidi μᾶλλον δὲ ἔχειν αὐτὸ αἰρούμεθα; libri ἄλλ' ἢ ἄρα ἔχειν αὐτὸ αἰρούμεθα. — ¹³² Transit scriptor ad locum a Stoicis philosophis maxime exornatum de indifferentibus, quem etiam Diogenes Laertius lib. VII, 104 seq. attigit. — ¹³³ Posui ἕνεστι; libri πάρεστι. — ¹³⁴ Edidi συνουσίαν; codd. τις ἄν. — ¹³⁵ Diogenes Laertius VII, 104 : ἄλλως δὲ λέγεται ἀδιάφορα τὰ μήτε ὀρμῆς μήτε ἀφορμῆς κινητικὰ· ὥς ἔχει τὸ ἀρτίως ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τρίχας ἢ περιττάς, ἢ ἐκτείνειν τὸν δακτύλον ἢ συστῆλαι. — ¹³⁶ Diogenes Laertius VII, 148 : ἐστὶ δὲ φύσις ἐξ ἐξ αὐτῆς κινουμένη κατὰ σπερματικὸς λόγους, ἀποτελοῦσά τε καὶ συνέχουσα τὰ ἐξ αὐτῆς ἐν ὀρισμένοις χρόνοις, καὶ τοιαῦτα δρῶσα ἀφ' ὧν ἀπεκρίθη. Huic Stoicorum definitioni consentanea sunt Ciceronis verba lib. II de Nat. Deor. cap. 32, ubi sub Balbi persona Stoicorum

partes agit. « Namque alii, inquit, naturam esse censent vim quandam sine ratione cientem motus in corporibus necessarios; alii autem vim participem rationis atque ordinis, tanquam via progredientem declarantemque, quid cujusque rei causa efficiat, quid sequatur; cujus sollertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando : seminis enim vim esse tantam, ut id, quamquam sit perexiguum, tamen, si inciderit in concipientem comprehendentemque naturam nactumque sit materiam, qua ali augerique possit, ita fingat et efficiat in suo quidque genere, partim ut tantummodo per stirpes alantur suas, partim ut moveri etiam et sentire et appetere possint et ex sese sui similia gignere. » — ¹³⁷ Vulgavi παρατρεπτικῶς; libri καὶ κατατρεπτικῶς. — ¹³⁸ Scripsi παρατρεπτικῶς cum codicibus Augustano et Vaticano; in reliquis est κατατρεπτικῶς. — ¹³⁹ Addidi διάφορα γένη εἶναι; nam post ἀλήπτων verba nonnulla excidisse apertum est. — ¹⁴⁰ Cum hoc loco conferenda sunt quæ iisdem de rebus Diogenes Laertius VII, 105 tradit. Uterque enim in tanta testium penuria audiendus. Ait igitur : τῶν ἀδιαφόρων τὰ μὲν λέγουσι προηγμένα, τὰ δὲ ἀποπροηγμένα. Προηγμένα μὲν, τὰ ἔχοντα ἀξίαν· ἀποπροηγμένα δὲ τὰ ἀναξίαν ἔχοντα. Ἀξίαν δὲ, τὴν μὲν τινα λέγουσι σύμβλησιν πρὸς τὸν ὁμολογούμενον βίον, ἥτις ἐστὶ περὶ πᾶν ἀγαθόν· τὴν δὲ εἶναι μέσσην τινα δύναμιν ἢ χρεῖαν συμβαλλομένην πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον, οἷον πλοῦτον ἢ εὐγίαν· τὴν δ' εἶναι ἀξίαν, ἀμοιβὴν δοκιμαστοῦ, ἣν ἂν ὁ ἐμπειρος τῶν πραγμάτων τάξῃ· ὅμοιον εἰπεῖν, ἀμείβεσθαι πυροὺς πρὸς τὰς σὺν ἡμίονῳ χριτάς. — ¹⁴¹ Reposui τὴν τε δόσιν τὴν καθ' αὐτήν; codd. τὴν δὲ δόσιν καὶ τὴν καθ' αὐτό. — ¹⁴² Edidi περιέληπται; libri παρεληπται. — ¹⁴³ Scripsi τὸν δ' ὅμοιον λόγον; membranæ τὸν δ' ὅμοιον ἀνάλογον. — ¹⁴⁴ Vulgavi οὐδὲ γὰρ ἐν αὐτῇ τῶν προηγμένων εἶναι τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τοὺς μετ' αὐτὸν τεταγμένους; pro corrupta codicum scriptura οὐδὲν γὰρ ἂν αὐλητῶν προαγόμενον εἶναι τὸν βασιλέα, ἀλλὰ τοῦ μὲν ταυτὸν (vel μετ' αὐτόν) τεταγμένου, secutus Cicero-nem de Fin. III, 16 Stoici philosophi verba sic interpretantem : « Ut enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem, (id enim est προηγμένον,) sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proxime accedit, ut secundus sit ad regium principatum : sic in vita non ea, quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent, προηγμένα, id est producta nominentur. » Esse autem hanc Zenonis sententiam Cicero testatur. — ¹⁴⁵ Verba συνεργεῖν τι πρὸς αὐτὴν quum explicationem contineant præcedentium πρὸς εὐδαιμονίαν τινὰ συμ-

βάλλεσθαι, a librariis addita videntur, ideoque a me uncis inclusa sunt. — ¹⁴⁶ Diog. Laert. VII, 107 : ἐτι δὲ καθήκον φασι εἶναι, δὲ προαχθὲν εὐλογόν τε ἴσχει ἀπολογισμὸν ὅσον τὸ ἀκόλουθον ἐν τῇ ζωῇ, ὅπερ ἐπὶ τὰ φυτὰ καὶ ζῶα διατείνει, ὁρᾶσθαι γὰρ κατὰ τούτων καθήκοντα. Sed ut ibi pro προαχθὲν jam Menagius προαχθὲν legendum esse vidit : ita hic quoque Heerenius pro membranarum scriptura προαχθὲν recte προαχθὲν substituit. — ¹⁴⁷ Distinxi post φύσει atque inter ἐπὶ et τῶν interposui δὲ cum Lydeno de Panætio p. 92. — ¹⁴⁸ ὦν χρῆ i. e. τὰ χρήσιμα. Cf. Lydenus l. c. p. 98. — ¹⁴⁹ Scripsi χρεῖαν cum Lydeno l. c.; libri φύσαν vel εὐφύαν. Quum vero χρεῖαν παρέχεσθαι Græcis usitatum sit loquendi genus, non item χρεῖαν προσφέρεισθαι, fortasse etiam alterum vocabulum corruptum est. Sed nolui quidquam mutare. — ¹⁵⁰ ὥστ' εἰ Lydeno præeunte repositui; codd. ὥστε. — ¹⁵¹ εὐδαιμονοῖμεν vulgavi; membranæ εὐδαιμονοῖν. — ¹⁵² Edidi φoρὰν τινα διανοίας ἀπὸ τινος τῶν ἐν τῷ φεύγειν cum Salmasio ad Epictetum p. 45; libri φορὰν τινα. Sed cætera quoque menda de ejusdem viri docti sententia hoc loco sustuli. Itaque legenda sunt quæ de hoc Stoici philosophi placito verbisque de quibus hic agitur ibi disputavit. — ¹⁵³ Sequitur locus de perturbationibus sive affectionibus, in quibus explicandis Stoicos a reliquis sapientiæ doctoribus dissensisse inter auctores convenit. Quum autem alii, velut Peripatetici, affectus esse leniendos arbitrantur, illi eos delendos et exstinguendos esse docebant. Notandum tamen quod testatur Cicero Tuscul. IV, 5 Chrysippum cæterosque ejus sectæ homines magnam partem in partiendis et definiendis animi perturbationibus occupatos fuisse, sed de sedandis cupiditatibus pauca tradidisse. Conf. Diog. Laert. VII, 110 seqq. — ¹⁵⁴ Omnia hæc e Zenonis de animi motibus libro petita esse apertum est. Diogenes Laertius VII, 110 : ἔστι δὲ αὐτὸ τὸ πάθος κατὰ Ζήνωνα ἡ ἀλογος καὶ παρὰ φύσιν ψυχῆς κίνησις, ἡ δρμὴ πλεονάζουσα. Similiter Cicero Tuscul. IV, 6 : « Est igitur Zenonis hæc definitio, ut perturbatio sit, quod πάθος ille dicit, aversa a recta ratione, contra naturam, animi commotio : quidam brevius, perturbationem esse appetitum vehementiorem. » Verissime Salmasius ad Epictetum p. 108 : « Incontiens judicat se non recte facere, sed tamen facit propter πάθος, cui non potest imperare, et quod eum cogit rationem recte præcipientem aversari, quam τὸν αἰρούντα λόγον appellant. » — ¹⁵⁵ Diogenes Laertius l. c. : τῶν δὲ παθῶν τὰ ἀνωτάτω, (καθὰ φησιν Ἐκάτων ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ παθῶν καὶ Ζήνων ἐν τῷ περὶ παθῶν,) εἶναι γένη τέσσαρα, λύπην,

φόβον, ἐπιθυμίαν, ἡδονήν. His consentanea habet Cicero l. c. Ait enim : « Partes perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, et ex duobus opinatis malis, ita esse quatuor : ex bonis libidinem et lætitiā, ex malis metum et ægritudinem. » — ¹⁵⁶ Cicero Tusc. IV, 7 : « Sed omnes, inquit, perturbationes iudicio fieri censent et opinione. » Nimirum omnes affectus ex opinione, id est, ex falsa de bonis et malis opinione oriri Stoicæ philosophiæ assectatoribus placet. Eosdem Cicero l. c. testificatur opinionem pro imbecilla assensione habuisse. — ¹⁵⁷ Versus Euripidis ex Chrysippo. Vid. Eurip. Fragm. p. 823 ed. Wagner. et Valckenar. Diatrib. p. 21. — ¹⁵⁸ Scripsi εἰρηται; codd. εἰληπται. — ¹⁵⁹ Sequitur jam enumeratio et explicatio singulorum affectuum in quatuor classes distributorum, quatenus ex primariis animi motibus pendent. Eadem exstat apud Diogenem Laertium lib. VII, 111 seqq. et Ciceronem Tuscul. IV, 7-8 qui cum hoc loco sunt comparandi. — ¹⁶⁰ Alias τῆς ἐπιθυμίας species memorat Diog. Laert. VII, 113 : ἐπιθυμία δὲ ἔστιν ἀλογος ὁρεξις, ὅφ' ἢν τάττεται καὶ ταῦτα, σπάνις, μῖσος, φιλονεικία, ὀργή, ἔρως, μῆνις, θυμός. Ab utroque scriptore dissentit Cicero Tuscul. IV, 7 libidini subjecta esse dicens iram, excandescētiā, odium, inimicitiam, discordiam, indigentiam, desiderium et cætera ejusmodi. Ex iis vero quæ sub finem capituli Didymus annotavit haud scio an colligi oporteat, eum in tractando hoc argumento Chrysippum secutum esse qui in libro de animi perturbationibus copiose ac subtiliter de hoc philosophiæ loco egerat. — ¹⁶¹ Diogenes Laertius VII, 114 species τῆς ἡδονῆς esse vult κήλησιν, ἐπιχειρεκακίαν, τέρψιν, διάχυσιν. Similiter Cicero Tuscul. IV, 7 voluptati subesse ait malevolentiam lætantem malo alieno, delectationem, jactationem. — ¹⁶² Diog. Laert. VII, 112 : εἰς δὲ τὸν φόβον ἀνάγεται καὶ ταῦτα· δέμας, ὄκνος, αἰσχύνη, ἐκπληξις, θόρυβος, ἀγωνία. Cicero Tusc. IV, 7 : « Sub metu autem subjecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido. » — ¹⁶³ Diog. Laert. VII, 111 : καὶ τὴν μὲν λύπην εἶναι συστολήν ἀλογον, εἶδη δὲ αὐτῆς ἔλεον, φόβον, ζῆλον, ζηλοτυπίαν, ἄγθος, ἐνόλησιν, ἀνίαν, ὀδύνην, σύγχυσιν. At Cicero Tuscul. IV, 7 ægritudini subjici ex Stoicorum præcepto testatur invidentiam, æmulationem, obtrectationem, misericordiam, angorem, luctum, mœrorem, ærumnam, dolorem, lamentationem, sollicitudinem, molestiam, afflictationem, desperationem et si quæ sint de genere eodem. — ¹⁶⁴ Diog. Laert. VII, 113 : ὀργὴ δὲ ἔστιν ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ

δοκοῦντος ἡδίκησέναι οὐ προσηκόντως. Cicero Tuscul. IV, 9 : « Quæ autem libidini subjecta sunt, ea sic definiunt, ut ira sit libido puniendi ejus qui videatur læsisse injuria. » — ¹⁶⁵ Diog. Laert. VII, 114 : ὁ δὲ θυμός ἐστιν ὀργὴ ἀρχομένη. Cicero Tusc. IV, 9 *excanulescentiam* appellat iram nascentem et modo existentem, quæ θυμός τις græce dicitur. — ¹⁶⁶ χόλον omiserunt et Diogenes et Cicero. — ¹⁶⁷ Diogenes Laertius VII, 114 : μῆνις δὲ ἐστὶν ὀργὴ πεπαλαιωμένη καὶ ἐπὶ χρόνῳ, ἐπιτηρητική δέ, ὅπερ ἐμφαίνεται διὰ τῶνδε· εἴπερ γὰρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ, ἀλλὰ γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὅρα τελέσσει. Ciceroni Tusc. IV 9 *odium* est ira inveterata. Idem κότον sive *inimicitiam* esse vult iram ulciscendi tempus observantem. — ¹⁶⁸ Diog. Laert. VII, 113 : ἐστὶ γὰρ (ὁ ἔρω) ἐπιβολὴ φιλοποίας [al. male φιλευποίας] διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον. Sextus Empiricus adv. Matth. p. 182 : ὡς γὰρ ὁ λέγων τὸν ἔρωτα ἐπιβολὴν εἶναι φιλοποίας κτλ. Cicero Tuscul. IV, 34 : « Stoici vero et sapientem amaturum esse dicunt; et amorem ipsum, conatum amicitiae faciundæ ex pulchritudinis specie definiunt. » — ¹⁶⁹ Scripsi ἐτι; codd. Ἐρωτι. Cicero Tusc. IV, 9 tradit *desiderium* esse libidinem ejus qui nondum adsit videndi. — ¹⁷⁰ Diog. Laert. VII, 113 : φόβος δὲ, φόδος μετὰ κατεπίξεως φωνῆς. — ¹⁷¹ Diog. Laert. VII, 112 : δαῖμα μὲν οὖν ἐστὶ φόβος δέος ἐμποιῶν. — ¹⁷² Diog. VII, 111 : ζῆλον δὲ, λύπην ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι ὡς αὐτὸς ἐπιθυμεῖ· ζηλοτυπίαν δὲ, λύπην ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι ἀ καὶ αὐτὸς ἔχει. — ¹⁷³ Conf. Cicer. Tuscul. IV, 11. — ¹⁷⁴ Diog. Laert. VII, 113 : πολιτείαν δὲ ἀρίστην, τὴν μικτὴν ἐκ δημοκρατίας καὶ βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας. — ¹⁷⁵ Scripsi μηδὲ νομίζειν; codd. καὶ νομίζειν. Cæterum quæ hic de amicitia dicuntur conveniunt cum Senecæ epist. 9. — ¹⁷⁶ Pertinent hæc atque alia ad paradoxa Stoicorum, de quibus multa antiqui scriptores disseverunt. — ¹⁷⁷ Posui οὐδ' ἐπιεικῆ φασιν; codd. οὐκ ἐπιεικῆ δὲ φασιν. — ¹⁷⁸ Notio τῶν κατορθωμάτων latius patet quam virtutum. Quippe multa sunt quæ quamvis recte facta sint tamen non propriè pertineant ad virtutes. Itaque sic statuit Didymus, etsi recte factis attributa, quorum in superioribus meminit, conveniant, non tamen ea omnibus virtutibus convenire, sed singula tantum singulis. — ¹⁷⁹ Cicero Tusc. IV, 9 : Distingunt etiam illud, ut sit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam aut quibusdam; quæ κατηγορήματα dialectici appellant; ut habere divitias, capere honores : indigentia, rerum ipsarum est, ut honorum, ut pecuniæ. — ¹⁸⁰ Requerebatur ἀήττητον ὃν καὶ ἀκαταγώνιστον, quum hæc verba pendeant ex eo quod præcessit voca-

bulo γένος. Sed de industria videtur constructio nem mutasse Didymus, quasi antea scripserit ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ. — ¹⁸¹ κακοῖς περιπίπτει e Gaisfordi conjectura edidi; codd. καλῶς vel κακῶς. — ¹⁸² οὔτε διαφεύδει οὔτε διαφεύδεται vulgavi; membranæ οὔτε διαφεύδεται. — ¹⁸³ Ludit scriptor in etymologia vocis καλὸν quam ab alliciendo et vocando sive ἀπὸ τοῦ καλεῖν tanquam a fonte repetit. — ¹⁸⁴ Quum boni notio latius pateret apud Stoicos quam virtutis, illud ita definiverunt, ut vel virtutem esse dicerent vel quidquid virtute ornatum esset. — ¹⁸⁵ Posui ὠφελείν; codd. ὠφελείσθαι. — ¹⁸⁶ Scripsi μεταλαμβάνεσθαι; libri καταλαμβάνεσθαι. — ¹⁸⁷ Transposita μὲν particula edidi ὀρθός ἐστι προστακτικός μὲν ὧν ποιητέον, quum vulgo legeretur ὀρθός ἐστι μὲν προστακτικός ὧν ποιητέον. — ¹⁸⁸ Vulgavi διότι; membranæ διό. — ¹⁸⁹ Restitui ἄστειος δ' ἐτι καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπονέμουσιν ἢ ἐπιστάσιαν; membranæ ἄστειος δ' εἶναι καὶ τὴν ἀρχὴν κατανέμουσαν ἐπιστάσιαν. — ¹⁹⁰ Quæ hic sequuntur verba legebantur fortasse in eo Cleanthis libro qui Politicus inscribatur. Cf. Diog. Laert. lib. VII, 175. — ¹⁹¹ Aliter Eusebius Præp. Evang. lib. XV: ὃν γὰρ τρόπον πόλις διχῶς λέγεται, τό τε οἰκητήριον καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων σὺν τοῖς πολίταις σύστημα, οὕτω κτλ. Quum autem illa laude, quæ hoc loco civitati tribuitur, sola ædificia ornari non possint, eorum rationem non habet philosophus. — ¹⁹² Scripsi διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐνοικούντας ἀναφορὰν; codd. διὰ τοὺς ἐνοικούντας ἀναφορὰν. — ¹⁹³ Edidi ἀποδῆσαν; codd. ἀπῆκουσαν vel ὑπῆκουσαν. — ¹⁹⁴ Posui ἀπετέτραπτο; codd. ἀνετέτραπτο. — ¹⁹⁵ Rescripsi οὐ μέντοι γ' ὅμοια; libri οὐκ ἐστὶ δ' ὅμοια. — ¹⁹⁶ Μέσων ab Heerenio propositum recepi. Sunt autem hoc loco τὰ μέσα quæ alio nomine ἀδιάφορα vocantur. Qua de re ita Gellius lib. II cap. 7 : « quæ sua vi recta aut honesta sunt, ut fidem colere, ut patriam defendere, ut amicos diligere, ea fieri oportet, sive imperet pater, sive non imperet. Sed quæ his contraria, quæque turpia et omnino iniqua sunt, ea ne si imperet quidem. Quæ vero in medio sunt et a Græcis tum ἀδιάφορα tum μέσα appellantur, ut in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, uxorem ducere, uti jussum proficisci, ut accersitum venire, quoniam et hæc et his similia per sese ipsa neque inhonesta sunt neque turpia, sed perinde ut a nobis aguntur, ita ipsis actionibus aut probanda fiunt aut reprehendenda : propterea in hujusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent. » De peccatorum æqualitate legenda etiam sunt quæ disputavit Cicero in Paradoxis. — ¹⁹⁷ Solus sapiens Stoicis videbatur

esse rex, quia solus ἀνυπεύθυνος esset, quod proprium est regis. — ¹⁹⁸ Scripsi καθ' ὃν ὁ αὐτὸς βασιλεύσει; codd. καθ' ἣν ὁ αὐτὸς βασιλεύσει. — ¹⁹⁹ Plutarchus II p. 1063 D : (οἱ Στωϊκοὶ) πολλοὺς μὲν ἐξάγουσι τῶν σοφῶν ὡς ἄμεινον εὐδαιμονοῦντας πεπαῦσθαι, πολλοὺς δὲ κατέχουσι τῶν φαύλων, ὡς καθήκοντος αὐτοῖς ζῆν κακοδαίμονοῦτας. — ²⁰⁰ Vulgavi ἀποδόσαν; codd. τοχούσαν. Cæterum hanc materiam persequitur Seneca in eo libro qui de constantia sapientis inscribitur. — ²⁰¹ Posui ταύτης; membranæ τούτοις. — ²⁰² Lacunam quæ est inter ἐάν τι et καὶ μάλιστα explevi interpositis verbis ἐμπόδισμα ἢ τοῦ διοικεῖν τὴν πόλιν. — ²⁰³ Restitui πρὸς τοὺς ἀντιπάλους; libri τῶν ἀντιπάλων. — ²⁰⁴ Locum hunc illustrat Salmasius ad Simplicium p. 35 seqq. — ²⁰⁵ Posui διότι; codd. διό. — ²⁰⁶ Restitui ἀγνωσίαν; membranæ λύσιν. — ²⁰⁷ Scripsi τούτων οὕτε; libri τούτῳ μήτε. — ²⁰⁸ Delevi ἀλλ' post παρορᾶν. — ²⁰⁹ Rescripsi τῶνδε τῶν ψευδῶν; libri τῶνδε ψευδῶν. — ²¹⁰ Vulgavi ἀκατάληπτων; codd. ἀκατάληπτον. — ²¹¹ Mendosam membranarum scripturam οὕτε νομίζειν βουλούμενον, ἐν τινι τῶν ἐν τῷ βούλεσθαι ἰδικῶν ὄντα, διὰ τὸ μὴ κρίνειν τι αὐτῷ παρεῖναι ὧν χρὴ ἰτα correxi, ut ponerem οὕτε ἐπιποθεῖν βουλούμενον ἐν τι τῶν ἐν τοῖς βουλευτοῖς ἰδικῶν ὄντων, διὰ τὸ μὴ κρίνειν τι αὐτῷ ἀπείναι ὧν χρὴ. Quum pauci semper fuerint Stoicæ sapientiæ assectatores, qui quidem eo nomine digni viderentur, probabile est Stoicos quærentibus ubi tandem esset philosophus qualem ipsi perfectum tam litteris quam moribus putarent, id fere respondisse quod hoc loco traditur. Statuebant igitur talem olim exstitisse, sed eum ignotum cæteris hominibus vixisse. At Chrysippum quem Diogenes Laertius VII, 198 περὶ τοῦ διαλεληθότος πρὸς Ἀθηνάδην scripsisse prodit hoc argumentum uberior tractasse, conjicienti Heerenio nemo credat. — ²¹² Edidi ἔτιμιον ἐπιμένειν; codd. ἴσον τῷ ἐπιμένειν. — ²¹³ Posui ἐπιβολὴν; codd. ἐπιβουλήν. — ²¹⁴ Hesiodi verba leguntur Op. et D. vs. 408 et 411. — ²¹⁵ Restitui ἀτὰρ καὶ; codd. καὶ γάρ. — ²¹⁶ Rejecta membranarum scriptura ὑπογραμμῇ recepi Heerenii conjecturam ὑπογραφῇ, propterea quod Diogenes Laertius VII, 199 inter Chrysippi scripta numerat ὑπογραφὴν τοῦ λόγου τοῦ πρὸς Θεόσπορον. — ²¹⁷ Expositis hactenus Stoicorum placitis, pergit jam Didymus ad Peripateticorum præcepta quæ simili ordine in certos quosdam locos digesta explicat, ita tamen ut universam philosophiam activam illorum rationi consentaneam brevi in conspectu ponat. Postquam enim eam philosophiæ partem quæ virtutis, officii et bene vivendi disciplinam continet, Aristotelis, Theophrasti cæterorumque

istius familiæ principum scitis illustravit, simul de rerum domesticarum dispensatione ac de republica agit. — ²¹⁸ Ipse Aristoteles hic intelligendus. Vid. Ethic. II, 1 et Magn. Moral. I, 5, 6. — ²¹⁹ τὰ λοιπὰ hoc loco sunt τὰ ἄλογα ζῷα. — ²²⁰ Edidi περὶ τὰ ἀἰδία; codd. περὶ τὰ ἰδία. — ²²¹ Duplex ponit Aristoteles virtutum genus, unum λογικόν quod in moderandis affectionibus cernitur atque ad φρόνησιν refertur, ἄλογον alterum quod circa πάθη, quæ ad ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς pertinent versatur. Vid. Ethic. lib. I fin. Cæterum illas vocat ἀρετὰς διανοητικὰς, has contra ἡθικὰς. — ²²² Sequentia conferenda imprimis sunt cum præclara Ciceronis disputatione de Finib. V, 9, qua Peripateticorum de moribus placita explicat. — ²²³ Scripsi ἀσμενίζειν ἐπὶ τοῖς; libri ἀσμενίζειν ἐν τοῖς. — ²²⁴ Reposui παρακλίνειν; membranæ περικλίνειν. — ²²⁵ Vulgavi ἡμῖν; libri ἡμῶν. — ²²⁶ Posui μόνην; codd. μόνους vel μόνοι. — ²²⁷ Subaudiendum hoc loco e præcedentibus συμβέβηκε. — ²²⁸ Versus hos inter Euripidis fragmenta ex incertis fabulis petita edidit Barnesius vol. VII pag. 714 ed. Glasguensis. Neque est quod ei refragemur. Sunt enim illo poeta digni. Sed nemo veterum scriptorum diserte eos Euripidi tribuit. Priorem versum omisso auctoris nomine citant Dio Cassius LVIII, c. 23, p. 636, et Suetonius in Ner. c. 38, commemorat etiam latine Seneca de Clement. lib. II cap. 2; posteriorem solus Didymus hic servavit. — ²²⁹ Pindarus Nem. VI init.: ἐν ἀνδρῶν, ἐν θεῶν γένος· ἐκ μίθς δὲ πνέομεν ματρός ἀμφοτέροι, quæ verba sine dubio intacta reliquit Didymus. Itaque pro γαστρός quod in codicibus legitur restitui ματρός. Cæterum quæ sequuntur comparari convenit cum copiosa Ciceronis de eadem re disputatione. Vid. lib. V de Fin. bon. et mal. cap. 5 ubi se Theophrasti maxime de felicitate commentarium secutum esse profitetur. — ²³⁰ Scripsi ὥστε ταύτη μὲν τὰ λεγόμενα τῶν ἔξω ἀγαθῶν εἶναι pro codd. lectione ὥστε ταύτην μὲν τὰ λεγόμενα τῶν ἀγαθῶν, ἔξ ὧν εἶναι. — ²³¹ Cicero de Fin. V, 13 : Nam cui proposita sit conservatio sui, necesse est, huic partes quoque sui caras esse, carioresque, quo perfectiores sint, et magis in suo genere laudabiles etc. — ²³² Cicero de Fin. lib. V, 13 : Quibus expositis, facilis est conjectura, ea maxime esse expetenda ex nostris quæ plurimum habent dignitatis : ut optimæ cujusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maxime. — ²³³ Addidi ἀρετὰς quod post εἰπεῖν deesse Heerenius animadvertit. — ²³⁴ Cicero de Fin. V, 17 : et quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est cur non recte pulchritudo

etiam ipsa propter se expetenda ducatur. — ²³⁵ Rescripsi maximam partem cum Heerenio θεασαμένη διότι αὐτῇ τὰ κατὰ ψυχὴν πολλὸν μᾶλλον τῶν τοῦ σώματος ἀγαθῶν ὥκειώθη, οὕτως ὥκειώθη πρὸς ἑαυτήν, ὥσπερ δι' αὐτὴν αἰρετή; codd. θεασαμένη διότι καὶ αὕτη τῶν κατὰ φύσιν πολλὸν μᾶλλον τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν ὥκειώθη πρὸς ἑαυτήν, ὡς πρὸς δι' αὐτὴν αἰρετήν. Conf. Cicero de Fin. V, 12 et aliis locis. — ²³⁶ Senarius est τὸ μηδὲν ἀδικεῖν καὶ καλοὺς ἡμᾶς ποιεῖν, quem Menandri esse vult Sextus Empiricus Pyrrh. hyp. I, 108, p. 29 ed Fabr. Eundem inter fragmenta incerta [34] recensuit Meinekius. — ²³⁷ Finem i. e. felicitatem proprie quidem in animi bonis poni contendit, sed tamen corporis bona et externa eatenus ad eum pertinere, ut iis detractis plena felicitas esse nequeat. — ²³⁸ Cf. Aristot. Ethic. Nicom. I, 5 seqq. ubi de beatitudine disserit. — ²³⁹ Posui τῶν δι' ἑαυτὴν καὶ τῶν διὰ τὰς ἄλλας; codd. alii τῶν ὑπ' ἑαυτὴν καὶ τῶν ὑπὸ τὰς ἄλλας, alii τῶν ὑπ' ἑαυτῶν ὑπὸ τὰς ἄλλας κτλ. — ²⁴⁰ Ἀρχαίους hoc loco intelligit Aristotelem ejusque successores. Nam subtilius posteriores philosophi, imprimis Stoici, de his rebus disputaverant. — ²⁴¹ Recepi optimorum codd. lectionem οὐ πάντ' ἐφίεται, improbata vulgata scriptura οὐ πάντες ἐφίεται. Nam ne πάντες ἐφίενται reponendum esse suspicemur, ipse obstat Aristoteles Ethic. Nicom. lib. I cap. 1 scribens: διὸ καλῶς ἀπεφάνησαντο τάγαθόν, οὐ πάντα ἐφίεται. His consentanea sunt quæ Rhet. lib. I, 6 dicit: ἔστω δὲ ἀγαθὸν δ' ἂν αὐτὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἢ αἰρετόν, καὶ οὐ ἕνεκα ἄλλο αἰρούμεθα, καὶ οὐ ἐφίεται πάντα ἢ πάντα τὰ αἰσθησιν ἔχοντα ἢ νοῦν. — ²⁴² Reposui τὸ τοιοῦτον; codd. ἐκάτερον. — ²⁴³ Restitui ὡς δὲ ex Stob. Flor. CIII, 28 ubi idem locus exstat; libri οὐδὲ. De felicitate quæ recte hic dicitur constare ex honestis i. e. animi bonis atque e productis i. e. bonis corporis et externis, disserit Aristoteles Ethic. Nicom. lib. I cap. 7 et alibi. Sunt autem in præcedentibus τὰ ὕλικά, quæ alio nomine vocantur τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ καὶ τὰ ἔξω ac felicitatis complementa habentur. — ²⁴⁴ Idem argumentum pluribus verbis exponit Aristoteles in Ethicis Nicomacheis atque in Rhet. lib. I, 6 quæ cum hac disputatione contendere operæ pretium est. — ²⁴⁵ Idem exemplum affert Aristoteles Ethic. Nicom. lib. I, cap. 6, pag. 1098 ed. Bekk.: ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείῳ. Μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα οὕτω δὲ οὐδὲ μακρόν καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, οὐδὲ ὀλίγος χρόνος. — ²⁴⁶ Sic et Aristoteles Ethic. Nicom. lib. I, cap. 11, pag. 1100 ed. Bekk. κατὰ Σόλωνα δὲ χρεῶν τέλος δοῦν. — ²⁴⁷ Scripsi τὸ δὲ πᾶν γένος; vulgo τὸ δὲ γένος. — ²⁴⁸ Posui ζητητέα εἶναι; codd. ζητεῖν. De

divisione ipsa disputat Aristoteles Magn. moral. I, 2. — ²⁴⁹ Cf. Aristot. l. c. cap. 3. — ²⁵⁰ Exaravi καθάπερ δὴ; libri καθάπερ γάρ. — ²⁵¹ Restitui τὰ δ' ἐξ ἐπιμελείας; codd. τὰ δ' ἐξ ἐπιμελείας. — ²⁵² Edidi τὸν δὲ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος λόγον ἕτερον; libri τὸν δὲ κατὰ τ' ὄνομα λόγον ἕτερον. — ²⁵³ Delevi ἔχουσιν post λογικόν. Vulgo enim legitur: τὸν μὲν λογικὸν ἔχουσιν, τὸ δ' ἄλογον. Cæterum Peripatetici omnem de moribus doctrinam ad virtutes ethicas quæ in moderandis cupiditatibus et affectibus positæ sunt, rettulerunt. Etenim mediocritatem, quæ est inter nimium et parum, tenendam esse ajunt. Vide Aristotelem in libris ad Nicomachum atque in Magnis moralibus. — ²⁵⁴ Cf. Aristot. Ethic. Nicom. I, 2. — ²⁵⁵ Posui πλειόνων; codd. πολλῶν. — ²⁵⁶ Vulgavi συμμέτρων; codd. συμμέτρως. — ²⁵⁷ Scripsi τὰς μὲν οὐσας γὰρ κατὰ πάντα ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις φθεῖρειν φασίν; codd. τὰς μὲν οὐσας κατὰ ταύτας (al. πάντας) ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις, φθεῖρειν αὐτάς. — ²⁵⁸ Locum de voluptate et dolore copiose tractat Aristoteles Eth. Nic. VII, 12 seq. — ²⁵⁹ Disserit de his Aristoteles Eth. Nic. II, 4: τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἔξεις κτλ. ubi virtutem esse habitum disertè docet. — ²⁶⁰ Restitui μηδὲ; libri μήτε. — ²⁶¹ Posui ὅπερ; codd. ὡς. Cæterum similiter Aristoteles Eth. Nicom. lib. II, 5: ἐν παντὶ δὲ συνεχεῖ καὶ διαιρέτῳ ἐστὶ λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δ' ἕλαττον, τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ καθ' ἡμᾶς κτλ. Sed sequentia inprimis quæ huc transcribere non vacat ad Didymi locum illustrandum valenti Quod igitur in re ipsa medium est, id non semper convenit naturæ nostræ, eoque nobis non est medium. In hac autem disputatione medium quod nobis videtur, non illud ipsius rei medium spectari apertum est. — ²⁶² Cf. Aristot. Ethic. Nicom. II, 6. Videntur Heerenio verba αὕτη μεσότης usque ad δρίσειεν e margine in textum irrepsisse, quibus ejectis recte procedit oratio, si cum illo pro membranarum scriptura μὴ τὸν καιρὸν λαβεῖν legas: μηδὲ τὸν καιρὸν λαβὼν εἴτα παραθέμενος. At ego parentheses istam damnare nolui. Jam quæ sequuntur συζυγίαι ita comparatæ sunt, ut singulis virtutibus bina vitia opponantur. Cum hoc autem loco plenior Aristotelis de eadem re disputatio quæ exstat Magn. Mor. II cap. 3 utiliter ab antiquæ sapientiæ studiosis contendì poterit. — ²⁶³ Post δικαιοσύνη lacunam esse nemo negabit. Desiderantur enim duo vitia quæ huic virtuti respondeant. Quippe Aristoteles iustitiam a reliquis virtutibus in eo differre docet, quod etsi justum (τὸ δίκαιον) medium sit inter lucrum (τὸ κέρδος) et damnum

(τὴν ζημίαν), tamen justitia ipsa non sit reliquarum virtutem instar mediocritas, sed tantum quatenus medium teneat inter injustitiam ab utraque parte oppositam. Sic enim Ethic. V, 9 : ἡ δὲ δικαιοσύνη μεσότης ἐστὶν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσον ἐστίν, ἡ δὲ ἀδικία τῶν ἀκρων. Quamvis igitur, quid omissum sit, facile conjicias, tamen lacunam explere nolui. — ²⁶⁴ Posui δ δεῖ; codd. ὅ δεῖ. — ²⁶⁵ Inserui verba οὕτε τὸν ἐπὶ μηδενὶ ὀργιζόμενον. — ²⁶⁶ Lacunam cum Heerenio explevi et ἀπροαίρετον in ἀπροαίρετως mutavi, quum membranarum lectio οὕτε τὸν προαιρετικὸν ἀλλὰ τὸν ἀπροαίρετον ferri non posset. — ²⁶⁷ Ἀντακολουθῆαν intelligit mutuum virtutum comitatum quæ non ad animi partem ratione carentem ipsasque perturbationes pertinent, sed ad partem ratione præditam in qua prudentia dominatur. Ita vero prudentia a reliquis virtutibus moralibus differt, ut quum ipsa necessario sua natura illis comes adhæreat, reliquæ prudentiam quæ nullius auxilio eget forte fortuna tantum comitentur. — ²⁶⁸ Conf. Aristot. Rhet. lib. II cap. 7. — ²⁶⁹ Restitui εἴτε βασιλεῖ δέοι συμβιῶν; codd. εἴτ' ἐπὶ βασιλεῖ δέοι συμβιῶν. — ²⁷⁰ Diogenes Laertius lib. V, 31 : καὶ ἐρασθήσεσθαι δὲ τὸν σοφόν, καὶ πολιτεύεσθαι, γαμήσειν τε μὴν καὶ βασιλεῖ συμβιῶναι. — ²⁷¹ Diogenes Laertius lib. V, 31 : βίον τε τριῶν ὄντων, θεωρητικοῦ, πρακτικοῦ, ἡδονικοῦ, τὸν θεωρητικὸν προέκρινε, ubi observandum τὸν ἡδονικὸν βίον dici qui hic ἀπολαυστικός appellatur, et apud Aristotelem Eth. Nicom. I, 3 : τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως εἰκόασιν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνειν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ φορτικώτατοι τὴν ἡδονήν, διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. Τρεῖς γάρ εἰσι μάλιστα οἱ προύχοντες, ὃ τε νῦν εἰρημένος καὶ ὁ πολιτικός καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. Sed Aristoteles πολιτικὸν βίον esse vult qui a Didymo πρακτικός nominatur. — ²⁷² Edidi Heerenium magna ex parte secutus τὴν δὲ τέχνην καὶ ἐπιστήμην καὶ τὸν νοῦν κοινὴν ἀκρότητα; codd. τὴν δὲ κοινὴν καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κοινὴν ἀκρότητα. Conf. Aristot. Ethic. Nicom. lib. VI cap. 1—4, qui cap. 3 ait : ἔστω δὲ ὅς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῶν καταφάναι ἢ ἀποφάναι πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δοξῇ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. Hinc enim Heerenii emendatio petita est. — ²⁷³ Codicum scripturam μεγαλοπρέπειαν δὲ μεσότητα φθονερίας καὶ ἐπιχαιρεκακίας ferri non posse omnes consentiunt. Nam lacunam hic esse manifestum est. Ea autem facile expletur verbis Aristoteleis

ex Magn. Moral. I cap. 27 : μεγαλοπρέπειαν δὲ μεσότητα ἀλαζονείας καὶ μικροπρεπείας· νέμειν δὲ μεσότητα φθονερίας καὶ ἐπιχαιρεκακίας. Quippe Aristotele iudice I. c. νέμεις est περιἀγαθὰ ἀτυχᾷναι ὑπάρχοντα ἀναξίω ὄντι λύπη τις. Itaque Heerenii exemplo hæc inserui. — ²⁷⁴ Reposui χολακείας ex Aristot. Magn. Moral. I, 52; codd. χαλοκαγαθίας. Comparanda autem sunt cum his tum superiora tum quæ Stagiritæ Magn. Mor. I cap. 21-34 de singulis virtutibus dedita opera disserit. — ²⁷⁵ Edidi ex Heerenii conjectura ἐν κοινωνίᾳ; libri ὅθεν κοινωνία. — ²⁷⁶ Scripsi καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς οἰκονομικῆς εἰρημένα ἀπόρη; in codicibus manu exaratis post κατηλικῆς nihil legitur nisi ἀπόρη. — ²⁷⁶ Similiter Aristoteles Polit. lib. 3 cap. 1 : πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. — ²⁷⁷ Restitui νομοθετικὸν δέ, τὸ περὶ τὴν θέσιν καινῶν νόμων, πολιτικὸν δέ, τὸ τῆς πόλεως διοικητικόν, στρατηγικὸν δέ, τὸ περὶ τὴν θεωρίαν. Nam in libris manu scriptis lacuna est inter νομοθετικὸν δέ et τὸ περὶ τὴν θεωρίαν, ita ut τοῦ νομοθετικοῦ et τοῦ πολιτικοῦ definitiones desiderentur. — ²⁷⁸ Reposui μονιμωτέρας; codd. μονιμωτέρους. Sic enim Aristoteles Polit. lib. IV cap. 12 : ὅσω δ' ἂν ἄμεινον ἢ πολιτεία μίχθῃ, τοσούτω μονιμωτέρα. Neque enim puto fore qui hic μονιμωτέρους defendant analogia exempli Thucydidæ lib. V cap. 110, ἀπονώτερος ἢ λῆψις, vel similibus quæ rara sunt in soluta oratione ac poetis relinquenda. — ²⁷⁹ Edidi e Gaisfordii conjectura θῆτας; libri θέτας. — ²⁸⁰ Quod hic Didymus olim apud Ægyptios maiorum instituto bene ac sapienter receptum fuisse ait, ut privatorum hominum agri partim suburbani essent, partim ab urbe remoti : id fortasse in perditio aliquo Aristotelis opere repperit. Apud Herodotum certe aliosque scriptores qui Ægyptiorum res aut latius perscripserunt aut data occasione attigerunt, nihil hujusmodi legitur. — ²⁸¹ Quæ Didymus de republica hoc capite disputat, ea magnam partem consentiunt cum Stagiritæ præceptis vel potius, si a paucis locis discesseris, mutata Aristoteleæ orationis forma, ex Politicorum libris excerpta videntur. Quamquam autem singula imitationis vestigia persequi non attinet, annotabo tamen quæ de causis seditionum ac de rerum publicarum commutationibus supra breviter dicuntur, ea ab Aristotele Politicorum libro quinto uberrime tractari.)

4. Περί δὲ τῶν ἰδεῶν Πλάτων ὡδὶ διεξήρατο, τῶν κατὰ φύσιν αἰσθητῶν κατὰ γένος ὀρίσμενά τινὰ παρα-

4. De ideis autem ita disserebat Plato, ut rerum subsensus cadentium generalia quædam exempla diceret for-

mas esse, ex quibus scientiæ ac definitiones orirentur; nam præter omnes homines hominem quendam intelligi, et præ-

δείγματα φάμενος εἶναι τὰς ἰδέας, ἀπ' ὧν τὰς ἐπιστήμας γίνεσθαι καὶ τοὺς δρους· παρὰ πάντας γὰρ ἀνθρώπους ἀνθρωπὸν τινα νοεῖσθαι, καὶ παρὰ πάντας ἵππους ἵππον, καὶ κοινῶς παρὰ τὰ ζῷα ζῶον ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον. Ὃν τρόπον δὲ σφραγίδος μιᾶς ἐκμαγεῖα γίνεσθαι πολλά, καὶ συχνὰς εἰκόνας ἐνὸς ἀνδρός, οὕτω καὶ μιᾶς ἐκάστης ἰδέας αἰσθητῶν σωμάτων φύσεις παμπληθεῖς, τῆς μὲν ἀνθρώπων ἀνθρώπους ἀπαντας, τῆς δὲ ἵππων ἵππους ἀπαντας, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ φύσιν. Εἶναι δὲ τὴν ἰδέαν αἰδιονοῦσαν, αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ ἑκάστων εἶναι τοιούτου οἷα ἐστὶν αὕτη. Καθάπερ οὖν τὰ κατὰ μέρος εἶδη ὥσπερ ἀρχέτυπα τῶν αἰσθητῶν προηγεῖσθαι συμβέβηκε σωμάτων, οὕτω τὴν πάσας ἐν ἑαυτῇ περιέχουσαν καλλίστην καὶ τελειοτάτην οὐσίαν ὑπάρχειν τοῦδε παραδείγματος τοῦ κόσμου· πρὸς γὰρ ταύτην ἀφομοιωθέντα ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὸν ἀπειργάσθαι θεοῦ κατὰ πρόνοιαν ἐκ τῆς πάσης οὐσίας. Λέγει γοῦν καὶ ἐν τῷ Παρμενίδῃ· « Ἄλλ', ὦ Παρμενίδη, μάλιστα ἔμοιγε καταφάνεται ὧδε ἔχειν· τὰ μὲν εἶδη ταῦτα ὥσπερ παραδείγματα ἐστάναι ἐν τῇ φύσει, τὰ δ' ἄλλα τούτοις δοικέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα· καὶ ἡ μέθεξις αὕτῃ τοῖς ἄλλοις γίνεσθαι τῶν εἰδῶν οὐκ ἄλλη τις ἢ εἰκασθῆναι αὐτοῖς. »

(Eusebius Præp. Evang. XI, 23 : τὴν δὲ τῶν εἰρημένων διάνοιαν ἐκ τῶν Διδύμων περὶ τῶν ἀρεσκόντων Πλάτωνι συντεταγμένων ἐκθίσσομαι. Περί τῶν ἰδεῶν κτλ. cf. Stobæus Eclogar. lib. I cap. 13, p. 330 ed. Heeren. Ceterum verbis καθάπερ οὖν καὶ κατὰ μέρος ὥσπερ ἀρχέτυπα inserui nomen εἶδη quod sententia flagitabat.)

ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΣΠΕΝΔΙΟΥ.

Τινὲς κατ' εἰκόνα θεοῦ τὸν ἀνθρώπον ἐνόμισαν κατὰ τὸ τῆς ψυχῆς ὁράκτον (πεπλάσθαι).

ter equos omnes equum, atque in commune præter animalia simul animal tum ortus tum interitus expers. Quemadmodum autem unius signi multa redderentur simulacra multæque unius viri fierent imagines, sic etiam uniuscujusque ideæ plurimas corporum sub sensus cadentium naturas existere, hominis quidem homines omnes, equi vero equos omnes, parique ratione in ceteris rebus naturæ convenientibus evenire. Ideam vero esse naturam æternam, singularum rerum ex ipsa effictarum causam ac principium. Quomodo igitur singulas ideæ quasi præcursoria corporum sensus moventium exemplaria esse convenit : sic pulcherrimam illam et perfectissimam naturam, quæ cunctas naturas suo sinu complectatur, hujus mundi esse exemplum ; qui ad istius formæ similitudinem rerum parentis dei providentia ex omni materia effectus sit. Quocirca etiam in Parmenide sic ait : « Sed, o Parmenides, ita maxime mihi videtur res se habere, has quidem species tanquam exemplaria in rerum natura consistere, cetera vero ad earum

(Theodoretus Quæst. in Genesin p. 19 tom. I ed. Sirmond. Διοδώρου. Τινὲς κατ' εἰκόνα κτλ.)

ΕΥΡΥΣΟΥ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΥ.

1. Τὸ δὲ σκᾶνος τοῖς λοιποῖς ὁμοιον, οἷα γεγονὸς ἐκ τᾶς αὐτᾶς ὕλας, ὑπὸ τεχνίτη δὲ εἰργασμένον λώστω¹, δὲ ἐτεχνίτευσεν αὐτὸ² ἀρχετύπῳ χρώμενος ἑαυτῷ.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V p. 559 ed. Sylburg. : ναὶ μὴν λεγούσης τῆς γραφῆς, Ποιῶμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν, ἄξιον ἡγοῦμαι καὶ τὴν Εὐρύσου τοῦ Πυθαγορείου παραθέσθαι φωνήν, οὕτως ἔχουσιν· δὲ ἐν τῷ Περί τύχας τὸν δημιουργὸν φήσας αὐτῷ χρώμενον παραδείγματι ποιῆσαι τὸν ἀνθρώπον, ἐπήγαγεν· Τὸ δὲ σκᾶνος κτλ. Reposui : ¹ ὑπὸ τεχνίτη δὲ εἰργασμένον λώστω, codd. ὑπὸ τεχνίτη δὲ εἰργασμένον λώστω quod in soluta oratione non ferendum. — ² αὐτὸ ; libri αὐτόν.)

2. Δοκεῖ δέ μοι τύχα καὶ τὸ ἀπὸ τᾶς τύχας γινόμενον πᾶν οὐχ ὡς ὑπὸ τινος αἰτίας ἀφορισμένον καὶ ὡς ὑποκειμένης γίνεσθαι, ἀλλ' ὡς ἐπισυμβαῖνον καὶ ἐπισυνιστάμενον ἀτέρας τισιν αἰτίαις. Ἄ τύχα ὦν καὶ τὸ ἀπὸ τύχας γινόμενον οὐθ' ὡς φύσις ἐντὶ ὑπὸ φύσινος τε γινόμενον οὐθ' ὡς τέχνη καὶ φρόνσις τις ἀνθρωπίνῃ καὶ θεῖᾳ, ἀλλὰ τὸ ἐπισυμβαῖνον παραλόγως τε καὶ ἀπροαισθήτως τούτοις. Ἐπεὶ γὰρ δύο φύσεις ἐν τῷ ὄλῳ τῷδε καὶ τῷ παντὶ ἐνυπάρχοντι ἐναντία ἀλλήλαις, καὶ ταυτᾶν¹ ἡ μὲν ἐντὶ βῆτα καὶ τεταγμένα καὶ λόγον ἔχουσα² ποτὶ πάντα, ἡ δ' ἀβῆτος καὶ ἀτακτος καὶ ἀλογος καὶ οὐδεμίαν σύνταξιν ἔχουσα, αὐταυτὸθεν φανερόν ἐστι τὸ μὲν ἀπὸ τύχας καὶ τῷ αὐτομάτῳ γινόμενον γίνεσθαι ἐμπεσοῦσας τᾶς ἀλόγου καὶ ἀτάκτου φύσεως ἐς τὰ πρᾶ-

similitudinem accedere iisque similia esse simulacra neque aliam inter ista formarum esse communionem, quam conformationem illis similem. »

ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΣΠΕΝΔΙΟΥ.

Quidam propter animi vim quæ oculorum aciem fugit ad imaginem dei hominem creatum esse arbitrati sunt.

ΕΥΡΥΣΙ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙ.

1. At corpus reliquis simile est, ut quod factum sit ex eadem materia et quidem a præstantissimo effectum artificis, qui illud est fabricatus se ipso usus exemplari.

2. Videtur autem mihi fortuna et quidquid fortuitum est non ex certa aliqua causa ac subjacente nasci, sed tanquam superveniens aliquid atque ad reliquas causas accedens esse. Fortuna igitur et res fortuita neque ut natura est et res naturalis, neque ut ars vel scientia sive humana sive divina, sed ut accedens aliquid illis inopinato atque improviso. Etenim quum duæ in hac tota mundi com-

γματα. Πάντα δὲ τὰ σύστοιχα ταῖς καθόλου φύσεσιν αἰεὶ κατὰ τὸ βέλτιον καὶ τὸ χεῖρον ἀντιδιαίρονται τὰ πράγματα, τὰ μὲν ὡς ἀγαθοποιῶ τινος φύσις καὶ βασιλικῆς ἐπικρατευσάσας, τὰ δ' ὡς κακοποιῶ καὶ τυραννικῆς.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 7, pag. 210 seq. ed. Heeren. Restitui: ¹ ταυτᾶν; codd. τούτων. — ² cum Meinekio ἔχουσα; libri ἔχοντι.)

ΕΚ ΤΩΝ ΜΙΛΩΝΟΣ ΦΥΣΙΚΩΝ.

Ἀστραπαὶ εἰσι διτταί, ἡ μὲν ἡμερινὴ ἡ δὲ νυκτερινή. Γίνεται δὲ ἡ μὲν ἡμερινὴ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ὅταν ῥαγῇ τὸ ὕδωρ ὑποφαινομένου αὐτοῦ, λαμπρὰ δ' οὐ φαίνεται ὥσπερ ἡ νυκτερινή, ὅτι ἐν φάει γίνεται. Ἡ δὲ νυκτερινὴ ὑπὸ τῶν ἀστρῶν γίνεται, ὅταν ῥαγῇ τὸ ὕδωρ ὑπερφαινομένων αὐτῶν λαμπρὰ δὲ φαίνεται, ὅτι ἐν ζόφῳ γίνεται.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 30, p. 610 ed. Heeren.)

ΕΚ ΤΟΥ ΣΚΥΘΙΝΟΥ ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΣ.

Χρόνος ἐστὶ ¹ ὑστατον καὶ πρῶτον πάντων, καὶ ἔχει ἐν ἑωυτῷ ² πάντα, καὶ ἐστὶ εἰς αἰεὶ ³, καὶ οὐκ ἐστὶ ὁ παροιχόμενος ἐκ τοῦ ἐόντος αὐτῷ ἐναντὶν ὁδὸν παρ' ἐνιαυτὸν πορευόμενος ⁴. Τὸ γὰρ αὔριον ἡμῖν τῷ ἔργῳ χθὲς ἐστὶ, τὸ δὲ χθὲς αὔριον.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 9, p. 264 ed. Heeren. Scripsi: ¹ ἐστὶ quater; codd. ἐστίν. —

² ἑωυτῷ; libri ἑαυτῷ. — ³ αἰεὶ; membranæ αἰεῖ. —

⁴ παρ' ἐνιαυτὸν πορευόμενος; libri παρ' ἐνιαυτῶν.)

ΟΝΑΤΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΘΕΙΟΥ.

Ὁ μὲν θεὸς τὰ τῶν ἄλλων ζῶων ἐπάτει, οὔτε δράτὸς ὦν οὔτε ἐπαίστος, εἰ μὴ τισὶ πάγχυ ἀλίγοις τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἐντὶ νόος καὶ ψυχὰ καὶ τὸ ἀγεμονικὸν τῷ σύμπαντος κόσμῳ. Ταὶ δυνάμεις δ' αὐτῷ αἰσθηταὶ τὰ τ' ἔργα, ὧν οἶμαι νομεύς, καὶ ταὶ πράξεις καὶ ταὶ κατὰ τὸν σύμπαντα κόσμον ἐπιστροφάσεις. Ὁ μὲν ὦν θεὸς αὐτὸς οὔτε δράτὸς οὔτε αἰσθητὸς, ἀλλὰ λόγῳ μόνον καὶ νόμῳ θεωρατὸς τὰ δ' ἔργα αὐτῷ καὶ ταὶ πράξεις ἐναργέες τε καὶ αἰσθηταὶ ἐντὶ πάντεσιν ἀνθρώποις. Δοκεῖ δέ μοι καὶ μὴ εἶς εἶμεν θεός, ἀλλ' εἰς μὲν ὁ μέγιστος καὶ καθυπέρτερος καὶ ὁ κρατέων τῶ πάντος, τοὶ δ' ἄλλοι πολλοὶ διαφέροντες κατὰ δύναμιν βασιλεύειν δὲ πάντων αὐτῶν ὁ καὶ κράτει καὶ μεγέθει καὶ ἀρετῇ μάζων. Οὗτος δὲ κα εἴη θεὸς ὁ περιέχων τὸν σύμπαντα κόσμον, τοὶ δ' ἄλλοι θεοὶ οἱ θέοντές ἐντι κατ' οὐρανὸν σὺν τῇ τῷ πάντος περιαγῇσι, κατὰ λόγον ὁπαδέοντες τῷ πρῶτῳ καὶ νοατῷ. Τοὶ δὲ λέγοντες ἕνα θεὸν εἶμεν ἀλλὰ μὴ πολλῶς ἀμαρτάνοντι. Τὸ γὰρ μέγιστον ἀξίωμα τῆς θείας ὑπεροχῆς οὐ συνθεωρεῖντι. Λέγω δὴ τὸ ἀρχεν καὶ καθαγέσθαι τῶν ὁμοίων, καὶ κράτιστον καὶ καθυπέρτερον εἶμεν τῶν ἄλλων. Τοὶ δ' ἄλλοι θεοὶ ποτὶ τὸν πρῶτον θεὸν καὶ νοατὸν οὕτως ἔχοντι, ὥσπερ χορευταὶ ποτὶ χορυφαῖον, καὶ στρατιῶται ποτὶ στραταγόν, καὶ λοχίται καὶ συν-

page et rerum universitate cernantur inter se contrariæ naturæ, earumque altera sit certa et composita rationemque ad omnia habeat, altera incerta, incomposita et ratione destituta sit. neque in ullum ordinem digesta, hinc patet quæcunque casu et fortuito fiunt, natura rationis experte et incomposita in res incidente contingere. Ceterum res omnes naturis universalibus cognatæ, prout meliore vel deteriore loco sunt, distinguuntur, aliæ ut benefica et regia, aliæ ut malefica et tyrannica dominante natura.

E MILONIS DE RERUM NATURA LIBRIS.

Duplicia fulgura sunt, alia diurna, alia nocturna. Ac diurna quidem per solem eveniunt, quum eo lucente aqua rumpitur, eaque non splendent ut nocturna, quoniam luce cernuntur. Nocturna vero per stellas accidunt, quum illis lucentibus aqua rumpitur, eaque quoniam in tenebris animadvertuntur, splendent.

E SCYTHINI DE RERUM NATURA LIBRO.

Tempus est ultimum et primum omnium, cunctaque in se complectitur, ac semper unum est, neque præteritum tempus ex præsentī oritur diversum ab eo iter per annum conficiens. Nam crastinus dies nobis re ipsa hesternus est, hesternus autem crastinus.

PHILOS. GRÆC. II.

ΟΝΑΤΙ ΕΧ ΛΙΒΡΟ ΔΕ ΔΕΟ ΑC ΔΕΟΡΟΜ ΝΟΜΙΝΕ.

Deus ceterorum animalium res animadvertit, quamvis ipse a nemine nec conspiciatur nec audiatur, nisi a perpaucis mortalium. Ipse enim deus mens est et animus ac totius mundi princeps. At vires ejus sensibus percipi possunt, item opera, quorum ut opinor auctor est, et facta, et quæ in toto mundo fiunt rerum mutationes. Deus igitur ipse neque oculis nec reliquis sensibus percipi potest, sed ratione tantum et mente spectatur; opera autem ejus et facta conspicua sunt et aperta omnibus hominibus. Videtur porro mihi non unus esse deus, verum unus quidem tum maximus et summus, tum universi rector, reliquorum autem multitudo virium dissimilitudinem habere, sed imperare istis omnibus qui vi et magnitudine et virtute iis præstat. Hic vero fuerit deus qui totum continet mundum, ceteri autem dii qui celum cum universi conversione percurrunt, ut decet, comitantes primum nec nisi mente comprehendendum. Errant autem qui unum, non plures esse deos affirmant. Etenim supremam divinæ præstantiæ dignitatem simul contemplari omittunt. Intellego vero imperium ac dominationem in similes eamque vim qua ceteris præstat iisque superior est. Præterea reliqui dii ad primum illum deum et intelligentia comprehendendum ita se habent, ut saltatores ad præselem, et milites

τεταγμένοι ποτὶ ταξίαρχαν καὶ λοχαγέταν, ἔχοντες φύσιν ἐπεσθαι καὶ ἐπακολουθεῖν τῷ καλῶς καθαγεομένῳ. Συνὸν μὲν ὧν αὐτῶν τὸ ἔργον ἐντὶ καὶ τῷ ἀρχοντος καὶ τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' οὐ καὶ ἐτι δύναιτο συντετάχθαι τοὶ ἀρχόμενοι ποτὶ τὸ ἔργον ἀπολειφθέντες ἀγεμόνος, ὥσπερ οὐδὲ ἀοιδοὶ ποτὶ συναοιδίαν οὐδὲ στρατιῶται ποτὶ στραταγίαν ἀπολειφθέντες τοὶ μὲν στραταγῷ τοὶ δὲ κορυφαίῳ.

Τοιαύτα δὲ φύσις οὐδενὸς ποτιδεῖται οὔτε συγγενέος οὔτε ἔξωθεν, διόπερ οὔτε ἐκ δυοῖν ἄρμωσται ψυχᾶς καὶ σώματος, καὶ γὰρ διόλω ἐντὶ ψυχᾷ, οὐτ' ἐναντίων τινῶν, τὰ γὰρ ἐναντία καὶ κρατὲν καὶ κρατεῖσθαι πέφυκεν. Ἀ δὲ γὰρ τῷ σώματος κρᾶσις μιαίνει τὸ καθαρὸν τᾶς ψυχᾶς· ἡ μὲν γὰρ ἀκήρατος καὶ θεῖος ἐντι, τὸ δὲ θνατὸν καὶ βολομιγές. Οὕτω δὲ μιαίνει καὶ μόλυβδος χρυσὸν καὶ πᾶν τὸ τᾷ φύσει γνήσιον τὸ νόθον. Ὅλως δὲ τὸ σῶμα τοῖς θνατοῖς δέδωκεν ὁ θεὸς ζωὴς δι' αἰδίαν ἀνάγκαν καὶ ἀφικτον. Φύσις γὰρ ἄπορον καὶ πτωχὸν πᾶν τὸ γενέσιος κεκοινωνηκός.

Θεὸς μὲν ὧν ἐντι, καθάπερ ἐν ἀρχῇ τῷ λόγῳ εἶπον, αὐτὸς ἀρχὰ καὶ πρᾶτον· θεοὺς δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δινεύμενα πάντα. Ὡς ὁμοίως δὲ καὶ δαίμων ἐντὶ ἡ ψυχᾷ, αὐτὰ γὰρ ἄρχει καὶ κινεῖ τὸ διόλω ζῶον. Δαιμόνιον δὲ τὸ σῶμα καὶ τὰ τούτω δὲ πάντα. Δεῖ ὧν οὕτω διαιρέν, θεὸν καὶ θεῖον, καὶ δαίμονα καὶ δαιμόνιον.

(Stobæus Eclog. lib. I cap. 3, pag. 92 seqq. ed. Heer; cap. 2, pag. 25 seq. ed. Meinek.)

ΑΛΚΜΑΙΩΝΟΣ.

1. Λέγει δὲ τὰς νόσους συμπίπτειν ἅς μὲν ὑφ' οὗ

δι' ὑπερβολὴν θερμότητος ἢ ξηρότητος, ἅς δὲ ἐξ οὗ διὰ πλῆθος τροφῆς ἢ ἐνδείαν, ἅς δὲ ἐν οἷς, αἷμα ἢ μυελὸν ἢ ἐγκέφαλον. Γίνεσθαι δὲ ποτε καὶ ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αἰτιῶν, ὑδάτων ποιῶν ἢ χύρας ἢ κόπων ἢ ἀνάγκης ἢ τῶν τούτοις παραπλησίων.

(Stobæus Flor. C, 25. Reposui e Gésneri conjectura ἅς μὲν—ἅς δὲ—ἅς δὲ pro codicum lectionibus ὡς μὲν—ὡς δὲ—ὡς δὲ. In sequentibus aut requiritur αἷματι ἢ μυελῷ ἢ ἐγκεφάλῳ aut subaudiendum est δι' ante αἷμα. Itaque nihil mutavi.)

2. Ἀλκμαίων ἐρη τῆς μὲν ὑγιείας εἶναι συνεκτικὴν τὴν ἰσονομίαν τῶν δυνάμεων ὑγροῦ, ξηροῦ, ψυχροῦ, θερμοῦ, πικροῦ, γλυκέος καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν δ' ἐν αὐτοῖς μοναρχίαν νόσου παρασκευαστικὴν εἶναι.

(Stobæus Flor. CI, 2.)

3. Ἀλκμαίων κατὰ τὴν τοῦ διαφανοῦς ἀντληψιν [τὸ δραστικὸν συμβαίνειν πάθος].

(Excerpta e codice Florentino Joann. Damasc. in Stob. Eclog. ed. Gaisford. tom. II p. 711.)

4. Ἀλκμαίων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ εἶναι τὸ ἡγεμονικόν· τούτῳ οὖν ὁσφραίνεσθαι ἔλκοντι διὰ τῶν ἀναπνοῶν τὰς δσμάς.

(Excerpta e codice Florentino Joann. Damasc. in Stob. Eclog. ed. Gaisford. tom. II p. 714.)

5. Ἀλκμαίων ἀκούειν ἡμᾶς τῷ κενῷ τῷ ἐντὸς τοῦ ὠτός· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ διηχοῦν κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος εἰσβολήν· πάντα γὰρ τὰ κοῖλα ἡγεῖ.

(Excerpta e codice Florentino Joann. Damasc. in Stob. Eclog. ed. Gaisford. tom. II p. 769. Conf. Plutarch. de plac. phil. IV, 16.)

ad ducem, et gregarii milites instructaque acies ad ordinem ductores et cohortium præfectos, quorum natura ita comparata est, ut sequantur bonum ducem eique obediunt. Commune igitur opus est tam imperatoris quam militum, verum a duce destituti gregarii milites componi ad opus non amplius possunt, sicut nec ad concentum cantores neque ad virtutem imperatoriam milites, si alteri imperatore alteri præcentore careant.

Talis vero natura nihil neque cognatum neque externum desiderat, ideoque neque ex duobus partibus composita est, animo et corpore, quippe quæ tota sit anima, neque ex contrariis, quia contraria et vincere et vinci solent. Certe corporis temperatio animi integritatem polluit, quoniam hic sincerus est ac divinus, illud contra mortale atque impurum. Sic autem et aurum plumbo contaminatur et quicquid natura verum est fucato. Omnino corpus mortalibus animantibus dedit deus ex æterna et inevitabili necessitate. Siquidem omne, quod ortum habuit, natura inops est et egenum.

Deus igitur, quemadmodum in principio disputationis dixi, ipse est principium et primum; divinus vero hic mundus et quæ in eo voluntur omnia. Nam similiter

animus etiam genius est, quoniam ipse totum animal regit et movet. Admirandum vero corpus ejusque partes omnes. Quare sic hæc dividere oportet, in deum et divinum, genium et admirandum.

ALCMÆONIS.

1. Morbos animantibus ingruere dicit alios effectu quodam ob caloris aut siccitatis abundantiam, alios causa certa propter alimenti copiam aut inopiam, alios in quibusdam corporis partibus, ut sanguine vel medulla vel cerebro. Aliquando autem eos nasci etiam causis externis, aquis quodam modo affectis, regione, lassitudine, necessitate vel aliis rebus harum similibus.

2. Alcmæon ait sustentari valetudinem æquabilitate virium humoris, siccitatis, frigoris, caloris, amaritudinis, dulcedinis et reliquarum, sed unius ex his dominationem facere morbum.

3. Alcmæon perceptis rebus pellucidis nos videre arbitrat.

4. Alcmæon in cerebro animi principatum posuit, ejusque ope, dum per respirationem odores trahit, censuit nos odorari.

5. Alcmæon audire nos inani quod intra aurem est; id.

6. Ἀλκμαίων Κροτωνιάτης τάδε εἰλεξε, Παιρίθου υἱός, Βροντίην καὶ Λέοντι καὶ Βαθύλλῳ· περὶ τῶν ἀφανέων καὶ περὶ τῶν θνητῶν σαφῆνειαν μὲν θεοὶ ἔχοντι, ὡς δὲ ἀνθρώποις τεκμαίρεσθαι.

(Diogenes Laertius lib. VIII, 83 : ἦν δὲ Παιρίθου υἱός, ὡς αὐτὸς ἐναρχόμενος τοῦ συγγράμματος φησιν· Ἀλκμαίων κτλ.)

7. Ἐτι δὲ κεφαλῆς μόριον, δι' οὗ ἀκούει, ἀπνουν, τὸ οὗς· Ἀλκμαίων γὰρ οὐκ ἀληθῆ λέγει, φάμενος ἀναπνεῖν τὰς αἶγας κατὰ τὰ ὦτα.

(Aristoteles Hist. animal. lib. I cap. XI.)

ΘΕΑΝΟΥΣ.

1. Καὶ συχνούς μὲν Ἑλλήνων πέπυσμαι νομίσαι φάναι Πυθαγόραν ἐξ ἀριθμοῦ πάντα φύεσθαι. Οὗτος δὲ ὁ λόγος ἀπορίαν παρέχει ἡμῖν, πῶς ἂ μὴ δὲ ἔστιν ἐπινοεῖται καὶ γεννᾶν. Ὁ δὲ οὐκ ἐξ ἀριθμοῦ, κατὰ δὲ ἀριθμὸν εἶλεγε πάντα γίνεσθαι, ὅτι ἐν ἀριθμῷ τάξις πρώτη, ἥς μετουσία κἀν τοῖς ἀριθμητοῖς πρῶτόν τι καὶ δεύτερον καὶ τᾶλλα ἐπομένως τέτακται.

(Stobæus Eclog. I cap. XI, 13 p. 302 seqq. ed. Heer. Θεανούς ἐκ τοῦ περὶ εὐσεβείας. Reposui πέπυσμαι cum Meinekio pro membranarum lectione πέπεισμαι; in sequentibus autem codicum scripturam αὐτὸς δὲ ὁ λόγος ἀπορήσας ἔρχεται μὴ μὴν in οὗτος δὲ ὁ λόγος ἀπορίαν παρέχει ἡμῖν. [Fort. ἀπορήσεως ἔχεται.])

2. Θεανὴ ἡ Πυθαγόρειος ἐρωτηθεῖσα πῶς ἐνδοξος ἔσται, ἔφη· « ἰστὸν ἐποικομένη καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιώσα. »

(Stobæus Floril. LXXIV, 32 Θεανούς.)

3. Ἡ Θεανὸν παρέφηνε τὴν χεῖρα περιβαλλομένη τὸ ἱμάτιον· εἰπόντος δὲ τίνος « καλὸς ὁ πῆχυς », « Ἄλλ' οὐ δημόσιος » ἔφη. Δεῖ δὲ μὴ μόνον τὸν πῆχυν, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον δημόσιον εἶναι τῆς σῶφρονος, καὶ τὴν φωνήν, ὡς ἀπογύμνωσιν αἰδεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι

πρὸς τοὺς ἐκτός. Ὅραται γὰρ ἐν αὐτῇ καὶ πάθος καὶ ἥθος καὶ διάθεσις τῆς λαλούσης.

(Plutarchus Conjug. præc. vol. VII p. 421 ed. Hutten. Eadem verba leguntur apud Stobæum Flor. LXXIV, 49^a. Similiter Clemens Alexandrinus Strom. IV p. 522 : Τί δαί; οὐχὶ Θεανὴ ἡ Πυθαγορικὴ εἰς τοσοῦτον ἤκεν φιλοσοφίας, ὡς πρὸς τὸν περιέργως ἀπιδόντα καὶ εἰπόντα, Καλὸς ὁ πῆχυς, Ἄλλ' οὐ δημόσιος ἀποκρίνασθαι. Theodoretus serm. XII : Θεανὴ ἡ Πυθαγορικὴ, ἀποδεδειγμένης τίνος εἰς αὐτὴν καὶ εἰπόντος, Καλὸς ὁ πῆχυς, Ἄλλ' οὐ δημόσιος, ἀπεκρίνατο.)

4. Θεανὴ ἐρωτηθεῖσα ποσταία γυνὴ ἀπ' ἀνδρὸς καθάρει, « ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου » εἶπε « παραχρῆμα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδέποτε. »

(Stobæus Floril. LXXIV, 53 Θεανούς. Eadem habet Diogenes Laertius lib. VIII, 43. Clemens Alexandrinus Strom. V. l. c. : τῆς αὐτῆς φέρεται σεμνότητος καὶ κείνο τὸ ἀπόφθεγμα· ἐρωτηθεῖσα γάρ, ποσταία γυνὴ ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς τὸ Θεσμοφόριον κάτεισιν, Ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου καὶ παραχρῆμα, ἔφη, ἀπὸ δὲ ἀλλοτρίου οὐδέποτε. Theodoretus serm. XII : ἐρωτηθεῖσα δὲ πάλιν, Ποσταία γυνὴ ἀπὸ ἀνδρὸς εἰς τὸ Θεσμοφόριον κάτεισιν, Ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου παραχρῆμα, ἔφη, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου οὐδέποτε. Aliter Jamblichus de vit. Pyth. lib. I cap. 26 : ἥς ἔστι καὶ τὸ καλὸν καὶ περιβλεπτόν ῥῆμα, τὸ τὴν γυναῖκα δεῖν θύειν αὐθημερὸν ἀνισταμένην ἀπὸ τοῦ ἐαυτῆς ἀνδρός. Ceterum apud Diogenem Laertium lib. VIII, 43 hæc adduntur : τῇ δὲ πρὸς τὸν ἴδιον ἀνδρα μελλούσῃ πορεύεσθαι παρῆναι, ἅμα τοῖς ἐνδύμασι καὶ τὴν αἰσχύνην ἀποτίθεσθαι, ἀνισταμένην τε πάλιν ἅμα αὐτοῖς ἀναλαμβάνειν. Ἐρωτηθεῖσα, Ποῖα; ἔφη, Ταῦτα δι' ἃ γυνὴ κέλῃται.)

5. Θεανὴ γὰρ ἡ Πυθαγορικὴ γράφει· Ἦν γὰρ τῷ ὄντι τοῖς κακοῖς εὐωχία ὁ βίος, πονηρευσαμένοις,

enim personare irrumpente aere, siquidem omnia vacua sonant.

6. Alcæon Crotoniates, Pirithi filius, hæc dixit Brontino et Leonti et Bathyllo : « *Dū quidem in plena rerum obscurarum et mortalium cognitione versantur, quantum vero hominibus conjicere licet.* »

7. Est præterea capitis pars, qua audimus, non spiramus, auris; neque enim Alcæonius sententia vera est qui capras auribus spirare affirmavit.

HEANUS.

1. Multos quoque Græcorum audiui existimasse, dicere Pythagoram ex numero cuncta oriri. Hæc vero res dubitationem injicit nobis, quomodo ea quæ ne sunt quidem vim genitalem habere putentur. At ille non ex numeris, sed ad numerorum normam nasci cupcta dicebat, quia in numero primus cernitur ordo, cujus communicatione

etiam in iis quæ numerari possunt primum, secundum et reliqua deinceps ponuntur.

2. Theano Pythagoricæ sapientiæ studiosa interroganti, quomodo gloriam consecutura esset, respondit : « *Telam percurrendo meumque lectum curando.* »

3. Theano vestem induens brachium exseruit, et quum quidam dixisset : « *Pulcher hic cubitus est,* » respondit « *At non publicus.* » Ceterum pudicæ mulieris non modo cubitus, sed ne sermo quidem publicus esse debet, voceque ad alienos, tanquam parum conveniente nudatione, ei abstinendum est. Namque in voce cernuntur loquentis et perturbatio et mores et animi affectio.

4. Theano interrogata, quot diebus mulier post viri congressionem pura fieret : *A suo*, inquit, *tiro confestim. ab alieno vero nunquam.*

5. Quippe Theano Pythagorica scribit : « *Esset enim revera vita convivium improbis, qui moriuntur postquam*

ἔπειτα τελευτῶσιν, εἰ μὴ ᾗν ἀθάνατος ἡ ψυχὴ.
(Clemens Alexandrinus Stromat. lib. IV p. 492 A.)

6. Θεανὼ ἡ Πυθαγορικὴ φιλόσοφος ἐρωτηθεῖσα τί πρέπον εἴη γυναικί, τὸ τῷ ἰδίῳ ἔφη ἀρέσκειν ἀνδρί.
(Stobæus Floril. LXXIV, 55 Θεανούς.)

7. Θεανὼ ἔφη· κρεῖττον ἐστὶν ἵππῳ ἀχαλίνῳ ἑαυτὸν πιστεύειν ἢ γυναικὶ ἀλογίστῳ.

(Floril. Monac. 268 in Stob. Flor. vol. IV p. 289 ed. Meinek.)

8. Θεανὼ ἔφη· περὶ ὧν λέγειν καλόν, περὶ τούτων σωπᾶν αἰσχρόν, καὶ περὶ ὧν αἰσχρόν λέγειν, περὶ τούτων σωπᾶν ἀμεινον.

(Floril. Monac. 269 in Stob. Flor. vol. IV p. 289 seq. ed. Meinek.)

9. Ἡ αὕτῃ ἐρωτηθεῖσα τί ἐστὶν ἔρως, ἔφη πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.

(Floril. Monac. 270 in Stob. Flor. vol. IV p. 290 ed. Meinek.)

ΣΕΞΤΟΥ ΓΝΩΜΑΙ. *)

1. Μὴ δνειδίσῃς τὰς τῶν φίλων σου χάριτας· ἔση γὰρ ὡς οὐ δεδωκώς.

(Excerpt. Vindobon. 45 in Stob. Flor. vol. IV p. 293 ed. Meinek.)

2. Μυστήριον ἐν φίλῃ ἀκούσας, ὕστερον ἐχθρὸς γενόμενος μὴ ἐκρήνης· ἀδικεῖς γὰρ οὐ τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ τὴν φίλῃαν.

(Excerpt. Vindobon. 46 in Stob. Flor. vol. IV p. 293 ed. Meinek.)

3. Ταῶν εἰς δεῖπνον παρασκευάζεσθαι μέλων, ἀπλώσας τὰ περὶ εἶπεν· Εἰ μὲν πολλῶν κρεῖων δρᾶς με μετέχοντα, θύσον, εἰ δὲ τῇ τῶν περῶν ποικιλίᾳ χαίρεις, φείσαι σαρκὸς ὀλίγης κεκοσμημένης.

omni malitiæ dediti fuerunt, nisi animus esset immortalis. »

6. Theano, mulier Pythagoricam sectam professa, interroganti, quid deceret matronam, respondit : *Viro suo placere.*

7. Theano ait satius esse equo effreni, quam mulieri inconsideratæ se committere.

8. Theano ait, de quibus dicere honestum sit, de iis turpe esse silere, de quibus autem turpe sit dicere, de iis silere melius esse.

9. Eadem interrogata, quid esset amor, animi otiosi affectionem esse respondit.

SEXTI SENTENTIÆ.

1. Ne exprobra amicis tuis beneficia in ipsos collata; nam nullo eos beneficio affecisse videberis.

2. Arcanum ab amico creditum postquam inimicitias cum eo suscepisti noli prodere; neque enim injuriam infers inimico, sed amicitiam violas.

*) Conf. Philos. Græc. Fragm. vol. I p. 522.

(Excerpt. Vindobon. 47 in Stob. Flor. vol. IV p. 293 ed. Meinek. Post ποικιλίᾳ addidi χαίρεις; nam hujusmodi verbum hic desideratur. Præterea φείσαι mutavi in φείσαι.)

4. Ἀδύνατόν ἐστι τὸν ὀρθῶς βιοῦντα καὶ ὀρθῶς φρονοῦντα περιπεσεῖν πταίσμασιν αἰσχύνῃς ἢ πλάνῃ δαιμόνων. Ὡς περ δὲ σκώλῃς ἀναλίσκει τὸ ξύλον οἷου εἰσέρχεται, οὕτως καὶ ἡ ἁμαρτία μένουσα ἐν τῷ ποιῇ· σάντι αὐτῇν.

(Excerpt. Vindobon. 48 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek.)

5. Ὁ αὐτὸς θεασάμενος ἐπὶ θύραις εὐπρεποῦς γυναικὸς οἰκοθρόνον μειράκιον, ἔφη· Ὡ μειράκιον, σπούδασον τοὺς τοῦ σώματος ἐραστὰς ἐπὶ τὴν ψυχὴν μεταγαγεῖν.

(Excerpt. Vindobon. 49 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek. At in Flor. Monac. 178 ibid. p. 281 hæc de Diogene leguntur : δ αὐτὸς θεασάμενος μειράκιον εὐμορπον καὶ διὰ τοῦτο φιλούμενον ἔφη, Ὡ σπούδασον τοὺς τοῦ σώματος ἐραστὰς ἐπὶ τὴν ψυχὴν μεταγαγεῖν.)

6. Ἀπαιδεύτου τὸ ἄλλῳ ἐγκαλεῖν ἐφ' οἷς ἂν αὐτὸς πράσῃ κακῶς.

(Excerpt. Vindobon. 50 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek. Inserui ἂν particulam quæ in codice deest.)

7. Ἀνθρώπου μιαιλογῶν πολὺ ἀλογώτερος τῶν κτηνῶν ὑπάρχει· οὐ γὰρ τῆς ἀνάγκης ὁ μισθός, ἀλλὰ προαιρέσεως,

(Excerpt. Vindobon. 51 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek.)

8. Ὅταν λοιδορηθῇς περὶ τινος, ἀνθρώπε, σκόπευσον ἀκριβῶς μή τί σοι πέπρακται τῆς λοιδορίας ἄξιον, εἰ δ' οὐ πέπρακται, καπνὸν καὶ ἀνεμὸν τὴν λοιδορίαν νόμιζε.

3. Pavo quum jam in eo esset, ut convivantibus cibis pararetur, extensis pennis ita locutus est : Si me carnosum esse vides, macta; sin autem pennarum varietate gaudes, parce exiguæ carnis ornamento.

4. Fieri non potest, ut qui bene vivit recteque sentit quidquam vel turpiter faciat vel impie in deos hominesque committat. Quemadmodum vero tinea lignum, qua parte intrat, consumit : sic delictum auctori perpetuo hærens perniciem affert.

5. Idem ad formosæ mulieris fores adolescentem nebulationem conspicatus : O adolescens, inquit, corporis amatores ad animum traducere stude.

6. Inculti hominis est, alteri obicere quæ omnia propter quæ ipse miseriis premitur.

7. Homo spurcidicus multo minus intelligentiæ habet quam quævis bestia; neque enim necessitatis, sed consilii constituta est merces.

8. Quando reprehenderis de re aliqua, diligenter fide, homo, videndum est, ne quid feceris quod sit reprehenda-

(Excerpt. Vindobon. 52 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek.)

9. Ἄνθρωπος ἐπιφθονὸς μέγα κακόν· εἰ δὲ καὶ τὸ γείτων εἶναι κεκλήρωται, ἀπαραίτητον τὸ δυστύχημα καὶ τῷ θανάτῳ μόλις παυσόμενον.

(Excerpt. Vindobon. 53 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek.)

10. Οἱ νέοι καὶ σφριγῶντες ἀκόλαστοι καὶ τρυφῶν-
τές εἰσιν ἀκρατέστεροι.

(Excerpt. Vindobon. 54 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek.)

11. Τί δῆτα τὸ κενὸν τοῦτο δοξάριον τὸν πῆλινον ἀσκὸν ἐπὶ τοσοῦτον διεφύσησεν;

(Excerpt. Vindobon. 55 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek. Addidi ἐπὶ τοσοῦτον e Theophylacti epist. 79 ubi eadem sententia exstat. Est autem hoc loco *luteus uter* vel *venter* vel *corpus humanum*. Cf. Timon. fr. vs. 12-14, vol. I p. 85.)

12. Ὀδίου χεῖρες ἀκόλαστοι καὶ γεωργικοὺς ἰδρῶ-
τας ἀδικεῖν ἐτοιμότεροι.

(Excerpt. Vindobon. 56 in Stob. Flor. vol. IV p. 294 ed. Meinek.)

ΑΛΛΑ ΑΡΧΥΤΟΥ ΤΟΥ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΥ ΑΠΩΣΠΑΣΜΑΤΙΑ. *)

1. Ποῖον ἐν ἐρωτᾷς; τὸ ἀρχηγικὸν ἢ τὸ ὡς ἐν μο-
ρίοις ἐλάχιστον; ὅπως δὲ διαφορᾷς οὗσης παρ' αὐτοῖς
ἐνὸς καὶ μονάδος, περὶ ἧς καὶ τῶν πρεσβυτέρων Πυ-
θαγορείων πολλοὶ διελέχθησαν, ὥσπερ Ἀρχύτας δε-
φησιν ὅτι « τὸ ἐν καὶ ἡ μονὰς συγγενῇ ἑόντα διαφέρει
ἀλλήλων » κτλ. *

(Syrianus ad Aristot. Metaph. XIII, 8. Idem
Archytam *causam ante causam* statuuisse dicit
initio commentarii ad Metaph. XIV (XII). Verba
ejus hæc sunt : ὅπως δὲ οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὥσανεῖ ἀντι-
κειμένων οἱ ἄνδρες ἤρχοντο, ἀλλὰ καὶ τῶν δύο στοι-
χείων τὸ ἐπέκεινα ᾗδεσαν, ὡς μαρτυρεῖ Φιλόλαος τὸν

θεὸν λέγων πέρας καὶ ἀπειρίαν ὑποστήσαι, διὰ μὲν
τοῦ πέρατος τὴν τῷ ἐνὶ συγγενεστέραν ἐνδεικνύμενος
πᾶσαν συστοιχίαν, διὰ δὲ τῆς ἀπειρίας τὴν ταύτην
ὑφειμένην, καὶ ἔτι πρὸ τῶν δύο ἀρχῶν τὴν ἐνιαίαν
αἰτίαν καὶ πάντων ἐξηρημένην προέταττον ἣν Ἀρ-
χαίνετος (leg. Ἀρχύτας) μὲν « αἰτίαν πρὸ αἰτίας »
εἶναί φησι, Φιλόλαος δὲ τῶν πάντων ἀρχὰν εἶναι δι-
σχυρίζεται. Paulo aliter Theo Smyrnæus Arithm.
p. 27 : Ἀρχύτας δὲ καὶ Φιλόλαος ἀδιαφόρως τὸ ἐν καὶ
μονάδα καλοῦσι καὶ τὴν μονάδα ἐν· οἱ δὲ πλείστοι
προστίθεαι τῷ μονάδᾳ αὐτὴν τὴν πρώτην μονάδα,
ὡς οὗσης τινὸς οὐ πρώτης μονάδος ἣ ἔστι κοινότερον
καὶ αὐτὴ μονὰς καὶ ἐν.)

2. Ἀρχύτας δὲ, ὡς φησιν Εὐδήμος, οὕτως ἠρώτα
τὸν λόγον· « ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἡγουν τῷ ἀπλανεῖ οὐρανοῦ
γενόμενος πότερον ἐκτείναιμι ἂν τὴν χεῖρα ἢ τὴν βά-
βδον εἰς τὰ ἔξω, ἢ οὐκ ἂν· τὸ μὲν οὖν μὴ ἐκτείνειν
ἄσπονον· εἰ δὲ ἐκτείνω, ἥτοι σῶμα ἢ τόπος τὸ ἐκτὸς
ἔσται. »

(Simplicius in Aristot. Phys. f. 108 a, qui
hæc adjicit : διοίσει δὲ οὐδέν, ὡς μαθησόμεθα* αἰ
οὖν βαδιεῖται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τὸ αἰε λαμβανόμε-
νον πέρας καὶ ταυτὸν ἐρωτήσῃ, καὶ εἰ αἰε ἕτερον ἔσται,
ἐφ' ὃ ἡ βάβδος, δῆλον ὅτι καὶ ἀπειρον. Καὶ εἰ μὲν
σῶμα, δέδεικται τὸ προκειμένον· εἰ δὲ τόπος, ἐστὶ δὲ
τόπος τὸ ἐν ᾧ σῶμα ἐστὶν ἢ δύναιτ' ἂν εἶναι, τὸ δὲ δυ-
νάμει ὡς ὅν χρὴ τιθεῖναι ἐπὶ τῶν αἰδίων, καὶ οὕτως ἂν
εἴη σῶμα ἀπειρον καὶ τόπος. Ad intelligendam Py-
thagoreorum sententiam valent etiam ea quæ
Simplicius ad Aristotelis Phys. f. 152 a ex Por-
phyrio annotavit : ἀχώριστον μὲν γὰρ ἔθεντο, φησὶν
(ὁ Πορφύριος), αὐτὸ (τὸ κενόν) οἱ περὶ Δημόκριτον,
διόπερ μὴδὲ συνεχὲς τὸ πᾶν, μεσολαθομένων τῶν
σωμάτων ὑπὸ τοῦ κενοῦ· χωριστὸν δὲ οἱ λέγοντες ἔξω
τοῦ κόσμου κενόν, συνεχὲς δὲ ἀπολείποντες τὸ πᾶν, ὡς
οἱ Πυθαγόρειοι.)

3. Τῷ μὲν τόπῳ ἴδιόν ἐστι τὸ τὰ μὲν ἄλλα ἐν αὐτῷ
ἤμεν, αὐτὸν δὲ ἐν μηδενί. Εἰ γὰρ ἐν τινι τόπῳ ἔσται,

dendum; quod si nihil hujusmodi fecisti, convicium pro
fumo et vento habeto.

9. Homo invidus magnum malum est; cui si etiam vi-
cina habitatio sorte obvenit, pestis inevitabilis est, quæ
vix morte exstingatur.

10. Adolescentes vegeti, intemperantes et voluptarii
libidinosiores sunt.

11. Quid tandem inanis hæc gloriola luteum utrem
tantopere inflavit?

12. Viatoris manus incontinentes etiam ad corrumpen-
das agricolarum res multo sudore partas paratissimæ
sunt.

*) Conf. Philos. Græc. Fragm. vol. I p. 553—575.

ALIA ARCHYTÆ TARENTINI FRAGMENTA.

1. Quale unum a me exquiris? principale illud an tan-
quam partium vel membrorum omnium minimum? Quoniam
autem omnino apud eos unius et unitatis differentia sit, de
qua antiquiorum Pythagoreorum multi disseruerunt, velut
Archytas qui ait *unum et unitatem, quamvis cognata
sint, tamen inter se differre* etc.

2. Archytas autem, ut ait Eudemus, sic interrogabat :
« Ad ultimam, id est, inerrantem cœli partem delatus
utrum manum vel baculum ad externa extendam, an non?
jam vero non extendere absurdum; sin autem extendam,
aut corpus aut locus quod extra est erit. »

3. Spatii hoc proprium habetur, quod cetera quidem
in ipso sunt, ipsum autem nulla in re est. Nam si quo in

καὶ ὁ τόπος πάλιν αὐτὸς ἐν ἑτέρῳ, καὶ τοῦτο μέχρι ἀπείρου συμβασιταί. Ἀνάγκη τοιγαρῶν ^a τὰ μὲν ἄλλα ἐν τόπῳ ἦμεν, τὸν δὲ τόπον ἐν μηδενί, ἀλλ' οὕτω ποτὰ ὄντα, ὥσπερ καὶ τὰ πέρατα πρὸς τὰ περατούμενα· ὁ γὰρ τῷ παντός κόσμῳ ^b τόπος πέρας ἀπάντων τῶν ὄντων ἐστί.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 135 ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi : ^a τοιγαρῶν; libri τοιγαροῦν. — ^b κόσμος; codd. κόσμου.)

4. Ὁ μὲν θεῖος Ἰάμβλιχος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὰς κατηγορίας ὑπομνημάτων τὸν Ἀρχύταν ὀρίζεσθαί φησι τὸν χρόνον ὡς ἐστὶ « κινάσιός τις ἀριθμὸς ἢ καὶ καθόλου διάστημα τῆς τῷ παντός φύσιος. »

(Simplicius ad Aristot. Phys. f. 186 b. Similiter ad Phys. f. 163 a : οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτὸν (χρόνον) τοῦ οὐρανοῦ (φασιν), ὡς τοὺς Πυθαγορικοὺς ἱστοροῦσι λέγειν οἱ παρακχούσαντες ἴσως τοῦ Ἀρχύτου λέγοντος καθόλου τὸν χρόνον διάστημα τῆς τοῦ παντός φύσεως. Adde eundem in Categ. f. 129 a, ubi tamen κινάσιός τινος ἀριθμὸς legitur pro κινάσιός τις.)

5. Τὸ δὲ πόκα καὶ ὁ χρόνος καθόλου μὲν ἴδιον ἔχει τὸ ἀμερὲς καὶ τὸ ἀνυπόστατον· τὸ γὰρ νῦν ἀμερὲς ἔδν καὶ λεγόμενον ἄμα καὶ νοεούμενον παρελήλυθε καὶ οὐκ ἐντι παρκαμένον· γινόμενον γὰρ συνεχῶς τωτὸ μὲν οὐδέποκα σώσεται κατ' ἀριθμόν, κατὰ μέντοι γε τὸ εἶδος. Ὁ γὰρ ἐνεστὼς νῦν χρόνος καὶ ὁ μέλλων οὐκ ἐντι ὡτὸς τῷ προγεγονότῳ· ὁ μὲν γὰρ ἀπογέγονε καὶ οὐκ ἐντι ἐντί· ὁ δὲ ἄμα νοεούμενος καὶ ἐνεστακὼς παρόγηκε. Καὶ οὕτως αἰεὶ συνάπτει τὸ νῦν, συνεχῶς ἄλλο καὶ ἄλλο γινόμενον καὶ φθειρόμενον, κατὰ μέντοι γε τὸ εἶδος τωτό. Πᾶν γὰρ τὸ νῦν ἀμερὲς

καὶ ἀδιαίρετον, πέρας μὲν ἐντι τῷ προγεγονότος, ἀρχὰ δὲ τῷ μέλλοντος· ὥσπερ καὶ γραμμᾶς εὐθείας κλασθείσας τὸ σαμῖον, περὶ ὃ ἀ κλάσις, ἀρχὰ μὲν γίνεται τῆς ἑτέρας γραμμᾶς, πέρας δὲ τῆς ἑτέρας. Συνεχὴς δὲ ὁ χρόνος καὶ οὐ διωρισμένος, ὥσπερ ἀριθμὸς καὶ λόγος καὶ ἁρμονία· τῷ μὲν γὰρ λόγῳ ταὶ συλλαβαὶ τὰ μόρια· ταῦτα δὲ διωρισμένα· καὶ τῆς ἁρμονίας τοὶ φθόγγοι καὶ τῷ ἀριθμῷ ταὶ μονάδες. Γραμμὰ δὲ καὶ χωρίον καὶ τόπος συνεχῆ· τὰ γὰρ μόρια τούτων κοινὰ τμήματα ποιεῖ διαιρεύμενα· τέμνεται γὰρ γραμμὰ μὲν κατὰ στιγμάν, ἐπίπεδον δὲ κατὰ γραμμάν, στερεὸν δὲ κατὰ ἐπίπεδον. Ἐντι ὧν ὁ χρόνος συνεχὴς· οὐ γὰρ ἦς ποκα φύσις, ὁπόκα χρόνος οὐκ ἦς, οὐδὲ κίνασις, ὁπόκα τὸ νῦν οὐ παρῆς· ἀλλ' αἰεὶ ἦς καὶ ὄσσειται καὶ οὐδέποκα ἐπιλείπει τὸ νῦν, ἄλλο καὶ ἄλλο γινόμενον, καὶ ἀριθμῷ μὲν ἄτερον, εἶδε δὲ τωτόν. Διαφέρει δὲ γραμμὰ τῶν ἄλλων συνεχῶν, ὅτι τῆς μὲν γραμμᾶς καὶ τῷ χωρίῳ καὶ τῷ τόπῳ τὰ μέρη ὑφέστακε, τῷ δὲ χρόνῳ τὰ μὲν γινόμενα ἐρθατοῖ, τὰ δὲ γενασόμενα φθαρήσεται.

(Simplicius in Aristotelis Phys. f. 186 a. Eundem Archytæ locum in Comm. ad Categ. f. 130 b assert, ita tamen ut pro doricis vocum formis atticas vel communes substituat. Sequitur Archytas, vel quicumque hujus fragmenti auctor est, in temporis natura definienda Aristotelem Phys. ausc. lib. IV cap. 10—14, p. 217 b. — 224 a ed. Bekker. hanc materiam copiosissime tractant.)

6. Οἱ δὲ περὶ Εὐδόξου καὶ Ἀρχύταν τὸν λόγον τῶν συμφωνιῶν ἐν ἀριθμοῖς ὦντο εἶναι, ὁμολογοῦντες καὶ αὐτῶν ἐν κινήσεσιν εἶναι τοὺς λόγους· καὶ τὴν μὲν ταχειάν κίνησιν ὀξεῖαν εἶναι, ἅτε πατήττουσαν συνεχῆς

spatio sit, spatium etiam ipsum rursus in altero sit necesse est, idque in immensum pertinebit. Necesse igitur est, cetera quidem in spatio, spatium vero nulla in re esse, sed eandem habere rationem ad res, quam fines ad finita, quoniam universitatis spatium omnium rerum finis est.

4. Jamblichus, homo divinus, in primo commentariorum in categorias Archytam ait tempus ita definire, ut esse dicat *motus quendam numerum vel etiam omnino creaturam omnium rerum intervallum*.

5. Illud autem *quando* et tempus omnino propriam habet naturam tum individuum tum non subsistentem; ipsum enim *nunc*, quum individuum sit, simul dictum et cogitatum praeteriti neque consistit; quippe perpetuo nascentes nunquam quidem numero, sed tamen specie idem manet. Etenim tempus nunc praesens et futurum non est idem quod praeteritum; siquidem hoc abiit neque amplius est, illud simul cogitatum et praesens exactum est. Ita semper instat ipsum *nunc*, continenter aliam atque aliam naturam induens ideoque exstinctum, specie tamen idem manens. Omne enim istud *nunc*, ut individuum et indis-

cretum, finis quidem praeteriti, initium autem futuri temporis est; quemadmodum etiam rectae lineae flexae punctum, circa quod deflexio sit, alterius quidem lineae initium, alterius autem finis est. Est autem tempus perpetuum neque definitum, ut numerus et verbum et harmonia, siquidem verbi partes syllabae sunt, quae sunt definitae, item harmoniae partes soni et numeri monades. Sed linea et figurae area et spatium continua sunt; namque harum rerum partes constitutae communia segmenta efficiunt, quoniam linea puncto, planum linea, solidum denique plano secatur. Est igitur tempus perpetuum; neque enim unquam fuit rerum ortus, quum tempus non esset, neque metus, quum ipsum *nunc* non adesset, sed semper fuit atque erit neque unquam deficiet hoc *nunc*, aliam atque aliam naturam induens, et numero quidem variatum, specie autem idem manens. Ceterum eo differt linea a reliquis rebus continuis, quod tam lineae quam areae et spatii partes exstant, at sicut praeteriti temporis hominum facta exoleverunt, ita futuri exolescent.

6. At Eudoxus et Archytas rationem concentuum in numeris esse positam censuerunt, concedentes etiam in

καὶ ὠκύτερον κεντούσαν τὸν ἀέρα, τὴν δὲ βαρεῖαν βραδεῖαν, ἅτε νωθεστέραν οὔσαν.

(Theo Smyrnæus Music. pag. 94 ed. Bulliald. Conf. Philos. Græc. Fragm. Vol. I p. 564 seq.)

7. Μέσαι δὲ ἐντι τρεῖς τῇ μωσικῇ· μία μὲν ἀριθμητικῇ, δευτέρᾳ δὲ ᾠγεωμετρικῇ, τρίτῃ δὲ ὑπεναντία, ἃν καλέοντι ἀρμονικῇ. Ἀριθμητικῇ μὲν, ὅκκα ἔωντι^a τρεῖς ὅροι κατὰ ταυτὰν ὑπεροχὰν ἀνάλογον, ὧν ὁ πρῶτος δευτέρῳ ὑπερέχει, τὸς δὲ δευτέρος τρίτῳ ὑπερέχει. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ συμπίπτει ἡμεν^b τὸ τῶν μειζόνων ὄρων διάστημα μείον, τὸ δὲ τῶν μειόνων μείζον. Ἄ γεωμετρικῇ δὲ, ὅκκα ἔωντι^c ὡς ὁ πρῶτος ποτὶ τὸν δευτέρον, καὶ ὁ δευτέρος ποτὶ τὸν τρίτον· τούτων δὲ οἱ μείζονες ἴσον ποιοῦνται τὸ διάστημα καὶ οἱ μείους. Ἄ δὲ ὑπεναντία, ἃν καλοῦμεν ἀρμονικῇ, ὅκα ἔωντι τοιοῦτοι, ὥστε ὃ ἂν πρῶτος ὁρος τῷ δευτέρῳ ὑπερέχῃ ἑαυτῷ μέρει^d, ταύτῃ ὁ μέσος τῷ τρίτῳ ὑπερέχῃ τῷ τρίτῳ μέρει. Γίνεται δὲ ἐν ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ τὸ τῶν μειζόνων ὄρων διάστημα μείζον, τὸ δὲ τῶν μειόνων μείον.

(Porphýrius Comment. ad Ptolem. Harmonica in Jo. Wallisii Opp. Mathem. Oxonii 1699 editis vol. III pag. 267 : Ἀρχύτας περὶ μεσοτήτων λέγων γράφει· Μέσαι δὲ ἐντι κατὰ. Emendavi :^a ἔωντι; codd. ἔωντι —^b ἐν ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ συμπίπτει ἡμεν; codd. ἐν ταύτῃ ἀναλογίᾳ συμπίπτει εἰμεν. —^c ἔωντι; libri ἔωντι. —^d ὅκκα ἔωντι τοιοῦτοι, ὥστε ὃ ἂν πρῶτος ὁρος τῷ δευτέρῳ ὑπερέχῃ ἑαυτῷ μέρει; libri ὅκκα ἔωντι, ὃ πρῶτος ὁρος ὑπερέχῃ τῷ δευτέρῳ ἂν ἑαυτῷ μέρει. Medietas (μεσότης) Græcis erat medium proportionis continuæ (ἀναλογίας συνεχούς) membrum. Quærebant enim, quam necessitudinem duo numeri cum tertio eoque interposito habituri essent. Ita tres constituebant medietates, arithmetica, geometrica, harmonica. His utebantur antiquiores a Platone usque ad Eratosthenem. Cf. Porph. ad Ptolem. p. 159, 163, 168. Theo Smyrnæus de Mus. cap. 32 et 33. Bulliald. ad Theon. p. 274 : Gelder. ad ejusd. Arithm. p. 148. Boeth. Arithm. II, 45. Ceterum rei inventores Hippasus et Archytas ferebant. Medietas igitur arithmetica oritur, si duobus numeris tertius ita interponitur, ut quanto primus secundum ma-

gnitudine antecedit, tanto secundus tertium antecedit. Exempli causa ponantur numeri 6. 4. 2. quorum quum differentia sit binarius (2), summa extremorum membrorum æquat duplum medii ($6+2=4\times 2$). Medietas geometrica locum habet, quando, quoties secundum membrum primo, toties tertium secundo continetur. Qua in re paulo obscurius loquitur Archytas, geometricam appellans medietatem, quum primus ad secundum eandem rationem habet, quam secundus ad tertium. Talis rationis exempla sint numeri 8. 4. 2, item 27. 9. 3, quorum quum priores duplo, posteriores triplo inter se differant, summa e membrorum extremorum multiplicatione effecta medii quadratum æquat ($8\times 2=4^2$; $27\times 3=9^2$). Harmonica denique invenitur, ubi qua sui parte primus terminus secundum, eadem secundus tertium tertii parte superat. Ejus rei exempla afferam numeros 12. 8. 6, quorum quum primus medium tertia sui parte, id est, triente superet, eadem parte tertii medius tertium superat. Addo numeros 12. 6. 4, qui inter se comparati semisse invicem superiores sunt. His ea contigit natura, ut summa extremorum terminorum per medium multiplicata duplo superet summam e sola membrorum extremorum multiplicatione effectam :

$$6 + 12 = 18 \times 8 = 6 \times 12 \times 2 = 144.$$

$$4 + 12 = 16 \times 6 = 4 \times 12 \times 2 = 96.$$

Sunt autem singula medietatum illarum membra proportionis varietate temperata. Namque arithmetica medietatis ratio ita comparata est, ut majorum intervallum minus, minorum majus sit, verbi causa $= 1 \frac{2}{3} < = 2$. Geometrica conditio ea est, ut majores termini et minores paribus intervallis disjungantur, ut : $\frac{8}{4} = \frac{4}{2} = 2$. Harmonica denique majorum terminorum intervallum majus, minorum minus habet, exempli gratia : $1\frac{2}{3} = 1 > \frac{8}{6} = 1\frac{1}{3}$. Cf. Theo Smyrnæus c. 56-58 ibique Bulliald. p. 291. Vide etiam Bœckhii dissertationem über die Bildung der platon. Weltseele in Daub. et Creuzeri Studiis III,

motibus eorum rationes cerni; ac celerem quidem motum esse acutum [sonum], quippe qui continenter seriat ac citius perrumpat aerem; contra gravem [sonum] tardum esse, quia lentior sit.

7. Tres in musica medietates comparent, una arithmetica, alia geometrica, tertia contraria quam harmonicam appellant. Arithmetica existimatur, quando tres sunt termini pro rata parte invicem superiores, e quibus quanto primus secundum, tanto secundus tertium magnitudine antecedit. Qua proportionem fit, ut majorum terminorum

intervallum minus, minorum majus sit. Porro geometrica est, quum primus ad secundum eandem rationem habet, quam secundus ad tertium : horum autem majores et minores paribus intervallis disjunguntur. Denique contraria quam harmonicam vocamus illa est, quum tales sunt termini, ut qua sui parte primus secundum superat, hac medius tertium tertii parte superet. Hac vero proportionem fit, ut majorum terminorum intervallum majus, minorum minus sit.

p. 56. Quæ vero antea contraria medietas dicebatur, eam primi Archytas et Hippasus harmonicam vocarunt, si locuples testis videtur Jamblichus in Nicom. p. 141 ita scribens: ὑπὸ δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀρχύταν καὶ Ἱππάσου ἀρμονικὴ μετακληθεῖσα, ὅτι τοὺς κατὰ τὸ ἥρμωσμένον καὶ ἐμμελὲς ἐφαίνετο λόγους περιέχουσα. Quod reliquum est, Porphyrius in Commentario ad Ptolemæi Harmonica Archytæ fragmentum de quo hic agitur eo consilio affert, ut probet quod posteriores Græci τὸν λόγον (rationem) appellarunt, id priores διάστημα (intervallum) nominasse.

8. Φιλοσοφίαν φαντί¹ ὁρεξίν ἤμεν τῷ ἀναλαμβάνειν ἢ συνέχειν αὐταυτὸν ἐν ἀρετῇ πρακτικῇ κατὰ τὴν ἐφεσιν τῆς σοφίας δι' αὐταύταν². ταύτας δ' ἀρχὰν μὲν τὰν φύσιν προδιδάσκον³, μέσα δὲ τὰν ἀσκησιν, τέρμα δὲ τὰν εἰδησιν φέρον⁴. Εὐτυχὲς μὲν ὧν ἤμεν φύναι εὐτραφήμεν⁵ τε καὶ ἀγθῆμεν καττὸν ὀρθὸν νόμον καθ' ὁμολογίαν τε τῇ φύσει ἐθεα⁶· δεῖ δ' ἀσκηθῆμεν ὑπὸ⁷ γυνέτορας ἢ ἐπιτρόπως⁷ παιδευτάς τε σύφρονας γενέσθαι. Καλὸν δὲ τὸ αὐτὸν⁸ αὐτῷ προτάσσειν τὰ ἀρίστα μὴδὲ ποτιδέσθαι ἀνάγκας, εὐπειθέα δ' ἤμεν τοῖς ὑπαγεομένοις τὰ ἀρίστα ποτὶ πρᾶξιν καὶ εἰδησιν. Ταὶ γὰρ εὐφύται καὶ ταὶ καλαὶ τροφαὶ πολλάκις φθάνοντι τὰς διδασκαλίας ἐς ὀρθότατα ἀγίσσαι, ἀποδέοντι δὲ μόνον λόγῳ ἀγεμόνος, τὸν ἐντίθητι ἐπιστάμα⁹. Δύο μὲν ὧν ἐντὶ βίῳ ἀντίπαλοι τοὶ τῶν πρατῆων ἀντιποιεῦμενοι, πρακτικὸς τε καὶ φιλόσοφος· πολὺ δὲ καβρῶν δοκεῖ ἤμεν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων κεκραμένος ποτὶ καιρῶς τῶς ἀρμόσδοντας συντεταγμένος καθ' ἑκατέραν διεξέδον. Γεγόναιμες γὰρ

ποτ' ἐνέργειαν νοεράν, ἂν καλέοιμες πρᾶξιν· τῆς δὲ διανοίας ἃ μὲν πρακτικὰ ἐπὶ τὰν πολιτικὰν φέρεται, ἃ δὲ ἐπισταμονικά¹⁰ ἐπὶ τὰν θέαν τῶν συμπάντων, αὐτὸς δ' ὁ καθόλου νόος ταύτας τὰς δύο δυνάμεις ἀμείχων ἐπὶ τὰν εὐδαιμονίαν, τὰν φαιμες ἐνέργειαν ἀρετῆς ἐν εὐτυχίᾳ ἤμεν, οὔτε πρακτικὰν ἔασαν μόνον ὥστε καὶ μὴ τὰν ἐπιστάμα¹¹ περιέχεν, οὔτε θεωρητικὰν ὡς ἀπρακτον ἤμεν. Ἄ γὰρ τέλος¹² διάνοια ποτὶ δύο ἀρχὰς ἐπικρατείας ῥέπει, ποθ' ἂς καὶ ὁ ἀνθρώπος πέφυκε, τὰν τε κοινανικὰν¹³ καὶ τὰν εἰδημονικὰν. Καὶ γὰρ αἱ¹⁴ κατὰ τοιαύτας ἀντιλήψεις δοκούντι ἀντιβλέβειν ἀλλήλας ταὶ ἀγωγαί, ταὶ¹⁵ μὲν γὰρ πολιτικαὶ ἀφελκοῖσαι τὰς θεωρίας, ταὶ δὲ θεωρητικαὶ¹⁶ ἀπὸ τῆς πολιτείας μεταγίσσαι ἐς ἀσυρίαν, ἀλλ' ὧν¹⁷ τὰ πέρατα συναψαμένα¹⁸ ἃ φύσις ἀπέδειξεν ἐν τωτῷ ἀνωμένῳ¹⁹. οὐ γὰρ ἀντιπαθείς ἐντὶ ταὶ ἀρεταὶ²⁰, ἀλλ' ἀρμονίας ἀπάσας συμφωνότεραι. Αἱ δὲ καὶ τις ἐκ νέω²¹ ὀρμαθεὶς αὐτὸς ἀρμόσδεται²² ἐς τὰς ἀρχὰς τῶν ἀρετῶν²³ καὶ ἐς²⁴ τὸν θεῖον νόμον τῆς τῷ κόσμῳ ἀρμονίας, εὐροον βίον διαΐξει²⁵. αἱ δὲ καὶ αὐτὸς καθ' αὐτὸν πλαζόμενος τύχῃ ἀγεμόνων καβρῶνων, ἀπευθύνει²⁶ τὸν δρόμον δυνασειῖται²⁷ ποτὶ μακαριότατα, ὥστερ τοὶ εὐτυχεῖοντες ἐν πλοίῳ ἀνούντι τὰν θάλασσαν διὰ τὰς κυβερνατικῶν²⁸ εὐπλοίας ἐφεύμενοι, ἅπερ²⁹ ἐν βίῳ τῆς εὐδαιμονίας. Αἱ δὲ μήτ' αὐτὸς νοεοὶ τὰ ποτίφορα³⁰ μήτ' ἐπιτρόπων τύχοι ἐμφορῶνων, οὐδὲν ὀφελος χοραγίας ἀφθόνῳ ἀφροσύνα γάρ, αἱ καὶ ἐς τάλλα εὐτυχεῖ³¹, κακοδαίμων ἔσται ἔστιν. Ἐπει δ' ἐν ἀπάντασσι³² πρᾶτον ἀνάγκη σκοπῆν μὲν τὸ τέλος (τοῦτο γὰρ ποιεῖντι κυβερνᾶται μὲν λιμένα³³ ἐς θυ

8. Philosophiam esse ajunt cupiditatem sui vel colligendi vel in virtutis actuosæ studio continendi pro desiderio sapientiæ propter se expetendæ: hujus autem initium naturam docere, medios locos exercitationem aperire, finem denique scientiam afferre. Esse igitur in fortunæ donis ingenii sollertiam educationemque atque institutionem conjunctam cum recto more et consuetudine naturæ consentanea; sed danda est opera, ut sub parentum imperio simus vel honestis tutoribus et magistris committamur. Est vero pulchrum sibi ipsi injungere munus optima quæque faciendi neque egere quadam præclaræ rei gerendæ necessitate, sed obsequi iis qui utilissima ad rerum actionem et cognitionem suadent. Namque ingenii sollertia rectusque cultus sæpe prius quam doctrina in rectam viam deducunt, carentes tantum ratione duce quam scientia mortalibus indit. Sunt igitur duo vitæ genera contraria eaque principatus quasi cupida, alterum actuosum, alterum philosopho dignum; sed his longe præstare videtur tertium ex ambobus conflatum, quod ad tempora opportuna, prout utriusque ratio fert, accommodatum est. Nati enim sumus ad mentis agitationem, quam actionem appellamus; animus autem partim rebus gerendis intentus ad prudentiam civilem fertur, partim scientiæ amore incensus ad contem-

plandam rerum universitatem incumbit, ipsa vero mens omnino duplici hac facultate prædita ad felicitatem tendit, quam dicimus quidem esse virtutis in rebus secundis exercitationem, sed neque in agendo tantum positam, ut scientiam non habeat, neque contemplativam solum, ut plane nihil agat. Quippe animus perfectus duarum rerum earumque gravissimarum, ad quas homo etiam natus est, principatum appetit, societatis ac scientiæ. Nam si propter ejusmodi præmia vitæ rationes mutuo officere videntur, quia publica negotia a rerum contemplatione abstrahunt, vita autem contemplativa a reipublicæ administratione ad otium traducit, tamen fines natura quum uno vinculo copularit, conjunctos esse ostendit; neque enim contrariæ sunt virtutes, sed quovis concentu convenientiores. Quodsi quis ipse ab ineunte ætate prompto animo virtutum fundamentis diviniæque harmoniæ hujus mundi legibus assuescit, vitam fortunatam deget; sin autem ipse per se errans duces meliores nanciscatur, cursum suum ad beatitudinem dirigere poterit, quemadmodum homines prospero fortunæ flatu utentes in navigio cursum maritimum gubernandi arte conficiunt, secundæ navigationis cupidi, ut in vita felicitatis. At si neque ipse commoda sua intelligat neque prudentes curatores nanciscatur, magni sumtus nul-

καταχθήσονται προτιθέμενοι, ἀνίσχοι δὲ τέρμα δρόμω, τοξόται δὲ καὶ σπενδονάται σκοπὸν ποθ' ὃν πάντα ἀρμόζονται)· ἀνάγκη καὶ τῇ ἀρετῇ προκείμεσθαι τινα ὥσπερ τέλῃαν τῷ βίῳ σκοπὸν ἢ πρόθεσιν, ταῦτα γὰρ γινώσκω καθ' ἑκάτέρω ³⁴ τούτο δὲ φαμι ἤμεν ³⁵ τῷ μὲν πρακτικῷ ³⁶ τὸ κράτιστον, τῷ δὲ φιλοσόφῳ ³⁷ βίῳ τὸ τέλῃον ³⁸ ἀγαθόν, τὸ λέγοντι τοὶ τὰ θεία καὶ τὰνθρώπεια σοφοὶ ³⁹ εὐδαιμονίαν. Ταύταν δὲ οὔτε κατὰν ἀλάθειαν ⁴⁰ κρίνεν δύνανται τοὶ κακῶς ἔχοντες δόξας ⁴¹, οὔτε ἐλίσθαι ἰσχύοντι τοὶ μὴ ἐκδαλότατα δρέοντες αὐτάν· τίνοιτι ⁴² δὲ δίκας ἀπροσύνας τοὶ ἀδονῶ τὸ ἀρίστον διδόντες, κολάζονται τοὶ τὰν ἀναλγησίαν πάντων προτιμῶντες, καθόλων δ' εἰπὲν, ἄγχονται ἐν κακῇ ζάλᾳ τοὶ ἐν εὐπαθείᾳ σωματίων ἢ ἐν ψυχᾷ ἀλόγῳ κατασκευῇ ἀπολιπόντες τὰν εὐδαιμονα ζῶαν. Οὐδὲ πολλὸν τούτων ⁴³ εὐτυχέστεροί ἐντι τοὶ ἐξαίροντες μὲν τὸ καλόν, ὡς κατ' αὐταυτο τίμιον ἔόν ⁴⁴, ὁμοτίμον δὲ αὐτῷ τὰν ἀδονῇαν καὶ τὰν ἀναλγησίαν καὶ τὰς εὐπαθείας τὰς πράτας καὶ φυσικὰς καὶ ἀλόγως ὁρμάς ἢ σώματος ἢ ψυχᾷς ἀνέχοντες ⁴⁵. Ἐκάτερα γὰρ ἀδικέοντι, τὰν μὲν ψυχικὰν ἀκρότητα καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς κατὰγοντες ἐς ⁴⁶ ἰσότατα ποττάν τῷ σώματος τεληότατα ⁴⁷, τὰν δὲ σωματικὰν εὐεξίαν ἐς ὕψος ἀντικαθιστάντες τῇ ψυχικῇ ἀδονῇ. Ἐνεμεσθήθη δὲ ⁴⁸ καὶ ἡ φύσις καὶ τὸ θεῖον τῇ τούτων κατακράσει ⁴⁹. οὐ γὰρ φυλάσσοντι τὰν ἀξίαν τῷ κάρβονος πρὸς τὸ χεῖρον· ἀλλ' ἡμέες γε λέγομεν ⁵⁰ σῶμα μὲν ἤμεν ⁵¹ ψυχᾷς ὄργανον, νόον δὲ ἀγεμόνα τῆς τε ἄλλας ψυχᾷς καὶ τῷ σκάνεος αὐτῆς, τὰν δ' ἐς ⁵² τᾶλλα εὐτυχίαν φυσικὰν ὀργανικὰν τῇ νοερῇ ἐνέργειᾳ ἤμεν, αἶκα παντελὴς δυνάμει ⁵³ τε καὶ χρόνῳ καὶ χοραγίᾳ ᾗ.

(Excerpta e codice Florentino Joann. Damasc. in Stob. Eclog. tom. II p. 741—143 ed. Gaisford; item in Flor. vol. IV p. 206—209 ed. Mei-

nek. Conf. Cobet. Var. Lectt. in Mnemos. tom. II p. 405-407. Multa hic emendavimus ob scriptoris verba a librariis corrupta. Scripsimus igitur: ¹ φαντὶ ὁρεῖν ἤμεν τῷ ἀναλαμβάνειν ἢ συνέχεν; cod. φαντὶ ὁρεῖν εἶμεν τῷ ἀναλαμβάνειν ἢ συνέχειν. — ² δι' αὐταύταν cum Cobeto; cod. διὰ ταύταν. — ³ προτιδύσκειν; cod. προειδέμεν. — ⁴ φέρεν; cod. φέρειν. — ⁵ εὖ τραφῆμέν τε καὶ ἀχθῆμεν καττὸν ὀρθὸν νόμον καθ' ὁμολογὰ τε τῇ φύσει; cod. εὖ τραφῆναι τε καὶ ἀχθῆμεν καττὸν ὀρθὸν νόμον καθομολογᾷ τε τῇ φύσει. — ⁶ ὑπὸ γενέτορας; cod. ὑπὸ τε γενέτορας. — ⁷ ἐπιτρόπως; cod. ἐπιτρόπους. — ⁸ τὸ αὐτὸν cum Meinekio; cod. τὸν αὐτὸν. — ⁹ ἐντίθητι ἐπιστάμα cum Badhamio praef. ad Eurip. Hel. p. 6; cod. ἐν τήῃ τῇ ἐπιστάμα. — ¹⁰ ἐπισταμονικά; cod. ἐπιστημονικά. — ¹¹ ἐπιστάμαν; cod. ἐπιστήμαν. — ¹² τέλῃος cum Gaisfordo; cod. τέλος. — ¹³ κοινανικὰν cum Cobeto; cod. κοινὰν νίκας νικαν. — ¹⁴ αἱ cum eodem; cod. αἱ. — ¹⁵ ταὶ ἀγωγαί, ταὶ μὲν γὰρ πολιτικά cum eodem; cod. τῇ ἀγωγῇ, τῇ μὲν γὰρ πολιτικῇ. — ¹⁶ ταὶ δὲ θεωρητικαὶ cum Cobeto; cod. τῇ δὲ θεωρητικῇ. — ¹⁷ ἀλλ' ὦν cum Cobeto; cod. ἄλλων. — ¹⁸ συναψαμένα cum Cobeto; cod. ὦν ἀψαμένα. — ¹⁹ ἀνωμένα cum Hartensteinio de Archyta p. 59; cod. ἀλωμένα. — ²⁰ ταὶ ἀρεταὶ cum Cobeto; cod. τῇ ἀρετῇ. — ²¹ ἐκ νέω cum Cobeto; cod. ἐκ νέων. — ²² ἀρμόσθηται; cod. ἀρμόζηται. — ²³ τᾶν ἀρετᾶν cum Cobeto; cod. τὰν ἀρετᾶν. — ²⁴ καὶ ἐς τὸν; cod. καὶ τὸν. — ²⁵ διαξέει cum Cobeto; cod. διεξάγει. — ²⁶ ἀπευθύνειν; cod. ἀπευθύνειν. — ²⁷ δυνασέεται; cod. δυνάσεται. — ²⁸ κυβερνατικᾶς; cod. κυβερνητικᾶς. — ²⁹ ἄπερ; cod. ὅπερ. — ³⁰ νοεοὶ τὰ ποτῖφορα cum Cobeto; cod. νέοιτο ποτῖφορα. — ³¹ αἱ καὶ ἐς τᾶλλα

lum praebeant usum; quoniam dementia, etiamsi cetera ei prospere cedant, tamen perpetuo misera est. Quum vero in omnibus rebus primum necesse sit spectari finem (hoc enim faciunt gubernatores portum in quem invellentur animo proponentes, item aurigae curriculi terminum, sagittarii vero et funditores scopum ad quem omnia referunt): necesse est etiam virtuti propositam esse quandam, ut sic loquar, vivendi artem tanquam metam vel scopum: ita enim de utroque aetatis degendae genere iudico: id vero ajo tum actuosae vitae esse extremum bonorum, tum philosopho dignae summum bonum, quod rerum divinarum humanarumque periti felicitatis nomine afficiunt. Hanc autem neque ex veritate aestimare possunt qui in falsa sunt opinione, neque eligere valent qui eam non perspicue vident; pendunt vero poenas amentiae suae qui maximum voluptati pretium statuunt, cruciantur qui indolentiam ceteris rebus omnibus anteponunt, denique ut generatim atque universe loquar, vexantur turbidis procellis qui in corporis voluptatibus vel in animi affectione a recta ra-

tione aversa vitam beatam ponunt. Neque vero his multo feliciores sunt qui honestatem quidem exaggerant, tanquam rem per se praecelaram, sed tamen quasi aequae venerabiles atque illam primum voluptatem, deinde indolentiam, tum delicias primas naturaeque convenientes, postremo vesanos vel corporis vel animi impetus diligunt. Dupliciter enim peccant, partim ingenti magnitudinem ejusque facinora cum corporis integritate aequantes, partim bonum corporis habitum, velut in fastigio stantem, animi voluptati opposcentes. Quin etiam natura ac deorum numen harum rerum permixtionem respuit; neque enim servant homines isti rei melioris cum deteriore comparatae dignitatem; at nos certe dicimus corpus quidem esse animi instrumentum, mentem vero ducem cum reliquarum animi partium tum corporis ei adjuncti, praeterea naturali in ceteris rebus felicitate tanquam instrumento uti mentis agitationem, si et facultatis praestantia et temporis diuturnitate et opum magnitudine satis valeat.

εὐτυχῆ; cod. αἶα ἐς τὰλλα εὐτυχῆ. — ³² ἀπάν-
 τεσι; cod. ἀπαντι. — ³³ λιμένα ἐς δν; cod. λιμένα
 νεὸς ἐς δν. — ³⁴ γινώσκω καθ' ἑκατέρω; cod. ὀνυ-
 μαίνω καθ' ἑκατέρω. — ³⁵ ἤμεν; cod. εἶμεν. —
³⁶ τῷ μὲν πρακτικῷ cum Gaisfordo; cod. τὸν μὲν
 πρακτικῶν. — ³⁷ τῷ δὲ φιλοσόφῳ βίῳ cum eodem;
 cod. τῷ δὲ βίῳ. — ³⁸ τέλην; cod. τέλειον. — ³⁹ τὸ
 λέγοντι τοὶ τὰ θεῖα καὶ τὰνθρώπεια σοφοὶ cum Halmio
 et Meinekio; cod. τῷ λέγοντι τοὶ τὰνθρώπεια σοφοί.
 — ⁴⁰ ἀλάθειαν; cod. ἀλήθειαν. — ⁴¹ ἔχοντες δόξας;
 cod. ἔχοντες. — ⁴² αὐτὰν· τίνοντι; cod. αὐτὴν· τί-
 νουσι. — ⁴³ πολλὸν τούτων; cod. πολλὸν ἀπὸ τού-
 των. — ⁴⁴ κατ' αὐταυτο τίμιον ἔδν; cod. κατταῦτα τι
 μὴ λέγεν. — ⁴⁵ ἀνέχοντες; cod. ἀντέχοντες. — ⁴⁶ ἐς;
 cod. εἰς. — ⁴⁷ τῷ σώματος τελειότατα; cod. τοῦ σώ-
 ματος τελειώτατα. — ⁴⁸ ἐνεμεσῆθη δὲ cum Cobeto;
 cod. ἐμέσης δὴ δὲ. — ⁴⁹ κατακράσει; cod. διακρίσει.
 — ⁵⁰ ἁμέσ γε λέγομεν cum Cobeto; cod. ἡμεῖς γε
 λέγοντες. — ⁵¹ ἤμεν; cod. εἶμεν. — ⁵² ἐς; cod. εἰς.
 — ⁵³ δυνάμει; cod. δυνάμει. — Cæterum de triplici
 vitæ genere, actiuo, philosophico et mixto, vide
 quæ supra diximus adn. 271 ad Didymi locum
 e Stobæi Eclog. lib. II cap. 7 depromptum.)

9. Ἀ δὲ τάξις αὐτῶν ὅδε ἔχει· πρᾶτα^β μὲν γὰρ
 τέτακται ἁ ὥσια^α, διὰ τὸ μόνον ταύταν ὑποκείσθαι
 ταῖς ἄλλαις^δ καὶ αὐτὰν καθ' ἑαυτὴν δύνασθαι νοεῖ-
 σθαι, τὰς δὲ ἄλλας μὴ ἄνευ ταύτας· ἡ γὰρ κατὰ ταύτας
 ἡ ἐν ταύτα^α ὑποκείμεναι κατηγοροῦνται· δευτέρα δὲ ἁ
 ποιότητας· ἄνευ γὰρ τῷ τί ἐστίν ἤμεν ἀδύνατον ποιὸν τι
 ἤμεν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 28 a ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi: ἁ δὲ τάξις αὐτῶν; libri ἡ δὲ τάξις αὐτῶν. — ^β πρᾶτα; codd. πρῶτα. — ^α ἁ ὥσια ut f. 34 a et b; membranæ ἡ οὐσία. — ^δ ταῖς ἄλλαις; codd. τοῖς ἄλλοις. — ^ε κατὰ ταύτας ἡ ἐν ταύτα; libri κατ' αὐτάς ἡ ἐν αὐταῖς. Eadem autem verba repetuntur f. 45 a, ubi in hunc modum depravata exstant: ἡτοι γὰρ κατὰ ταύτας ἡ ταύτη ἐν ὑποκειμένῳ κατηγοροῦνται. Idem initio commentarii in Aristotelis categorias f. 2 b hæc de Archytæ libro qui de universo inscribatur exponit: Ἀρχύτου γὰρ τοῦ Πυθαγορικοῦ καὶ πρὸ Ἀριστοτέλους τὴν εἰς δέκα τῶν πρώτων γενῶν ποιη-

σαμένου διαίρεσιν, ἐν τῷ βιβλίῳ, δὲ περὶ τοῦ παντός
 ἐκεῖνος ἐπέγραψε, καὶ τὰ τε γνωρίσματα αὐτῶν διὰ
 παραδειγμάτων ἐναργῶς σαφηνίζοντας, καὶ τάξιν ἣν
 ἔχουσι πρὸς ἄλλα καὶ τὰς κατ' εἶδη διαφορὰς ἐκαστοῦ
 καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς κοινῶς τε καὶ ἰδίως ἐπιδει-
 κνύντος, αὐτὸς [ὁ θεῖος Ἰάμβελιχος] ἐν τοῖς προσήκουσι
 τόποις τὰ τοῦ Ἀρχύτου παραγὰν ἐκεῖνα τε νοερῶς
 συνεσπαρμένα ἐξηπλῶσε καὶ τὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς
 αὐτὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπέδειξε. Καὶ εἰ ποῦ τι διά-
 φωνον ἦν, ὀλίγα δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τοῦτο ὑπ' ὀψιν
 ἤγαγε τοῖς φιλομαθεῖσι, μὴδὲ τὴν αἰτίαν τῆς διαφω-
 νίας ἀνεξέταστον καταλιμπάνων, εἰκότως, διότι φαί-
 νεται πανταχοῦ τῷ Ἀρχύτῃ κατακολουθεῖν ὁ Ἀρι-
 στοτέλης βουλόμενος. Boethius Arithm. II, 41:
 « inde etiam in Aristotelica et Archytæ prius
 decem prædicamentorum descriptione Pytha-
 goricum denarium manifestum est invenire;
 quandoquidem et Plato studiosissimus Pytha-
 goræ secundum eam disputationem dividit et
 Archytas Pythagoricus ante Aristotelem, licet
 quidem quibusdam sit ambiguum, decem hæc
 prædicamenta constituit. » Idem præf. in Categ.:
 « Themistius negat eum Archytam qui de decem
 prædicamentis scripsit, esse Pythagoreum an-
 tiquum, sed esse juniorem Peripateticum. »)

10. Πᾶσα ὥσια^α φυσικά τε καὶ αἰσθητὰ ἡτοι ἐν
 τοῖς τοῖς ἡ διὰ τούτων [τῶν κατηγορουμένων] ἡ οὐκ
 ἄνευ τούτων πέφυκε τῇ διανοίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑπο-
 πίπτεν^β.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 28 b ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi: ἁ ὥσια; codd. οὐσία. — ^β ὑποπίπτεν; codd. ὑποπίπτειν.)

11. Τὰς τε γὰρ ὥσιας ἐντὶ διαφορὰς τρεῖς· ἁ μὲν γὰρ
 ἐν ὅλῃ, ἁ δ' ἐν μορῇ, ἁ δὲ συναμφοτέρων ἐκ τούτων.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 34 a ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Posui ἁ δ' ἐν μορῇ pro membranarum lectione ἁ δὲ μορῇ. Extrema fortasse rectius scribuntur ἁ δὲ συναμφοτέρων ἐκ τούτων, sed nihil mutare ausim.)

12. Ταῖς δὲ διανοίαις ταύταις καὶ ταῖς κατηγορίαις
 συνυπάρχει τινὰ μὲν κοινά, τινὰ δὲ ἴδια. Λέγω δὲ κοι-
 νὰ μὲν τὰς ὥσιας^α τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ
 τὸ ἥττον· οὐ γὰρ^β δὴ ἐνδέχεται μᾶλλον καὶ ἥττον ἤμεν

9. Ordo autem categoriarum sic se habet: primo loco posita est substantia propterea quod hæc sola ceteris subsit et ipsa per se in intelligentiam nostram cadat, ceteræ vero sine ea intelligi non possint; quippe aut hujus respectu aut in hac subiacentes perhibentur; secundum vero locum qualitas tenet, quia sublata essentia nihil certa quadam qualitate præditum esse potest.

10. Omnis substantia naturalis ac sensibilis aut in his aut per hæc [attributa] aut non sine his cogitationi nostræ suapte natura subijci solet.

11. Nam substantiæ tria sunt discrimina, quorum unum in materia, aliud in forma positum est, tertium ex utraque re constat.

12. Sed his cogitationibus et attributionibus simul communia quedam, simul alia propria adjuncta sunt. Dico autem primum illud commune esse substantiæ, quod neque contentionem neque remissionem admittit, quia fieri non potest, ut quis magic et minus vel homo sit, vel deus et planta; deinde quod nihil habet contrarium, quum homo suapte natura homini non sit contrarius, ut nec deus

ἄνθρωπον, οὐδὲ μὲν^c θεὸν καὶ φυτὸν· καὶ τὸ μὴδὲν ἔχειν ἐναντίον· ἀνθρώπῳ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἐντι ἐναντίον, οὐδὲ μὲν θεῷ θεός, ἔτι δὲ^d ταῖς ἄλλαις ὡσίαις^e τὸ καθ' αὐτὸ ἦμεν, ἀλλὰ μὴ ἐτέρῳ τινὶ συνυπάρχειν^f, ὥσπερ γλαυκώτατα καὶ χαροπότατα ὀφθαλμῶν^g ὡσίας οἰκείαν· πᾶσα γὰρ ὡσία^h καθ' αὐτὰν ἐντι· τὰ δὲ συνυπάρχοντα ἢ συμβεβηκόταⁱ; ἢ ἐν ταύτῃ ἢ οὐκ ἄνευ ταύτας. Καὶ τᾷ ποιότατι^k δὲ πρέποντι^l πολλὰ καὶ τῶν τᾶς ὡσίας^m, ὅσον τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 34 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Reposui :^a ὡσίας; codd. οὐσίας. —^b οὐ γὰρ δὴ; codd. οὐ γὰρ δὲ. —^c οὐδὲ μὲν; codd. οὐδὲ μὲν. —^d ἔτι δὲ; libri οὐδὲ. —^e ὡσίαις τὸ; libri οὐσίαις τὸ τε. —^f συνυπάρχειν; membranæ συνυπάρχειν. —^g ὀφθαλμῶν ὡσίας οἰκείαν; codd. ὀφθαλμοῖς οὐσίας οἰκείον. —^h ὡσία; libri οὐσία. —ⁱ συμβεβηκότα; libri συμβεβηκότα. —^k ποιότατι; codd. ποιότητι. —^l πρέποντι; codd. πρέπονται. —^m ὡσίας; membranæ οὐσίας.)

13. Τᾶς ὡσίας^a ἴδιον ὑπάρχειν^b τὸ τὰν αὐτὰν καὶ μίαν ἀριθμῷ διαμένουσιν τῶν ἐναντίων δεκτικὰν ἡμεν ἐναντίον μὲν ὑπὸν ἐργήγορας, ταχυτάτῃ δὲ βραδυτάς, ὑγιεία^c δὲ νόσος· καὶ δ' αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ εἰς ἀριθμῷ γίνεται^d δεκτικὸς τούτων· καὶ γὰρ δὲ ἐργήγορε καὶ εὐδαὶ καὶ βραδυτάς καὶ ταχύνως κινεῖται^e, καὶ ὑγιαίνει δὲ καὶ νοσεῖ καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων δεκτικὸς ἐντι, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 43 a, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Posui :^a ὡσίας; codd. οὐσίας. —^b ὑπάρχειν; libri ὑπάρχειν. —^c ὑγιεία; codd. ὑγιεία. —^d γίνεται; codd. γίνετα. —^e κινεῖται; libri κινεῖται. Cæterum βραδυτάς et ταχύνως

hic dicitur ut κριττόνως apud Aristot. De plantis lib. I cap. 4 p. 820, 4 ed. Bekker.)

14. Τᾶς ποσότητας διαφοραὶ τρεῖς. Τὸ μὲν γὰρ ἐντι ἐν βροτῷ, ὡς τὸ τάλαντον· τὸ δὲ ἐν μεγέθει, ὡς τὸ δίπαχυν· τὸ δὲ ἐν πλάθει, ὡς τὰ δέκα.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 48 a, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi ποσότητας pro membranarum lectione ποσότητος.)

15. Πρώταν μὲν τὰν ὡσίαν εἶναι δεῖ καὶ τὰ συνυπάρχοντα αὐτῇ· καὶ οὕτως ποτ' ἄλλο τί πως ἔχειν αὐτά· μετὰ δὲ ταύταν τὰν τῶν ἐπικτάτων σχέσιν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 58 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Posui ὡσίαν pro codicum scriptura οὐσίαν.)

16. Καὶ γὰρ τᾷ ποιότατι κοινὰ συναρτητέον τὸ τε ἐναντιότατά τινα ἐπιδέχεσθαι καὶ στέρησιν. Καὶ τὸ ποτ' ἄλλο δὲ πως ἔχον ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον· μᾶλλον μὲν γὰρ ἐντι^a ἢ μὲν μειζόν τινας καὶ ἥττον ἢ μείον^b πάλιν τῷ αὐτῷ τούτῳ, πλὴν οὐκ ἐπὶ πάντων τῶν ποτ' ἄλλως^c πως ἐχόντων. Οὐ γὰρ ἐντι^d μᾶλλον πατέρα ἡμεν οὐδὲ ἥσσον οὐδὲ μὲν ἀδελφὸν ἢ υἱόν. Λέγω δὲ ταῦτα ἐπιλογιζόμενος οὐκ ἐπὶ τὰς διαθέσις ἀμφοτέρων τῶν ἡθίων, πῶς ἔχοντι εὐνοίας ποτ' ἄλλᾶλως^e τοὶ συγγενεῖς καὶ τοὶ ὁμᾶδελφοί, ἀλλ' ἐπ' αὐτὰν τὰν τᾶς φύσις εὐνοίαν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 67 a, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi :^a ἐντι; codd. ἐστιν. —^b καὶ ἥττον ἢ μείον; codd. καὶ μείον. —^c τῶν ποτ' ἄλλως; cod. τῶν ἄλλως. —^d ἐντι; libri ἐστι. —^e ἄλλᾶλως; membranæ ἄλλως.)

17. Καὶ τᾷ ποιότατι δὲ κοινὰ τινα συνήρτηται, ὅσον τὸ τε ἐναντιότατα ἐπιδέχεσθαι καὶ στέρησιν· καὶ τὸ μᾶλλον δὲ καὶ ἥττον ἐν τοῖς πάθεσι. Διότι γὰρ ἀπει-

deo; præterea cæteris substantiis dico illud esse quod per se habent, sed non alii esse adjunctum, ut colorem cæsiū ac cæruleum oculorum naturæ proprium; omnis enim substantia per se est, quæ vero ipsi adjuncta ponuntur, vel ipsius accidentia, illa aut in ea sunt aut non sine ea. Verum in qualitatem etiam multa cadunt quæ substantiæ propria existimantur, velut altiozem et inferiorem gradum non admittere.

13. Substantiæ proprium esse, quum eadem et una numero permaneat, res contrarias admittere : est autem somno contraria vigilia, celeritati tarditas, sanitati morbus. Quocirca unus et idem homo harum rerum capax est; nam et vigilat et dormit et partim tardius partim celerius movetur, et valet et ægrotat rerumque his similitum capax est, nec tamen eodem tempore.

14. Quantitatis tria discrimina sunt. Eorum unum positum est in pondere, quæ talentorum ratio est; aliud in magnitudine, quale dicimus bicubitale esse; tertium in multitudine, quod in denarium numerum convenit.

15. Primam quidem substantiam esse oportet et quæ ipsi adjuncta sunt, atque ita ad aliud quid quandam ista habere rationem; post ipsam vero rerum adventiciorum habitum et convenientiam spectari necesse est.

16. Etenim qualitati hoc tanquam commune tribuendum est, quod res contrarias et privationem admittit.

Porro quod ad aliud quandam habet rationem, id contentionem et remissionem admittit : intenditur enim, quatenus minus hoc eodem existimatur, etsi non eadem omnium est natura qui aliis aliqua necessitudine juncti sunt. Nam fieri non potest, ut quis magis minusve vel pater sit vel frater vel filius. Hæc dico non animorum, quæ in utrisque est, affectionem et mutuum illam cognatorum ac fratrum benevolentiam, sed ipsum quo imbuti sunt naturalem suorum favorem intuitus.

17. Verum qualitati etiam communia quædam insunt, velut illud quod res contrarias et privationem, item hoc quod altiozem et inferiorem gradum in animi perturbatio-

ρίας τινος μετέχει τὰ πάθη, διὰ τοῦτο μετεilhφεί τινος ἀορίστου ἐπιτάσεως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 106 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός.)

18. Ἐπιδέχεται (τὸ πρὸς τι) τὰν ἀντιστροφάν, ὁμοίαν μὲν, ὅσον ὡς τὸ ἴσον καὶ ἀδελφόν, ἀνομοίαν δέ, ὡς τὸ μείζον καὶ μείον.

Τὸ μὲν γάρ τι αὐτῶν οὐκ ἐντι^α ἀντίστροφον, ὅσον ἐπιστάμα καὶ αἰσθασίς· ἐπιστάμα μὲν γὰρ λέγεται τῷ ἐπιστατῷ καὶ αἰσθασίς τῷ αἰσθατῷ^β. Τὸ δ' αἷτιον, ὅτι τὸ μὲν ἐπιστατὸν καὶ αἰσθατὸν καὶ ἄνευ τᾶς αἰσθάσιος^γ καὶ ἐπιστάμας^δ δύναται ἤμεν, ἃ δὲ ἐπιστάμα^ε καὶ αἰσθασίς οὐ δύναται ἤμεν ἄνευ τῷ ἐπιστατῷ^ς καὶ ἄνευ τῷ αἰσθατῷ^ς.

Τῷ δὲ ποθ' ἄτερόν^η πως ἔχοντος ἴδιον τό τε συνυπάρχεν^ι ἅμα ἀλλήλοις καὶ ἀλλήλων δὲ αἷτια ἤμεν. Ἐάν γὰρ διπλάσιον ἤ, ἀνάγκη καὶ ἡμισυ ἤμεν· εἰ δὲ καὶ ἡμίσειον, ἀνάγκη καὶ διπλάσιον αἷτιον τῷ ἡμισέῳ ἤμεν καὶ τὸ ἡμίσειον τῷ διπλάσιῳ ἤμεν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. fol. 68 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi : ^α ἐντι; codd. ἔστιν. — ^β τῷ αἰσθατῷ; libri τᾶς αἰσθάσιος. — ^γ τᾶς αἰσθάσιος; libri τῆς αἰσθήσιος. — ^δ ἐπιστάμας; libri ἐπιστήμας. — ^ε ἐπιστάμα; codd. ἐπιστήμη. — ^ς τῷ ἐπιστατῷ; membranae τοῦ ἐπιστατοῦ. — ^η ποθ' ἄτερον; libri πρὸς ἕτερον. — ^ι συνυπάρχεν; codd. συνυπάρχειν.)

19. Ἐπειδὴ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ κινεῖταιί τινι, τὸ δὲ ποεὶν^α καὶ τὸ πάσχειν^β κινάσιές τινές ἐντι^γ κατ' ἐνέργειαν· φανερόν ὅτι τόπον ὑπῆμεν δεῖ πρῶτον, ἐν ᾧ περ ἐντι^δ τὸ ποεὶν^ε ἢ τὸ πάσχειν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 108 b, ex

Archytæ libro De universo. Conf. f. 132 b, 134 a, 126 a. Scripsi : ^α ποεῖν; libri ποιεῖν. — ^β πάσχειν; libri πάσχειν. — ^γ ἐντι; codd. εἰσι. — ^δ ἐντι; libri ἔστιν. — ^ε ποεὶν; codd. ποιέον.)

20. Τῷ δὲ ποιέοντος ἴδιόν ἐντι^α τὸ ἐν αὐτῷ αἷτιον ἔχειν^β τᾶς κινάσιος, τῷ δὲ ποιουμένῳ^γ καὶ τῷ πάσχοντος τὸ ἐν ἁτέρῳ^δ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδριαντοποιὸς ἐν ἑαυτῷ τὰν αἷτιαν ἔχει τῷ ποεὶν^ε τὸν ἀνδριάντα, ὁ δὲ χαλκὸς τῷ ποιεῖσθαι^ς ἐν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ ἀνδριαντοποιῷ. Καὶ ἐπὶ δὲ τῶν παθέων δὴ^ς τᾶς ψυχᾶς ὁ αὐτὸς λόγος· ὁ γὰρ θυμὸς ἐφ' ἁτέρῳ^η τινὶ πέφυκεν ἀνεγείρεσθαι καὶ ὑφ' ἁτέρῳ^ι τινὸς ἐξωθεν ἐρεθίζεσθαι, ὅσον ὀλιγωρίας, ἀτιμίας, ὕβριος· ὁ δὲ ταῦτα δρῶν ἐν ἑαυτῷ τὰν αἷτιαν ἔχει τῷ ταῦτα δρᾶν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 115 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Posui : ^α ἐντι; libri ἔστιν. — ^β ἔχειν; codd. ἔχειν. — ^γ ποιουμένῳ; libri ποιουμένῳ. — ^δ ἁτέρῳ; libri ἑτέρῳ. — ^ε ποεῖν; libri ποιεῖν. — ^ς ποιεῖσθαι; codd. ποιεῖσθαι. — ^η δὴ; libri δὲ. — ^ι ἁτέρῳ; codd. ἑτέρῳ. — ^ι ἁτέρῳ; codd. ἑτέρῳ.)

21. Τῷ δὲ ποεὶν^α ἀνωτάτω μὲν ἃ ἐνέργεια, τᾶς δὲ ἐνεργείας διαφορὰ τρεῖς. Τὸ μὲν γάρ τί ἐντι^β αὐτᾶς ἐν τῷ θεωρεῖν, ὅσον ἀστρονομέν^γ. τὸ δὲ ἐν τῷ ποεῖν, ὅσον ὑγιᾶν, τεκταίνεν^δ τὸ δὲ ἐν τῷ πράσσειν, ὅσον στραταγὲν, πολιτεύεσθαι. Γίνεται δὲ ἃ μὲν ἐνέργεια καὶ ἄνευ διανοίας, ὅσον ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις· γενικώτατα δὲ αὐτά.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 116 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Posui : ^α ποεῖν; libri ποιεῖν. — ^β ἐντι; codd. ἔστιν. — ^γ ἀστρονομέν; codd. ἀστρονομεῖν.)

22. Τὸ δὲ πάθος τοῦ πεπονθότος διαφέρει· πάθος μὲν

nibus admittit. Nam quia motus animi perturbati quandam habent infinitatem, idcirco etiam altiore et inferiorem infinitate intentionis gradum nacti sunt.

18. Admittit relatio ad aliquid reciprocationem, similem quidem, verbi gratia respectu parisi et consortis, dissimilem vero respectu majoris et minoris.

Nam pars quidem earum relationum non est reciproca, quæ scientiæ et sensus ratio est; quoniam ut scientia rerum in cognitionem cadentium, ita sensus rerum sensibilium esse dicitur. Cujus relationis causa est, quod quum res in cognitionem cadentes resque sensibiles etiam sine sensu ac scientia exstare possint, scientia et sensus, sublati rebus in cognitionem cadentibus ac sensibilibus, exstare non possunt.

Ejus autem quod ad aliud quandam habet rationem proprium est simul communi vinculo constrictum esse, ita ut alterum alterius causa sit. Nam si duplum sit, necesse est et dimidium esse; si vero etiam dimidium, necesse est et duplum causam dimidii esse et dimidium dupli causam esse.

19. Quum quidquid movetur in spatio aliquo moveatur, actus autem et patientia reapse motus quidam sint: manifestum est spatium subesse primum oportere, in quo sit id quod agit vel patitur.

20. Cæterum agentis proprium est, motus causam in se, at actus et patientis proprium, eam in alio habere. Nam statuarius habet in se faciendæ statuæ causam; at æs tam in se ipso quam in statuario causam habet, cur statua fiat. Jam vero animi perturbationum eadem ratio est; quippe ira aliunde oriri solet et alia quadam eaque externa causa concitari, velut contemtionem, ignominia, injuria; qui autem hæc facit, in se ipso habet causam æa faciendi.

21. Faciendi actio latissime patet; hujus vero actionis tria discrimina sunt. Nam pars ejus rerum contemplatione continetur, velut astronomia; pars in faciundo cernitur, velut medicina et architectura; pars in agendo posita est, velut ars imperatoria et reipublicæ administratio. Fit autem actio etiam sine cogitatione, verbi gratia in brutis animalibus; sed hæc generalia sunt.

22. Animi perturbatio differt ab homine sic affecto; nam

γὰρ γίηται μετ' αἰσθάσιος^a, ὅον θυμός, ἄδονά, φόβος· πεπονθέναι δὲ δύναται τι καὶ ἄνευ αἰσθάσιος, ὅον δ' κηρὸς ταχεὶς καὶ ὁ πηλὸς ξηρανθεὶς. Ὅμοιως δὲ καὶ τὸ ποίημα τοῦ πεπονθότος· τὸ μὲν γὰρ ποηθὲν^b καὶ πέπονθέ πως, τὸ δὲ πεπόνθος οὐκ εὐθέως πεπόηται^c· δύναται γὰρ πεπονθέναι τι καὶ κατ' ἑνδεῖαν καὶ κατὰ στέρησιν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 121 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Posui : ^a αἰσθάσιος; libri αἰσθήσεως. — ^b ποηθὲν; codd. ποιηθὲν. — ^c πεπόηται; codd. πεποίηται.)

23. Τὸ μὲν ἐντι ποέον, τὸ δὲ πάσχον· ὅον ἐν τοῖς φυσικοῖς, ποέον μὲν ὁ θεός, πάσχον δὲ ἡ ὕλα, καὶ ποέον δὲ καὶ πάσχον τὰ στοιχεῖα.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 122 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Restitui ter ποέον pro codicum lectione ποίεον.)

24. Τῷ δὲ ἔχει^a ἰδίον ἐντι^b τὸ ἐπίκτατον καὶ τὸ κεχωρισμένον τᾶς ὥσιος^c σωματῶδες ὑπάρχον· τό τε λῶπιον καὶ τὰ ὑποδήματα ἕτερα τῷ ἔχοντος ὄντα^d οὔτε συμπεφύκанти αὐτῷ οὔτε μὲν συμβεβάκxanti^e, ὥσπερ χαροπότας καὶ μανότας· τούτων^f γὰρ ἕκαστον ἀσώματον, ἀλλ' ὥσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἐπίκτατον.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 135 b, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi : ^a ἔχει; libri ἔχειν. — ^b ἐντι; libri ἐστι. — ^c ὥσιος; codd. οὐσίος. — ^d τῷ ἔχοντος ὄντα, codd. τοῦ ἔχοντός ἐντι. — ^e συμβεβάκxanti; membranæ συμβεβήκxanti. — ^f τούτων; libri τοῦτο.)

25. Ἐπεὶ δὲ τέλος ἔχοντι^a τὰ σημαίνοντα καὶ τὰ

σημαινόμενα, οἷς ποκα^b χρώμενος ἄνθρωπος ἐκπληροῖ τὸ τέλος τῶν λόγων σύνταγμα, ποτιδιορίσθω ποτὶ γε τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τὰν ἐφαρμογὰν τούτων πάντων οὐκ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ τις ἄνθρωπος ἐπιδέχεται. Καὶ γὰρ ποῖον ἀνάγκη καὶ πάλιν ποσόν, καὶ ποτὶ τί πως ἔχειν^c τὸν τινὰ ἄνθρωπον καὶ ποῦ· ἐτι δὲ ποὲν^d καὶ πάσχειν^e καὶ κείσθαι καὶ ἔχειν τι^f καὶ ἐν τόπῳ ἦμεν καὶ ποκά. Αὐτὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὰν πρώταν ἐπιδέχεται σημασίαν· λέγω δὲ ὅτι^g τὸ τί ἐντι κατὰ τὰν ἰδέαν οὔτε ποιότας^h ἐντι οὔτε παλίκος, οὔτε ποκάⁱ γεροντικῶς ἔχων, οὔδὲ μὲν ποέων τι ἢ πάσχων, οὔδὲ κείμενος οὔδὲ ἔχων τι, οὔδὲ ἐν τόπῳ καὶ ποκά ὑπάρχων· πάντα γὰρ ταῦτα φυσικᾶς ὥσιος^k καὶ σωματικᾶς συμβάματά ἐντι, ἀλλ' οὐ νοητᾶς καὶ ἀκινήτω καὶ προσέτι γε ἁμεροῦς.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 140 a, ex Archytæ libro περὶ τοῦ παντός. Scripsi : ^a ἔχοντι; codd. ἔχουσι. — ^b ποκα; libri ποτε. — ^c ἔχειν; codd. ἔχειν. — ^d ποὲν; codd. ποίεν. — ^e πάσχειν; codd. πάσχειν. — ^f ἔχειν τι; codd. ἔχειν. — ^g λέγω δὲ ὅτι; libri λέγω δὲ. — ^h ποιότας; libri ποιότης. — ⁱ ποκά; libri ποτὲ. — ^k ὥσιος; libri οὐσίος.)

26. Καὶ κατὰ νόμον καὶ κατὰ φύσιν ἀντικεῖσθαι ἀλλήλοις λέγεται τὰ μὲν ἐναντία, ὅον ἀγαθὸν κακῷ, καὶ ὑγιὲς κάμνοντι, καὶ ἀληθὲς ψευδεῖ· τὰ δὲ ὡς ἐξείς στερήσει, ὅον ζωὰ θανάτῳ, καὶ βρασις τυφλότατι, καὶ ἐπιστάμα λάθα· τὰ δὲ ὡς ποτὶ τί πως ἔχοντα, ὅον διπλάσιον ἡμίσει, ἄρχον ἀρχομένῳ καὶ δεσπόζον δεσποζομένῳ· τὰ δὲ ὡς κατὰφασις ἀποφάσει, ὅον τὸ ἄνθρωπον ἦμεν τῷ μὴ ἦμεν ἄνθρωπον καὶ τὸ σπουδαῖον ἦμεν τῷ μὴ ἦμεν.

perturbatio illa cum sensu conjuncta est, qualis est ira, voluptas, metus; at affectum esse aliquid etiam sine sensu potest, ut cera liquefacta et lutum arefactum. Similiter etiam opus differt ab affecto; quod enim factum est, id quodammodo etiam affectum est; quod autem affectum est, id non statim est factum, quia inopia quoque vel privatione corrumpi potuit.

23. Una quidem pars actiua est, altera vero patibilis; velut in rebus naturalibus deus est actiuus, materia patibilis, sed simul actiua simul patibilia elementa.

24. Habendi propria est natura tum aduenticia tum remota a substantia, quia corporea est, vestesque et calceamenta quum diversa sint ab illo qui iis utitur, neque coaluerunt cum eo neque consentiunt, ut caeruleus oculorum color vel carnis raritas (siquidem talium rerum natura quæque incorporea est), sed ut corpus et aduenticia natura.

25. Quum vero finita sint verba significantia et notabilia, quibus adhibitis homo aliquando perfectam verborum comprehensionem complet: superioribus explicationis gratia addamus, harum omnium rerum convenientiam non

ipsum hominem, sed certum hominem admittere. Etiam necesse est qualitatem et rursus quantitatem et rationem quandam ad aliquid habere certum hominem, idque alicubi; præterea agere et pati et jacere et habere aliquid atque tum in spatio tum aliquando esse. At ipse homo est qui priorem illam significationem admittit: dico autem hominis naturam respectu ideæ neque qualitatem esse neque certæ ætatis, neque senili specie unquam, neque quidquam vel agere vel pati, neque jacere neque habere quidquam, neque vel in spatio vel unquam esse: hæc enim omnia substantiæ naturalis et corporeæ, non intelligibilis et immotæ atque insuper etiam individuæ sunt eventa.

26. Et lege et natura opposita sibi esse dicuntur alia ut contraria, verbi gratia bonum malo, et validum ægro, et verum falso: alia ut habitus privationi, exempli causa vita morti, et visus cæcitati, et scientia oblivioni: alia ut rationem quandam ad aliquid habentia, velut duplum comparatur dimidio, imperans subjecto et dominans obediendi: alia ut affirmatio negationi, velut humanitas inhumanitati, item probum esse et non esse probum.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 141 b, ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων. De illo autem libro Simplicius l. c. hæc scribit : φαίνεται δὲ καὶ τὰ περὶ ἀντικειμένων Ἀριστοτέλης ἐκ τοῦ Ἀρχυτείου βιβλίου μεταλαβὼν τοῦ περὶ ἀντικειμένων ἐπιγεγραμμένου, ὅπερ ἐκεῖνος οὐ συνέταξε τῷ περὶ γενῶν λόγῳ, ἀλλ' ἰδίᾳς πραγματείας ἡξίωσεν. Καὶ γὰρ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν Ἀρχύτας οὕτως παραδίδωσι κτλ. Similiter f. 151 b : καλῶς ἂν ἔχοι καὶ τὰ Ἀρχύτου ἐν τῷ περὶ ἀντικειμένων βιβλίῳ ἀρχέτυπα τῶν εἰρημένων ὄντα παραγεγράφθαι, καὶ μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ὁ θεῖος Ἰάμβελιχος ἀπὸ τούτου τοῦ βιβλίου τι τοῖς ὑπομνήμασιν ἐνέταξε, καὶ ἴσως οὐκ ἤλθεν εἰς αὐτόν· οὐ γὰρ ἂν αὐτὸ παρῆκεν ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους τὸ περὶ ἀντικειμένων βιβλίον ἐπισκεψάμενος. Cæterum cum hoc Archytæ loco confer Aristot. Categ. cap. X : λέγεται δὲ ἕτερον ἐτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς, ἢ ὡς τὰ πρὸς τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις κτλ.)

27. Τὰ δὲ ποτὶ τι ^a ἅμα ἀνάγκη γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι· ἀδύνατον γὰρ διπλάσιον μὲν ἦμεν, ἡμίσειον δὲ μὴ ἦμεν ἢ ἡμίσειον μὲν ἦμεν, διπλάσιον δὲ μὴ· καὶ αἶκα τι γίνηται ^b διπλάσιον, ἅμα καὶ ἡμίσειον γίνεσθαι· καὶ αἶκα τι φθεῖρηται ^c διπλάσιον, ἅμα καὶ ἡμίσειον φθεῖρεται.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 142 a, ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων. Posui : ^a ποτὶ τι; codd. πρὸς τι. — ^b γίνηται; codd. γίνεται. — ^c φθεῖρηται; codd. φθεῖρεται.)

28. Τῶν δὲ ποτὶ τι ^a τὰ μὲν ἀντιστρέφει ἀλλήλοις ἐξ ἐκατέρων, ὡς τὸ μείζον καὶ τὸ μείον καὶ τὸ ἀδελφόν καὶ τὸ ὅμοιον· τὰ δὲ ἔχει μὲν ἀντιστροφάν, οὐ μὴν ἐξ ἀμφοτέρων γε μερῶν. Ἄμα γὰρ ἐπιστάμα λέγεται τῷ ἐπιστατῷ καὶ αἰσθασίς ^b τῷ αἰσθατῷ, οὐ μὴν ἀνάπαλιν τὸ

ἐπιστατὸν τῆς ἐπιστάμας καὶ τὸ αἰσθατὸν τῆς αἰσθάσιος. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν κρινόμενον ἀνευ τῷ ^c κρινόντος δυνατὸν ἦμεν, ὅσον τὸ αἰσθατὸν ἀνευ αἰσθάσιος, καὶ τὸ ἐπιστατὸν ἀνευ ἐπιστάμας· τὸ δὲ κρινόν ἀνευ τῷ ^d κρινομένῳ ἀδύνατον ἦμεν, ὅσον τὰν αἰσθασιν ^e ἀνευ τῷ αἰσθατῷ καὶ τὰν ἐπιστάμαν ἀνευ τῷ ἐπιστατῷ. Τῶν δὲ ἐξ ἀμφοτέρων ἐχόντων τῶν μερῶν τὰν ἀντιστροφάν τὰ μὲν ἀδιαφόρως ἀντιστρέφει ἀλλήλοις, ὡς τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἀδελφόν· τοῦτο γὰρ τοῦτω ὅμοιον καὶ τοῦτο τοῦτω πάλιν, καὶ τοῦτο τοῦτω ἴσον καὶ τοῦτο τοῦτω ἀδελφόν· τὰ ^f δὲ ἀντιστρέφει ἀλλήλοις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, οὐ μὴν ἀδιαφόρως· τοῦτο μὲν τούτω ^g μείζον, τοῦτο δὲ τούτω ^h μείον, καὶ οὗτος μὲν τούτω πατήρ, οὗτος δὲ τούτω ⁱ υἱός.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 142 a, ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων. Scripsi : ^a ποτὶ τι; codd. πρὸς τι. — ^b αἰσθασίς; codd. αἰσθησις. — ^c τῷ; codd. τοῦ. — ^d τῷ; libri τοῦ. — ^e τὰν αἰσθασιν; codd. τὴν αἰσθασιν. — ^f τὰ; libri δ. — ^g τούτω; codd. τούτου. — ^h τούτω; codd. τούτου. — ⁱ τούτω; codd. τούτου.)

29. Διαίρεται δὲ καὶ τὰ τῶν ἀντιθέσεων τούτων εἰς τὰ ποτεγέα εἶδεα ἀλλήλοις· τῶν γὰρ ἐναντιῶν δὲ μὲν ἄμεσά ἐντι, δὲ ἔχει μέσον. Μεταξὺ γὰρ ὕγιείας ^a καὶ νόσου ^b οὐδέν ἐντι μέσον, οὐδὲ ἀρεμίας καὶ κινάσιος, οὐδὲ ἐργηγορότος καὶ ὑπνόνοντος, οὐδὲ εὐθείας καὶ καμπύλου, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐναντιοτάτων. Πολλῷ ^c δὲ καὶ ὀλίγῳ μεταξὺ τὸ καὶ ὀξέος μέτριον, καὶ βαρέος τὸ ὁμόφωνον, καὶ ταχέος καὶ βραδέος τὸ ἰσοταχές, καὶ μείζονος καὶ μείονος τὸ ἴσον. Τῶν καθόλου μὲν ὡν ἐναντιοτάτων ^d ἀναγκαῖον μίαν ἦμεν περὶ τὸ ἐπιδεκτικὸν αὐτῶν· αὗται δὲ οὐκ ἐπιδέχονται μέσον. Μεταξὺ γὰρ ὕγιείας καὶ νόσου ^e οὐδέν ἐντι μέσον· καὶ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἢ νοσῆν ἢ ὑγιαίνειν ^f· οὐδὲ ἐργηγόριος καὶ ὑπνῶν ^g, καὶ

27. Sed res ad aliquid relatas simul oriri atque occidere necesse est; neque enim fieri potest, ut duplum quidem sit, dimidium vero non sit, vel ut dimidium quidem sit, duplum autem non sit; ac si quid duplicatur, simul etiam dimidiatum apparet; item si duplum perit, simul et dimidium necessario perit.

28. Res ad aliquid relatae partim utrimque reciprocantur, ut majus et minus, consors et simile; partim habent quidem reciprocationem, non tamen ab utraque parte. Simul enim tum scientia dicitur rerum in cognitionem cadentium, tum sensus rerum sensibillum esse, non tamen e contrario qua res in cognitionem cadentes scientiæ, qua res sensibiles sensus esse dicuntur. Cujus relationis causa est, quod quum res judicandæ etiam sine iudice exstare possint, ut res sensibiles sublato sensu et res in cognitionem cadentes sublata scientia, iudex sine re judicanda exstare non potest, ut nec sensus sine re sensibili vel scientia sine re in cognitionem cadente. Eorum autem omniæ utrimque reciprocationem habent alia promiscue re-

ciprocantur, ut simile et par et consors; namque hoc illius simile est et rursus illud hujus simile habetur, item hoc illi par, illud hujus consors; alia utrimque reciprocantur, non tamen promiscue; quippe hoc quidem illo majus, illud autem hoc minus est; item hic quidem illius pater, ille vero hujus filius est.

29. Sed hæc quoque opposita dividuntur in formas inter se conjunctas; quia rerum contrariarum aliæ medio carent, aliæ medium quiddam habent. Etenim inter sanitatem et morbum nihil medium interjectum est, neque inter quietem et motum, neque inter vigilantem et dormientem, neque inter rectum et incurvum, neque inter cæteras contrarietates. At inter multa et pauca mediocritas est, inter acutum et gravem sonum concentus, inter celeritatem et tarditatem par velocitas, denique inter majus et minus est æquale. Universalium igitur contrarietatum alterutram necesse est ipsarum rerum esse capacem; hæc vero illud medium non admittunt. Nimirum inter sanitatem et morbum nihil medium interjectum est, quum necesse sit omne

ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἢ ἐργηγορὸν ἢ εὐδεν· οὐδὲ ἀρεμίας οὐδὲ κινάσιος, καὶ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἢ ἀρεμὴν ἢ κινεῖσθαι. ¹ Ὡν δὲ ἐναντιοτάτων οὐκ ἀναγκαῖον οὔτε ἀμφοτέρων οὔτε τὰν ἀτέρων ἤμεν ² περὶ τὸ ὑποδεκτικὸν αὐτῶν, αὐταὶ ἐπιδέχονται μεσότηας. ¹ Μεταξὺ γὰρ λευκῷ καὶ μέλανος τὸ φαῖον, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἢ λευκὸν ἢ μέλαν ἤμεν· καὶ μεγάλῳ καὶ μικρῷ τὸ ἴσον, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἢ μέγα ἢ μικρὸν ἤμεν· καὶ σκληρῷ καὶ μαλακῷ τὸ εὐαφές, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἢ σκληρὸν ἢ μαλακὸν ἤμεν. Ἐτι τῶν ἐναντίων διαφοραὶ τρεῖς· τὸ μὲν ὡς ἀγαθὸν κακῷ ἀντίκειται, ὅσον ὑγίεια ³ νόσῳ· τὸ δὲ ὡς κακὸν κακῷ, ὅσον ἀνελευθερία ἀσωτία· τὸ δὲ ὡς οὐδέτερον ἀτέρῳ ⁴, ὅσον λευκὸν μέλανι, βαρὺ κούφῳ. Ἐτι δὲ τῶν ἐναντίων ἃ μὲν ἐν γένεσι γενῶν ἐγγίνεται· ἀγαθὸν γὰρ κακῷ ἐναντίον· καὶ γένος ἃ μὲν ἀγαθὸν τῶν ἀρετῶν, τὸ δὲ κακὸν τῶν κακιῶν ⁵. ἃ δὲ ἐν γένεσιν εἰδῶν· ἀρετὰ γὰρ κακίᾳ ἐναντίον, καὶ γένος ἃ μὲν ἀρετὰ φρονήσιος καὶ σωφροσύνας, ἃ δὲ κακία τῆς ἀφροσύνας καὶ ἀκολασίας· ἃ δὲ ἐν εἰδεσιν· ἐναντία γὰρ ἀνδρεία δειλία καὶ δικαιοσύνα ἀδικία ἐναντίον· εἶδη δὲ ἃ δικαιοσύνα ⁶ μὲν καὶ σωφροσύνα τῆς ἀρετᾶς, ἀδικία δὲ καὶ ἀκολασία τῆς κακίας. Τὰ μὲν ὧν ⁷ πρῶτα γένη, ἃ καὶ γένη γενῶν ὀνομάζομεν, ἐπιδέχεται μὲν τομάν· τὰ δ' ἔσχατα εἶδεα καὶ ποτὶ τὰν αἰσθασιν οὐ καὶ ⁸ γένεά γα ⁹ μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἶδεα· τὸ γὰρ τρίγωνον τῷ ¹ μὲν ὀρθογωνίῳ καὶ ἰσοπλευρῷ καὶ σκαλυνῷ ¹⁰ γένος, διαγράμματος δὲ εἶδος ¹¹.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 145 a, ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων. Scripsi: ^a ὑγίειας; codd. ὑγείας. — ^b νόσω; codd. νόσου. — ^c πολλῶ; libri πολλοῦ. — ^d τῶν καθόλου μὲν ὧν ἐναντιοτάτων; libri τῶν καθόλου μὲν ἀναγκαιοτάτων. — ^e ὑγίειας καὶ νόσου. — ^f ὑγιαίνειν, codd. ὑγιαίνειν. — ^g ὑπνω; libri ὑπνου. — ^h ἀρεμὴν; codd. ἀρεμειν. — ⁱ κινεῖσθαι; codd. κινέεσθαι. — ^k τὰν ἐτέρων ἤμεν; codd. τὴν ἐτέρων αὐτῷ ἤμεν. — ^l μεσότηας; codd. μεσότητας. — ^m ὑγίεια; libri ὑγεία. — ⁿ ἀτέρῳ. — ^o κα-

κιᾶν; libri κακῶν. — ^p εἶδη δὲ ἃ δικαιοσύνα μὲν καὶ σωφροσύνα τῆς ἀρετᾶς; libri εἰ δὲ ἃ δικαιοσύνα μὲν καὶ ἀδικία τῆς ἀρετᾶς. — ^q ὧν; codd. οὖν. — ^r οὐ κα; codd. οὐκ ἂν. — ^s γένεά γα μόνον εἶναι; codd. γένη γα μόνον ἐντί. — ^t τῷ; codd. τοῦ. — ^u σκαλυνῷ; libri σκαλανέος. — ^x διαγράμματος δὲ εἶδος; membranæ τῷ δὲ ἀγαθῷ εἶδος. — Cum hoc Archytæ fragmento conferranda sunt quæ Aristoteles Categ. cap. 10 et 11 iisdem de rebus disserit. Etenim initium διαιρεῖται δὲ καὶ τὰ τῶν ἀντιθέσεων τούτων εἰς τὰ ποτεχῆα εἶδεα ἀλλήλοις· τῶν γὰρ ἐναντίων ἃ μὲν ἀμεσά ἐντι, ἃ δὲ ἔχει μέσον consentaneum est verbis Aristotelis cap. 10 pag. 12 b ed. Bekker.: τῶν μὲν γὰρ ἐναντίων, ὧν μηδὲν ἐστὶν ἀνὰ μέσον, ἀναγκαῖον, ἐν ᾧ πέφυκε γίνεσθαι ἢ ὧν κατηγορεῖται, θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν αἰεὶ κτλ. Verba ἐτι τῶν ἐναντίων διαφοραὶ τρεῖς· τὸ μὲν ὡς ἀγαθὸν κακῷ ἀντίκειται, ὅσον ὑγίεια νόσῳ· τὸ δὲ ὡς κακὸν κακῷ, ὅσον ἀνελευθερία ἀσωτία· τὸ δὲ ὡς οὐδέτερον ἐτέρῳ, ὅσον λευκὸν μέλανι, βαρὺ κούφῳ repetuntur f. 153 a. Qua de re Aristoteles Categ. cap. II: ἐναντίον δὲ ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης ἀγαθῷ μὲν κακόν· τοῦτο δὲ δῆλον τῇ καθ' ἑκάστον ἐπαγωγῇ, ὅσον ὑγίεια νόσος καὶ ἀνδρεία δειλία, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Κακῷ δὲ ὅτε μὲν ἀγαθὸν ἐναντίον, ὅτε δὲ κακόν. Idem de generum oppositione l. c. hæc habet: δῆλον δὲ ὅτι καὶ περὶ ταῦτόν ἢ εἶδει ἢ γένει πέφυκε γίνεσθαι τὰ ἐναντία. Νόσος μὲν γὰρ καὶ ὑγίεια ἐν σώματι ζῶου πέφυκε γίνεσθαι, λευκότης δὲ καὶ μελανία ἀπλῶς ἐν σώματι, δικαιοσύνη δὲ καὶ ἀδικία ἐν ψυχῇ ἀνθρώπου. Ἀνάγκη δὲ πάντα τὰ ἐναντία ἢ ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι ἢ ἐν τοῖς ἐναντίοις γένεσιν, ἢ αὐτὰ γένη εἶναι. Λευκὸν μὲν γὰρ καὶ μέλαν ἐν τῷ αὐτῷ γένει (χρῶμα γὰρ αὐτῶν τὸ γένος), δικαιοσύνη δὲ καὶ ἀδικία ἐν τοῖς ἐναντίοις γένεσιν (τοῦ μὲν γὰρ ἀρετῇ, τοῦ δὲ κακίᾳ τὸ γένος). ἀγαθὸν δὲ καὶ κακόν οὐκ ἐστὶν ἐν γένει, ἀλλ' αὐτὰ τυγχάνει γένη τινῶν ὄντα. Quæ vero hic appellantur πρῶτα γένη et ἔσχατα εἶδη, ea Porphyrius

animal aut ægrotare aut valere; neque inter vigiliam et somnum, quia omne animal necessario aut vigilat aut dormit; neque inter quietem et motum, propterea quod omne animal necessario aut quiescit aut movetur. Quarum vero contrarietatum neque utramque neque alterutram necesse est ipsarum rerum esse capacem, hæc media admittunt. Namque primum inter colorem album et atrum fuscus est, quoniam necesse non est omne animal aut album esse aut atrum; deinde inter magnum et parvum est par, quatenus necesse non est omne animal aut magnum esse aut parvum; denique inter durum molle est tractabile, quum necesse non sit omne animal aut durum esse aut molle. Adde tria rerum contrariarum discrimina, siquidem unum ut bonum malo oppositum est, verbi gratia sanitas morbo; aliud ut malum malo, exempli causa avaritia prodigalitati;

tertium ut neutrum alteri, velut album atro, item grave levi. Præterea rerum contrariarum aliæ in generum generibus insunt; est enim bonum malo contrarium, ac genus est bonum quidem virtutum, malum vero vitiorum; aliæ in generibus formarum; nam virtus vitio contraria est, et genus est virtus quidem prudentiæ ac temperantiæ, vitium autem dementiae atque intemperantiæ; aliæ in formis; quippe fortitudo ignaviæ contraria est, sicut iustitia iniustitiæ; sunt autem iustitia et temperantia virtutis, iniustitia et intemperantia vitii formæ. Jam vero prima genera, quæ generum quoque genera nominamus, divisionem quidem admittunt: at ultimæ formæ etiam ad sensum non solum genera fuerint, sed etiam species: nam triangulum rectanguli, æquilateri et scaleni genus, formæ geometricæ autem species est.

γενικώτατα και ειδικώτατα esse vult. De his ita scribit Isag. cap. 2 : γενικώτατον, ὑπὲρ δ' οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ἐπαναθεηκὸς γένος· ἐιδικώτατον δέ, μεθ' ὃ οὐκ ἂν εἴη ἄλλο ὑποθεηκὸς εἶδος. Alterum etiam sic definit : ὁ γένος δὴν οὐκ ἔστιν εἶδος, alterum δ' εἶδος δὴν οὐκ ἔστι γένος. Adde Aristot. Categ. cap. 5.)

30. Διαφέροντι δὲ ταῦτα ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἐναντία οὐκ ἀνάγκη ἅμα γίνεσθαι^a οὐδ' ἅμα φθείρεσθαι· ὑγίεια^b γὰρ νόσῳ ἐναντίον και ἀρεμία κινάσι^c, ἀλλ' οὔτε ὑγίεια νόσῳ συνυπάρχει οὔτε ἀρεμία κινάσι· οὐδὲ μὲν ἅμα γίνεται οὐδὲ μὲν ἅμα φθίρεται ἐκάτερον αὐτῶν. Ἐξίς δὲ γενέσιος και στέρησις διαφέροντι τοῦτω, ὅτι τὰ μὲν ἐναντία μεταβάλλει^d πέφυκε ἐς ἀλλήλα, οἷον τὸ ὑγιὲς ἐς τὸ κάμνον, τὸ δὲ κάμνον ἐς τὸ ὑγιὲς· ἐξίς δὲ και στέρησις οὐκέτι, ἀλλὰ ἐξίς ἔρχεται μὲν ἐς^e τὰν στέρησιν^f, στέρησις δὲ οὐκ ἔρχεται ἐς τὰν ἐξιν· τὸ μὲν γὰρ ζῶον θνάσκει, τὸ δὲ γὰ^g θνάσκον οὐδέποκα ζήσει^h. Ὅλως δὲ ἐξίς μὲν ἐντι συνοχὰ τῷ κατὰ φύσιν, στέρησις δὲ ἔκλειψις τῷ κατὰ φύσιν. Τὰ δὲ ποτὶ τι ἅμα ἀνάγκη και γίνεσθαι και φθείρεσθαι· ἀδύνατον γὰρ διπλάσιον μὲν ἤμεν, ἡμίσειον δὲ μή, και ἡμίσειον μὲν ἤμεν, διπλάσιον δὲ μή· και αἵκα τι γίνηται διπλάσιον, ἅμα και ἡμίσειον γίνεται· ἵκα αἵκα τι φθίρεταιⁱ διπλάσιον, ἅμα και ἡμίσειον φθίρεται. Κατάφασις δὲ και ἀπόφασις λόγῳ^j εἶδεα και μᾶλλον ἐντι, και ἀληθὲς και ψευδὲς μᾶλλον ἐντι σημαντικὰ· τὸ γὰρ ἤμεν ἄνθρωπον ἀληθὲς ἐντι, ὅκα ὑπάρχει,

ψευδὲς δὲ, ὅκα μὴ ὑπάρχει· ὁ δὲ αὐτὸς λόγος και ἐπὶ τῆς ἀποφάσιος· και γὰρ αὐτὰ ἀληθὲς ἢ ψευδὲς παρὰ τὸ πρᾶγμα τὸ σημαινόμενον· ἀληθὲς μὲν, ὅκα ὑπάρχει, ψευδὲς δὲ, ὅκα μὴ ὑπάρχει. Ἐτι ἀγαθὸν μὲν και κακὸν μέσον τι τὸ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακόν, και πολλῶ και ὀλίγῳ τὸ μέτριον, και βραδέος και ταχέος τὸ ἰσοταχὲς· ἐξίς δὲ και στερεήσις οὐδὲν ἐντι μέσον· ζωᾶς τε γὰρ και θανάτω μεταξὺ οὐδὲν και δράσιος και τυφλότατος^m. αἱⁿ μὴ τις λέγοι τὸ μήπω γενόμενον ζῶον, ἀλλὰ γινόμενον μεταξὺ ἤμεν ζωᾶς και θανάτω, και τὸ μήπω βλέπον κυνίδιον μεταξὺ ἤμεν τῷ τετυφλωσθαι και ὄρῃν· οὕτω δὲ λέγων, κατὰ συμβεθακός^o ἀποδώσει τὰν μεσώτατα p, οὐ κατὰ τὸν οἰκείον ὄρον τῶν ἐναντιοτάτων. Τὰ δὲ ποτὶ τι^q ἐπιδόχεται μεσώτατας· μεταξὺ γὰρ τῷ δεσπόζοντος και δούλου τὸ ἐλεύθερον, και μεταξὺ τῷ μειζονος και μέλιονος τὸ ἴσον, και μεταξὺ τῷ πλατέος και στενῷ^r τὸ ἐφαρμόζον· και τῶν ἄλλων ἐναντιῶν εὐρεθίσταται τι μέσον ἢ και ὀνομασμένον ἢ και ἀνόνομον. Κατάφασις δὲ μεταξὺ και ἀποφάσις^s οὐδὲν ἐναντίον· οἷον τῷ τε ἤμεν ἄνθρωπον και τῷ μὴ ἤμεν και τῷ ἤμεν μουσικόν και τῷ^t μὴ ἤμεν. Και ὅλως δὲ ἀνάγκη καταφῆσαι ἢ ἀπορῆσαι· λέγεται γὰρ τις^u καταφῆσαι μὲν, ὅκα τι εἶναι δηλῶ, ἢ οἷον ἄνθρωπον, ἱππον, και συνυπάρχον τι τοῦτω, ἢ οἷον ἄνθρωπῳ μὲν τὸ μουσικῷ ἤμεν, ἱππῳ δὲ τὸ πολειμιστῇ· ἀπορῆσαι δὲ, ὅκα μὴ ἤμεν τι δηλῶ, ἢ οἷον μὴ ἤμεν ἄνθρωπον ἢ μὴ ἤμεν ἱππον ἢ μὴ συνυπάρ-

30. Hæc autem eo inter se differunt, quod contraria neque simul oriri neque simul occidere necesse est; sanitas enim morbo ita est contraria, ut quies motioni; at neque sanitas morbo adjuncta est neque quies motioni; neque eorum utrumque simul vel oritur vel occidit. Contra tum habitus ab ortu tum privatio hoc differunt, quod contraria quidem mutari inter se solent, quia validum transit in ægrum et ægrum in validum; habitus vero et privatio non amplius, sed habitus transit quidem in privationem, at privatio non transit in habitum, propterea quod animal moritur, mortuum autem nunquam certe vivit. Omnino autem habitus est rerum naturalium compages, privatio earum defectus. Sed res ad aliquid relatas simul oriri atque occidere necesse est; neque enim fieri potest, ut duplum quidem sit, dimidium vero non sit, vel ut dimidium sit, duplum autem non sit, ac si quid duplicatur, simul etiam dimidiatum apparet; item si duplum perit, simul et dimidium necessario perit. Assertio autem et negatio iustius etiam orationis formæ vocantur, verumque et falsum apertius indicant; namque hominem esse verum est, quando res ita se habet, at falsum, quando non ita se habet; eademque negationis quoque ratio est, quoniam hæc vera aut falsa pro re nata est: vera, quando res talis est; falsa, quando non est talis. Præterea inter bonum

et malum medium quiddam interjectum est, quod neque bonum neque malum nominatur, sicut inter multa et pauca mediocritas est, atque inter tarditatem et celeritatem par velocitas; sed inter habitum et privationem nihil medium est, quia nihil est inter vitam et mortem, nihil etiam inter visum et cæcitatem, nisi quis forte dicit, animal nondum natum, sed nascens esse inter vitam et mortem, catulumque nondum videntem esse inter cæcitatem et visum; ita vero dicens accidenti illud medium, non propriis contrarietatum terminis circumscribet. Sed res ad aliquid relatas admittunt media: est enim inter dominum et servum liber, inter majorem et minorem par, inter amplum et angustum id quod aptum appellamus; eodemque modo inter cæteras res contrarias medium quiddam sive nominatum sive nomine vacans interjectum reperietur. At inter affirmationem et negationem nihil contrarium est, verbi gratia inter humanitatem et inhumanitatem vel inter artis musicæ scientiam et ignoracionem. Omnino autem necesse est aut affirmare aut negare; dicitur enim aliquis affirmare, quando esse aliquid declarat, exempli causa hominem vel equum, atque huic inesse aliquid, velut homini musicæ scientiam vel equo bellatoris equi virtutem, negare vero, quando non esse aliquid declarat, velut non esse hominem vel non esse equum, vel huic quædam non inesse, verbi

χοντα τούτῳ, ὅσον μὴ ἦμεν τὸν ἄνθρωπον μουσικὸν ἢ μὴ ἦμεν τὸν ἵππον πολεμιστάν· μεταξύ δὲ γὰρ ^a τὰς καταφάσιος αὐτᾶς καὶ ἀποφάσιος οὐδέν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 151 b, ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων. Scripsi : ^a γίνεσθαι; codd. γίνεσθαι. — ^b ὑγίεια; libri ὑγεία. — ^c κινάσι; codd. κινήσει. — ^d μεταβάλλειν; libri μεταβάλλειν. — ^e εἰς; codd. εἰς. — ^f στέρησιν; codd. στέραςιν. — ^g γὰ; libri γε. — ^h ζησεῖ; libri ζήσει. — ⁱ γίνεται; codd. γίνηται. — ^k φθείρηται; codd. φθίρεται. — ^l ἀπόφασιν λόγῳ εἶδεα; codd. ἀπόφασιν καὶ λόγῳ εἶδεα. — ^m τυφλότατος; codd. τυφλότης. — ⁿ αἰ; libri εἰ. — ^o συμβεβαχός; codd. συμβεβηχός. — ^p μεσότατα; libri μεσότητα. — ^q τὰ δὲ ποτὶ τι ἐπιδέχεται μεσότατας; codd. τὰ δὲ πρὸς τι ἐπιδέχεται μεσότητας. Conf. f. 142 a. — ^r στενωῖ; codd. στενοῦ. — ^s καταφάσιος δὲ μεταξὺ καὶ ἀποφάσιος οὐδὲν ἐναντίον; libri καταφάσιος δὲ μεταξὺ οὐδὲν ἐναντίον. — ^t μουσικὸν καὶ τῷ μὴ ἦμεν; libri μουσικὸν τὸ μὴ ἦμεν. — ^u λέγεται γὰρ τις; codd. λέγονται παρὰ τίνος. — ^x δηλῶ; codd. δηλοῖ. — ^y τούτῳ, ὅσον ἄνθρωπῳ μὲν τὸ μουσικῷ ἦμεν, ἵππῳ δὲ

τὸ πολεμιστᾶ; codd. τούτῳ, ὅσον ἄνθρωπῳ μὲν τὸ μουσικῷ ἦμεν, ἵππῳ δὲ τὸ πολεμιστᾶ. — ^z δηλῶ; codd. δαλοῖτο. — ^a γὰ; codd. γε.)

31. Ἄ δὲ στέρησις καὶ τὸ ^a ἐστερῆσθαι λέγεται τριχῶς· ἢ γὰρ τὸ μὴ ἔχον παντάπασιν, ὥς τὸ τυφλὸν θρᾶσιν καὶ τὸ νωδὸν φωνᾶν καὶ τὸ ἀμαθὲς ἐπιστάμαν· ἢ ἐν τῷ ὅσον ἔχεν, ὥς τὸ δύσκωπον ἀκοᾶν καὶ τὸ πτιλῶσσον θρᾶσιν· ἢ ἐν τῷ μὴ ὅσον ἔχεν, ὥς τὸ σκαμβόπουον πόδας καὶ τὸ κακόφωνον φωνάν.

(Simplicius ad Aristot. Categ. f. 155 a ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων. Scripsi : ^a καὶ τὸ ἐστερῆσθαι; codd. καὶ ἐστερῆσθαι. — ^b ἐπιστάμαν; libri ἐπιστήμαν. Privationem in partes non divisit Aristoteles qui Topic. VI, 3 ait : πᾶσα στέρησις ἐστὶ τοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχοντος. Quamobrem ea quæ hîc dicuntur ex alio fonte manant.)

32. Διὸ καὶ Ἀρχύτας τὸ ἔχειν κράτησιν τίνα τῶν ἐπιτάτων ἦμεν ἔφη ἐν οἷς περὶ τὸ γένος ἀκριβολογεῖται.

(Simplicius ad Aristot. Categ. cap. XV, fol. ult., ex Archytæ libro περὶ ἀντικειμένων.)

causa homini deesse musicæ scientiam vel equo bellatoris equi virtutem; inter ipsam certe affirmationem et negationem nihil medium interjectum est.

31. Privatio et privatum esse dicitur tribus modis; est enim aut quod omnino aliqua re caret, ut cæcus visu carens et mutus voce et indoctus scientia; aut inest in natura rei quæ habetur, ut surdaster est aurium gravitate laborans

et lippus oculis parum prospiciens; aut in defectu naturæ rei quæ habetur, ut varus est distortis cruribus et homo invenuste pronuntians aspera voce insignis.

32. Quapropter etiam Archytas in iis quæ diligenter de isto genere exponit habendi actionem rerum adventitiarum possessionem quandam esse ait.